

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Ocena wiarygodności zeznań świadków dorosłych przy zastosowaniu psychologicznych i prawniczych kryteriów treściowych

Author: Bartosz Wojciech Wojciechowski

Citation style: Wojciechowski Bartosz Wojciech. (2012). Ocena wiarygodności zeznań świadków dorosłych przy zastosowaniu psychologicznych i prawniczych kryteriów treściowych. Praca doktorska. Katowice : Uniwersytet Śląski

© Korzystanie z tego materiału jest możliwe zgodnie z właściwymi przepisami o dozwolonym użytku lub o innych wyjątkach przewidzianych w przepisach prawa, a korzystanie w szerszym zakresie wymaga uzyskania zgody uprawnionego.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wydział Pedagogiki i Psychologii

Bartosz Wojciech Wojciechowski

OCENA WIARYGODNOŚCI ZEZNAŃ ŚWIADKÓW DOROSŁYCH
PRZY ZASTOSOWANIU PSYCHOLOGICZNYCH I PRAWNICZYCH
KRYTERIÓW TREŚCIOWYCH

rozprawa doktorska przygotowana pod kierunkiem:
dr hab. Jana M. Stanika, profesora Uniwersytetu Śląskiego

Katowice, 2012 rok

mojemu bratu Grzegorzowi, zwanemu Borysem

Podziękowania

Niniejsza praca nie powstałaby bez wsparcia wielu osób, a przygotowanie i przeprowadzenie badań zreferowanych w części empirycznej nie byłoby możliwe bez ich znacznego zaangażowania i życzliwej pomocy.

W pierwszej kolejności chciałby podziękować grupie 43 sędziów kompetentnych, którzy przystąpili do udziału w projekcie i dotrwali do jego końca. Sędziowie kompetentni bezinteresownie poświęcili swój czas wolny i energię, ukończyli szkolenie, a następnie przeprowadzili łącznie 1 217 analiz treściowych zeznań zgromadzonych na potrzeby badań. Bez pomocy: Pani Lidii Baran, Pana Adama Bednarza, Pani Agnieszki Bochnii, Pani Magdaleny Bolek, Pani Magdaleny Brożek, Pani Pauliny Chmielewskiej, Pani Anny Czarny, Pani Renaty Domin, Pani Simony Dworskiej, Pani Kingi Dziedzic, Pani Aleksandry Franielczyk, Pani Agnieszki Frąckowiak, Pani Anny Gajdy, Pani Moniki Gołdy, Pani Joanny Grzyb, Pani Aleksandry Heretyk, Pani Joanny Holeckiej, Pani Magdaleny Hyli, Pani Moniki Ignaczak, Pani Beaty Jarończyk, Pana Macieja Jopka, Pani Katarzyny Kaławaj, Pani Anny Kasiel, Pani Alicji Kobielskiej, Pana Bartłomieja Kochanowskiego, Pani Marii Koniecznej, Pani Aleksandry Krzych, Pani Katarzyny Leszczyńskiej, Pana Marcina Majchrzaka, Pani Katarzyny Malerczyk, Pani Agnieszki Malinowskiej, Pani Katarzyny Małek, Pani Joanny Migas, Pani Sandry Orlńskiej, Pani Katarzyny Pakuła – Krochmal, Pani Karoliny Pawlak, Pani Emilii Rolnik, Pana Krzysztofa Sadowskiego, Pani Kamili Syrytczyk, Pani Martyny Szeja, Pani Dominiki Twardoch, Pani Sylwii Wacławik, Pana Adama Zbieranka i Pani Anny Żyteckiej nie zdołałbym zgromadzić tak rozległego zbioru danych empirycznych oraz dokonać wnikliwej, wszechstronnej eksploracji, a następnie analizy uwarunkowań rezultatów oceny wartości dowodowej zeznania, dokonywanej z zastosowaniem kryteriów treściowych.

Za pomoc w gromadzeniu zeznań aktowych i informacji z akt sądowych chciałbym podziękować: Prezesowi Sądu Okręgowego w Katowicach oraz pracownikom Sekretariatu Wydziału V Karnego; Prezesowi Sądu Okręgowego w Gliwicach i pracownikom Sekretariatu Wydziału IV Karnego; Prezesowi Sądu Okręgowego w Opolu; Prezesowi Sądu Rejonowego w Nysie i pracownikom Sekretariatu Wydziału II Karnego oraz pracownikom archiwum; Prezesowi Sądu Okręgowego w Świdnicy; Prezesowi Sądu Rejonowego w Kłodzku i Pani Kierownik Sekretariatu Wydziału II Karnego oraz Pani Kierownik Sekretariatu Wydziału VI Karnego; Pani Prezes Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie i pracownikom Sekretariatu Wydziału II Karnego; Prezesowi Sądu Okręgowego we Wrocławiu; Prezesowi Sądu Rejonowego dla Wrocławia – Śródmieście we Wrocławiu i pracownikom Sekretariatu Wydziału II Karnego.

Dziękuję również osobom, które pomogły w organizacji, albo zgodziły się wziąć udział w wywiadach ustrukturuowanych – złożyć zeznania eksperymentalne. W szczególności, dziękuję zawodniczkom Młodzieżowej Kadry Narodowej Piłki Ręcznej Rzeczypospolitej Polskiej, członkom sekcji piłki ręcznej Akademickiego Związku Sportowego Uniwersytetu Śląskiego, kibicom rajdowym uczestniczącym w 39. Rajdzie Świdnickim Krauze, kibicom piłki ręcznej uczestniczącym w turnieju eliminacyjnym Mistrzostw Europy oraz: Panu Krzysztofowi Birontowi, Panu Piotrowi Blachnikowi, Panu Maciejowi Bożkowi, Panu Bogdanowi Bożykowi, Panu Piotrowi Domańskiemu, Pani Agnieszce Jaróg, Pani Grażynie Kamińskiej, Panu Leszkowi Kuzajowi, Pani Teresie Pecold i Panu Adamowi Pecoldowi, Pani Justynie Szostek, Panu Maciejowi Wisławskiemu, Panu Grzegorzowi Wojciechowskiemu oraz Pani Annie Wódkiewicz.

Mamie, Siggiiemu i Grzesiowi dziękuję bardzo za wsparcie w trudnych chwilach, cierpliwość i okazaną wyrozumiałość. Pani Ewie Bińczyk, Pani Justynie Strąk i Panu Janowi Nowakowi dziękuję bardzo za inspirację.

Spis treści

	Strona
1. Spis tabel.....	10
2. Spis rycin.....	13
3. Wykaz skrótów.....	15
4. Wstęp.....	17
5. Zeznania świadka opinia biegłego jako dowody w procesie karnym.....	26
5.1. Cele procesu karnego i zasada prawdy materialnej.....	26
5.2. Dowody w procesie karnym.....	34
5.2.1. Dowód z zeznań świadków.....	37
5.2.2. Dowód z opinii biegłego sądowego psychologa.....	44
5.3. Sądowa ocena dowodów.....	47
5.3.1. Zasada swobodnej oceny dowodów.....	47
5.3.2. Sądowa ocena wiarygodności zeznań.....	51
5.3.3. Sądowa ocena dowodu z opinii biegłego sądowego psychologa..	59
6. Psychologiczna analiza treści zeznań dla celów opiniowania sądowego..	69
6.1. Psychologiczne uwarunkowania wiarygodności zeznań	70
6.2. Metody oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań.....	80
6.2.1. Statement Validity Assessment – Ocena Mocy Dowodowej Zeznania.....	86
6.2.2. Reality Monitoring – Kontrola Realności.....	92
6.2.3. Scientific Content Analysis – „Naukowa” Analiza Treści.....	99
6.2.4. Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych.	103
6.2.5. Przydatność opiniodawcza SVA, RM, SCAN i MASAM.....	117

7.	Problematyka badań własnych.....	132
7.1.	Cel badań własnych.....	132
7.2.	Zadania i pytania badawcze.....	135
7.3.	Podstawowe założenia i pojęcia empiryczne oraz zmienne i ich operacjonalizacja.....	137
7.4.	Model badawczy.....	141
7.5.	Kierunki analizy statystycznej materiału badawczego.....	142
8.	Metody i organizacja badań.....	144
8.1.	Etapy i przebieg badań.....	144
8.2.	Opis próby.....	154
8.2.1.	Badania aktowe.....	154
8.2.2.	Badania eksperymentalne.....	158
8.3.	Charakterystyka grupy sędziów kompetentnych.....	160
8.4.	Metody i narzędzia badawcze.....	161
8.4.1.	Arkusze zeznań.....	161
8.4.1.1.	Arkusze zeznań aktowych.....	161
8.4.1.2.	Arkusze zeznań eksperymentalnych.....	162
8.4.2.	Arkusze do oceny zeznań	162
8.4.2.1.	Arkusze do oceny zeznań aktowych	163
8.4.2.2.	Arkusze do oceny zeznań eksperymentalnych.....	166
9.	Analiza i interpretacja wyników.....	168
9.1.	Ocena wartości diagnostycznej analizy treściowej.....	168
9.1.1.	Niezawodność analizy treściowej w badaniach aktowych.....	169
9.1.1.1.	Wyniki ogólne.....	169
9.1.1.2.	Statement Validity Assessment (SVA).....	173

9.1.1.3.	Reality Monitoring (RM).....	176
9.1.1.4.	Scientific Content Analysis (SCAN).....	179
9.1.1.5.	Model Wielozmiennej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych	183
9.1.1.6.	Samodzielne oceny zeznań aktowych sędziów kompetentnych	186
9.1.1.7.	Analiza porównawcza skuteczności analizy treściowej i samodzielnych ocen sędziów kompetentnych przy ocenie zeznań aktowych.....	190
9.1.2.	Niezawodność analizy treściowej w badaniach eksperymentalnych	192
9.1.2.1.	Wyniki ogólne.....	192
9.1.2.2.	Statement Validity Assessment.....	197
9.1.2.3.	Reality Monitoring.....	202
9.1.2.4.	Scientific Content Analysis.....	206
9.1.2.5.	Model Wielozmiennej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych	210
9.1.2.6.	Samodzielne oceny zeznań eksperymentalnych sędziów kompetentnych.....	214
9.1.2.7.	Analiza porównawcza skuteczności analizy treści i samodzielnych ocen sędziów kompetentnych przy ocenie zeznań eksperymentalnych.....	219
9.2.	Wybrane właściwości psychometryczne technik analizy treściowej	221
9.2.1.	Statement Validity Assessment.....	221
9.2.1.1.	Analiza treści zeznań aktowych z zastosowaniem SVA.....	221
9.2.1.2.	Analiza treści zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem SVA	232
9.2.2.	Reality Monitoring	242
9.2.2.1.	Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem RM	242
9.2.2.2.	Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem	

RM.....	253
9.2.3. Scientific Content Analysis.....	266
9.2.3.1. Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem SCAN....	266
9.2.3.2. Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem SCAN.....	271
9.2.4. Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych.	276
9.2.4.1. Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem MASAM	276
9.2.4.2. Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem MASAM.....	290
9.3. Ustalenia i wnioski badawcze.....	304
9.3.1. Różnice treściowe między kategoriami zeznań o różnej wartości dowodowej.....	304
9.3.2. Model ogólny analizy zeznań świadków dorosłych.....	307
10. Podsumowanie	310
11. Wykaz powołanej literatury.....	316
12. Wykaz powołanych orzeczeń sądowych.....	345
Aneks 1. Sędziowskie kryteria treściowe.....	349
Aneks 2. Zakres treściowy pytań zadawanych przez sędziów i strony.....	350
Aneks 3. Skala do badania kryteriów stosowanych przez sędziów przy ustalaniu stopnia wiarygodności zeznań świadków.....	351
Aneks 4. Arkusz obserwacji rozpraw sądowych.....	352
Aneks 5. Sprawdzian wiedzy o mechanizmach spostrzegania.....	353
Aneks 6. Przewodnik taksonomiczny po aktach sądowych.....	354
Aneks 7. Przykładowy arkusz zeznania aktowego.....	355
Aneks 8. Lista pytań do świadków (zeznania eksperymentalne).....	356

Aneks 9.	Przykładowy arkusz zeznania eksperymentalnego.....	358
Aneks 10.	Przykładowa macierz zeznań do analizy.....	359
Aneks 11.	Arkusz oceny zeznań aktowych dla SVA.....	360
Aneks 12.	Arkusz oceny zeznań aktowych dla RM.....	361
Aneks 13.	Arkusz oceny zeznań aktowych dla SCAN.....	362
Aneks 14.	Arkusz oceny zeznań aktowych dla MASAM.....	363
Aneks 15.	Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych dla SVA.....	364
Aneks 16.	Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych dla RM.....	365
Aneks 17.	Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych dla SCAN.....	366
Aneks 18.	Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych dla MASAM.....	367

1. Spis tabel

	Strona
Tabela 1. Zbiórca zapis wyników badań nad CBCA (zeznania świadków dorosłych)	122
Tabela 2. Zbiórca zapis wyników badań nad RM (zeznania świadków dorosłych)	123
Tabela 3. Poziom błędów ocen dokonanych z użyciem SVA i RM.....	125
Tabela 4. Analiza porównawcza poziomów błędów metod analizy treściowej...	130
Tabela 5. Różnice między zeznaniami szczerymi i fałszywymi.....	131
Tabela 6. Zakres tematyczny szkolenia sędziów kompetentnych.....	152
Tabela 7. Charakterystyka próby zeznań aktowych.....	155
Tabela 8. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych.....	169
Tabela 9. Częstość udanych klasyfikacji aktowych zeznań prawdziwych.....	170
Tabela 10. Częstość udanych klasyfikacji aktowych zeznań fałszywych.....	170
Tabela 11. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (SVA).....	173
Tabela 12. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (SVA).....	174
Tabela 13. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (SVA).....	174
Tabela 14. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (RM).....	177
Tabela 15. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (RM).....	177
Tabela 16. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (RM).....	177
Tabela 17. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (SCAN).....	180
Tabela 18. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (SCAN).....	180
Tabela 19. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (SCAN).....	181
Tabela 20. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (MASAM).....	183
Tabela 21. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (MASAM).....	183
Tabela 22. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (SVA).....	184
Tabela 23. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych sędziów.....	187
Tabela 24. Częstość udanych klasyfikacji sędziów kompetentnych (aktowe zeznania prawdziwe)	187
Tabela 25. Częstość udanych klasyfikacji sędziów kompetentnych (aktowe zeznania fałszywe)	187
Tabela 26. Porównanie wskaźników poprawnej klasyfikacji zeznań aktowych....	190
Tabela 27. Częstość udanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych.....	192

	Strona
Tabela 28. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (kategorie).....	193
Tabela 29. Częstość udanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (SVA).....	197
Tabela 30. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych SVA (kategorie)	198
Tabela 31. Częstość udanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (RM).....	202
Tabela 32. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych RM (kategorie)..	202
Tabela 33. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych SCAN (kategorie)	206
Tabela 34. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych MASAM (kategorie)	210
Tabela 35. Poprawność klasyfikacji zeznań (sędziowie).....	215
Tabela 36. Porównanie wskaźników klasyfikacji zeznań eksperymentalnych.....	220
Tabela 37. Charakterystyka kryteriów treściowych SVA (zeznania aktowe).....	223
Tabela 38. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (A)..	227
Tabela 39. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (SVA)	228
Tabela 40. Charakterystyka kryteriów treściowych SVA (zeznania eksperymentalne)	234
Tabela 41. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)...	238
Tabela 42. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (SVA)	239
Tabela 43. Charakterystyka kryteriów treściowych RM (zeznania aktowe).....	243
Tabela 44. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (A)...	248
Tabela 45. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (RM)	249
Tabela 46. Charakterystyka kryteriów treściowych RM (zeznania eksperymentalne)	255
Tabela 47. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)...	259
Tabela 48. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (RM).	261
Tabela 49. Charakterystyka kryteriów treściowych SCAN (zeznania aktowe)...	268
Tabela 50. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (A)..	269
Tabela 51. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (SCAN)	270
Tabela 52. Charakterystyka kryteriów treściowych SCAN (zeznania	

	Strona
eksperymentalne)	272
Tabela 53. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)...	274
Tabela 54. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (SCAN)	275
Tabela 55. Charakterystyka kryteriów treściowych MASAM (zeznania aktowe)	278
Tabela 56. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (A)...	284
Tabela 57. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (RM)	286
Tabela 58. Charakterystyka kryteriów treściowych MASAM (zeznania eksperymentalne)	292
Tabela 59. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)...	298
Tabela 60. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (MASAM).....	299

2. Spis rycin

	Strona
Rycina 1. Model psychologicznych uwarunkowań rezultatów zeznań świadków	72
Rycina 2. Reguły stosowania kryteriów treściowych MASAM.....	111
Rycina 3. Model badawczy.....	141
Rycina 4. Objętość zeznań prawdziwych i fałszywych.....	157
Rycina 5. Objętość poszczególnych kategorii zeznań eksperymentalnych.....	159
Rycina 6. Różnice objętościowe zeznań w zależności od aktywności sportowej	160
Rycina 7. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (SVA)	221
Rycina 8. Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów treściowych SVA.....	229
Rycina 9. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (SVA)	233
Rycina 10. Drzewo klasyfikacyjne zeznań eksperymentalnych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów treściowych SVA.....	240
Rycina 11. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (RM)	242
Rycina 12. Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów treściowych RM.....	251
Rycina 13. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (RM)	254
Rycina 14. Drzewo klasyfikacyjne zeznań eksperymentalnych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów treściowych RM	263
Rycina 15. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (SCAN).....	266

	Strona
Rycina 16. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (SCAN).....	271
Rycina 17. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (MASAM).....	277
Rycina 18. Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów treściowych MASAM.....	289
Rycina 19. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (RM)	291
Rycina 20. Drzewo klasyfikacyjne zeznań eksperymentalnych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów treściowych MASAM....	301
Rycina 21. Model ogólny treściowej analizy zeznań świadków dorosłych.....	309

3. Wykaz skrótów i symboli

art.	artykuł
AT	analiza treściowa
CBCA	Criteria Based Content Analysis
k.p.k.	ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dziennik Ustaw z 1997 roku, nr 89, poz. 555, ze zmianami)
M	średnia (<i>mean</i>)
MASAM	Multivariable Adults' Statements Assessment Model
m.in.	między innymi
nast.	następny, następna
n.i.	nie istotne statystycznie
No.	number, numer
P	przeżyłem
PG	paralotniarstwo, paragliding
pkt	punkt
poz.	Pozycja
PR	piłka ręczna
RM	Reality Monitoring
RS	rajdy samochodowe
SCAN	Scientific Content Analysis
<i>sd</i>	odchylenie standardowe (<i>standard deviation</i>)
s.i.	statystycznie istotne
str.	strona
SVA	Statement Validity Assessment
sygn.	sygnatura

Vol.	volumin, zbiór
W	wyobrażam sobie
Z	znam
zob.	zobacz

4. Wstęp

Ze względu na przedmiot swoich badań, psychologia zajmuje znaczące miejsce pośród nauk o człowieku istotnych dla tworzenia i stosowania prawa. Prawo jest to bowiem zespół norm regulujących funkcjonowanie jednostki w wielu, ważnych dla niej samej, albo innych podmiotów sytuacjach. Dla zapewnienia prawidłowości w zakresie tworzenia, stosowania i wykonywania znacznej części norm prawnych oraz należytej oceny zachowania jednostki przez pryzmat wynikających z reguł prawnych ograniczeń, niezbędne jest uwzględnienie mechanizmów rządzących jej zachowaniem.

Wskazuje się, że pierwsze rozważania psychologiczne nawiązujące do sytuacji prawnie relewantnych odnaleźć można już nawet w dokumentach datowanych na IX wiek przed naszą erą - w starohinduskich „Wedach” znajdują się wskazówki praktyczne odnośnie tego, jak przesłuchiwać osobę podejrzewaną o truciicielstwo (Marten Z., 1990). Próbę odniesienia informacji na temat stanu emocjonalnego i przyczynach zaburzeń w zachowaniu jednostki, jak też typach temperamentalnych i ich możliwym wpływie na oceny prawne odnaleźć można również w traktatach Erazystrata z Keos, czy Galenus z Pergamonu (Marten Z., 1990). Badania empiryczne, koncentrujące się na zagadnieniach pozostających w bezpośrednim związku z tworzeniem i stosowaniem prawa, prowadzone były już od powołania w erze nowożytnej psychologii jako samodzielnej dyscypliny nauki. Poza okresem wyraźnego spadku zainteresowania zagadnieniami pozostającymi w związku z zastosowaniem psychologii w naukach prawnych, przypadającym na okres od lat trzydziestych do sześćdziesiątych XX wieku, dostrzegalny jest ich stały, dynamiczny i globalny rozwój (Stanik J.M., 2011; Stanik J.M., 1985b; Ackerman M.J., 2005; Brown J.M., Campbell E.A., 2010; Ogloff J.R.P., 2004; Woszcze L., 1999; Waltoś S., 1985; Granhag P.A., 2010), dostrzegalny jest również wzrost zaufania prawników względem

wiedzy psychologicznej (Gudjonsson G.H., 2003a; Leippe M.R., 1995), coraz częściej dostrzec można również implementację wiedzy psychologicznej do norm prawnych (Clifford B., 2003).

Psychologia może pełnić funkcję ideotwórczą w stosunku do nauk prawnych, to znaczy mieć wpływ na doktryny prawne oraz proces ustawodawczy, jak też weryfikować społeczno – psychologiczne funkcjonowanie już uchwalonych norm. Można wyróżnić także funkcję usprawniającą psychologii, wtedy gdy dokonania naukowe w zakresie tej dyscypliny ułatwiają albo umożliwiają stosowanie prawa w praktyce organów śledczych i organów orzekających, czy też funkcję ekspercką, gdy zastosowanie norm prawa materialnego, wymaga uzyskania informacji wchodzących w zakres wiedzy specjalnej. Psychologia może również korygować i wspomagać instrumenty prawne służące resocjalizacji jednostek naruszających normy prawne oraz wspierać działania prewencyjne, profilaktyczne i edukacyjne (Stanik J.M. 2011; Stanik J.M., 2000 Stanik J.M., 1985b; Gierowski J.K., 1996).

Problematyka związana z uzyskiwaniem i oceną zeznań świadków, stanowi jeden z ważniejszych obszarów badań w psychologii sądowej (Lindsay R.C.L. i inni, 2004). Ustalenie w toku postępowania sądowego przyczyn, przebiegu i okoliczności zdarzenia przestępczego odbywa się przy zastosowaniu różnych metod, ale wyjaśnienie sprawy najczęściej nie jest możliwe bez zebrania i przeanalizowania zeznań świadków (Ciosek M., 2001). Dowód z zeznań świadków jest jednym z podstawowych środków dowodowych i najczęściej występujących w postępowaniu karnym, a relacja świadka, mimo dużego obciążenia jej subiektywizmem, jest niejednokrotnie jedyną metodą uzyskiwania informacji i ustalania prawdy sądowej.

Zdaniem Jana M. Stanika (2000; 2011), psychologia zeznań świadków jest ściśle powiązana zarówno z usprawniającą, jak i ekspercką funkcją psychologii sądowej.

Umiejętność racjonalnego i rzetelnego przesłuchania świadka przez organy procesowe wymaga posiadania odpowiedniej wiedzy psychologicznej. W związku z tym, psychologowie powinni podejmować wysiłki badawcze dla zgromadzenia danych empirycznych, a następnie płynące z nich wiedza i umiejętności powinny być przekazywane śledczym albo osobom wydającym wiążące rozstrzygnięcia. Psychologia sądowa może przez to przyczynić się do usprawnienia praktyki ścigania i orzecznictwa sądowego (Pasko – Porys W., 2007). Obok dążenia do rozwoju i doskonalenia metod przesłuchania, wsparcie psychologiczne może być ukierunkowane na poszukiwanie nowatorskich metod oceny uwarunkowań wiarygodności zeznań i tworzenie warunków do ich aplikacji w toku postępowań sądowych (Maciejski M., 2009).

Nadto, przepisy prawa stanowią, że organ procesowy powinien zasięgnąć opinii biegłego lub występującej w tej roli jednostki naukowo – badawczej, w przypadku gdy dla ustalenia stanu faktycznego określonej sprawy niezbędne jest zbadanie tych zjawisk i wycinków rzeczywistości, które dla ich poznania wymagają wiadomości specjalnych (Stanik J.M., 2000). Zadanie psychologa sądowego w sprawach zeznań świadków, będzie polegało najczęściej na opisie i wyjaśnieniu mechanizmów formowania się relacji świadka o faktach, a w niektórych wypadkach może mieć charakter retrospektywny - w tych wypadkach, gdy psycholog podejmuje próbę odtworzenia stanu psychofizycznego świadka w chwili spostrzegania i oceny jego znaczenia dla treści relacji (Douglas K.S., Otto R.K., Borum R., 2003; Jaśkiewicz – Obydzińska T., 2007).

Badacze i praktycy stale poszukują nowych, skutecznych sposobów pozyskiwania i różnicowania pełnych, nieobciążonych błędami lub zniekształceniami, od zeznań skazanych na skutek indolencji przesłuchujących, celowo lub nieświadomie zafałszowanych. W przeszłości, poszukiwano głównie zależności między psychologicznymi cechami świadka i ich możliwym wpływem na wiarygodność

składanych przez nich zeznań – za wiarygodne uznawano zeznania pochodzące od świadków psychicznie i fizycznie zdrowych, emocjonalnie zrównoważonych i dojrzałych, nie doświadczających zaburzeń lub dysfunkcji poznawczych (Ciosek M., 2001; Hołyst B., 1989; Heitzman J., 1996b; Woszcze L., 1999). Obowiązywał pogląd, zgodnie z którym ocena wiarygodności zeznań opierała się na ocenie właściwości psychicznych świadka, uwzględniano także dane biograficzne i demograficzne świadków obejmujące wiek, płeć, wykształcenie, status społeczny (Heitzman J., 1996a; Marten Z., 1990).

Założenie, jakoby zdrowie i pełna psychofizyczna sprawność świadka gwarantowały wartość dowodową zeznań, okazało się sprzeczne z obserwacjami i doświadczeniami praktyki sądowej. Posiadanie przez świadka określonych cech, do których można by zaliczyć chociażby wysokie wykształcenie, doświadczenie życiowe, czy bardzo dobrze rozwinięte funkcje poznawczych, nie jest bowiem jednoznaczne z tym, że składane przez niego zeznania są wiarygodne (Woszcze L., 1999). Pomimo odpowiednich predyspozycji do spostrzegania, zapamiętywania, przechowywania i odtwarzania treści pamięciowych, świadkowie mogą bowiem świadomie dążyć do zafałszowania obrazu zdarzenia, składać fałszywe zeznania (m.in. Ciosek M., 2001).

Jednocześnie, w świetle wyników współczesnych badań (m.in. Woszcze L., 1999), za nieuprawniony uznać należy sąd, że zeznania świadka niepełnosprawnego, doświadczającego zaburzeń lub dysfunkcji, w każdym przypadku będą pozbawione wartości procesowej. Obecnie przyjmuje się, iż nawet uczciwy świadek składający zeznania szczere, a więc takie, w których treść wypowiedzi jest zgodna z subiektywnym przekonaniem o prawdziwości, może przedstawić nieprawdziwy obraz rzeczywistości, chociażby na skutek błędów w postrzeganiu albo uleganiu jednemu z licznych mechanizmów zakłócających procesy pamięciowe (Stanik J.M., 1986; Loftus E.F., 1996; Lindsay D.S., 2007; Polczyk R., 2007). Dlatego też, ocena wiarygodności zeznań nie może

opierać się wyłącznie na ocenie właściwości świadka (kto składa zeznania), ale powinna również obejmować analizę ich treści (co zeznaje).

Ponadto, odróżnienie zeznań wiarygodnych (szczerych i prawdziwych) od zeznań niewiarygodnych (nieprawdziwych lub nieszczerych) jest sprawą trudną z teoretycznego, jak i metodologicznego punktu widzenia. Szczerość zeznań nie jest bowiem równoznaczna z prawdą – osoba składająca jak najszczerze zeznania może formułować w rzeczywistości sądy nieprawdziwe, co zdarza się częściej, niż można by przypuszczać (Ciosek M., 2001).

Niezależnie od powyższego, w połowie XX wieku praktyka sądowa zmuszona była również do przewyciężenia przeszkody, uniemożliwiającej w wielu wypadkach wydanie wyroków skazujących w sprawach o przestępstwa seksualne popełnione na szkodę małoletnich. Według tradycyjnych założeń prawniczych, co do zasady świadków małoletnich uznawano za niewiarygodnych i odmawiano waloru dowodowego ich zeznaniom. W praktyce niejednokrotnie prowadziło to do umarzania postępowań w sprawach o przestępstwa seksualne na szkodę małoletnich, ze względu na brak dostatecznych dowód (Arntzten F., 1989; Trankell A., 1972; Stroemwall L., 2010); z uwagi na specyficzne warunki popełniania tej kategorii przestępstw i wobec częstego braku śladów fizykochemicznych lub biologicznych, tezę oskarżenia można było bowiem oprzeć jedynie na relacjach ofiar – małoletniego pokrzywdzonego.

Przyjmując powyższe rozważania za punktu wyjścia i poszukując rozwiązania doniosłego dla praktyki orzeczniczej problemu, psychologowie sądowi w latach pięćdziesiątych XX wieku rozpoczęli poszukiwania odpowiednich metod oceny wiarygodności zeznań, w tym technik umożliwiających oszacowanie wartości dowodowej zeznań świadków małoletnich. Za najbardziej znaczący, w opracowaniu systemu oceny zeznań, należy uznać wkład psychologów niemieckich, w tym Udo Undeutscha, Friedricha Arntztana, Maxa Stellerera i Guntera Koehnkena, jak również szwedzkiego psychologa

sądowego Arne Trankella, którzy zdołali doprowadzić do stworzenia metody, opartej na wiedzy z zakresu psychologii, pozwalającej na skuteczną i wszechstronną ocenę dowodu z zeznań (Stroemwall L., 2010; Arntzten F. 1989; Trankell A., 1972).

U podstaw systematycznego opisu zeznania przy użyciu kryteriów treściowych leży założenie, że zeznania przedstawione na podstawie obserwacji rzeczywistych wydarzeń, różnią się ilościowo i jakościowo od zeznań, które nie wynikają z bezpośrednich doświadczeń świadka. Zdaniem wskazanych autorów, zeznanie prawdziwe posiada pewne specyficzne cechy, które pozwalają odróżnić je od zeznań świadomie fałszowanych. Założenie to, jest w literaturze określane mianem „hipotezy Undeutscha” (m.in.: Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a; Arntzten F., 1989; Stroemwall L.A., 2010). Kryteria opracowane przez autorów uwzględniają zarówno właściwości struktury wypowiedzi świadków, jak i cechy wyłonione na podstawie analizy poszczególnych elementów zeznania. Uwzględniają prawidłowości psychologiczne związane z funkcjonowaniem poznawczym, emocjonalnym i społecznym świadków.

Najbardziej znaną i rozpowszechnioną techniką oceny zeznań świadków jest Statement Validity Assessment – SVA M. Steller i G. Koehnena, umożliwiająca analizę wypowiedzi małoletnich świadków przestępstw seksualnych. SVA obejmuje zarówno ocenę zdolności poznawczych i językowych małoletniego świadka, psychologiczną ocenę informacji biograficznych, jak i psychologiczną analizę relacji między sprawcą i ofiarą. Istotnym elementem SVA jest oparta na kryteriach analiza treści zeznań - Criteria-Based Content Analysis. Max Steller i Guenther Koehnken stworzyli listę 19 kryteriów służących do analizy treści zeznań małoletnich świadków przestępstw seksualnych. Pod koniec lat osiemdziesiątych, CBCA zaczęto wykorzystywać w praktyce sądowo – psychologicznej w wielu krajach europejskich i Stanach Zjednoczonych.

Analiza literatury z zakresu psychologii sądowej prowadzi do konstatacji, że pomimo wypracowania SVA, nadal jednym z największych aktualnych wyzwań w zakresie problematyki zeznań świadków jest stworzenie metody oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań, o wysokiej wartości diagnostycznej (Lindsay R.C.L. i inni, 2004; Ciosek M., 2001; Granhag P.A., Vrij A., 2005; Vrij A., 2003; Vrij A., 2008). Badania psychologiczne nad CBCA prowadzone od lat osiemdziesiątych przez amerykańskich, niemieckich, holenderskich, kanadyjskich i szwedzkich psychologów koncentrowały się przede wszystkim na własnościach psychometrycznych CBCA oraz użyteczności praktycznej kryteriów wyodrębnionych przez Stellerę i Koehnkena do badania zeznań świadków małoletnich, a także porównaniem wyników badań przy użyciu CBCA i innych metod analizy treści zeznań. Dotychczasowe wyniki nie dostarczają jednoznacznych odpowiedzi na pytanie o to, czy CBCA albo alternatywne metody analizy treściowej, mogą stanowić podstawę prawidłowej opinii w sprawach zeznań świadków dorosłych (Vrij A., 2008a; Vrij A., Edward K., Roberts K.P., Bull R., 2000; Vrij A., Kneller W., Mann S., 2000; Vrij A., 2000; Porter S., Peace K.A., Emmett K.A., 2007; Davies G.M., 1994).

W pierwszej kolejności wskazać należy, iż żadne z kryteriów Stellerę i Koehnkena nie potwierdziło swojej wartości diagnostycznej we wszystkich badaniach, a zdarzało się, iż kryterium wskazujące na wiarygodność w jednych badaniach, w innych wskazywało na nieprawdziwość lub nieszczerłość zeznań świadka. Stwierdzono również, iż przeciętny poziom błędnych diagnoz przeprowadzonych przy użyciu SVA to około 30%. Nadto, w literaturze wskazuje się na brak sformalizowanych reguł decyzyjnych, na podstawie których można byłoby określić, czy zeznanie jest prawdziwe, czy nie (Vrij A., 2009; Vrij A., 2008c). Podkreślenia wymaga, że rzeczą trudną, a być może nawet niemożliwą jest określenie wpływu jaki na zeznania świadka wywierają czynniki zewnętrzne (Vrij A.,

2009; Vrij A., 2008a; Sporer S.L., 1997). Zdaniem Marka Tokarza, tylko niektóre z kryteriów Stellera i Koehnkena mogłyby być wykorzystane do analizy zeznań świadków dorosłych, metoda ta jednak nie mogłaby być jednak wykorzystywana do wykrywania kłamstwa, a jej stosowanie należałoby uzależnić od uprzedniego spełnienia kilku dodatkowych warunków (Tokarz M., 2006).

Obecnie podejmowane są próby dostosowania CBCA do analizy zeznań świadków pełnoletnich oraz odpowiedniej weryfikacji listy kryteriów CBCA, tworzone są metody alternatywne, w tym między innymi Reality Monitoring, czy Scientific Content Analysis (Memon A., Vrij A. Bull R., 2003a; Vrij A., 2008b; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003b), a także podejmuje się próby łączenia poszczególnych technik analizy treściowej (Sporer S.L., Sharman S.J., 2006; Sporer S.L., 1997), czy też wiązania ich z metodami przesłuchań (Koehnken G. i inni, 1995; Vrij A., Mann S., Kristen S., Fisher R., 2007; Colwell K., Hiscock C.K., Memon A., 2002; Reinhard M.A., Sporer S.L., 2010; Colwell K., 2007; Granhag P.A., Stroemwall L.A., 2001; Granhag P.A., Stroemwall L.A., 1999; Hines A. i inni, 2010; Ansarra R. i inni, 2011; Dunning D., Stern L.B., 1994), albo analizą przebiegu komunikacji niewerbalnej między przesłuchującym i świadkiem (Vrij A., Akehurst L., Soukara S., Bull R., 2009; Vrij A., Akehurst L., Soukara S., Bull R., 2004b; Reinhard M.A. i inni, 2011; Reinhard M.A., Sporer S.L., 2010).

W polskiej praktyce sądowo – psychologicznej oparta na kryteriach analiza treści zeznań (CBCA) wykorzystywana jest przede wszystkim w opiniach psychologicznych dotyczących zeznań małoletnich świadków i ofiar przestępstw seksualnych (Woszczek L., 1999; Maciejski M., 2009; Skowroński D., 2001; Lipczyński A., 2007). Jednakże, z obserwacji autora wynika, iż treściowa analiza zeznań zyskuje popularność wśród psychologów sądowych i coraz częściej bywa wykorzystywana, również w odniesieniu do zeznań świadków dorosłych. Metody te zostały również dostrzeżone przez polskie organy

ścigania i są przekazywane jako zalecenia dla praktyki, w czasie przygotowania zawodowego policjantów (Stawiarski A., 2008).

Mając powyższe na uwadze, w szczególności doniosłość diagnozy sądowo – psychologicznej w sprawach zeznań świadków, rosnące wśród polskich psychologów sądowych zainteresowanie treściową analizą zeznań, jak również podnoszone w literaturze zastrzeżenia pod adresem tych metody stwierdzić należy, iż zachodzi pilna potrzeba zweryfikowania wartości diagnostycznej istniejących technik analizy treściowej. Niezbędne są badania, rozumiane za R. Hymanem (1968), jako dążenie do osiągnięcia większej zgodności pomiędzy systemem teoretycznym, a zjawiskami do których się odnosi, a zmierzające do udzielenia odpowiedzi na pytanie: czy SVA, Reality Monitoring i SCAN mogą być wykorzystywane w postępowaniu sądowym, jako narzędzie ekspertyzy sądowej? Nadto, ustalenia wymaga czy kryteria treściowe mogą być wykorzystane do oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków dorosłych, przy uwzględnieniu specyfiki polskiej procedury karnej. Za w pełni zasadne uznać należy także podjęcie starań zmierzających do stworzenia nowego modelu analizy, wolnego od niedoskonałości istniejących już metod oraz przeprowadzenie badań walidacyjnych. Wyniki badań pozwolą również na opracowanie wskazówek praktycznych, adresowanych do sędziów oceniających wiarygodność zeznań i zaleceń dla praktyki sądowo – psychologicznej.

5. Zeznania świadka i opinia biegłego jako dowody w procesie karnym

5.1. Cele procesu karnego i zasada prawdy materialnej

Celem naczelnym procesu karnego jest doprowadzenie do tego, by sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności. W postępowaniu karnym należy rozstrzygnąć, czy naruszono prawo karne materialne, lub go nie naruszono i w zależności od tego zastosować albo odstąpić od stosowania kar lub środków karnych przewidzianych w kodeksie karnym (Marszał K., 1998; Grzegorzczak T., 2008). Powołaną regułę, skodyfikowaną w treści art. 2 § 1 pkt 1 k.p.k., w piśmiennictwie prawniczym określa się również mianem zasady trafnej reakcji karnej albowiem zakłada się, że niewinny nie powinien ponieść odpowiedzialności karnej, natomiast osoba winna popełnienia przestępstwa nie powinna ująć tej odpowiedzialności (Grzeszczyk W., 2011). Zasada trafnej reakcji karnej rozumiana bywa i tak, że osoba winna popełnienia przestępstwa nie może ponieść ani mniejszej, ani większej odpowiedzialności karnej, niż na to zasługuje (Prusak F., 1999).

Dla powyższego, naczelnego celu procedury karnej – wykrycia i pociągnięcia do odpowiedzialności karnej faktycznego sprawcy przestępstwa oraz zachowania adekwatności represji do poziomu zawinienia, muszą być przewidziane odpowiednie mechanizmy procesowe, zawarte w przyjętym systemie prawa karnego procesowego (Marszał K., 1998). Najważniejszym z nich, jest nałożony na organy postępowania obowiązek dążenia do oparcia wszelkich rozstrzygnięć wyłącznie na prawdziwych ustaleniach faktycznych. Zasada prawdy materialnej obliguje wszystkie organy procesowe do dołożenia, nawet niezależnie od woli stron, wszelkich starań zmierzających do poznania prawdy i wyczerpania wszelkich dostępnych środków umożliwiających jej ustalenie

(wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 1989 roku w sprawie sygn. akt IV KR 118/89). U podłoża jej wprowadzenia do katalogu fundamentalnych zasad procesu karnego leży założenie, że podstawą orzeczenia mogą być jedynie okoliczności polegające na prawdzie rzeczywistej, a nie na prawdzie fikcyjnej, czy formalnej, to znaczy narzuconej przez domniemanie prawne, reguły dowodowe, inne orzeczenia, albo jedynie fakty wykazane, bądź przyznane przez strony procesowe. Obowiązkiem organu rozstrzygającego, w każdym postępowaniu, jest wykrycie prawdy nie zważając na aktywność stron w tym zakresie. Sąd nie może też przyjąć za prawdę tylko tego, co strony przyznają. Nie jest też ograniczony przy dokonywaniu ustaleń faktycznych, do posługiwania się wyłącznie dowodami wskazanymi lub przedłożonymi przez strony.

Konsekwencją zasady prawdy materialnej jest to, że wszelkie decyzje organów procesowych wydawane w postępowaniu karnym, powinny znajdować swoje oparcie w prawdziwych ustaleniach faktycznych, to jest stwierdzeniach zgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy (Hofmański P., 2011; Prusak F., 1999). Zasadzie prawdy materialnej, wprowadzonej do procesu karnego normą z art. 2 § 2 k.p.k., w doktrynie procesu karnego przypisuje się znaczenie szczególne, jako zasadzie nadrzędnej w stosunku do wszystkich pozostałych (Grzegorzczak T., 2008; Hofmański P., 2011; Marszał K., 1999). Znaczna część unormowań zawartych w Kodeksie postępowania karnego, ma za zadanie tworzyć warunki do zrealizowania płynących z tej reguły obowiązków.

Pamiętać przy tym należy, że zasada prawdy materialnej nie ma charakteru absolutnego. Ustawa regulująca procedurę karną przewiduje bowiem wiele ograniczeń, którymi związane są organy procesowe w docieraniu do prawdy. Ograniczenia takie wynikają przede wszystkim z zakazów dowodowych, które uszczuplają w niektórych wypadkach możliwości dokonania ustaleń prawdziwych, między innymi wprowadzając zakazy dowodowe związane chociażby z przesłuchiwaniami świadków pełniących

określone funkcje, zobowiązanych do zachowania tajemnicy państwowej, czy będących osobami najbliższymi dla oskarżonych. Decydując się na tego rodzaju ograniczenia, ustawodawca musiał wziąć pod uwagę to, że stworzenie nieograniczonych możliwości docierania do prawdy w toku procesu karnego, musiałoby się wiązać z narażeniem na szwank innych ważnych wartości, takich jak wolność wyznania, bezpieczeństwo państwa, konieczność ochrony tajemnicy zawodowej, czy prywatności (Hofmański P., 2011).

Ponadto, wyrażona na gruncie procedury karnej zasada prawdy materialnej pojmowana jest specyficznie - jako dyrektywa prowadzenia postępowania w taki sposób, aby ustalenia faktyczne były zbliżone do prawdy, ale w takim stopniu, w jakim jest to możliwe (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1983 roku, sygn. akt II KR 108/83). A zatem, dążenia organów procesowych do odkrycia prawdy materialnej nie zawsze muszą zakończyć się powodzeniem. Zakłada się bowiem, zarówno w poglądach judykatury i jak i komentatorów, że prawda absolutna jest w ogóle niepoznawalna, albo trudna do poznania, a to zaś oznacza, że organy procesowe mogą jedynie formułować sąd o rzeczywistości, które są jej bliższe lub dalsze (Hofmański P., 2011; Prusak F., 1999).

W postanowieniu z dnia 18 grudnia 2008 roku (sygn. akt V KK 267/08) Sąd Najwyższy stwierdził, że zasada prawdy materialnej nakłada wprawdzie na organy procesu karnego wymóg opierania wszelkich rozstrzygnięć na zgodnych z prawdą ustaleniach faktycznych, rozumie się jednak przez nie ustalenia udowodnione. Za udowodnione uznawane są takie stwierdzenia, że w świetle przeprowadzonych dowodów fakt przeciwny dowodzonemu jest niemożliwy lub wysoce nieprawdopodobny. Inaczej rzecz ujmując, przepis art. 2 § 2 k.p.k. nie nakłada na sądy i organy postępowania przygotowawczego obowiązku dążenia do dokonania ustaleń faktycznych odzwierciedlających wyłącznie prawdziwe sądy o rzeczywistości, lecz dopuszcza możliwość uznania za prawdziwe tych wszystkich ustaleń faktycznych, które zostały udowodnione. W wyroku z dnia 28 marca

2008 roku (sygn. akt III KK 484/07), Sąd Najwyższy stwierdził, że pod sformułowaną w art. 2 § 2 k.p.k. zasadą prawdy materialnej, wprowadzającej w procesie karnym wymóg opierania wszelkich rozstrzygnięć na zgodnych z prawdą ustaleniach faktycznych, faktycznie kryją się ustalenia udowodnione, a więc takie, gdy w świetle przeprowadzonych dowodów fakt przeciwny dowodzeniu jest niemożliwy lub wysoce nieprawdopodobny. Wykładnia przepisu art. 2 § 2 k.p.k. prowadzi zatem do wniosku, wbrew temu co można by zakładać po zetknięciu się z terminem „zasada prawdy materialnej”, iż w procesie karnym organy postępowania są zobowiązane jedynie do dążenia do wykrycia prawdy materialnej oraz opierania wszelkich rozstrzygnięć wyłącznie na udowodnionych ustaleniach faktycznych, ale nie są zobowiązane do stwierdzenia prawdy materialnej i ograniczenia podstawy swych rozstrzygnięć tylko do ustaleń prawdziwych, odzwierciedlających rzeczywistość. Organy procesu karnego swoje rozstrzygnięcia, to znaczy wszelkie decyzje skutkujące zmianą sytuacji prawnej lub faktycznej uczestników postępowania, powinny opierać przynajmniej na ustaleniach udowodnionych i dopiero takie działania będą mogły być uznane, za spełnienie obowiązku nałożonego normą z art. 2 § 2 k.p.k.

Powyższe rozważania prowadzą do następującego pytania: kiedy ustalenia faktyczne organu procesowego można uznać za udowodnione? Przepisy Kodeksu postępowania karnego nie dostarczają odpowiedzi na to pytanie, ale można ją odnaleźć zarówno w poglądach judykatury, jak i piśmiennictwie prawniczym. Wskazuje się zgodnie, iż udowodnienie ma miejsce wtedy, gdy niemożliwy lub wysoce nieprawdopodobny jest fakt przeciwny dowodzonemu, a nadto spełnione są dwa dodatkowe warunki: dowody są obiektywnie przekonujące, to znaczy mają taką siłę, że każdy normalnie oceniający człowiek nabiera przekonania o prawdziwości danego ustalenia; oraz, u organu oceniającego, powinna zostać wywołana przekonalność

subiektywna, o charakterze całkowitym i bezwzględny. A zatem, dopóki u osób trzecich mogą pojawić się uzasadnione wątpliwości co do prawdziwości jakiegoś ustalenia, albo organ procesowy ma choćby najmniejsze, ale uzasadnione wątpliwości, dany fakt nie może być uznany za udowodniony, a co za tym idzie, nie może stanowić ustalenia faktycznego będącego podstawą rozstrzygnięcia (Cieślak M., 1955). Działania organu procesowego powinny koncentrować się na tym, by zgromadzić taki materiał dowodowy, który nie tylko pozwoli na odtworzenie stanu faktycznego w świadomości podmiotu wydającego rozstrzygnięcie, ale także uniemożliwi powstanie bądź podtrzymywanie w obrazie zdarzeń innych uczestników postępowania, organów procesowych wyższej instancji lub osób trzecich, uzasadnionych wątpliwości co do stanu rzeczy.

Warto również dodać, że udowodnienie w rozumieniu procesualistów, nie musi oznaczać, iż dane ustalenie faktyczne wypływa z konkretnego dowodu, lub określonej grupy dowodów. Udowodnienie może wypływać z *„nieodpartej logiki sytuacji stwierdzonej konkretnymi dowodami, jeżeli owa sytuacja jest tego rodzaju, że stanowi oczywistą przesłankę, na której podstawie doświadczenie życiowe nasuwa jednoznaczny wniosek, iż dane okoliczności faktyczne istotnie wystąpiły”* (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 października 1973 roku, sygn. akt III KR 243/73). Za udowodnione uznaje się również okoliczności faktyczne, których zaistnienie potwierdza większa lub mniejsza grupa dowodów rozpatrywana łącznie, nawet jeśli żaden z tych dowodów wprost na zaistnienie danej okoliczności nie wskazuje.

Proces karny może być również analizowany jako zespół działań realizowanych przez organ rozstrzygający, umożliwiających przejście od stanu sytuacji decyzyjnej niepewnej otwartej, do sytuacji w której możliwe jest podjęcie decyzji o działaniu, to jest sytuacji decyzyjnej zamkniętej. Zasada trafnej reakcji karnej i reguły procesu karnego skutkują powstaniem na początku postępowania sytuacji decyzyjnej niepewnej, to znaczy

sytuację w której każde działanie prowadzi do zbioru wyników, a podmiot podejmujący decyzję o wyborze nie jest pewny, jaki wynik rzeczywiście osiągnie (Kozielecki, 1969).

Sytuacje decyzyjne, w których prawdopodobieństwo otrzymania każdego wyniku jest określone, nazywa się sytuacjami ryzykownymi, zaś sytuacje, w których taka wiedza jest niedostępna nazywa się sytuacjami absolutnie niepewnymi (Kozielecki J., 1969). W sytuacjach niepewnych otwartych, podejmujący decyzję musi samodzielnie wytworzyć, dotrzeć do możliwych działań i przewidywać ich konsekwencje. Na początkowych etapach procesu karnego, organy rozstrzygające nie posiadają wiedzy o możliwych działaniach, czyli zbiór ich jest pusty lub niewyczerpujący. Dlatego, zmuszone są do podjęcia działań sprzyjających gromadzeniu odpowiednich informacji, a następnie zaplanowania możliwych działań. W sferze hipotez o stanach rzeczy, rozstrzygający nie orientują się, jakie są możliwe warunki determinujące wyniki ich działań. W związku z tym, realizując reguły procedowania zawarte w Kodeksie postępowania karnego, dążą do odkrycia systemu hipotez o stanach rzeczy oraz możliwych wynikach swoich działań. Osiągnięcie stanu sytuacji niepewnej zamkniętej jest jednoznaczne z tym, że osoba podejmująca decyzję posiada już wszelkie niezbędne informacje o możliwych działaniach, ich wynikach oraz warunkach od których zależą; jednoznaczne dane umożliwiające rozstrzygnięcie, pozostają w dyspozycji decydenta.

Przystępując do rozpoznania sprawy, sąd przede wszystkim nie posiada wiedzy o tym, jakie hipotezy wchodzi w grę, nie orientuje się które z nich mają szansę okazać się prawdziwe, a ponadto, brak jest informacji zarówno o tym, co się wydarzy, jak i o tym, co może się zdarzyć. Dla osiągnięcia swoich celów, organy orzekające realizują następujące procesy (Kozielecki J., 1969):

1. Spostrzeżenie sytuacji decyzyjnej – sąd dostrzega, ocenia sytuację w jakiej się znajduje, określa obszar ustaleń faktycznych i rozważań prawnych.

2. Określenie możliwych działań: następnie, sąd musi sformułować, „obmyślić” możliwe działania, umożliwiające wydanie rozstrzygnięć faktycznych i prawnych. Proces ten ma charakter produktywny i jego wynik zależy od wiedzy i poziomu zdolności decydenta.

3. Określenie możliwych hipotez – osoba podejmująca decyzję musi również wysunąć szereg hipotez o przyszłych stanach rzeczy. Jak podkreśla J. Kozielecki, pomimo tego, że ten proces wymaga wytwarzania nowych pojęć, to różni się od etapu drugiego, bo decydent odkrywa, „domyśla” się jaka jest rzeczywistość. Badania psychologiczne przeprowadzone przez J. Kozieleckiego dowiodły, że oba te procesy mają różną strukturę (Kozielecki J., 1969).

4. Określanie wartości wyników – decydent musi ocenić subiektywną, ale pozostającą w zgodzie z normami prawa i procedury karnej, wartość możliwych efektów działania.

5. Określenie prawdopodobieństwa odkrytych hipotez – po sformułowaniu możliwych hipotez o stanach rzeczy, sąd może oszacować (*to assess*) ich prawdopodobieństwo, to znaczy ustalić, na ile jest przekonany, że sformułowana hipoteza okaże się prawdziwa. Dopływ informacji będzie skutkował modyfikacją poprzednio ustalonego poziomu prawdopodobieństwa hipotez.

6. Wybór działania – proces wyboru działania kończy czynności decyzyjne. W postępowaniu sądowym wybór działania, decyzja, będzie odzwierciedlała się w treści wyroku sądu, to jest rozstrzygnięciu o winie, karze i środkach zastosowanych wobec oskarżonego.

Jedną z najczęstszych przyczyn niepowodzenia w sytuacji otwartej jest to, że ludzie nie są zdolni do sformułowania wyczerpującego zbioru hipotez. W sytuacji otwartej występują dwie osobliwości: pierwszą z nich jest zjawisko zubożenia zbioru hipotez –

powstaje dlatego, że ludzie nie są zdolni wykryć wyczerpującego zbioru hipotez wchodzących w grę; drugim, jest zjawisko pozornego wzbogacenia diagnostycznego zbioru rozważanych hipotez – powstaje ono dlatego, że ludzie formułują błędne hipotezy o stanach rzeczy, a następnie włączają je do zbioru, co powoduje jego rozszerzenie. Między tymi dwoma osobliwościami nie zachodzą zależności korelacyjne – o pierwszym decyduje struktura myślenia produktywnego, a drugim decyduje struktura myślenia krytycznego (oceniającego). Osobliwości zmniejszają i zubożają pełną orientację decydenta w sytuacji otwartej, utrudniają lub nawet uniemożliwiają wybór przez niego działania które maksymalizuje oczekiwaną użyteczność (Kozielecki J., 1969).

Gromadzone w toku postępowania dowody, i to zarówno zeznania świadków, jak i opinie biegłych, mają umożliwić sądowi stworzenie wyczerpującego i prawidłowego katalogu hipotez o stanie rzeczy, to jest umożliwić wszechstronne i dogłębne przeanalizowanie wszystkich prawnych oraz faktycznych zagadnień, wiążących się z przedstawionym do rozważenia zachowaniem jednostki – zarzucanym czynem. Ponadto, ustalenia wynikające z treści dowodów pozwalają oszacować wartość możliwych efektów działania oraz ułatwiają szacowanie prawdopodobieństwa, że sformułowane przez decydenta procesowej hipotezy co do winy i odpowiedzialności karnej są właściwe. Dopiero wtedy, możliwe będzie podjęcie przez organ procesowy decyzji o wyborze działania. Reasumując stwierdzić można, że dowody, w tym zeznania świadków i opinie biegłych, są narzędziami wspomagającymi proces decyzyjny organu orzekającego, umożliwiają przejście od stanu sytuacji niepewnej otwartej, do stanu sytuacji niepewnej zamkniętej – umożliwiają doprowadzenie do tego, by sprawca przestępstwa został wykryty i pociągnięty do odpowiedzialności karnej, a osoba niewinna nie poniosła tej odpowiedzialności.

5.2. Dowody w procesie karnym

Nadanie zasadzie prawdy materialnej charakteru fundamentu procesu karnego powoduje, że ustalenia faktyczne stanowiące podstawę orzekania muszą być udowodnione, albowiem tylko wtedy można przyjąć, że są prawdziwe, zgodne z rzeczywistością. Podstawą dla uznania pewnych okoliczności za udowodnione, czy też dokonania jakichkolwiek ustaleń faktycznych są dowody, czyli wszelkie dopuszczalne przez prawo środki służące odkryciu, albo umożliwiające stwierdzenie okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia prawnego (Grzegorzczuk T., 2009). Pojęciu dowód, na tle przepisów procedury karnej przypisać można wiele znaczeń. W treści norm prawnych i praktyce procesowej używane jest ono dla oznaczenia przebiegu rozumowania (jako synonim dowodzenia, w sensie logicznym), na oznaczenie postępowania dowodowego (gdy następuje przeprowadzenie dowodu), na oznaczenie źródła dowodowego (tak właśnie, pojęcie to najczęściej rozumiane jest w potocznym użyciu, a mowa tu np. o świadku, czy narzędziu zbrodni), na oznaczenie środka dowodowego (przesłuchanie, oględziny), albo na oznaczenie rezultatu dowodzenia ("dowodem przestępstwa jest...") (por. M. Cieślak, 1955; Hofmański P., 2011). Przy wykładni przepisów ustawy karno – procesowej w każdym przypadku konieczne jest uprzednie ustalenie, w jakim znaczeniu termin ten został użyty w danej normie. W niniejszej pracy, pojęcie „dowód” będzie używane głównie dla oznaczenia środka dowodowego (dowód z zeznań świadka, dowód z opinii biegłego sądowego psychologa), czyli informacji płynących z danego źródła według zasad określonych przez prawo procesowe (Grzegorzczuk T., 2008).

Można dokonać rozlicznych klasyfikacji dowodów. Mając na uwadze główny cel niniejszej pracy na omówienie zasługują podziały na: dowody pośrednie i bezpośrednie; podział ze względu na charakter źródła dowodowego; oraz podział ze względu na

odległość źródła dowodowego od dowodzonego faktu (Grzegorzczuk T.; 2008). Ze względu na stosunek do faktu najważniejszego w procesie karnym – przestępstwa i okoliczności jego popełnienia, wyróżnić można dowody bezpośrednie dotyczące wprost dowodzonego faktu, jak też dowody pośrednie, umożliwiające dokonanie ustaleń faktycznych w zakresie faktów ubocznych, to jest przesłanek dalszego rozumowania odnośnie faktu głównego. Charakter źródła dowodowego pozwala na wyróżnienie dowodów: osobowych, gdy źródłem danych o przestępstwie lub towarzyszących mu okolicznościach jest osoba, a sposobem przeprowadzenia dowodu przesłuchanie, czy konfrontacja; oraz rzeczowych, w tych przypadkach, gdy źródłem danych istotnych dla rozstrzygnięcia jest ciało, przedmiot lub określone miejsce, środkiem dowodowym cechy tychże, a sposobem przeprowadzenia dowodu oględziny; inne dowody samoistne, rzeczowe, w takich przypadkach gdy przedmiotem zainteresowania organów procesowych nie jest ich treść, lecz właściwości, a zaliczyć do tej kategorii można między innymi dokument, taśmę z zapisem danych, czy fotografię. Przy uwzględnieniu dystansu, czy ilości ogniw dzielących źródło dowodowe od dowodzonego faktu, możliwe jest wyróżnienie dowodów pierwotnych – wtedy gdy źródło dowodowe zetknęło się bezpośrednio z udowadnianym faktem (np. *testis ex visu*), oraz dowody pochodne, jeżeli źródło dowodowe jest tylko przekaznikiem danych o zdarzeniu między źródłem pierwotnym, a faktem dowodzonym (np. *testis ex auditu*).

W świetle powyższego, zeznania świadków uznać należy za dowody osobowe i najczęściej będą miały charakter pierwotny, ale nie można również wykluczyć zeznań o charakterze pochodnym, a to w sytuacji, gdy świadek przekazuje dane uzyskane z innych źródeł, a osobiście nie stykał się bezpośrednio ze zjawiskami składającymi się na obraz przestępstwa. Zeznania świadków najczęściej mają charakter bezpośredni, bo dotyczą wprost dowodzonych faktów, ale wtedy, gdy przekazane przez świadka informacje pozwalają na ustalenie faktów ubocznych, będą miały charakter dowodów pośrednich.

Opinia biegłego sądowego, w tym i opinia sądowo – psychologiczna, ma charakter dowodu osobowego, albowiem źródłem istotnych z punktu widzenia potrzeb postępowania danych jest człowiek – biegły sądowy. Opinie sporządzane przez psychologów sądowych na potrzeby postępowania karnego najczęściej mają charakter dowodów bezpośrednich, gdyż koncentrują się na elementach składowych obrazu zdarzenia i właściwości sprawcy, a ze względu na to, iż treść jest nośnikiem danych o podmiotach i przedmiotach trzecich, ekspertyza odzwierciedla efekty specjalistycznej analizy danych dotyczących przestępstwa, opinia sądowo – psychologiczna ma charakter dowodu pochodnego.

5.2.1. Dowód z zeznań świadka

Niemal w każdym procesie zeznania świadków należą do najważniejszych środków dowodowych i o ile przepisy procedury karnej nie nakładają na organy procesowe obowiązku przesłuchiwania świadków, o tyle trudno sobie wyobrazić proces karny bez informacji pochodzących od osobowych źródeł danych – świadków (Hofmański P., 2011; Sowiński P.K., 2004; Ciosek M., 2001; Hołyst B., 1986; Waltoś S., 1985; Cieślak M., 1955). Przy tym, pojęcie świadka nie jest jednoznaczne, różne bowiem jest jego znaczenie w mowie potocznej, a różne znaczenie nadać mu należy w kontekście przepisów regulujących procedurę karną. W języku potocznym, przypisanie danej osobie, że jest albo była świadkiem zdarzenia służy zwykle zaakcentowaniu bezpośredniej jej styczności z zachowaniem kryminalnym; świadek to osoba, która w zaistniałych okolicznościach i korzystając z nadarzającej się sposobności, może samodzielnie zaobserwować i zapamiętać przebieg określonych zdarzeń (Sowiński P.K., 2004). Świadkiem czynu jest zatem taka osoba fizyczna, której spostrzeżenia co do całości czynu, albo tylko jego fragmentów opierają się na osobistych doznaniach zmysłowych. Świadek nie musi mieć bezpośredniej

styczność z opisywanymi faktami, przejawami zachowań przestępczych i nie jest to podstawa do przyjęcia nieprzydatności takiej osoby dla rozstrzygnięcia danej sprawy, czego najlepszym dowodem jest częstotliwość korzystania w procesie karnym z tzw. świadków ze słuchu (*de auditu*). Dodać w tym miejscu także należy, że postrzeganie przez świadka przebiegu zdarzenia nie jest oczywiście ograniczone wyłącznie do percepcji wzrokowej, lecz obejmuje dane zgromadzone ze wszystkich zmysłów, w tym także słuchu, węchu, dotyku i smaku.

Biorąc pod uwagę normy procesowe stwierdzić można, że świadkiem nazywa się te osoby fizyczne, które w toczącym się przeciwko innej osobie postępowaniu składają zeznania i opisują spostrzeżone obiekty, zjawiska, postaci i zdarzenia istotne dla rozstrzygnięcia o odpowiedzialności karnej, w ramach toczącego się lub rodzącego postępowania (Sowiński P.K., 2004). W starszym orzecnictwie Sądu Najwyższego wyjątkowo odnaleźć można zawężające rozumienie pojęcia świadek, kiedy do jego użycie zastrzeżone jest do sytuacji, gdy dana osoba znajdowała się na miejscu zdarzenia, posiada wiadomości nabyte w wyniku własnych spostrzeżeń (m.in. w uchwale Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1960 roku, sygn. akt VI KO 61/60; w uchwale składu 7 sędziów Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 1961 roku, sygn. akt VI KO 37/60). Pogląd ten nie zasługuje jednak na akceptację, bo skutkuje nieuzasadnionym wyeliminowaniem świadków ze słuchu, świadków pochodny, a w konsekwencji ogranicza zakres środków umożliwiających dotarcie do prawdy materialnej.

Świadek w rozumieniu procesowym nie musi spełniać wymogu „bycia świadkiem” w znaczeniu faktycznym, nie rzadkie są bowiem przypadki wzywania na rozprawę osób kompletnie nieorientowanych w sprawie. To, czy osoba wezwana w charakterze świadka faktycznie dysponuje istotnymi wiadomościami na temat przestępstwa przypisywanego oskarżonemu oraz jakie jest znaczenie danych pozostających w dyspozycji świadka dla

ewentualnego rozstrzygnięcia w sprawie, można ocenić dopiero w trakcie jego przesłuchania. Już samo przypuszczenie, że dana osoba ma wiadomości istotne dla sprawy, jest wystarczającym powodem wezwania w celu przesłuchania określonej osoby w charakterze świadka. Prawnie irrelewantne jest również to, skąd dana osoba ma określoną wiedzę (wyrok Sądu Najwyższego z 28 maja 1982 roku, sygn. akt I KZ 154/82). Godzi się dodać w tym miejscu, że organ procesowy nie może *a priori* odmówić wezwania świadka na przesłuchanie na tej podstawie, że nie dysponuje on danymi istotnymi dla rozstrzygnięcia przedmiotu postępowania. Słusznie przyjmuje się bowiem w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym, że stanowcze ustalenie, czy świadek posiada jakieś dane o zdarzeniu możliwe jest dopiero *a posteriori*, czyli w następstwie jego przesłuchania.

Przepisy procedury karnej nie zawężają katalogu świadków, nie przewidują żadnych ograniczeń możliwości składania zeznań ze względu na wiek, stan fizyczny, psychiczny, znajomość języków obcych, czy wcześniejszą karalność świadka. Brak jest jakiegokolwiek przesłanek procesowych uzasadniających wykluczenie możliwości przesłuchania określonej osoby jako świadka, lub świadczących o niemożności wezwania w tym charakterze (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 358/79, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 428/79). Można zatem przyjąć, że w polskim systemie prawnym każda osoba fizyczna może być świadkiem (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1977 roku, sygn. akt V KR 66/77).

Rola świadków w stosunku do toczącego się procesu jest podrzędna i sprowadza się niemal wyłącznie do dostarczenia dowodu w sprawie. Od świadka oczekuje się udostępnienia organowi procesowemu wszelkich posiadanych przezeń informacji, co do badanych w procesie faktów. Co za tym idzie, przedmiotem zeznania są głównie okoliczności faktyczne dotyczące konkretnej sprawy. Relacja świadka o faktach przybiera

postać zeznania, do którego złożenia świadek jest nie tylko wzywany, lecz niejednokrotnie również przymuszany za pomocą kar porządkowych. Trafnie wskazuje się, że świadkowie powinni być przesłuchiwani jedynie co do okoliczności i znanych im faktów, a nie co do oceny faktów i wypływających z nich wniosków, ocena faktów zgromadzonych w toku postępowania sądowego i wysnucie z nich zgodnych z zasadami logicznego rozumowania wniosków należy bowiem do sądu (m.in. Sowiński P.K., 2004).

W zależności od treści, wypowiedzi świadka podzielić można na oświadczenia woli oraz akty wiedzy. Oświadczeniami woli są te spośród wypowiedzi świadka, które wywołują określone skutki procesowe. Do tej kategorii zaliczyć można między innymi oświadczenie o skorzystaniu z prawa odmowy składania zeznań, czy oświadczenie o skorzystaniu z prawa odmowy udzielenia odpowiedzi na pytania. Do aktów wiedzy, stanowiących trzon zeznań świadka, zalicza się te wypowiedzi, za pomocą których świadek udostępnia organom procesowym posiadane w sprawie informacje. Za akt wiedzy uznać można przy tym zarówno wypowiedzi odnoszące się do danych osobowych zeznającego (*ad generalia*), jak i tą część zeznania, która porusza kwestie pozostające w bezpośrednim związku istotą sprawy (*ad rem*).

Zeznania, rozumiane jako ustne odpowiedzi świadka na pytania zadane przez uczestników postępowania, nie stanowią wyłącznego sposobu komunikowania się świadka z organem procesowym. Oprócz nich może on formułować spontanicznie i inne wypowiedzi, w zależności od aktualnie istniejącego układu stosunków procesowych. Wypowiedzi te, pomimo braku wezwania do ich złożenia ze strony przesłuchującego, są prawnie dopuszczalne i służą lepszemu zabezpieczeniu interesu prawnego osoby przesłuchiwanej (niekiedy są one od świadka wręcz oczekiwane). Słusznie podnosi się w literaturze (m.in. Hofmański P., 2011; Sowiński P.K. 2004), że przedmiotem dociekań ze strony przesłuchującego powinno stać się i źródło pochodzenia wiedzy takiego świadka, co

pozwała nie tylko na dokonanie oceny ich wartości dowodowej, ale także na rozróżnienie, czy świadek ten opiera swoje zeznania na własnych spostrzeżeniach (*testis ex visu*), czy też może korzysta z ustnego lub pisemnego przekazu osób trzecich (*testis ex auditu*).

W niniejszej pracy odstępiono od omówienia wszystkich zagadnień procesowych, pozostających w związku z prawami i obowiązkami świadka. Mając jednak na uwadze wiodący temat i cel pracy, nie sposób jest nie poruszyć problematyki pozostającej w związku z bezpośrednim udziałem psychologa przy przesłuchaniu świadka i jego wpływem na ocenę wartości dowodowej zeznań. Przepis art. 192 § 2 k.p.k. przewiduje bowiem, że w przypadku gdy zachodzą wątpliwości co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego postrzeżeń, sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, a świadek nie może się temu sprzeciwić. Powołany przepis odnosi się nie tylko do świadka – pokrzywdzonego przestępstwem, ale ta instytucja procesowa może być wykorzystana przy przesłuchaniu każdego świadka i to nawet wbrew woli świadka (Hofmański P., 2011; Grzeszczyk W., 2011).

Decyzja o przesłuchaniu świadka z udziałem biegłego psychologa jest warunkowana zaistnieniem przesłanki, w postaci wątpliwości co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń. Konieczne jest uprawdopodobnienie (osiągnięcie stanu ustaleń, w którym dany fakt jest wysoce prawdopodobny, możliwy), co do wystąpienia w określonej sytuacji procesowej stanów wskazanych w przepisie art. 192 § 2 k.p.k., czyli pojawienia się uzasadnionych wątpliwości, czy stan psychiczny świadka, lub stan jego rozwoju umysłowego, albo ograniczona zdolność postrzegania bądź odtwarzania, nie rzutują ujemnie na treść jego zeznań (Hofmański P., 2011). Jednocześnie, wątpliwości organu procesowego muszą być rzeczywiste i wynikać z konkretnych faktów (wyrok Sądu

Najwyższego z dnia 26 lipca 1985 roku, sygn. akt IV KR 180/85; Prusak F., 1999), zaś ocena winna mieć charakter zindywidualizowany i obejmować stan świadka w chwili składania zeznań.

W orzecznictwie trafnie podkreśla się, iż pamiętać należy o tym, że mimo fakultatywności brzmienia art. 192 § 2 k.p.k., przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa może przekształcić się w obowiązek sądu (Prusak F., 1999). Uprawnienie sądu, do skorzystania z pomocy specjalistów, przeradza się w zobowiązanie do przesłuchania świadka z udziałem biegłego wtedy, gdy uzasadniona jest wątpliwość w zakresie wskazanych w tym przepisie stanów dyspozycji psychicznej lub mentalnej świadka. Dla przykładu, choroba alkoholowa świadka mająca swój wymiar m.in. w tzw. ciągach alkoholowych, omamach wzrokowych i słuchowych, w ocenie prawniczej wskazuje właśnie na istnienie wskazanych w tym przepisie stanów psychicznych i skutkuje powstaniem po stronie organu procesowego obowiązku wezwania do udziału w przesłuchaniu biegłego. Z drugiej strony przyjmuje się, że nawet gdy uzasadnione są wątpliwości co do zdolności świadka ze względu na historię jego choroby, nie ma potrzeby zapewnienia przez sąd udziału biegłego psychologa w każdym przesłuchaniu, w szczególności gdy świadek wypowiada się w sposób komunikatywny, pozwalający wnioskować o poprawnym procesie odtwarzania zdarzeń, będących przedmiotem postępowania karnego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1997 roku, sygn. akt III KKN 196/96). Pozyskanie informacji wskazujących na leczenie psychiatryczne świadka w przeszłości, będzie jednak powodowało konieczność rozważenia potrzeby przesłuchania świadka w obecności psychologa, lub biegłego innej specjalności, w trybie o którym mowa w art. 192 § 2 k.p.k. (Grzeszczyk W., 2011).

Przyjmuje się również zgodnie, iż przekonanie strony postępowania o tym, że zeznania są niezgodne z rzeczywistością nie jest podstawą do przesłuchania świadka z

udziałem biegłego. Wyłącznie okoliczności uzasadniające podejrzenie występowania wskazanych w komentowanym przepisie stanów, wpływających na obniżenie zdolności relacjonowania faktów, mogą uzasadniać powołanie biegłego do udziału w przesłuchaniu stanowiąc (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1998 roku, sygn. akt V KKN 283/97; Hofmański P., 2011).

Stosownie do poglądów judykatury, udział biegłego w przesłuchaniu świadka nie może być także zastąpiony jego opinią – jak trafnie się wskazuje, w świetle przewidzianego w przepisie art. 192 § 2 k.p.k. trybu postępowania nie można uznać, że wymagania ustawowe zostają spełnione przez samo zażądanie od biegłego opinii o zdolności świadka do spostrzegania oraz odtwarzania przez niego postrzeżeń, jeśli ta opinia byłaby oparta tylko na wynikach przeprowadzonej uprzednio diagnozy tego świadka, a nie na uzupełniającym bądź wyprzedzającym ją udziale w przesłuchaniu (Grzeszczyk W., 2011; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1979 roku, sygn. akt III KR 393/7).

Przesłuchanie świadka, co do którego zachodzą wątpliwości odnośnie stanu psychicznego, stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń, w obecności psychologa, ma na celu zweryfikowanie wartości dowodowej zeznań, która może wydawać się niska, z uwagi na okoliczności wskazane w tym przepisie. Podkreślić jednak trzeba, że zadaniem biegłych uczestniczących w przesłuchaniu jest jedynie wypowiedzenie się w kwestiach oceny rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania i odtwarzania spostrzeżeń, które stworzą warunki lub ułatwią ocenę wiarygodności zeznań świadka, należącą już wyłącznie do sądu (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 1988 roku, sygn. akt V KRN 230/88; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 358/79). Działania biegłego i stanowisko prezentowane przez niego w toku postępowania, z perspektywy reprezentowanej dziedziny

nauki, nie mogą dotyczyć kwestii oceny wiarygodności zeznań, lecz winny koncentrować się na potwierdzeniu lub wykluczeniu występowania takich cech stanu psychicznego lub mentalnego świadka, które mogą wpływać na treść zeznań. Nie można bowiem zapominać o tym, że ocena określonego dowodu należy wyłącznie do sądu orzekającego, a zadaniem biegłego psychologa jest jedynie przedstawienie opinii co do osobowości świadka, a w szczególności, co do jego rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania spostrzeżeń (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 1974 roku, sygn. akt III KR 103/74, Prusak F., 1999).

Zasadnie w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym przestrzega się także biegłych psychologów przed formułowaniem ocen stanowczych, dotyczących wartości dowodowej zeznań świadka. Między innymi, w wyroku z dnia 28 czerwca 2007 roku (sygn. akt WA 9/07), Sąd Najwyższy stwierdził, iż wyrażane przez biegłych oceny poddające w wątpliwość treść zeznań mogą budzić poważne wątpliwości z uwagi na to, że ocena tej kwestii należy do wyłącznie domeny sądu orzekającego. Sporządzona na potrzeby określonego postępowania opinia psychologiczna nie może stanowić decydującego dowodu świadczącego o niewiarygodności zeznań świadka. Wnioski odnośnie oceny wiarygodności świadka mogą być bowiem uwarunkowane nie tylko oceną zdolności świadka do spostrzegania, przechowywania i odtwarzania zeznań, czy też przebiegu zeznawania, ale również pozostawać w stosunku podległości do wyników interpretacji innych dowodów, ujawnionych w procesie (wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 12 maja 2005 roku, sygn. akt II AKa 303/04; Prusak F., 1999).

5.2.2. Dowód z opinii biegłego sądowego psychologa

Problematykę związaną z przeprowadzeniem w procesie karnym dowodu z opinii biegłego sądowego psychologa, podzielić można na trzy zagadnienia. Na plan pierwszy wysuwają się zagadnienia związane z właściwym rozumieniem pojęcia wiadomości specjalnych, które występuje w art. 193 § 1 k.p.k. Po drugie, rozważyć należy reguły i zasady oceniania przez organy rozstrzygające opinii uzyskanych od biegłych. Trzeci problem obejmuje kwestię granic kompetencji biegłych i organów procesowych (Paprzycki L.K., 2011).

Współczesne procesy sądowe w warstwie dowodowej coraz częściej opierają się na opiniach biegłych (Wójcikiewicz J., 2007). Praktyka, polegająca na zasięgnięciu wiedzy specjalistycznej może być wyjaśniona stale rosnącą potrzebą uzupełniania zakresu ustaleń faktycznych, do których organy procesowe zdolne są samodzielnie, o wiedzę specjalistyczną. Stosownie do treści artykułu 193 k.p.k. organ procesowy nie może samodzielnie, bez korzystania z opinii biegłego, dokonywać ustaleń co do okoliczności, których stwierdzenie wymaga wiadomości specjalnych. Powołanie biegłego w sytuacji, o jakiej mowa w powołanym przepisie Kodeksu postępowania karnego nie jest prawem, lecz obowiązkiem sądu – w razie zaistnienia potrzeby zbadania okoliczności istotnych dla sprawy z wykorzystaniem wiadomości specjalnych, pominięcie dowodu z opinii biegłego uznawane jest za naruszenie reguł procesu karnego (Hofmański P., 2011; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2007 roku, sygn. akt III KK 116/07; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2008 roku, sygn. akt III KK 153/08).

Nakaz płynący z powołanego przepisu Kodeksu postępowania karnego traktować należy jako jeden ze sposobów realizacji obowiązku dążenia do ustalenia prawdy materialnej. Zadanie biegłych polega przede wszystkim na udostępnieniu organom

procesowym wiedzy specjalnej i ułatwienie w ten sposób dokonania oceny dowodów oraz czynienia na tym tle ustaleń faktycznych będących podstawą rozstrzygnięcia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1983 roku, sygn. akt II KR 219/83). Biorąc pod uwagę poglądy Sądu Najwyższego i komentatorów (m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 roku, sygn. akt III KK 51/04; Hofmański P., 2011), sformułować można następującą regułę: jeżeli istnieje możliwość przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, która przyczyni się do stworzenia realnej szansy uzyskania wyniku w postaci potwierdzenia lub zaprzeczenia określonym ustaleniom faktycznym, albo umożliwi ocenę wiarygodności przeprowadzonych już dowodów, to obowiązkiem sądu orzekającego jest przeprowadzenie dowodu z takiej opinii.

Termin wiadomości specjalne (wiedza specjalna) w piśmiennictwie prawniczym i judykaturze rozumiany jest jako zespół wiadomości, które wykraczają poza normalną, powszechną wiedzę człowieka wykształconego, o odpowiednim doświadczeniu życiowym (Grzeszczyk W., 2011; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 kwietnia 1976 roku, sygn. akt II KR 48/76). Ale nawet wtedy, gdy członek organu orzekającego z uwagi na doświadczenie życiowe lub zawodowe, albo wykształcenie wykraczające poza wiedzę prawniczą posiada wiadomości z dane dziedziny wiedzy, i tak organ procesowy powinien zasięgnąć opinii biegłego, gdyż nie może występować w podwójnej roli - źródła dowodowego i organu rozstrzygającego (m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 1988 roku, sygn. akt IV KR 281/87).

Dowód z opinii biegłego, ze względu na konieczność stwierdzenia okoliczności wymagających posiadania wiadomości specjalnych, co do zasady nie może być zastąpiony innym dowodem, nawet jeśli dana okoliczność stanowiła przedmiot ustaleń w oparciu o dane pochodzące z innego dowodu (Grzegorzczak T., 2009). Przyjmuje się również, że opinii biegłego nie można substytuować zeznaniami świadka, który ma wiadomości

specjalne, albo ekspertyzą pozasądową, zwaną również opinią prywatną (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1996 roku, sygn. akt II KKN 11/96). Jednocześnie, przedmiotem opinii biegłego powinny być tylko okoliczności mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Nie muszą to być wprawdzie wyłącznie ustalenia pozostające w bezpośrednim związku z faktami głównymi, ale opinia biegłych nie powinna dotyczyć okoliczności o znaczeniu marginalnym dla rozstrzygnięcia (Widła T., 1992; Grzeszczyk W., 2011).

Godzi się w tym miejscu przypomnieć, że Sąd Najwyższy i Sądy Apelacyjne w licznych orzeczeniach wskazywały na to, że biegły nie jest uprawniony do stawiania wniosków, czy konkretne zeznania są wiarygodne, czy też nie (m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2007 roku, sygn. akt WA 9/07; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 5 maja 2006 roku, sygn. akt V KK 387/05; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 12 maja 2005 roku, sygn. akt II AKa 303/04; wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 2 października 2008 roku, sygn. akt II AKa 276/08). Kwestia wiarygodności może być przedmiotem ocen biegłego tylko w kontekście zaobserwowania u badanego jakiegoś defektu psychicznego (przykładowo, braku zdolności do zapamiętywania przebiegu zdarzenia, czy nie rozumienia jego znaczenia i wypełniania powstałych w ten sposób luk konfabulacją) (m.in. Stanik J.M. 1986; Stanik J.M., 2004). Biegły psycholog nie jest także uprawniony do formułowania ocen co do wartości dowodowej zeznań świadka i wypowiadania opinii odnoszących się do możliwości kłamliwości tych zeznań, bowiem wnioski w tym przedmiocie mogą być uzależnione od wyników interpretacji innych dowodów (por. Doda Z., Gaberle A., 1995). Udział biegłego sądowego psychologa w procesie karnym, w związku z uzyskiwaniem i oceną wartości dowodowej zeznań we wszystkich wypadkach zmierza jedynie do sformułowania oceny stanu psychicznego świadka, jego rozwoju umysłowego, zdolności

do spostrzegania i odtwarzania spostrzeżeń. Opinia biegłego ma umożliwić, stworzyć warunki do oceny wiarygodności złożonych przez świadka zeznań (Paprzycki L.K., 2011).

5.3. Sądowa ocena dowodów

5.3.1. Zasada swobodnej oceny dowodów

Dowodzenie prawdy w postępowaniu sądowym wymaga logicznej analizy poprawności struktury dowodów (w tym zeznań świadków), oceny ich wiarygodności i mocy, z wykorzystaniem doświadczenia życiowego, poprawności logicznej, oceny prawdopodobieństwa opartego na horyzontalnym przepływie wiarygodności oraz symptomatyczności dowodów, jak i oceny innych źródeł wiedzy (Maciejski M., 2009).

Przepis art. 7 k.p.k. statuuje zasadę swobodnej oceny dowodów przeprowadzonych w postępowaniu stwierdzając, że wszystkie organy procesu karnego powinny kształtować swoje przekonania na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. A zatem, przeświadczenie organu procesowego o prawdziwości lub fałszywości określonego twierdzenia, tezy, czy ustalenia, powinno opierać się na źródłach dowodu, których wartość będzie oceniana z uwzględnieniem wiedzy obejmującej rozmaite dziedziny nauki oraz ogół wiadomości zdobytych przez organ procesowy na podstawie obserwacji i własnych przeżyć, czy też znajomości życia i zachowania ludzi (Hofmański P., 2011).

Zasada swobodnej oceny dowodów pozostaje w ścisłym związku z zasadą prawdy materialnej, której poszukiwanie ustawodawca uznał za potencjalnie najskuteczniejsze przy założeniu, że organy procesowe oceniają wszystkie dowody swobodnie, z

uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazaniem wiedzy i doświadczenia życiowego. Przyjmując tę zasadę, ustawodawca odrzucił związanie sędziów i innych organów orzekających legalnymi regułami dowodowymi, co skutkuje tym, że przepisy k.p.k. nie zawierają ani żadnych jednoznacznych dyrektyw, które nakazywałyby określone ustosunkowanie się do pewnych dowodów, ani nie wprowadzają różnic w zakresie wartości procesowej poszczególnych dowodów (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1977 roku, sygn. akt V KR 92/77). To subiektywne, wewnętrzne przekonanie sędziego, jego świadomość prawna i doświadczenie życiowe warunkują ocenę znaczenia, mocy i wiarygodności materiału dowodowego zgromadzonego w sprawie (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1979 roku, sygn. akt I KR 90/79). Zasada swobodnej oceny dowodów prowadzi i do tego, że dokonując ustaleń faktycznych sąd jest związany tylko dokonaną przez siebie oceną dowodów, ale oznacza również, iż sąd nie może ustalać faktów sprzecznie z dowodami, którym dał wiarę (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 października 1976 roku, sygn. akt Rw 343/76).

Norma z art. 7 k.p.k. zawiera w sobie zakaz apriorycznego eliminowania pewnych źródeł dowodowych, w tym dowodów osobowych, z powodu ich indywidualnych cech lub właściwości. Konsekwencją obowiązywania zasady swobodnej oceny dowodów jest również nieprzywiązywanie w praktyce sądowej żadnej wagi do kategorii ilościowych, w odniesieniu do źródeł dowodowych, istotna przy ocenie składowych materiału dowodowego jest przede wszystkim ich jakość (Hofmański P., 2011). Jednocześnie, za niedopuszczalne uznaje się globalne powoływanie się przez sąd na przeprowadzone na rozprawie dowody, podkreślając konieczność ustalenia zależności każdego z nich do całości ustaleń, lub w konkretnym fragmencie do poszczególnych okoliczności faktycznych, które w sprawie wymagają udowodnienia i uzasadnienia (wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 28 maja 1992 roku, sygn. akt II AKr 139/92).

Swobodną ocenę dowodów przeciwstawić można ustawowej teorii dowodów, która apriorycznie (w formie reguł prawnych) określa, jaki dowód jest dopuszczalny, kiedy i w jakich okolicznościach daną tezę dowodową uznać można za udowodnioną lub w jaki sposób rozstrzygać należy sprzeczności pojawiające się przy łącznej ocenie różnych dowodów. Ustawowa teoria dowodów wiąże się też czasem z ograniczeniem co do ogólnej dopuszczalności pewnych środków dowodowych. Ustawowa teoria dowodowa prowadzi w konsekwencji do ustalenia prawdy formalnej (prawdy urzędowej), skutkuje zawężeniem zakresu ustaleń faktycznych organu orzekającego wyłącznie do informacji uzyskanych zgodnie z narzuconymi regułami. Prawda urzędowa w praktyce niejednokrotnie byłaby jednak daleka od prawdy rzeczywistej, a ponadto, ustawodawca nie potrafi z góry przewidzieć wszystkich dróg mających doprowadzić sędziego do należytej oceny materiału procesowego i rozstrzygnąć wszelkich możliwych sprzeczności pojawiających się przy ocenie całego zgromadzonego materiału dowodowego (Hofmański, P, 2011). Wprowadzenie reguły swobodnej oceny dowodów, jest więc konsekwencją nakazu płynącego z treści normy art. 2 § 2 k.p.k., zobowiązującej organy orzekające do dokonania prawdziwych ustaleń faktycznych.

Zasada swobodnej oceny dowodów przyznaje organom orzekającym wolność w sferze wewnętrznych przekonań w kwestii oceny i wyciągania racjonalnych, ale także wolnych od schematów myślowych, wniosków. Ocena dowodów wiąże się z koniecznością wyeliminowania automatyzmu i ogólnikowości w myśleniu organu orzekającego. Nie oznacza jednak pełnej dowolności, albowiem przekonanie sędziowskie musi zawsze opierać się na ocenie dowodów, wprawdzie swobodnej, ale nie dowolnej. Sąd w uzasadnieniu orzeczenia ma obowiązek wyjaśnić, dlaczego oparł się na jednych, a nie na innych dowodach, dlaczego nie uznał dowodów przeciwnych, bądź uznał pewien fakt za

udowodniony, czy też, dlaczego uznał określoną okoliczność za istotną albo irrelevantną (Grzeszczyk W., 2011; Hofmański P., 2011).

W judykaturze i piśmiennictwie przyjmuje się zgodnie, że ustalenia faktyczne wyroku tylko wtedy nie wykraczają poza ramy swobodnej oceny dowodów, gdy poczynione zostały na podstawie wszechstronnej analizy wszystkich przeprowadzonych dowodów; przy tym, sąd powinien wziąć pod uwagę zarówno dowody przemawiające na korzyść, jak i na niekorzyść oskarżonego (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2004 roku, sygn. akt V KK 60/03). Ponadto, ocena nie może wykazywać błędów natury faktycznej czy logicznej, musi być zgodna ze wskazaniami wiedzy i doświadczenia życiowego oraz powinna prowadzić do sędziowskiego przekonania, odzwierciedleniem którego powinno być uzasadnienie orzeczenia (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 1974 roku, sygn. akt II KR 114/74; Prusak F., 1999; Hofmański P., 2011). Za niedopuszczalne w dochodzeniu do ustaleń faktycznych uznaje się między innymi posługiwanie wnioskowaniem redukcyjnym, polegającym na dobieraniu do zdania uznanego już za prawdziwe takiego zdania, z którego to pierwsze logicznie wynika. Judykatura słusznie przyjęła, że nie można uznawać z góry za prawdziwy jakiegokolwiek faktu nie wynikającego z uprzednio ocenionych dowodów (wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 czerwca 1995 roku, sygn. akt II AKr 148/95; Prusak F., 1999).

Dla uznania, że ocena dowodów dokonywana przez organ orzekający mieści się w granicach swobody, ale nie ma charakteru dowolnego, wymaga się także skonkretyzowania okoliczności towarzyszących przeprowadzeniu poszczególnych dowodów mających znaczenie dla oceny ich mocy i wiarygodności, nie wyłączając odpowiednio utrwalonych okoliczności związanych z postawą, sposobem zachowania się i reakcją osób uczestniczących w czynnościach procesowych. Organ orzekający w uzasadnieniu rozstrzygnięcia powinien również przytoczyć jednoznaczne kryterium oraz

merytoryczne i rzeczowe argumenty, mające w sposób przekonujący potwierdzić trafność dokonanej oceny, w przedmiocie uznania określonego dowodu za wiarygodny bądź jego zdyskwalifikowania.

5.3.2. Sądowa ocena wiarygodności zeznań

Przyjmuje się, że wiarygodność to: „*przypisywany przez przesłuchującego stopień prawdopodobieństwa, z jakim informacje zawarte w zeznaniu świadka (lub w poszczególnych jego fragmentach) opisują stan faktyczny, prawdziwy*” (Stanik J.M., 2004, s. 172). Wiarygodność można również zdefiniować jako nadany zeznaniu stopień prawdopodobieństwa zajścia w obiektywnej rzeczywistości faktów, ujawnionych w jego treści (Maciejski M., 2008). W konsekwencji, wiarygodność informacji zawartych w danym zeznaniu może być przedstawiona jako punkt na osi o biegunach: niewiarygodne (fałszywe) – wiarygodne (prawdziwe). Wiarygodność nie jest pojęciem psychologicznym lecz prawniczym i jedynie sądy mają kompetencję do końcowej oceny wiarygodności dowodów, w tym zeznań świadków. Wiarygodności nie należy również utożsamiać z prawdziwością, a niewiarygodności z kłamstwem (Stanik J.M., 1985 a; Stanik J.M., 2000; Stanik J.M., 2004; Maciejski M., 2009).

Zgodnie z obowiązującymi w Polsce przepisami regulującymi procedurę karną oraz płynącą z ich treści zasadą swobodnej oceny dowodów, a także wobec braku obowiązku uzasadniania każdego wyroku Sądu I instancji, ocena sposobu korzystania przez sędziów z danych wynikających z zeznań świadków jest często trudna do ustalenia i skontrolowania. Jednocześnie, dużą rolę odgrywa w tym przypadku element subiektywnej oceny sędziego. Przepisy procedury karnej nie zawierają także katalogu reguł oceny wiarygodności dowodów, w tym zeznań świadków. Jednakże, w praktyce sądowej przy dokonywaniu

oceny zeznań świadków, organy orzekające najczęściej kierują się jedną z trzech grup wskazań: przesłankami logicznymi, poglądami piśmiennictwa i metodyków oraz licznymi poglądami judykatury. Warto w tym miejscu dodać, iż problematyka wartościowania zeznań świadków ze względu na jej doniosłość praktyczną jest wielokrotnie poruszana w judykaturze, o czym świadczyć może to, że w podstawowej wersji Systemu Informacji Prawnej Lex wydawnictwa Wolters Kluwer, w odpowiedzi na hasło „ocena wiarygodności zeznań” uzyskuje się odpowiedź obejmującą blisko jedenaście tysięcy orzeczeń. W związku z tym, poniżej przedstawiono syntezę poglądów orzecznictwa i piśmiennictwa karnoprosesowego.

Istotę sądowej oceny treści zeznań świadków można streścić przywołując sentencję wyroku Sądu Najwyższego z kwietnia 1935 roku: *„Sąd, oceniając wiarygodność zeznań świadka, opiera się bądź na bezpośrednim wrażeniu, jakie wywiera nań osoba świadka, jego zachowanie się i sposób składania zeznań, bądź na analizie treści zeznań i porównania jej z innymi danymi materiału procesowego, bądź wreszcie na obu tych źródłach”* (pisownia oryginalna; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1935 roku, sygn. akt I K 138/35).

Przechodząc do omówienia szczegółowych wskazań metodycznych zauważyć należy, iż formułując zalecenia dla praktyki orzeczniczej w pierwszej kolejności podkreśla się, iż przy ocenie wiarygodności zeznania pamiętać należy o tym, że zbiór zdań ma model wtedy i tylko wtedy, gdy jest niesprzeczny; co za tym idzie, jeśli klasa zdań składa się ze zdań zdolnych do bycia prawdziwymi, to wówczas będzie istniała tendencja, aby kompetentne podmioty zgadzały się co do prawdziwości elementów tej klasy (Ziemiński Z., 1997; Maciejski M., 2009). *A contrario*, sprzeczności wewnętrzne zeznania traktowane są jako istotna wskazówka dla organu procesowego, świadcząca o celowym dążeniu świadka do fałszowania zeznań (Ziemiński Z., 1997). Zaleca się ponadto analizę, czy

treść zeznania opowiada również wskazaniom wiedzy, prawidłowemu rozumowaniu i doświadczeniu życiowemu organu orzekającego.

Ocena wiarygodność dowodu z zeznań świadka, co do zasady, powinna być przeprowadzona zarówno w kontekście całokształtu relacjonowanych przez świadka okoliczności, jak i na tle innych dowodów (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1978 roku, sygn. akt Rw 281/78). Niedanie wiary zeznaniom określonego świadka jest możliwe w przypadku, gdy przemawia za taką oceną dowodową zarówno treść tych zeznań, jak i wyniki ich zestawienia z pozostałymi zeznaniami lub okolicznościami ustalonymi w oparciu o pozostałe zgromadzone dowody (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 1948 roku, sygn. akt K. 4/48).

Sądowa ocena wiarygodności zeznań świadków powinna, obejmować nie tylko analizę treści depozycji osobowych źródeł dowodowych, ale także wrażenia sądu bezpośrednio stykającego się ze źródłem dowodowym i obserwującego sposób składania tych oświadczeń (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2010 roku, sygn. akt V KK 119/10; Ziemiński Z., 1997). Ocena wartości dowodowej zeznania powinna być wypadkową zarówno oceny treści wypowiedzi danej osoby, ale i ocen dotyczących samej osoby świadka - jego poziomu umysłowego, cech charakteru, stanu emocjonalnego podczas przesłuchania. W postanowieniu z dnia 16 lutego 2006 roku Sędziowie Izby Karnej Sądu Najwyższego zachęcają również do tego, by w toku przesłuchania zwracać uwagę na ewentualną krótkowzroczność świadka lub jego dobry wzrok, na jego dobry lub zły słuch, na zdolność orientacji, na ewentualne defekty patologiczne świadka w psychice, na stan psychiczny świadka w czasie zdarzenia, na warunki i okoliczności, w jakich świadek obserwował zdarzenie (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2006 roku, sygn. akt V KK 458/2005).

Analizując zeznania, zdaniem Sędziów Sądu Najwyższego, należy także zwracać uwagę na warunki, w jakich nastąpiło przesłuchanie, i to zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i na samej rozprawie (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2006 roku, sygn. akt V KK 458/2005), albowiem dla ich formowania się, ważny jest nie tylko kontekst zdarzenia, ale i sytuacji przesłuchania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2008 roku, sygn. akt III KK 153/08). Zaś w przypadku, gdy analiza zeznawania doprowadzi organ procesowy do konstatacji, że zeznania wymuszono, albo w czasie przesłuchania swoboda wypowiedzi świadka uległa znacznemu ograniczeniu, ocena wiarygodności takiego dowodu jest zbędna, albowiem traci on cechę dowodu i swój byt procesowy (wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 20 października 2006 roku, sygn. akt II AKa 119/06).

Analiza orzecznictwa i literatury prawniczej pozwalają sądzić, że w ocenie prawników treść zeznania nie może pozostawać w oczywistej sprzeczności z: zeznaniami innego świadka, dokumentami, faktami notoryjnie znanymi, faktami znanymi sądowi z urzędu, faktami przyznanymi w toku postępowania, faktami niezaprzeczonymi, domniemaniami prawnymi, cechami świadka w zakresie rozwoju umysłowego, zdolności spostrzegania, zapamiętywania i odtwarzania zaobserwowanych faktów i zdarzeń. Z drugiej strony, nie istnieje żadna reguła dowodowa, która uzasadniałaby pogląd, że zeznania jednego świadka nie są wystarczającą podstawą do skazania, ale w takim wypadku, „jedyne” dowód nie może stać w sprzeczności z innymi dowodami (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1996 roku, sygn. akt II KRN 178/95; wyrok Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 25 stycznia 1996 roku, sygn. akt II AKr 326/95).

Sąd Najwyższy słusznie dostrzega i to, że nie należy dyskwalifikować dowodu z zeznań świadka tylko dlatego, iż nie dostrzegł drobnego fragmentu zajścia albo zapamiętał go odmiennie od świadków, którzy mieli korzystniejsze warunki do obserwacji oraz

utrwalania w pamięci obrazu tych zdarzeń (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1973 roku, sygn. akt III KR 310/73).

W piśmiennictwie i judykaturze dostrzega się także, że wiek, stan zdrowia, poziom wykształcenia, zdolność precyzowania wypowiedzi, upływ czasu od zdarzenia, którego zeznanie dotyczy, schematyzm, ogólnikowość, czy automatyzm zeznań, dokładność opisu, czy też unikanie albo zabieganie o udział w postępowaniu w charakterze świadka, mogą być istotnymi wskazówkami, przy ocenie ich wartości dowodowej. Sąd Najwyższy i sądy powszechne w licznych orzeczeniach zwracają uwagę na to, że szczególną ostrożność należy zachować przy ocenieniu zmian w zeznaniach, szczególnie wtedy, gdy odmienności dotyczą kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, a opis kluczowych faktów jest inny niż poprzednio. Między innymi dlatego, zaleca się ocenę uwzględnienie przy ocenie wartości dowodowej zeznania reakcji źródła dowodowego, na pytania uczestników postępowania (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2010 roku, sygn. akt V KK 119/10).

Ponadto, zdaniem prawników, można przypuszczać, że zeznania odzwierciedlają rzeczywistość, gdy są stałe – to znaczy wtedy, gdy świadek konsekwentnie relacjonuje zdarzenia i odwołuje się do wcześniejszych zeznań, w pełni akceptując ich treść. Na uwagę zasługuje również sposób, w jaki świadek wyjaśnia odmienności w swoich zeznaniach oraz okoliczności, w jakich dochodzi do uzupełnienia; przyjęcie zeznań uzupełniających, lub o innej treści, może nastąpić dopiero w wypadku przekonującego wyjaśnienia przyczyn, dla których poprzednia wypowiedź nie była pełna, lub zawierała odmienny zasób danych o zdarzeniu (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2011 roku, sygn. akt V KK 303/10).

Cechą, potwierdzającą wartość dowodową zeznań jest również ich zgodność z doświadczeniem życiowym, spójność z jednoznacznymi praktycznymi związkami

przyczynowo – skutkowymi. Jednocześnie, Sąd Najwyższy dostrzega, że najmocniej w pamięci zapisują się te fragmenty, które wywołują silne napięcie psychiczne na przykład w sytuacji grożącego uszkodzenia ciała lub utraty życia, a stan emocjonalny świadka w chwili zdarzenia może wpływać zakłócająco na utrwalanie śladów pamięciowych i treść składanych przez niego zeznań (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1973 roku, sygn. akt III KR 310/73). Sądowa ocena zeznań powinna być realizowana w następstwie oddzielenia tych fragmentów, kiedy świadek relacjonuje fakty, od tych, kiedy przedstawia własne oceny (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2006 roku, sygn. akt V KK 458/2005)

Sięgając do poglądów kazuistycznych, podkreślić należy na wstępie zasadę, wyrażoną między innymi w wyroku z dnia 15 stycznia 1980 roku, że aprioryczne eliminowanie zeznań z uwagi na jakiegokolwiek indywidualne właściwości przesłuchiwanego, w tym na przykład karalność, niepoczytalność lub jej ograniczenie, przeszłe leczenie psychiatryczne świadka, czy wiek świadka, jest zabronione (wyrok Sądu Najwyższego z dnia z 15 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 428/79). Nie wolno również a priori oceniać, jako niewiarygodnych, zeznań pokrzywdzonego choćby był zainteresowany wynikiem procesu; spokrewnionego z osobą oskarżoną; czy osób o nagannej opinii środowiskowej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1971 roku, sygn. akt V KRN 197/71; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 1948 roku, sygn. akt K 4/48). Z drugiej strony, Sąd Najwyższy przestrzega przed ślepą wiarą w zeznania osób niekaranych, zachowujących się nienagannie, pełniących ważne funkcje, czy posiadających wysoką pozycję społeczną – status lub przeszłość świadka, bez ustalenia innych okoliczności, nie może stanowić o tym, że dane zeznanie jest albo nie jest wiarygodne (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1974 roku, sygn. akt Rw 152/74;

wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1996 roku, sygn. akt II KRN 178/95, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1996 roku, sygn. akt II KRN 178/95).

Sąd Najwyższy przyjmuje założenie, iż w każdym przypadku gdy ze względu na wyróżniające właściwości świadka, pojawiają się zastrzeżenia co do jego zdolności do spostrzegania, przechowywania lub odtwarzania spostrzeżeń, zanim złożone przez niego zeznania zostaną uznane za nie godne wiary stwierdzić trzeba, czy: występowanie cech istotnie wyróżniających świadka wciąż stwierdzić można na etapie jego przesłuchiwania; oraz, czy i ewentualnie jaki był wpływ specyficznych właściwości na treść złożonych zeznań (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 358/79).

Dyrektywy, zalecenia, bądź wskazania metodyczne nie zawsze mają swoje odzwierciedlenie w efektach działalności podmiotów, do których są adresowane. Jednakże, dzięki wysiłkom badawczym podjętym przez Marcina Maciejskiego, dysponujemy danymi empirycznymi na temat wykorzystywanych w praktyce sędziowskiej reguł oceny zeznań i wskazań praktycznych, umożliwiających w codziennej praktyce sądowej ustalanie stopnia prawdopodobieństwa zajścia w obiektywnej rzeczywistości faktów, opisanych w treści zeznań (Maciejski M., 2008). Do pierwszej grupy czynników, które mogą sugerować niski lub wysoki stopień wiarygodności, nie tylko w ocenie organu procesowego, ale w każdym przypadku myślenia racjonalnego, zaliczyć można reguły logicznego myślenia. Badania Marcina Maciejskiego wskazują na to, że wiarygodność zeznania wzrasta, gdy treści wypowiedzi świadka odnajdują swoje potwierdzenie w zeznaniach osób niezainteresowanych wynikiem sprawy i innych zgromadzonych dowodach; do podobnych wniosków dotarli między innymi badacze amerykańscy, analizujący proces oceny zeznań świadków małoletnich (Myers J.E.B. i inni, 1999). Nieprawdopodobne relacje, wyjątkowe sploty okoliczności, pojawienie się dowodów przeczących zeznaniom, w tym sprzecznych z nimi zeznań (zarówno od osób zainteresowanych, jak i niezainteresowanych wynikiem

postępowania) oraz pojawienie się zeznań potwierdzających relację świadka, pochodzących od osób zainteresowanych wynikiem sprawy, są czynnikami skutkującymi obniżeniem stopnia wiarygodności zeznania.

Zrealizowane przez M. Maciejskiego badania obejmowały również psychologiczne kryteria wiarygodności zeznań najczęściej wymieniane w literaturze przedmiotu. Z uzyskanych informacji wynika, że w ocenie sędziów zeznaniu należy przypisać wyższy poziom wiarygodności, jeżeli w trakcie zeznania świadek powtórnie przeżywa emocje doświadczane w trakcie zdarzenia i silne, wyraźne są związki między podawanymi szczegółami. Zmiany w zeznaniach, niezależnie od tego, czy pojawiają się na rozprawie, w postępowaniu sądowym, czy przygotowawczym, są właściwością, która w ocenie sędziów wskazuje na niską wartość dowodową zeznania. Nadto, ustalenia badawcze dowodzą, iż wysoki poziom wiarygodności przypisywany jest zeznaniom zgodnym z regułami komunikacyjnymi – jeżeli świadek sprawia wrażenie, że wierzy w to co mówi (reguła prawdziwości), podaje adekwatną ilość danych (reguła informacyjności), koncentruje się na istocie sprawy (reguła rzeczowości) i prezentuje ślady pamięciowe w sposób przejrzysty (reguła organizacji), to znacznie wzrasta poziom wiary w to, że prezentowany przez niego obraz świata i zdarzeń odpowiada rzeczywistości.

Ocena wiarygodności zeznań zależy również od czynników składających się na schemat poznawczy oceniania specyficzny dla sędziów, na takie stwierdzenie wskazują wyniki uzyskane w badaniach M. Maciejskiego. Nadmierna szczegółowość, zachowanie świadka budzące wątpliwości sądu, powiązanie z innymi uczestnikami procesu albo wyraźne opowiedzenie się po jednej ze stron sporu, czy też nieprawidłowości w zakresie przebiegu komunikacji niewerbalnej, obniżają wiarygodności zeznań. Wzrost zaufania sędziowskiego w stosunku do wypowiedzi świadka jest istotny, gdy przekazywane treści są zgodne z innymi dowodami i zawierają opisy interakcji między sprawcą, a ofiarą. Warto

dodać, iż z omawianych badań wynika również, że sędziowie nie są w pełni świadomi tych wszystkich czynników, które istotnie wpływają na dokonywane przez nich oceny wartości dowodowej zeznań. Pytani o to, jakimi wskazaniem kierują się sędziowie dla oszacowania wartości zeznania, wskazują jedynie na: zgodność z innymi dowodami i osadzenie treści w czasie oraz przestrzeni, jako cechy zwiększające ufność; nadmierną szczegółowość, wątpliwą pozycję społeczną i tryb życia świadka oraz powiązanie świadka z innymi uczestnikami postępowania, bądź nastawienie świadka do zeznawania, jako cechy nakazujące zachowanie daleko idącej ostrożności przy wartościowaniu dowodu z zeznań.

Wskazać również należy, iż zdaniem Jana M. Stanika (2004), rozstrzygnięcie decydenta procesowego dotyczące oceny stopnia wiarygodności zeznania jest konstatacją faktu, zdaniem asertorycznym wynikającym z holistycznego podejścia kontrolno – weryfikacyjnego zarówno do treści złożonych zeznań, jak i podmiotowych uwarunkowań rezultatów zeznań.

5.3.3. Sądowa ocena dowodu z opinii biegłego sądowego psychologa

Dowód z opinii biegłego podlega ocenie na równi z innymi dowodami w sprawie, a ocena przeprowadzona przez organ procesowy ma charakter swobodny (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1986 roku, sygn. akt IV KR 15/86; Paprzycki L.K., 2011). Ocena może dotyczyć każdego aspektu wydanej opinii - nie musi, a nawet nie powinna ograniczać się wyłącznie do analizy logicznej poprawności wnioskowania biegłych, lecz także powinna dotyczyć merytorycznej prawidłowości zaprezentowanych w niej twierdzeń (postanowienie Sąd Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 roku, sygn. akt III KK 277/06; Hofmański P., 2011; Zoehner M., 2009).

Ze względu na wagę ustaleń faktycznych wynikających z ekspertyzy, dokonywana przez sąd ocena uzyskanych w toku postępowania dowodów z opinii powinna być szczególnie rzetelna, wnikliwa i wszechstronna, musi obejmować zarówno sposób rozumowania biegłego, jak i prawidłowość doboru oraz stosowania metod wykorzystywanych przez biegłych w toku badań (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2001 roku, sygn. akt IV KKN 89/01; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2000 roku, sygn. akt IV KKN 477/99; Faigman D.L., 2003), na tle całokształtu okoliczności ujawnionych w toku postępowania, przy czym o wartości opinii biegłego dla postępowania decydować będzie jej poziom merytoryczny i formalny oraz sposobu motywowania wniosków (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2000 roku, sygn. akt I CKN 1170/98; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 kwietnia 2003 roku, sygn. akt II AKa 104/03). Organ orzekający ma również obowiązek poddania analizie tego, czy biegły dysponował materiałem niezbędnym do wydania opinii w sposób zgodny z wymaganiami współczesnej wiedzy (Hofmański P., 2011).

W orzeczeniach Sądu Najwyższego odnaleźć można również nakaz uwzględniania wskazań wiedzy z zakresu dyscypliny nauki lub rzemiosła reprezentowanej przez biegłego, według stanu wiedzy z chwili orzekania (Hofmański P., 2011). Jest przy tym oczywiste, że organy procesowe nie dysponują jednak wiedzą we wszystkich jej dziedzinach i z tego powodu, ilekroć zachodzi potrzeba wykorzystania wiedzy specjalnej, w tym także, dla oceny uzyskanej już ekspertyzy, konieczne jest zasięgnięcie opinii biegłego lub biegłych, specjalistów w danej dziedzinie (art. 193 § 1 k.p.k.).

Głębokiej analizie w orzecznictwie i piśmiennictwie prawniczym poddano zagadnienie doboru i zakresu stosowania poszczególnych specjalistycznych metod diagnostycznych. Aktualnie przyjmuje się, że organ procesowy nie może narzucać biegłemu konieczności zastosowania określonej metody badania, o jej wyborze decyduje

biegły, kierując się wskazaniem wiedzy specjalistycznej (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 2008 roku, sygn. akt III KK 228/07; liczne orzeczenia Sądu Najwyższego w: Paprzycki L.K., Błachnio – Parzych A., Paprzycki R., 2006). Wskazuje się bowiem, że przepisy procedury karnej nie uprawniają organów procesowych do określania zakresu diagnostyki i metod badań specjalistycznych przeprowadzonych przez biegłych, w tej bowiem materii zasadnicze znaczenie mają specjalistyczne kwalifikacje biegłych. Za ugruntowane uznać należy stanowisko, że o zastosowaniu zakresu i metod badawczych decydują autonomicznie biegli. Organ procesowy może wprowadzić sugerować przeprowadzenie określonych badań uzupełniających (dodatkowych), ale czynić to może tylko wtedy, gdy w świetle okoliczności sprawy nasuwają się rozsądne wątpliwości, co do tego, czy rezygnacja z przeprowadzenia określonych badań nie wpłynęła negatywnie na oceny i wnioski przedstawione przez biegłych. Jeżeli natomiast *in concreto* biegli rzeczowo oraz przekonująco uzasadniają zbędność określonych badań specjalistycznych, to nie ma żadnych sensownych powodów, by narzucać biegłym przeprowadzenie takich badań.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego można natomiast dostrzec pewne zalecenia metodyczne, użyteczne przy ocenie dowodu z ekspertyzy specjalistycznej. Między innymi, w wyroku z dnia 12 grudnia 1974 roku Sąd Najwyższy uznał, że przy ocenie nowego rodzaju dowodu jest niezbędne wyjaśnienie, czy rzeczona ekspertyza opiera się na jednolitej i powszechnie akceptowanej metodzie badawczej (Paprzycki L.K., Błachnio – Parzych A., Paprzycki R., 2006). W wyroku z dnia 25 lutego 1975 roku, Sąd Najwyższy zachęcał do wykorzystywania wyników najnowszych badań naukowych, jeśli tylko te wyniki są dostatecznie pewne. Uzasadnienia wyroków wydawanych przez Izbę Karną Sądu Najwyższego wskazują też na to, iż sądy zobowiązane są do oceny opinii biegłego w świetle wymagań współczesnej wiedzy, „*obecnego stanu nauki*” i „*aktualnego stanu*

wiedzy w danej dziedzinie” (wyrok z dnia 6 listopada 2000 roku) a w przypadku nowej i praktycznie niezwyfikowanej metody, sąd, obok kilku kryteriów szczegółowych, zaproponował ogólne kryterium metodologicznej nienaganności metody (wyrok z dnia 5 listopada 1999 roku, za: Paprzycki L.K., Błachnio – Parzych A., Paprzycki R., 2006).

Za zasługujące na rozważenie, uznać można również posiłkowanie się w polskim procesie karnym standardami wypracowanymi przez Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych, między innymi w sprawie z powództwa Dauberta przeciwko Merrell Dow Pharmaceuticals z 1993 roku. Zdaniem sądu rozstrzygającego niniejszy spór, sędzia przy ocenie dowodu z opinii specjalisty powołanego do udziału w procesie nie jest ubezwłasnowolniony i ma obowiązek czuwać nad tym, by dowody na których zostanie oparty wyrok były nie tylko relewantne, ale również wiarygodne. W odniesieniu do poglądu naukowego wyrażonego w formie opinii, ocena jego wartości dowodowej musi opierać się na analizie poprawności naukowej. Implikuje to konieczność oceny opinii z punktu widzenia prawidłowości metodologii, na której oparta jest opinia oraz ustalenia, czy dana metoda została właściwie zastosowana (Ackerman M.J., 2005; Faigman D.L., 2003).

Sąd Najwyższy Stanów Zjednoczonych w powołanym orzeczeniu sformułował następujące kryteria oceny dowodu naukowego: falsyfikacja, recenzja, publikacja, wartość diagnostyczna, standaryzacja i powszechna akceptacja (Wójcikiewicz J., 2007). Ustalenia biegłego i sformułowane na podstawie przeprowadzonych badań specjalistycznych wnioski muszą być falsyfikowalne, to znaczy konieczne jest występowanie możliwości wykazania ich fałszywości. Technika diagnozy i teoria stanowiąca podstawę interpretacji uzyskanych wniosków, powinny być przedmiotem uprzedniej dyskusji oraz oceny naukowej, a także, powinny być opublikowane w czasopismach specjalistycznych. Metoda naukowa w praktyce sądowej jest dopuszczalna wtedy, gdy jest znany lub możliwy do

ustalenia poziom błędów diagnostycznych, występujących przy jej zastosowaniu, jak też w sposób jednoznaczny powinny być określone zasady stosowania określonej techniki. Metoda, zanim będzie mogła być wykorzystana w ekspertyzie sądowej, powinna również zyskać powszechną akceptację w grupie specjalistów w danej dziedzinie (wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej z dnia 28 czerwca 1993 roku w sprawie sygn. 509 U.S. 579: *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals Inc.*; Ackerman M.J., 2005; Wójcikiewicz J., 2007).

Zgodnie z treścią art. 201 k.p.k., jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna, albo gdy zachodzi sprzeczność w treści opinii lub dostrzec można istotne rozbieżności między różnymi opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych lub powołać innych. Co za tym idzie, sądowa ocena wyników pracy biegłego obejmuje nie tylko weryfikację wiedzy, kompetencje i rzetelność biegłego, ale także jasności i zupełności jego opinii (zob. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 12 listopada 2002 roku, sygn. akt V KKN 333/01; wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 26 października 2004 roku, sygn. akt II AKa 207/04). Ponadto, w konsekwencji braków opinii w postaci jej niepełności lub niejasności, zachodzi potrzeba dopuszczenia dowodu z uzupełniającej opinii dotychczasowego biegłego, albo powołania dowodu z opinii innego biegłego, czy też instytucji naukowo – badawczej.

Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 7 października 2009 roku (sygn. akt III KK 122/09) stwierdził, że opinia jest niepełna, jeżeli nie udziela odpowiedzi na wszystkie postawione biegłemu pytania, na które zgodnie z zakresem wiadomości specjalnych i udostępnionych mu materiałów dowodowych może oraz powinien udzielić odpowiedzi, lub jeżeli nie uwzględnia wszystkich okoliczności istotnych dla rozstrzygnięcia konkretnej kwestii. Opinia może być uznana za niepełną i wtedy, gdy nie zawiera odpowiedzi na wszystkie pytania zadane biegłemu w postanowieniu o dopuszczeniu tego dowodu

(postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2003 roku, sygn. akt IV KK 23/03), albo uchybia obowiązkowi dostatecznego uzasadnienia wyrażonych w niej ocen i poglądów (Widła T., 1992; Grzegorzczak T., 2008).

Za niejasną uznaje się opinię, której sformułowania nie pozwalają na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów oraz sposobu dochodzenia do nich, albo gdy jest ona niezrozumiała, wewnętrznie sprzeczna lub posługuje się nielogicznymi argumentami (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 września 1973 roku, sygn. akt III KR 187/73; Grzegorzczak T., 2008).

Zdaniem Tadeusza Widły, autora opracowania monograficznego pod tytułem „Ocena dowodu z opinii biegłego” (str. 71), aby decydent procesowy mógł ocenić opinię i w następstwie jej analizy zaakceptować wynikające z jej treści ustalenia faktyczne, biegły powinien go poinformować:

- jakie prawa nauki wykorzystał do budowy przesłanek, jaki jest obszar niepewności tych praw;
- według jakiego schematu wyjaśniania naukowego rozumował;
- jaki był przebieg i rezultaty przeprowadzonych przezeń badań oraz które z nich i dlaczego uznał za fakty potwierdzające działanie prawidłowości powołanych w prawach;
- czym uzasadnia stopień przekonania zawarty w konkluzji.

W przypadku, gdy złożone decydentowi procesowemu sprawozdanie nie zawiera wyczerpującego przedstawienia któregoś z tych elementów, opinię taką należy uważać za niepełną (Widła T., 1992).

Artykuł 201 Kodeksu postępowania karnego przewiduje, że niepełność opinii, jej sprzeczność wewnętrzna albo rozbieżności między ocenami specjalistycznymi pochodzącymi od różnych biegłych, przemawiają za ponownym wezwaniem tych samych biegłych lub powołaniem innych biegłych. W orzecznictwie przyjmuje się jednak, że z

istnienia w sprawie wykluczających się opinii, nie zawsze wynika obowiązek wezwania do udziału w postępowaniu innych biegłych. Taką powinność procesową dostrzec można dopiero wtedy, gdy zebrany w sprawie materiał dowodowy nie pozwala uznać żadnej ze sprzecznych opinii za przekonującą i odpowiadającą rygorom procesowym (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2006 roku, sygn. akt IV KK 236/06; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1977 roku, sygn. akt Rw. 418/77).

Organ procesowy może również odtworzyć stan faktycznych sprawy i dojść do ustalenia okoliczności analizowanych zdarzeń, na skutek swobodnej oceny całego materiału dowodowego, w tym opinii biegłych. Sąd może z treści jednej lub kilku opinii wybrać te ustalenia ekspertalne, które pozostają w zgodności z danymi pochodzącymi z innych źródeł dowodowych, nie może jedynie odrzucić wszystkich opinii specjalistycznych i oprzeć rozstrzygnięcia w danej sprawie na własnym, odmiennym od biegłych stanowisku (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 1969 roku, sygn. akt IV KR 218/68; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 1988 roku, sygn. akt V KRN 247/88).

W świetle obecnie obowiązującego paradygmatu naukowego, wszelkie poznanie empiryczne jest niedoskonałe – skażone złudzeniami poznawczymi i niedokładnościami interpretacyjnymi immanentnymi wszelkim metodom. Każdy, kto korzysta z usług biegłych, powinien być świadomy tych założeń i brać je pod uwagę przy ocenie ustaleń faktycznych wynikających z treści opinii (Widła T., 2007). Z drugiej strony, dobierając metody i techniki badań, biegły powinien kierować się trafnością, ich niezawodnością, zasadą ponoszenia kosztów rzeczywiście niezbędnych oraz popularnością metody (Widła T., 1995). Trafność metody w kryminalistyce określana jest jako naukowa określona częstość udanych identyfikacji w porównywalnych warunkach. Niezawodność metody jest określana jako naukowa wyznaczona dokładność, z jaką dokonuje się ustaleń (Widła T.,

1992). Niezawodność przybiera dwie postacie – intra i interindywidualną. Niezawodność intraindywidualna (rzetelność) informuje o zgodności orzeczenia eksperta, uzyskanych w efekcie ponawiania przez niego badań, przeprowadzanych z użyciem tego samego materiału; niezawodność interindywidualna (obiektywność, intersubiektywność) jest określeniem zgodności orzeczeń różnych ekspertów o takich samych kwalifikacjach, którzy przeprowadzili badania tego samego materiału (T. Widła, 2007; T. Widła, 1992). Warto dodać, iż w naukach prawnych niezawodność nie jest traktowana jako substytut trafności, lecz jest wobec niego komplementarna (T. Widła, 2007).

Nieodłącznym pytaniem towarzyszącym ocenie wartości metody jest pytanie o poziom błędów. W literaturze rozróżnia się dwa typy błędów: I rodzaju, fałszywie pozytywny, polegający na błędnej identyfikacji oraz II rodzaju, fałszywie negatywny, polegający na błędnej eliminacji (Widła T., 2007; Widła T., 1992; J. Wójcikiewicz, 2007). Trzeba pamiętać również o tym, że minimalizacja błędu II rodzaju maksymalizuje błąd I rodzaju oraz, że towarzyszy jej spadek wartości informacyjnej (treści empirycznej) zdania, a co za tym idzie użyteczność metody (Widła T., 1992). Przyjęcie w praktyce sądowej zbyt rygorystycznych kryteriów odrzucenia metody naukowej, mogłoby doprowadzić do tego, że rzadziej niż dotąd możliwe byłoby udzielenie przez biegłego odpowiedzi na pytania organów procesowych. W takim wypadku, mogłyby one znaleźć zastosowanie jedynie na tych etapach postępowania, kiedy preferuje się walory informacyjne, a ryzyko błędu II rodzaju schodzi na plan dalszy, to znaczy przede wszystkim w postępowaniach operacyjnych (Widła T., 1992).

Dopiero uwzględnienie poziomu trafnych wyników i poziomu błędów, pozwala na właściwą ocenę wartości metody. Za dobry miernik wartości identyfikacyjnej metody w naukach sądowych uznaje się wartość diagnostyczną, wyrażoną ilorazem odsetka prawidłowych wskazań i błędnych wskazań (Widła T., 1992). Przy ustalaniu poziomu

prawdopodobieństwa, że prawdziwa jest hipoteza na którą wskazuje dowód z opinii biegłego posługiwać się można także matematyczną podstawą logiki indukcji - regułą Bayesa (Lewicka M., 2001). Na jej podstawie można określić prawdopodobieństwo warunkowe, czyli prawdopodobieństwo, że prawdziwa jest hipoteza H przy założeniu istnienia dowodu D na rzecz tej hipotezy; z tym jednak zastrzeżeniem, że konieczna jest uprzednia znajomość prawdopodobieństwa, z jakim dowód wynika z hipotezy oraz stosunek dwóch prawdopodobieństw bezwarunkowych, odpowiadających stosunkowi zakresów hipotezy oraz jej dowodu. Dysponując powyższymi prawdopodobieństwami, możliwe jest ustalenie: stosunku szans *a posteriori*, czyli szansy na to, że w obliczu posiadanego dowodu określona hipoteza H1 okaże się bardziej prawdopodobna, niż hipoteza H2; wskaźnika wiarygodności, czyli oceny względnej wiarygodności dowodu obu hipotez; oraz stosunku szans *a priori*, czyli wyjściowego stosunku prawdopodobieństwa, że prawdziwa jest raczej hipoteza H1, niż hipoteza H2. Prawdopodobieństwo, że prawdziwa jest hipoteza na którą wskazuje dowód z opinii biegłego będzie zależało od stopnia niezawodności techniki diagnostycznej stanowiącej jej podstawę, od wyjściowej szansy słuszności ustaleń biegłego oraz od tego, jakie są hipotezy konkurencyjne i jak mocne dowody przemawiają za nimi.

Na marginesie dodać można, iż nie negując potrzeby poszukiwania nowych, doskonalszych metod diagnostycznych w naukach sądowych, nie można zapominać, że to głównie kontekst sytuacyjny przesądza o doborze metod. W pewnych warunkach nie udzielając odpowiedzi przy użyciu istniejącej, lecz niedoskonałej metody, nie udziela się żadnej odpowiedzi na pytania organu postępowania (Widła T., 1992). Jednocześnie, nie należy zapominać o tym, że decydent procesowy przypisując sprawcy czyn i winę, kieruje się całokształtem okoliczności, a nie tylko dowodem z opinii biegłego.

Biorąc pod uwagę to, iż sędzia wydający rozstrzygnięcie o zastosowaniu normy prawa materialnego lub procesowego podejmuje decyzje w sytuacji absolutnie niepewnej dynamicznej, wskazać można, że ocena wartości ustaleń biegłych może również zależeć od poziomu aspiracji organu procesowego – decydenta (Kozielecki J., 1977). Ustalenia faktyczne wynikające z opinii oraz wskazania zawarte w jej wnioskach, zostaną zaakceptowane przez prowadzącego postępowanie, gdy zostanie osiągnięty taki poziom realizacji celów, który da decydentowi satysfakcję osobistą (Kozielecki J., 1977).

W amerykańskich ośrodkach naukowych, podjęto nawet próbę stworzenia skali do badania czynników leżących u podstaw przyznania dowodowi z opinii biegłego waloru wiarygodności. Z przeprowadzonych badań wynika, że organy procesowe przy ocenie wartości dowodowej ekspertyzy kierują się takimi cechami biegłego, jak: poziom wiedzy, przekonanie o słuszności własnych poglądów, prawdopodobieństwo poprawności sądów biegłego oraz zaufanie, jakim gotowi są obdarzyć biegłego (Brodsky S.L., Griffin M.P. i Cramer R.J., 2010).

6. Psychologiczna analiza treści zeznań dla celów opiniowania sądowego

Przesłuchanie świadka to sposób na uzyskanie przydatnych dla wykrycia prawdy materialnej informacji o osobach, miejscach, zjawiskach, zdarzeniach, faktach, czy stosunkach, w tym takich danych które są całkowicie nowe dla przesłuchującego (Hanausek T., 1998 i 2009). Organ procesowy w relacji świadka poszukuje odpowiedzi na tak zwane „złote pytania”, odnoszące się do: tego co się stało? kto jest zaangażowany w określone zdarzenie? kiedy dokonano czynu? gdzie przestępstwo zostało dokonane? jakimi środkami posłużył się sprawca? dlaczego dopuścił się tego czynu? Nawet jeżeli na miejscu zdarzenia pozostawione będą ślady biologiczne, czy fizykochemiczne, ustalenie i wyjaśnienie okoliczności przestępstwa może okazać się niemożliwe, bez uzyskania informacji od osób obserwujących, czy też bezpośrednio zaangażowanych w określone zdarzenie przestępcze (Wells G.L., 1995; Kebbell M.R., Gilchrist E.A., 2010). Niezależnie od tego, relacja świadka może sprzyjać realizacji celów ubocznych, do których można zaliczyć między innymi uzyskanie pomocnych przy ocenie zeznania informacji o świadku, czy też informacji o innych jeszcze nie wykrytych albo już przeprowadzonych dowodach, oraz opinii świadka o przedmiocie postępowania (Hanausek T., 1998).

Badanie procesów zachodzących w czasie spostrzegania, przechowywania i odtwarzania spostrzeżeń, metod umożliwiających pozyskiwanie wartościowych relacji, jak też poszukiwanie skutecznych sposobów oceny uzyskanych od świadka zeznań, pozostają jednymi z najważniejszych i wciąż aktualnych wyzwań psychologii sądowej. Pomimo wielu lat intensywnych badań, prowadzonych w różnych ośrodkach na całym świecie i stanowiących ich odzwierciedlenie opracowań, nie zdołano zgromadzić odpowiedzi na wszystkie pytania praktyki, a zdarza się i tak, że dane empiryczne pochodzące z różnych

projektów badawczych, stanowią podstawę do formułowania wykluczających się wniosków.

Niejako na marginesie dodać można, że nie mniej ważne dla praktyki sądowej, a pozostające w bezpośrednim związku z problematyką zeznań świadków, są również zagadnienia dotyczące technik zwiększających skuteczność pozyskiwania i metod oceny wyjaśnień podejrzanych (Lee Z., Klaver J.R., Hart S.D., 2008; Jaśkiewicz – Obydzińska T., Wach E.; 2010 Granhag P.A., Hartwig M., 2008). Psychologiczne procesy zachodzące na etapach rejestrowania i formowanie się śladów pamięciowych oraz ich przechowywania, czy to w odniesieniu do zeznań, czy wyjaśnień często są zbliżone. Istotne różnice między tymi dwoma kategoriami osobowych źródeł dowodowych mają związek z odmienną pozycją procesową oraz konsekwencjami ustaleń faktycznych i rozstrzygnięć wydawanych przez organ orzekający. Nie oznacza to jednak, że psychologiczna wiedza na temat zeznań świadków, jest bezużyteczna w kontekście oceny wartości dowodowej wyjaśnień oskarżonych. W literaturze coraz częściej odnaleźć można opisy badań, w których dokonania psychologii zeznań świadków wykorzystuje się w praktyce pozyskiwania i oceny wyjaśnień (Pasko – Porys W., 2007; Tokarz M., 2006; Stroemwall L.A., Willen R., 2009; Willen R.M., Stroemwall L.A., 2010; Porter S., Yuille J.C., 1996).

6.1. Psychologiczne uwarunkowania wiarygodności zeznań

Uwarunkowania zeznań świadków, czyli sfera tych zmiennych psychologicznych, które wpływają na ilość i jakość relacji to przestrzeń rozległa. Dla ich usystematyzowania, podjęto próby zmierzające do właściwej kategoryzacji (na przykład podział na: „*estimator variables*” i „*system variables*” według Gary’ego L. Wellsa, w: Wells G.L., 1978; Wells

G.L., 1995; Wells G.L., 2008; Wells G.L. i Loftus E.F., 2003), zaproponowano nawet akronimy ułatwiające zapamiętanie wszystkich grup czynników, wymagających wnikliwej analizy (np.: *ADVOCATE: Amount of time under observation / Distance from the eyewitness to the person, incident / Visibility / Obstructions / Known or seen before / Any reason to remember / Time lapse Since the event / Errors Or material inconsistencies*, za: Kebbell M., 2010). Spośród wielu zaproponowanych modeli, za wyjątkowo trafną, syntetyczną i zachwycającą swoją prostotą uznać należy klasyfikację tych zmiennych zaproponowaną przez Jana M. Stanika, w nawiązującym do koncepcji „Człowieka w sytuacji” Tadeusz Tomaszewskiego, modelu rezultatów zeznań świadków (Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M., 1986). Zgodnie z założeniami Jana M. Stanika, można wyróżnić trzy podstawowe grupy zmiennych, istotnych dla formowania się zeznań składanych przez świadka oraz dwóch grup zmiennych pośredniczących:

a) obiekt/zdarzenie: w tym między innymi, obiektywne cechy fizyczne przedmiotów spostrzeganych, kategorie przedmiotów i zdarzeń w związku z rodzajem zaangażowanych zmysłów, warunki spostrzegania (fizyczne i psychologiczne);

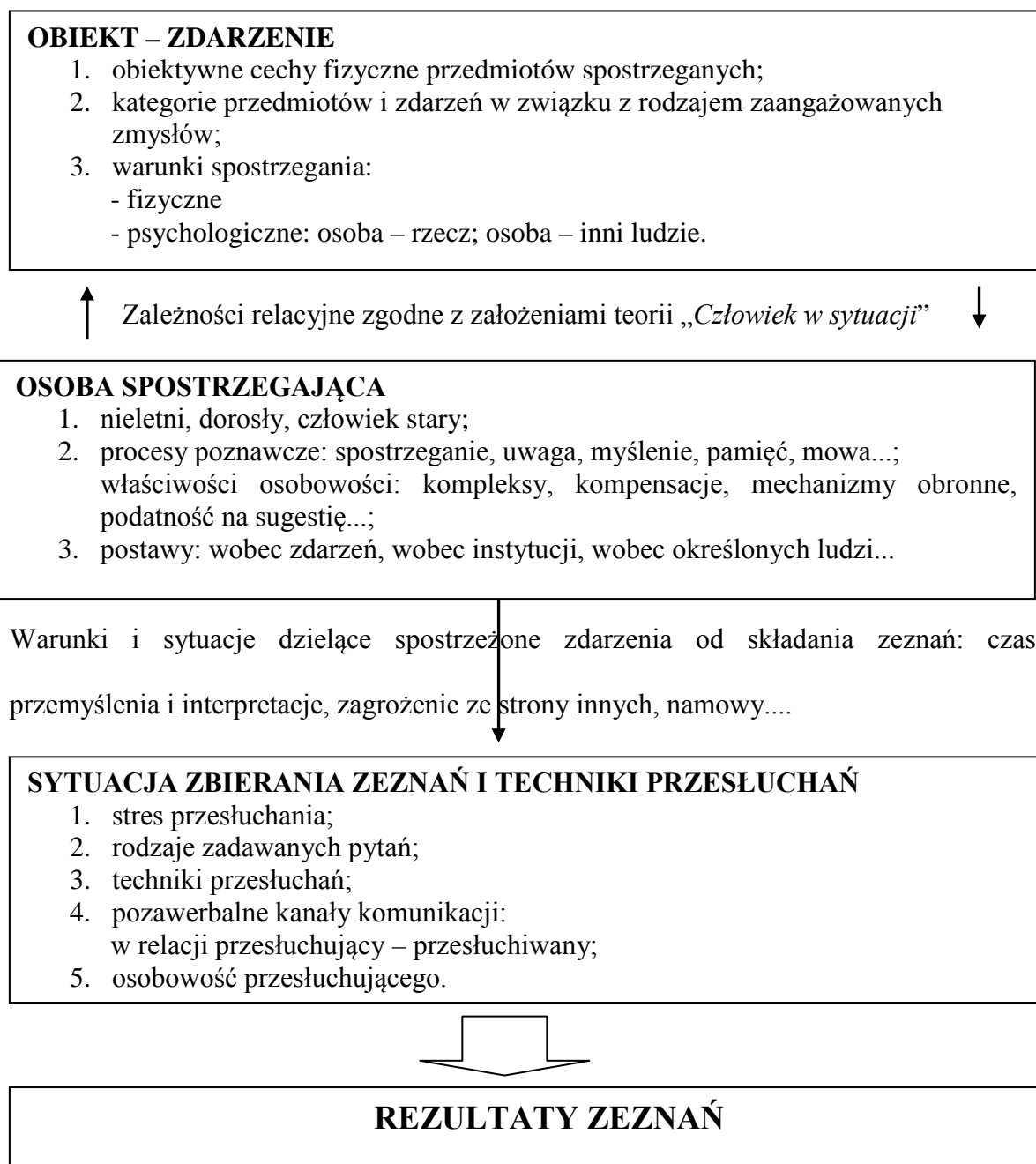
b) osoba spostrzegająca: nieletni, dorosły, człowiek stary; procesy poznawcze (spostrzeganie, uwaga, myślenie, pamięć, mowa, itd); właściwości osobowości (kompleksy, kompensacje, mechanizmy obronne, podatność na sugestię, itd); postawy: wobec zdarzeń, wobec instytucji, wobec określonych ludzi, itd.);

c) sytuacja zbierania zeznań i techniki przesłuchań i związane z nimi: stres przesłuchania, rodzaje zadawanych pytań; techniki przesłuchań; pozawerbalne kanały komunikacji w relacji przesłuchujący – przesłuchiwany; osobowość przesłuchującego (Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M., 1986; Stanik J.M., 2004).

Między zmiennymi pierwszej (obiekt – zdarzenie) i drugiej grupy (osoba – spostrzegająca) zachodzą relacje zgodne z koncepcją „Człowiek w sytuacji”. Ponadto, na

treść zeznań będą miały wpływ warunki i sytuacje dzielące spostrzeganie i składanie zeznań, do których zaliczyć można m.in.: czas, przemyślenia i interpretacje, groźby czy namowy ze strony innych osób (Stanik J.M. 1985a).

Psychologiczna problematyka uwarunkowań zeznań świadków, zdaniem Jana M. Stanika, może być usystematyzowana i przedstawiona w formie poniższego schematu.

Ryc. 1. Model psychologicznych uwarunkowań rezultatów zeznań świadków

Procesy zachodzące na etapach spostrzegania, przechowywania i odtwarzania skutkują tym, że relacja świadka nigdy nie jest wiernym odzwierciedleniem osobistych doświadczeń i obserwacji świadka, ale stanowi efekt aktywnego, konstruktywnego procesu, warunkowanego informacjami napływającymi z zewnątrz, postawami, przekonaniami i potrzebami jednostki – świadka (Semmler C., Brewer N., 2010; Tulving E., 2000; Yarmey A.D., 2003; Neuschatz J.S., Lawson D.S., 2008; Pastwa – Wojciechowska B., 2001). Zdaniem badaczy, każde zeznanie jest w mniejszym lub większym stopniu obarczone błędami, a zeznania w pełni wiarygodne należą do rzadkości (Woszczek L., 2001; Launey C., Loftus E.F., 2010; Lampinen J.M., Neuschatz J.S., 2008; Yarmey A.D., 2008). Badania wskazują również na to, że świadkowie mają trudności w odróżnianiu pierwotnych śladów pamięciowych, od informacji zasugerowanych, albo danych wplatanych we wspomnienia w późniejszych okresach (Schooler J.W., Gerhard D., Loftus E.L., 1986; Loftus E.L., 1996; Zaragoza M.S., Lane S.M., 1994; Conway M.A., 2010; Lindsay D.S., 2008; Pezdek K., 2008).

Wartość dowodowa zeznań świadków budziła zainteresowanie już w czasach starożytnych, a ich ocena pozostawała w ścisłym związku z ogólnymi koncepcjami dowodzenia prawdy (Stanik J.M., 2001). Eksploracja czynników, które powodują, że zeznania nie stanowią odzwierciedlenia rzeczywistości stanowi jedną z głównych sfer zainteresowania psychologii zeznań świadków (Roszkowska A., 2002; Stanik J.M., 2011).

Przed omówieniem najważniejszych zmiennych warunkujących wartość dowodową świadków warto przypomnieć, że już na początku XIX wieku Pierre Simone de Laplace w pracy poświęconej teorii prawdopodobieństwa zaproponował cztery kategorie zeznań; podział ten został powszechnie zaakceptowany (Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M. 2001; Hanausek T., 1998). Opierając się na rozróżnieniu na zeznania prawdziwe – stanowiące wierne odzwierciedlenie obiektywnej rzeczywistości, oraz zeznania szczere – pozostające

w przekonaniu świadka chcącego złożyć zeznania prawdziwe, w zgodzie z rzeczywistością, P.S. de Laplace wyróżnił cztery kategorie zeznań: prawdziwe i szczerze, to znaczy takie, które są obiektywnie i subiektywnie prawdziwe; nieprawdziwe i nieszczerze, to znaczy obiektywnie fałszywe zeznania, złożone przez świadka świadomie dążącego do przekazania informacji niezgodnych z rzeczywistością, z jego wewnętrznym przekonaniem o stanie rzeczy; obiektywnie nieprawdziwe, ale szczerze, to takie zeznania, w których świadek chce mówić prawdę i jest przekonany, że przekazuje prawdziwy obraz zdarzeń, chociaż treść jego wypowiedzi jest niezgodna z rzeczywistością w wyniku błędu świadka, zapomnienia, wpływu czynników zakłócających ślady pamięciowe; do ostatniej kategorii zaliczyć należy występujące stosunkowo rzadko w praktyce, zeznania obiektywnie prawdziwe, lecz subiektywnie nieprawdziwe, to znaczy takie, w których świadek chce skłamać i jest przekonany, że kłamie, chociaż mimo tego nastawienia przekazuje informacje obiektywnie prawdziwe, zgodne z rzeczywistym przebiegiem zdarzeń (Hanausek T., 1998; Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M., 2001). Zeznania mogą więc utracić przymiot wiarygodności albo na skutek ich świadomego, intencjonalnego fałszowania przez świadka (kłamania), albo na skutek błędów, będących efektem oddziaływania zmiennych zakłócających procesy spostrzegania, przechowywania lub odtwarzania spostrzeżeń (Koehnken G., 2004).

Warto w tym miejscu dodać, że z punktu widzenia potrzeb wymiaru sprawiedliwości i celów postępowania karnego, najważniejsze jest rozróżnienie między zeznaniami prawdziwymi i nieprawdziwymi (fałszywymi), zaś intencje świadka wprowadzić nie są zupełnie irrelewantne, ale mogą mieć jedynie znaczenie poboczne. Tak długo, jak w swojej relacji świadek prezentuje prawdziwy obraz zdarzeń, niezależnie od tego czy zeznaje szczerze, czy nieszczerze, dostarcza organom procesowym istotnych danych oraz umożliwia realizację celów procesu, składa zeznania wiarygodne.

Podjmując wysiłki zmierzające do wypracowania reguł, umożliwiających odpowiednią klasyfikację zeznania, w początkowym okresie badacze skupiali się niemal wyłącznie na poszukiwaniu zależności między podmiotowymi zmiennymi psychologicznymi, ograniczając obszar czynników odpowiedzialnych za wartość dowodową zeznań wyłącznie do cech świadka (Stanik J.M. 1985a; Stanik J.M., 1986; Stanik J.M. 2001). Podkreślano między innymi, że sposób w jaki ludzie spostrzegają różne obiekty, zdarzenia lub sytuacje zależy nie tylko od cech tego, co jest spostrzegane, ale również od czynników pośredniczących, związanych z osobą spostrzegającą (Hołyst B., 1989).

Czynniki wywierające zniekształcający wpływ na percepcję, sądy o świecie zewnętrznym oraz rezultaty zeznań można podzielić na obiektywne, fizjologiczne lub psychiczne. Do pierwszych z wymienionych kategorii zalicza się między innymi: niekorzystne usytuowanie świadka wobec rozgrywających się zdarzeń, co uniemożliwia dokładną ich obserwację, ograniczoną widoczność, krótki czas obserwacji, znaczną złożoność obserwowanych zjawisk, współwystępowanie w tym samym czasie innych zjawisk prowadzące do przeciążenia informacyjne, upływ czasu od obserwacji do przesłuchania (Stanik J.M., 1985a.; Stanik J.M., 1986.; Ciosek M., 2001; Deffenbacher K.A., 2008). Czynniki fizjologiczne są związane przede wszystkim z prawidłowym bądź wadliwym funkcjonowaniem narządów zmysłowych człowieka oraz fizjologicznymi ograniczeniami jego możliwości percepcyjnych; do tej kategorii zaliczyć można chociażby wiek (Memon A., 2008; Lyle K.B., Bloise S.M., Johnson M.K., 2006), zmęczenie świadka (Poznaniak W., 2005), czy wpływ pobudzenia emocjonalnego na zdolność do spostrzegania (Bothwell R.K., Deffenbacher K.A., Brigham J.C., 1987).

Proces spostrzegania jest procesem poznawczym złożonym, warunkowanym nie tylko aktualną sytuacją poznania, lecz również cechami konstytutywnymi jednostki o

charakterze stałym – poziomem inteligencji, zasobem wiedzy i doświadczeń jednostki, obrazem osobowości i cechami temperamentu, (Poznaniak W., 2005), czy stylem funkcjonowania społecznego (Pastwa – Wojciechowska B., 2001). Nie bez znaczenia dla treści zeznań są również wiek, przeszłe doświadczenia jednostki, zasób i struktura pojęć, wiedza, postawy i przekonania, uruchamiane mechanizmy obronne (Stanik, 1985a; Stanik J.M., 1986; Ciosek M., 2001; Poznaniak W., 2005; Kensinger E.A. i inni, 2007). Uprzednio wytworzone u jednostki i utrwalone w indywidualnym doświadczeniu schematy poznawcze wywierają wpływ na percepcję przedmiotów, ludzi i zdarzeń, są wewnętrznymi reprezentacjami zewnętrznej rzeczywistości i jako takie organizują i ukierunkowują czynności spostrzegania oraz jego efekty (Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M., 1986).

Podmiotowe uwarunkowania zeznań mogą powodować błędy, niezależne od woli świadka zaburzenia relacji polegające na opuszczeniu (upraszczaniu figury), przeinaczeniu lub wyostrzaniu figury poprzez dodawanie własnych elementów (Stanik J.M., 2009, Stanik J.M. 2004). Błędy mogą być efektem niedostatecznej sprawności organów zmysłowych, na skutek uszkodzeń centralnego układu nerwowego, receptorów albo analizatorów, zaburzeń endokrynologicznych, choroby somatycznej czy odurzenia. Nieprawidłowości w zeznaniach mogą być również skutkiem percepcji w warunkach nie sprzyjających, na przykład ze względu na poziom złożoności i liczbę jednocześnie zachodzących zdarzeń, poziom organizacji sytuacji oraz okres obserwacji, kontekst percepcji, rodzaj uruchomionego analizatora, lokalizację bodźców obserwowanych przez świadka. Błędy w zeznaniach, skutkujące nieświadomym zafałszowaniem przez świadka obrazu rzeczywistości, mogą być również efektem zakłócającego działania mechanizmów społecznych, w tym między innymi konformizmu, dysonansu poznawczego, tendencji do kontroli sytuacji, skłonności do przeceniania związków między zachowaniem jednostki, a

jej obserwowalnymi cechami (np. „efekt aureoli”), czy też uproszczeniami w spostrzeganiu grup ludzkich.

Doniosłość tych zmiennych, które pozostają w związku z przesłuchiwaniami świadka, nie mniej istotnych dla wartości dowodowej zeznań, dostrzegł dopiero H. Marston w latach dwudziestych minionego stulecia. W Polsce, pionierskie badania mające na celu eksplorację problematyki związanej z przesłuchiwaniami świadków, przeprowadził w latach 1983 – 1984 Jan M.; jako jeden z pierwszych zwrócił także uwagę na interakcyjny charakter przesłuchania podkreślając, że jest to proces komunikacji interpersonalnej, zadaniowej (Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M., 1986; Stanik J.M. 2001). Szczegółowe omówienie wyników badań nad technikami i taktykami przesłuchania świadków oraz ich wpływem na ilość i jakość uzyskanych zeznań wykracza poza ramy niniejszej pracy. Należy jednak przywołać trzy wnioski ogólne, płynące z licznych doniesień badawczych.

Po pierwsze, nie można formułować ogólnych twierdzeń o zeznaniach, a jedynie analizować cechy relacji świadków, uzyskanych przy zastosowaniu różnych metod przesłuchania (Stanik J.M., 1986). Po drugie, nie powinno budzić żadnych wątpliwości to, że stosowana metoda przesłuchań ma istotny wpływ na poziom prawdziwości uzyskanych zeznań, ilość i jakość pozyskanych informacji (Stanik J.M., 2001; Fisher R.P., Geiselman R.E., 1992; Memon A. i inni, 1997; Mantwill M., Koehnken G., Aschermann E., 1995). Po trzecie, jak dowodzą badania, bez względu na to, jaka technika będzie zastosowana i jakie pytania zostaną zadane świadkowi, możemy mówić tylko o bardziej, lub mniej zakłóconych zeznaniach, proporcjonalnie większym lub mniejszym udziale odpowiedzi fałszywych oraz nieścisłość, ale ich obecność w zeznaniu jest raczej regułą, niż wyjątkiem (Stanik J.M., 1985a; Stanik J.M., 1986; Stanik J.M. 2001; Woszczek L., 2001; Woszczek L., 1999).

Oddziaływanie wskazanych grup zmiennych może powodować błędy w zeznaniach. Obniżenie wartości dowodowej relacji będzie w takich wypadkach skutkiem nieświadomego fałszowania obrazu rzeczywistości, w związku z zakłóceniami występującymi na etapach spostrzegania, przechowywania lub odtwarzania spostrzeżeń, czy też w okresach dzielących nabywanie wiedzy o świecie od jego relacjonowania. Ale, zeznaniom należy odmówić waloru wiarygodności i wtedy, gdy ich treść jest niezgodna z rzeczywistością na skutek świadomego, intencjonalnego fałszowania relacji – kłamstwa.

Problematyka prawdomówności w ostatnich latach wzbudza żywe zainteresowanie badaczy; dzieje się tak prawdopodobnie dlatego, że zdolność do wychwycenia intencjonalnego dążenia do fałszowania wypowiedzi, może być niezwykle cenna i pozwalać na uzyskanie przewagi w sytuacji komunikacji interpersonalnej, nie tylko w kontekście przesłuchania na potrzeby postępowania sądowego, ale i w negocjacjach, polityce, życiu prywatnym (Gonza L., Boon J., 2010; Tokarz M., 2004 i 2006; Ekman P., 1997; Walters S.B., 2002). Dotychczas nie udało się sformułować precyzyjnej i w pełni satysfakcjonującej definicji kłamstwa, z pewnością, za pozbawioną wad nie może być uznawana klasyczna definicja zgodnie z którą kłamstwo to wszystko, co nie jest prawdą. Trzeba bowiem pamiętać o tym, że filozoficzne definicje kłamstwa dotyczą zdań, czyli abstrakcyjnych wytworów języka, zaś psychologiczna analiza zeznań obejmuje wypowiedzi, czyli zdania użyte w określonym kontekście, wypowiedziane przez konkretnego nadawcę i adresowane do pewnego podmiotu (Tokarz M., 2004 i 2006). Ponadto, klasyczna definicja kłamstwa pozostawia na uboczu kwestię intencji nadawcy fałszywego komunikatu oraz znaczenie podtekstu wypowiedzi (Tokarz M., 2004 i 2006).

Za dostatecznie pojemną i przystającą do specyfiki komunikacji interpersonalnej uznać można definicję kłamstwa św. Augustyna, według której nadawca skłamałby w określonej sprawie q , gdyby wypowiadając zdanie p wiedział, że ewentualne

wypowiedzenie p spowoduje przyjęcie q do wiadomości przez odbiorcę, a sam w prawdziwość q by nie wierzył (Tokarz M., 2004 i 2006). W badaniach z zakresu psychologii zeznań świadków, kłamstwo bywa definiowanej w sposób zbliżony do ujęcia augustynowskiego, jako zakończona powodzeniem, albo niepowodzeniem świadoma próba wywołania u innej osoby przekonania, które autor komunikatu uważa za nieprawdziwy, przy czym o swoim zamiarze nie uprzedza rozmówcy (Vrij A., 2009; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b).

Kłamstwa bywają też dzielone na trzy kategorie: kłamstwa otwarte, zwane też falsyfikacjami (*outright lies*), wyolbrzymienia (*exaggeration*) i kłamstwa drobne (*subtle lies*) (DePaulo B. i inni, 1996). Do pierwszej z nich zalicza się komunikaty, które w przekonaniu nadawcy całkowicie różnią się od prawdy, są z nią sprzeczne. Wyolbrzymienia to wypowiedzi oparte na faktach, ale relacja jest ubarwiona, przesadzona, uzupełniona elementami dodatkowymi. Drobne kłamstwa to wypowiedzi w swojej warstwie językowej prawdziwe, ale wywołujące u odbiorcy mylne wyobrażenie o rzeczywistości; wprowadzenie w błąd rozmówcy następuje na etapie interpretacji określonego komunikatu, w kontekście sytuacji komunikacyjnej, jest skutkiem występujących w interakcjach różnic, pomiędzy dosłownym brzmieniem wypowiedzi, a jej przekazem odtwarzanym przez odbiorcę na etapie interpretacji (DePaulo B., i inni, 1996; Vrij A., 2009; Vrij A., 2008).

Zdaniem Alderta Vrija, ludzie kłamią po to, by wywrzeć dobre wrażenie na innych (uniknąć dezaprobaty czy zawstydzenia), aby osiągnąć jakąś korzyść (niekoniecznie majątkową), lub uniknąć kary (Vrij A., 2009). Tadeusz Hanausek wskazuje, że świadome fałszowanie zeznań może być wyjaśnione obawą świadka przed oskarżonym, jego środowiskiem, lękiem przed reakcją pokrzywdzonego, albo ocenami środowiska z którego wywodzi się sam świadek. Ponadto, świadome fałszowania zeznań może być motywowane

chęcią uzyskania korzyści, uznawane za okazję do zemsty na uczestnikach postępowania, albo przeciwnie, być przejawem sympatii, solidarności, czy współczucia wobec jednego z uczestników postępowania. Zdaniem T. Hanauska, motywacja do kłamania może wystąpić i wtedy, gdy świadek będzie obawiał się swojej odpowiedzialności karnej na skutek błędnego pouczenia o prawach i obowiązkach – świadek może zasadnie, lub bezpodstawnie sądzić, że ujawniając prawdę narazi się na odpowiedzialność karną. Do złożenia fałszywych zeznań mogą również skłonić świadka względy ambicjonalne – jeżeli w czasie czynu nie zachował się właściwie (np. nie udzielił pomocy potrzebującemu), to dla zatajenia informacji przedstawiających ich w niekorzystnym świetle, mogą świadomie fałszować swoje zeznania.

6.2. Metody oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań

Można wskazać cztery współczesne kierunki badań nad metodami oceny wartości dowodowej zeznań: analiza czynników podmiotowych; niewerbalne i pozajęzykowe wskaźniki kłamstwa; fizjologiczne oznaki kłamstwa; oraz analiza treści zeznań świadków (Launey C., Py J., Brunel M., 2010; Marten Z., 1985; Hines A. i inni, 2010; Tokarz M., 2004 i 2006; Rosenfeld J.P., 2008; Granhag P.A., Hartwig M., 2008; Stroemwall L.A., Granhag P.A., 2003; Granhag P.A., Vrij A., 2005; Breuer M., Sporer S.L., 2010; Parker A.D., Brown J., 2000; Zaparniuk J., Yuille J.C., Taylor S., 1995; Koehnken G., Maass A., 1988; Quandt S. i inni, 2010; Volbert R., Lau S., 2010; liczne prace A. Vrija). Podejmując próbę oceny przydatności wskazanych narzędzi do oceny wartości dowodowej zeznań, albo psychologicznych uwarunkowań wiarygodności należy wskazać po pierwsze, że nie sposób jest dokonać wnikliwej i wszechstronnej oceny zeznania wyłącznie poprzez odwołanie się do cech podmiotowych. Jak trafnie dostrzeżono już w połowie XX wieku,

posiadanie przez świadka odpowiednich predyspozycji do składania zeznań nie jest jednoznaczne z tym, że jego zeznania będą prawdziwe. Świadek może intencjonalnie fałszować swoją relację, albo przekazywane przez niego szczerze opisy zdarzeń nie będą stanowiły odzwierciedlenia rzeczywistość na skutek błędów i złudzeń w spostrzeganiu. Uwagę należy zatem skupić na tym, co świadek zeznaje, a nie kim jest (Woszczek L., 1999; Trankell A., 1972; Tokarz M., 2004 i 2006; Loftus E.F., 1996).

Zgodnie z regułami procedury karnej, w czasie przesłuchania niedopuszczalne jest stosowanie hipnozy, środków chemicznych lub technicznych wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanego, albo mające na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem (art. 171 § 5 pkt 1 Kodeksu postępowania karnego). Co za tym idzie, wykluczone jest stosowanie w procesie karnym skutecznych metod umożliwiających rejestrację zmian fizjologicznych organizmu i ich interpretację w kontekście wypowiedzi przesłuchiwanego, w tym między innymi wariografu, czy urządzeń umożliwiających analizę zmian potencjału elektrycznego mózgu (Tokarz M., 2004; Champadi Raman M., 2008), jak też stosowanie środków farmakologicznych obniżających zdolność jednostki do kontrolowania przebiegu komunikacji i udzielanych odpowiedzi.

Dotychczas przeprowadzono również wiele eksperymentów zmierzających do ustalenia stopnia przydatności praktycznej analizy komunikacji niewerbalnej i rozmaitych behawioralnych, werbalnych i wokalnych oznak świadomego fałszowania zeznań. Wyniki meta - analizy ponad dwustu eksperymentów wskazują jednak na to, że oceny wartości wypowiedzi wydane w oparciu o analizę behawioralną są w około 46% przypadków błędne (przy 50% prawdopodobieństwie losowej odpowiedzi) (Bond C.F. Jr., DePaulo B. M., 2006; DePaulo B.M. i inni, 1996; Hartwig M., 2001; Tokarz M., 2006; DePaulo B.M., Morris W.L., 2004; liczne prace A. Vrija). Ponadto stwierdzono, że obserwatorzy częściej unikają błędów, jeżeli kierują się raczej swoimi przeczuciami, niż teoretycznymi

wskazówkami kłamstwa; nabywane przez jednostkę samodzielnie doświadczenia sprzyjają poprawie skuteczności wykrywania kłamstwa bardziej, niż szkolenie z zakresu niewerbalnych oznak kłamstwa (Hartwig M., 2011; Granhag P.A., Stroemwall L.A., 2004; Granhag P.A., Hartwig M., 2008; Tokarz M., 2006; Bond C.F. Jr., DePaulo B. M., 2006; liczne prace A. Vrija).

Niezależnie od powyższego wskazać należy, że nawet gdyby analiza oznak niewerbalnych prowadziła do bezbłędnych ocen, to i tak nie w pełni przystaje do potrzeb sądowo – psychologicznego opiniowania w sprawach zeznań. Na podstawie niewerbalnych oznak można bowiem w najlepszym razie wnioskować o istnieniu, lub braku po stronie przesłuchiwanego woli świadomego fałszowania zeznań (kłamania), ale na podstawie wskazówek behawioralnych nie można będzie już dokonać oceny możliwego wpływu błędów i zniekształceń na treść relacji, czyli ocenić prawdopodobieństwa, że zeznanie jest prawdziwe.

Badania w czwartym ze wskazanych powyżej kierunków poświęcone były przede wszystkim poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, czy możliwe jest odnalezienie w samej treści zeznań świadków elementów świadczących o świadomym ich fałszowaniu, a skoro tak, to jakie są to elementy. Niemieccy psychologowie sądowi jako pierwsi udzielili twierdzącej odpowiedzi na powyższe pytanie i podjęli starania o stworzenie takiego systemu analizy treści zeznań, który by umożliwiał analizę wypowiedzi małoletnich świadków przestępstw seksualnych. Podejście, polegające na przesunięciu punktu ciężkości ze źródła relacji – świadka, na wypowiedzianego przez niego treści – zeznania, bywa w literaturze określane mianem „metody logicznej” (Tokarz M., 2006).

Założenie, że zeznania oparte na osobistych doświadczeniach świadka będą różniły się pod względem formy i treści od zeznań nieszczerých lub nieprawdziwych, ogłosił jako pierwszy niemiecki psycholog sądowy Udo Undeutsch (Arntzten F., 1989; Trankell A.,

1972; Marten Z., 1990; Tokarz M., 2006). Od nazwiska pioniera w tej grupie dziedzinie zaczęto także nazywać hipotezę stanowiącą podstawę teoretyczną analizy treściowej, zgodnie z którą w zeznaniach nieszczerých, względem zeznań szczerých, dostrzec można różnice treściowe i formalne.

Udo Undeutsch wymienił następujące kryteria oceny wiarygodności zeznania:

1. Historia zeznania – rozumiana jako stałość relacji, czyli otrzymanie ogólnej linii narracyjnej
2. Cechy czynności relacjonowania, w tym:
 - a) język wypowiedzi;
 - b) sprawność wypowiedzi;
 - c) wewnętrzna spójność wypowiedzi;
3. Struktura osobowości i indywidualny stopień rozwoju świadka
4. Motywacja świadka (jego stopień powiązania ze sprawą)
5. Cechy zawartości zeznania:
 - a) pierwotne kryteria oceny zeznania: konkretność, liczba szczegółów, oryginalność, wewnętrzna zawartość, homogeniczność, powiązanie opisu z konkretnymi sytuacjami życiowymi;
 - b) wtórne kryteria oceny zeznania: zawartość treściowa, stopień zgodności z innymi ustaleniami, stopień zgodności z tak zwanymi prawdami oczywistymi (za: Marten Z., 1990, s. 197).

U. Undeutsch dostrzegł również potrzebę uwzględnienia sposobu zeznawania oraz jego psychologicznej charakterystykę, w tym stopień rozwoju intelektualnego, cechy osobowości, charakterystykę procesów motywacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem stosunku do zdarzeń, które są przedmiotem zeznania.

Technika zaproponowana przez Udo Undeutscha, była następnie rozwijana i udoskonalana między innymi przez szwedzkiego psychologa Arne Trankella. Przyjmując podstawowe założenia swojego poprzednika (i współpracownika), traktuje on zeznanie jako ekspresję cech właściwych danej osobie i przyjmuje, że zachowanie świadka jest w każdym momencie wypadkową interakcji, aktualnych dyspozycji behawioralnych oraz warunków środowiskowych, w których dyspozycje te są realizowane (A. Trankell, 1972; Stroemwall L.A., Willen R., 2009; Stroemwall L.A., 2010). Zdaniem Arne Trankella, za miarę psychologicznej wiarygodności zeznań uznać można dwie grupy kryteriów: kryteria rzeczywistości zeznania i kryteria formalnej kontroli logicznej. Do kryteriów rzeczywistości zeznania twórca metody zaliczył analizę struktury wypowiedzi przy użyciu kryterium bilateralnej emocji oraz kryterium homogeniczności zeznania, jak również analizę treści zeznania, według kryterium kompetencji, kryterium unikalności i kryterium sekwencji. Formalna kontrola logiczna dokonywana jest z pomocą kryterium konsekwencji oraz kryterium izomorfii.

Przegląd historycznych metod logicznych uzupełnić należy o przedstawienie koncepcji Friedricha Arntzena, niemieckiego psychologa sądowego. Zdaniem powołanego autora, psychologiczna ocena zmiennych wpływających na ocenę wiarygodności zeznania świadka możliwa jest przy użyciu czterech grup kryteriów (F. Arntzen, 1989, 61 i nast.):

1. Kryteria wiarygodności, które wynikają z przebiegu zeznania:

- a) stałość zeznania w wielu czasowo odległych badaniach
- b) rodzaj i sposób powstania późniejszych uzupełnień

2. Kryteria wiarygodności, które wynikają z treści zeznania:

- a) stopień szczegółowości i osobliwości treści podawanych przez świadka: rozmowy, procesy psychiczne, zjawiska abstrakcyjne, fakty niezrozumiałe,

wielopostaciowe powiązania z okolicznościami zewnętrznymi, komplikacje, łańcuchy reakcji, powiązania treści, nasuwające się szczegóły;

b) treści typowe dla przestępstwa.

3. Kryteria wiarygodności, które wynikają ze sposobu zeznawania:

a) uczuciowe uczestnictwo w przeżywanych jeszcze raz faktach;

b) nieudolność;

c) nie sterowany sposób zeznawania.

4. Kryteria pochodzące z „węższego zakresu” zeznania, w tym możliwe do ustalenia motywacje.

Obecnie w literaturze psychologicznej wyróżnia się już kilkanaście systemów oceny zeznań i kilkadziesiąt kryteriów wiarygodności (zob. m.in.: Arntzen F., 1989; Adams S.H., 1996; Dando C.J., Bull R., 2009; Stroemwall, 2010; Akehurst L., Koehnken G., Hofer E., 2001; Marten Z., 1990 i liczne prace Vrij A). Analiza treściowa zyskała akceptację zarówno wśród psychologów sądowych, jak i prawników, w wielu krajach wykorzystywana jest do oceny zeznań składanych w sprawach przestępstw seksualnych przez małoletnich świadków. Coraz częściej podejmuje się próby zastosowania analizy treściowej w postępowaniach dotyczących również innych kategorii przestępstw oraz do oceny zeznań świadków dorosłych (Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b; Vrij A., 2009; Vrij A., 2003; Vrij A., 2000; Brown J.M., 2010; Granhag P.A., Stroemwall L.A., 2004; Stroemwall L.A., 2010; Tokarz M., 2006). Poniżej przedstawiono cztery metody wykorzystywane w ostatnich latach do analizy zeznań i wyjaśnień, składanych przez świadków dorosłych oraz omówiono wyniki przeprowadzonych dotychczas badań walidacyjnych.

6.2.1. *Statement Validity Assessment* – Ocena Mocy Dowodowej Zeznania

Statement Validity Assessment – Ocena Mocy Dowodowej Zeznania (zwana dalej: SVA) jest techniką wypracowaną przez dwóch niemieckich psychologów sądowych Maxa Stellera i Guenthera Koehnkena. Jest efektem ewolucji niemieckich metod analizy treściowej (m.in. U. Undeutscha, F. Arntztana, M. Steller) i nawiązuje do kilkudziesięcioletnich doświadczeniach psychologicznej praktyki sądowej. Od czasu jej zaprezentowania w opracowaniu anglojęzycznym (pod koniec lat osiemdziesiątych – Steller M., Koehnken G., 1989), jest powszechnie znana, zyskała aprobatę sądów wielu krajów europejskich, jak i wymiaru sprawiedliwości Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Kanady (Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b; Koehnken G., 2004; Vrij A., 2008a i 2008b). W różnych ośrodkach naukowych przeprowadzono także liczne badania walidacyjne SVA, ze szczególnym naciskiem na jeden z elementów tej techniki analizy CBCA – Criteria – Based Content Analysis (Opartą na Kryteriach Analizą Treści), głównie na zeznaniach świadków małoletnich (Koehnken G., 2004; Granhag P.A., Stroemwall L.A., Landtroem S., 2006; Vrij A., 2009, 2008a, 2008c i 2005; Vrij A., Mann S., 2006; Sporer S.L., 1997; Akehurst L., 2001; Akehurst L., Bull R., Vrij A., Koehnken G., 2004; Blandon – Gitlin I., Pezdek K., Lindsay S.D., Hagen L., 2009; Pezdek K. i inni 2004; Goedert H.W., Gamer M., Rill H.G., Vossel G., 2005; Vrij A. i inni, 2004a; Lee Z., Klaver J.R., Hart S.D., 2008; Sellnau E., Koehnken G., 2010; Lamb M.E. i inni 1997; Lamb M.E., Sternberg K.J., 1997; Quandt S. i inni, 2010; Santilla P. i inni, 2000), ale także do analizy zeznań uzyskanych przy zastosowaniu wywiadu poznawczego (*cognitive interview*) (Koehnken G., Schimossek E., Aschermann E., Hoefer E., 1995; Mantwill M., Koehnken G., Aschermann E., 1995). Wśród badaczy można odnaleźć zarówno entuzjastów metody SVA jako narzędzia diagnozy sądowo – psychologicznej (Honts C.R., 1994;

Raskin D.C., Esplin P.W., 1991; Sellnau E., Koehnken G., 2010), jak i jej krytyków (Ruby C.L., Brigham J.C., 1997 i 1998; Landry K., Brigham J.C., 1992; Dorris J., 1994; Tokarz M., 2004 i 2006; Vrij A., 2009; Vrij A., 2008a; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b; Rassin E., 1999; Craig R. A. i inni, 1999).

Zgodnie z intencjami autorów, SVA ma ułatwiać psychologom formułowanie i weryfikację hipotez odnoszących się do wartości dowodowej zeznania i źródła relacji przedstawionej przez świadka. U podstaw SVA leży założenie, że nieprawdziwość zeznań może być spowodowana nieświadomymi błędami, albo zamierzonym kłamstwem. Błędy w zeznaniach mogą powodowane stałymi cechami świadka, takimi jak deficyty poznawcze i językowe, albo być skutkiem wpływu czynników sytuacyjnych, takich jak stres, lęk, zapominanie, czy też występować w relacji świadka na skutek wadliwego przesłuchania. Intencjonalne fałszowanie zeznań może być również spowodowane wystąpieniem czynników podmiotowych, takich jak zaburzenia osobowości (np. osobowość antyspołeczna), albo sytuacyjnych (np. motywacją) (Koehnken G., 2004; Steller M., Koehnken G., 1989).

Na SVA składa się dziewięć kroków diagnostycznych (a nie cztery, jak podaje A. Vrij w swoich opracowaniach – m.in. Vrij A., 2008a; Vrij A., 2008c; Vrij A., 2005, Vrij A., 2003, czy Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b). Pierwszy etap SVA to wnikliwa i wszechstronna analiza akt sprawy. W materiale zgromadzonym w aktach, biegły powinien poszukiwać przede wszystkim danych o świadku, zdarzeniu oraz przeanalizować dotychczas złożone zeznania i przebieg postępowania. W wyniku analizy akt sprawy, formułowane są hipotezy odnośnie źródła relacji (wewnętrznego lub zewnętrznego) oraz motywacji świadka (szczerłość, nieszczerłość), przy czym katalog hipotez zawiera sześć możliwych przyczyn nieprawdziwości zeznania: zafałszowanie relacji w całości, częściowe zafałszowanie relacji, przypisanie czynu niewłaściwej osobie (przeniesienie),

składanie zeznań zgodnie ze wskazaniem osób trzecich, zeznawanie pod wpływem sugestii oraz choroby psychicznej (Koehnken G., 2004). Trzeci krok to ustalenie strategii i dobór metod diagnostycznych, dostosowanych do sformułowanych hipotez. Dopiero po zapoznaniu ze sprawą i ewentualnym przeprowadzeniu badań psychologicznych, możliwe jest przesłuchanie świadka. Guenther Koehnken stwierdza, że ten etap jest kluczowy dla analizy treściowej, albowiem zastosowanie kryteriów treściowych CBCA będzie możliwe tylko wtedy, gdy przesłuchanie zostało prawidłowo przeprowadzone, świadkowi zapewniono swobodę wypowiedzi, a po fazie swobodnej relacji były zadawane głównie pytania otwarte. Przesłuchanie powinno być utrwalone w postaci zapisu dźwiękowego, ale przed przystąpieniem do analizy treściowej CBCA należy przygotować jego transkrypcję.

Max Steller i Guenther Koehnken do grupy kryteriów treściowych, na podstawie których dokonuje się analizy zeznania, zaliczyli 19 wskaźników (Koehnken G., 2004; Steller M., Koehnken G., 1989), podzielonych na pięć grup. Analiza będzie prowadziła do przyjęcia hipotezy o wiarygodności zeznań złożonych przez świadka, jeżeli jego relacja będzie zawierała elementy, czy właściwości zakładane przez następujące kryteria:

I. Cechy ogólne (*general characteristics*):

1) logiczna struktura: relacja naocznego świadka ma logiczną strukturę, jeśli zasadniczo ma sens, to znaczy jeśli jest spójna i logiczna, a różne jej części pasują do siebie, czyli nie są niezgodne lub sprzeczne ze sobą;

2) niestrukturalizowany sposób prezentacji: występuje wtedy, gdy informacja jest rozproszona w całej relacji, a nie przedstawiona w strukturalizowanym, spójnym i chronologicznym porządku;

3) liczba szczegółów: sprawdza się, czy relacja jest bogata w szczegóły, zawiera dokładne opisy miejsc, czasu, osób, przedmiotów i zdarzeń.

II. Treści swoiste (*specific contents*):

4) osadzenie w kontekście: występuje, jeśli zdarzenia są zlokalizowane w czasie i przestrzeni, a działania są powiązane z codziennymi czynnościami i przyzwyczajeniami świadka;

5) opisy interakcji: kryterium to jest spełnione, jeśli zeznanie zawiera informację o interakcjach, w których uczestniczy przynajmniej oskarżony i świadek, i jeżeli ta informacja składa się przynajmniej z trzech części, to znaczy akcji – reakcji – akcji;

6) odtwarzanie wypowiedzi: występuje, jeśli w relacji pojawiają się wypowiedzi lub części rozmowy są przytaczane w ich oryginalnej formie i jeżeli w odtworzonych dialogach można rozróżnić wypowiedzi poszczególnych osób;

7) nieoczekiwane komplikacje podczas incydentu: sprawdza się, czy opis danego zdarzenia zawiera elementy, które są w pewnym stopniu nieoczekiwane;

III. Treści osobliwe (*peculiarities of content*):

8) niezwykle szczegóły: szczegóły dotyczące osób, przedmiotów lub zdarzeń, które są niezwykle lub jedyne w swoim rodzaju, lecz ważne w danym kontekście;

9) niepotrzebne szczegóły: są one obecne wtedy, gdy świadek opisuje szczegóły związane z zarzutami, ale nieistotne dla oskarżenia;

10) szczegóły dokładnie opisane i błędnie rozumiane: jest spełnione, jeśli świadek mówi o szczegółach, które są poza horyzontem jego rozumienia;

11) powiązanie skojarzenia z innymi zdarzeniami: kryterium to występuje, gdy świadek opisuje rozmowę, która nie dotyczy danego przestępstwa lecz odnosi się do innych podobnych zdarzeń;

12) opisy stanu umysłu świadka: uznaje się, że to kryterium jest spełnione, jeśli świadek opisuje uczucia lub myśli doświadczane przez siebie podczas danego incydentu, jak również, gdy relacjonuje swoje ówczesne procesy poznawcze;

13) przypisywanie przestępcy określonego stanu umysłu: to kryterium jest obecne, jeśli świadek opisuje uczucia, myśli lub motywy przestępcy w czasie incydentu.

IV. Treści związane z motywacją (*motivation – related contents*)

14) spontaniczne poprawki: kryterium to jest spełnione, jeśli świadek spontanicznie wprowadza poprawki lub spontanicznie dodaje informacje do materiału wcześniej przekazanego;

15) przyznawanie się do niepamięci: można uznać, że to kryterium jest spełnione, jeśli świadek przyznaje się do tego, że czegoś nie pamięta;

16) wysuwanie wątpliwości co do własnego zeznania: uważa się za spełnione, jeśli świadek wyraża zaniepokojenie, iż jakaś część jego relacji wydaje się nieprawdziwa lub nieprawdopodobna;

17) obniżanie własnej wartości: dochodzi wtedy, gdy świadek przytacza niekorzystne dla siebie szczegóły, mające charakter samooskarżenia;

18) wybaczenie przestępcy: uznaje się za spełnione w przypadkach okazywania przychylności domniemanemu sprawcy w tym sensie, że świadek usprawiedliwia go lub nie obwinia.

V. Elementy specyficzne dla przestępstwa (*offence – specific elements*):

19) szczegóły charakterystyczne dla danego przestępstwa: kryterium to uznaje się za spełnione jeżeli świadek opisuje zdarzenia w sposób odpowiadający temu, jak zdaniem specjalistów pewne przestępstwa są popełnione.

Wstępne wyniki analizy treściowej, na kolejnym etapie SVA, należy poddać ocenie przez pryzmat cech podmiotowych świadka, w szczególności jego zdolności poznawczych. Świadek – domniemana ofiara może z różnych powodów składać zeznanie, które nie spełni większości kryteriów treściowych, zaś spreparowane relacje niekiedy spełnią kilka tych kryteriów. Oceniający będzie mógł uznać, iż dane kryterium jest spełnione wyłącznie

wtedy, gdy w wyniku analizy dojdzie do przekonania, że wysoce nieprawdopodobne jest by dane treści mogły się pojawić w zeznaniu, gdyby świadek je świadomie fałszował.

W niektórych opracowaniach (m.in. Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b; Vrij A., 2009; Vrij A., 2008a i 2008c) można odnaleźć informację, że w ramach SVA na etapie ewaluacji wyników analizy treściowej, stosowana jest tak zwana Lista Kontrolna Prawdziwości (Validity Checklist). Psycholog konfrontuje treść relacji świadka z następującymi aspektami procesu formowania się zeznań:

1. Cechami psychologicznymi

- a) niestosowność języka i wiedzy;
- b) niestosowność emocji,
- c) podatność na sugestię;

2. Cechami wywiadu

- a) zadawanie pytań w sposób sugerujący odpowiedź, naprowadzający na nią lub zmuszający do niej,
- b) niedostateczna ogólna jakość wywiadu;

3. Motywacją:

- a) wątpliwe motywy złożenia doniesienia;
- b) wątpliwy kontekst ujawnienia incydentu czy złożenia doniesienia;
- c) nacisk na złożenie fałszywego doniesienia.

4. Pytaniami badawczymi:

- a) niezgodność z prawami natury;
- b) niezgodność z innymi zeznaniami;
- c) niezgodność z innymi dowodami.

W przypadku, gdy świadek kilkakrotnie składał już zeznania, kolejny krok SVA to analiza historii zeznań, ze szczególnym uwzględnieniem i stałości. Jeżeli po weryfikacji

rezultatów opartej na kryteriach analizy treści zeznań pojawią się wątpliwości, nieścisłości, będą istniały podstawy do uznania, że zeznanie nie jest wiernym odzwierciedleniem wspomnień świadka, możliwe jest ponowne sformułowanie hipotez badawczych i powtórzenie odpowiednich etapów postępowania diagnostycznego. Dopiero po rozstrzygnięciu wszelkich wątpliwości, psycholog będzie mógł przejść do ostatniego etapu SVA – formułowania wniosków i weryfikacji sformułowanych uprzednio hipotez. Końcowym efektem SVA będzie albo stwierdzenie, że zeznania świadka są oparte na jego osobistych doświadczeniach, albo przyjęta zostanie jedna lub kilka z hipotez sformułowanych na drugim etapie analizy.

6.2.2. *Reality Monitoring* – Kontrola Realności

W 1981 M.K. Johnson i C.L. Raye, amerykańskie badaczki meta - procesów pamięciowych zachodzących w fazie rekodowania, opublikowały swoje odkrycia dotyczące cech tak zwanych odzyskanych wspomnień (*recovered memories*). Dowiodły, że wspomnienia o nawet odległych w czasie, ale rzeczywistych, osobistych doświadczeniach jednostek odzwierciedlają procesy percepcyjne zachodzące w trakcie ich nabywania. Z przeprowadzonych badań wynikało, że wspomnienia przeżyć zawierają zdecydowanie więcej danych bodźcowych (szczegółów wizualnych, dźwiękowych, smaków, odczuć fizycznych), informacji kontekstualnych (szczegółów dotyczące tego gdzie i kiedy doszło do wydarzeń) oraz informacji emocjonalnych (szczegółów dotyczących tego, jakich stanów emocjonalnych osoba doświadczała podczas wydarzenia), niż zeznania nieprawdziwe, które z reguły są ubogie w te treści (Johnson M.K., Raye C.L., 1981; Johnson M.K., i inni 1988; Suengas A.G., Johnson M.K., 1988; Kelly A., Carroll M., Mazzoni G., 2002). Zdaniem autorek, prawdziwe wspomnienia są zwykle przejrzyste,

wyraźne i żywe (ang. „vivid”), zaś wspomnienia wydarzeń wymyślonych mają swoje źródło wewnątrz (w umyśle) dlatego jest prawdopodobne, że będą one zawierać operacje poznawcze, przede wszystkim odzwierciedlać wnioskowanie i treści nauczone, a nie zapamiętane (Johnson M.K., Raye C.L., 1981; Johnson M.K., i inni 1988; Suengas A.G., Johnson M.K., 1988).

Na tej podstawie, autorki sformułowały hipotezę, która stała się fundamentem techniki analizy treści zeznań nazywanej „Reality Monitoring” (zwana dalej: RM), iż wypowiedzi nieprawdziwe (nieszczerze, albo oparte na błędnych przekonaniach nadawcy), w mniejszym stopniu będą oparte na śladach pamięciowych (sensorycznych), nabyte za pośrednictwem organów zmysłowych, w tym informacjach percepcyjnych oraz informacjach kontekstualnych, jak też, nie będą odwoływały się do stanów emocjonalnych doświadczanych w trakcie zdarzenia. Relacje nieprawdziwe będą oparte na operacjach poznawczych, wiedzy i zasobie informacji nabytych z innych źródeł, niż osobiste, bezpośrednie doświadczenia jednostki (Johnson M.K., 1988; Johnson M.K. i inni, 1988; Johnson M.K., Kahan T. L., Raye C.L., 1984; Johnson M.K., Kounios J., Reeder J.A., 1994; Johnson M.K., Raye C.L., 1981; Hashtroudi S., Johnson M.K., Chrosniak L.D., 1989; Johnson M.K., 2006).

W późniejszym okresie M.K. Johnson i C.L. Raye koncentrowały swoje wysiłki badawcze na procesach odpowiedzialnych za selekcję i weryfikację źródeł danych (wewnętrzne/zewnętrzne), pochodzenia śladów pamięciowych (*source monitoring*), a nie procesach występujących na etapie podejmowania decyzji o akceptacji, lub odrzuceniu pewnego zasobu pamięciowego, jako śladu nabytego wskutek osobistych doświadczeń (Johnson M.K., Hashtroudi S., Lindsay D.S., 1993; Lindsay D.S., 2008; Hashtroudi S., Johnson M.K., Chrosniak L.D., 1989; Lyle K.B., Bloise S.M., Johnson M.K., 2006). Niezależnie od tego, ich pierwotne ustalenia badawcze stały się podstawą teoretyczną

jednej z metod analizy treściowej znanej powszechnie pod nazwą „Reality Monitoring” i wykorzystywanej do analizy zeznań dzieci i świadków dorosłych (Masip J. i inni, 2005; McNally R.J. i inni 2005; Memon A., 2008; Memon A. i inni, 2010; Ost J. i inni 2002; Roberts K.P., Lamb M.E., 2010; Ward G., Carroll M., 1997; Campbell M.A., Porter S., 2002; Granhag P.A., Stroemwall L.A., Landtroem S., 2006; Vrij A., 2008b; Vrij A. i inni, 2009; Vrij i inni, 2004a; Vrij i inni, 2002; Vrij i inni, 2008).

Pierwsze analizy zeznań świadków prowadzono z użyciem kwestionariusza do samo - analizy treści *Memory Characteristics Questionnaire (MCQ)* M.K. Johnson i współpracowników (Alonso – Quecuty M., 1992). Dopiero w 1995 roku S. L. Sporer wspólnie z B. Kuepper zastosowali niemieckojęzyczną wersję MCQ w badaniach pilotażowych, wyniki poddali analizie czynnikowej i stworzyli narzędzie nazwane *Judgment of Memory Characteristics Questionnaire – JMCQ*, umożliwiające przeprowadzenie analizy wypowiedzi przez osobę trzecią (Sporer S.L., 2004; Sporer S.L., 1997). RM w dostosowanym do potrzeby badań sądowo – psychologicznych opracowaniu S.L. Sporera opiera się na 8 skalach, przy czym skale od 1 do 7 traktowane są jako wskaźniki wiarygodności relacji, zgodnie z oczekiwaniami dotyczącą charakterystyk typowych dla wypowiedzi prawdziwych, a cechy opisane w skali 8 wskazują na to, że świadek kłamie, albo się myli.

1. *Przejrzystość*: odnosi się do przejrzystości i żywości wypowiedzi, to kryterium jest spełnione jeśli relacja jest jasna, wyraźna i żywa (*vivid*);

2. *Informacje percepcyjne*: kryterium pojawia się, gdy w wypowiedzi zawarte są doświadczenia sensoryczne, takie jak dźwięki, zapachy, odczucia fizyczne oraz szczegóły wzrokowe;

3. *Informacje dotyczące przestrzeni*: występują, jeśli w wypowiedzi zawarte są informacje dotyczące miejsc lub rozmieszczenia ludzi i przedmiotów;

4. *Informacje dotyczące czasu*: uznawane za spełnione, gdy w wypowiedzi zawarte są informacje dotyczące tego, kiedy doszło do zdarzenia, albo dokładnie opisuje sekwencję wydarzeń;

5. *Uczucia*: to kryterium występuje, jeśli w wypowiedzi zawarta jest informacja dotycząca tego, jak uczestnik czuł się w trakcie wydarzenia;

6. *Możliwość zrekonstruowania historii*: pojawia się, jeśli jest możliwe zrekonstruowanie wydarzenia na podstawie danych informacji;

7. *Realizm*: występuje, jeśli historia jest prawdopodobna, realistyczna i ma sens;

8. *Operacje poznawcze*: wystąpienie w opisach rozumowania przeprowadzonego przez uczestnika, w trakcie trwania zdarzenia (np. „Wydawało mi się, że nie potrafiła prowadzić samochodu”) będzie wskazywało na nieszczerłość zeznań (Sporer S.L., 2004; Sporer S.L., Sharman S.J., 2006).

Zbudowany z przedstawionych powyżej skal *Judgment of Memory Characteristics Questionnaire – JMCQ* składa się z 43 itemów, każdej z przedstawionych powyżej skal przypisano od 4 do 6 kryteriów treściowych, spośród poniższych:

1. Jasność: jak jasne, wyraźne, zrozumiałe, dokładne jest opisywane wspomnienie?
2. Kolory: czy obiekty, postaci i otoczenie opisywane są bez podania barw, czy w zeznaniu pojawiają się opisy kolorów?
3. Liczba szczegółów wizualnych: jak wiele szczegółów wizualnych jest podanych?
4. Dźwięki: jak wiele albo jak intensywne są wspomniane dźwięki, głosy?
5. Zapachy: jak wiele i jak intensywne są wspomniane zapachy?
6. Dotyk: jak często i jak intensywnie świadek opisuje wrażenia dotykowe?
7. Smak: jak często i jak intensywnie opisywane są smaki?
8. Żywość, czystość, jasność wspomnienia (vividness): jak „świeże”, żywe, „nasycone” jest wspomnienie?

9. Dokładność szczegółów: jak precyzyjny, dokładny, szczegółowy jest opis?
10. Porządek zdarzeń: w jakim stopniu porządek opisu, relacji jest zrozumiały?
11. Złożoność opowieści: jak prosta lub złożona, skomplikowana jest relacja?
12. Realizm opisu, relacji: czy opisywane zdarzenia sprawiają wrażenie dziwacznych, niepojętych, czy realistycznych, możliwych?
13. Położenie: jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisane jest miejsce, w którym dochodzi do zdarzeń?
14. Otoczenie: jaki jest stopień znajomości przez świadka otoczenia (środowiska) w jakim dochodzi do opisywanych zdarzeń?
15. Rozkład przestrzenny obiektów: jak szczegółowo, jasno, wyraźnie przedstawiony jest opis rozkładu przestrzennego poszczególnych obiektów, przedmiotów?
16. Ułożenie przestrzenne osób: jak szczegółowo, jasno, wyraźnie przedstawiony jest opis rozmieszczenia poszczególnych osób uczestniczących w zdarzeniu?
17. Czas: jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisana jest pora, kiedy doszło do zdarzenia?
18. Rok: jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisany jest rok, kiedy doszło do zdarzenia?
19. Pora roku: jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisana jest pora roku, kiedy doszło do opisywanych zdarzeń?
20. Dzień: jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisany jest dzień, w którym doszło do opisywanych zdarzeń?
21. Godzina: jak dokładnie, jasno, wyraźnie, opisana jest godzina, o której doszło do zdarzenia?
22. Czas trwania: jak dokładnie opisany jest czas trwania zdarzeń?
23. Ogólna ocena znaczenia zdarzeń, doniosłość: jaki był ogólny wydźwięk opisywanych wydarzeń, dla świadka? Czy ogólnie odbierał je jako ważne, istotne, znaczące?

24. Rola odegrana w wydarzeniach: Jaką rolę w wydarzeniu odegrał świadek? Był bardziej biernym obserwatorem, czy raczej aktywnym uczestnikiem?
25. Przypuszczalne konsekwencje: czy w czasie, gdy doszło do zdarzenia, świadek przewidywał jakieś konsekwencje, skutki odbierane jako znaczące dla świadka?
26. Faktyczne konsekwencje: czy z zeznania wynika, że zdarzenie miało poważne konsekwencje dla świadka, albo w późniejszym czasie wywołało określone istotne skutki?
27. Pamiętane uczucia: jak dobrze świadek pamięta i opisuje uczucia towarzyszące mu w czasie zdarzenia?
28. Charakter uczuć: czy opis uczuć doświadczanych przez świadka pozwala na jednoznaczne ustalenie, czy w czasie zdarzenia, uczucia przeżywane przez niego były pozytywne czy negatywne, jaki był ich charakter?
29. Natężenie uczuć wtedy: czy opisywane przez świadka uczucia, towarzyszące w czasie zdarzenia były znacznie natężone, czy ich natężenie było małe?
30. Natężenie uczuć w chwili zeznawania: czy opisywane przez świadka uczucia, towarzyszące w czasie zeznawania były znacznie natężone, czy ich natężenie było małe?
31. Myśli: jak dokładnie, precyzyjnie opisane są myśli pojawiające się u świadka w czasie zdarzenia?
32. Obraz osobowości: jak wiele opis zdarzeń mówi, zdradza o osobowości świadka?
33. Jakość wspomnień: jak dobrze świadek zdaje się pamiętać opisywane zdarzenia?
34. Opis zdarzeń poprzedzających: jak mocno opis zdarzeń jest osadzony w szerszym kontekście, poprzez ich powiązanie z wcześniejszymi zdarzeniami i okolicznościami towarzyszącymi?
35. Opis zdarzeń następujących: jak silnie opis zdarzeń jest osadzony w szerszym kontekście, poprzez ich powiązanie z późniejszymi zdarzeniami?

36. Wątpliwości co do dokładności wspomnień: jaki jest stopień pewności świadka, co do relacjonowanych zdarzeń i posiadanych wspomnień?
37. Powracanie myślami, powtórne przeżywanie: jak często świadek powraca myślami do opisywanych zdarzeń i ponownie je przeżywa?
38. Powtórne opowiadanie: jak często świadek opowiadał o zdarzeniach relacjonowanych?
39. Wiek świadka: ile lat miał świadek w czasie, gdy doszło do opisywanych zdarzeń?
40. Stopień prawdopodobieństwa: jakie jest prawdopodobieństwo, że taka osoba jak ty, w podobnej sytuacji i w podobnym okresie, mogła stać się świadkiem opisywanych zdarzeń?
41. Niepowtarzalność: w jakim stopniu opisywane zdarzenia są wyjątkowe, niepowtarzalne, zaskakujące?
42. Nieprawdopodobne szczegóły: w jakim stopniu zeznanie zawiera niezwykle, nieprawdopodobne, zaskakujące, niespodziewane szczegóły?
43. Gotowość do zaufania, uwierzenia: gdyby ktoś inny opowiedział Ci taką historię jak świadek, to jak prawdopodobna by Ci się wydała?

Analizę treściową metodą Reality Monitoring w opracowaniu S.L. Sporera przeprowadza się z użyciem kwestionariusza JMCQ zawierającego 43 kryteria treściowe. Oceniający posługuje się siedmio stopniową skalą, gdzie 1 oznacza, iż w danym zeznaniu wcale, albo tylko w niewielkim stopniu (*barely/little*) można odnaleźć treści określone w kryterium, a 7 oznacza, że treści takich jest wiele, albo zdaniem oceniającego zeznanie silnie spełnia dane kryterium (*much/strongly*). Itemy zaliczane do skali ósmej (11, 25, 26 i 36) otrzymują odwrotną punktację. W opracowaniach Reality Monitoring nie sposób jednak odnaleźć jednoznacznych wskazówek co do tego, jaka ilość punktów uprawnia

oceniającego do przyjęcia założenia o prawdziwości zeznania, albo nakazuje uznać, że było ono świadomie fałszowane, lub świadek składał je pod wpływem błędu.

6.2.3. *Scientific Content Analysis* – „Naukowa” Analiza Treści

Scientific Content Analysis to technika analizy treści stworzona przez byłego oficera policji izraelskiej i specjalistę od badań z użyciem wariografu Avioama Sapira, przede wszystkim w oparciu o obserwacje i doświadczenia zgromadzone w czasie pełnienia służby. Zdaniem autora, zastosowanie SCAN pozwala na odróżnienie zeznań szczerych od zeznań kłamliwych, ale nie przedstawiono żadnych podstaw teoretycznych uzasadniających tą hipotezę. Fundamentalne i jedyne dla SCAN założenie teoretyczne brzmi analogicznie do hipotezy Undeutscha – zeznania lub wyjaśnienia oparte na śladach pamięciowych rzeczywistych doświadczeń będą się różniły pod względem zawartości i jakości od zeznań zmyślonych (Smith N., 2001; Vrij A., 2008a). Zdaniem A. Sapira, szczerze wyjaśnienia będą posiadały cechy odpowiadające wybranym kryterium treściowym SCAN, zaś spełnienie części z nich będzie wyraźnie wskazywało na świadomie fałszowanie relacji.

Analizę przy użyciu SCAN przeprowadza się na wyjaśnieniach spisanych osobiście i własnoręcznie przez podejrzanych. Twórcy tej techniki zakładają bowiem, że każda jednostka ma niepowtarzalny kod lingwistyczny, którego poznanie umożliwia ocenę wartości złożonych wyjaśnień (Driscoll L., 1994; Kapardis A., 2003). Zatrzymany do wyjaśnienia sprawy, proszony jest przez funkcjonariusza policji do własnoręcznego i samodzielnego opisanie, co się z nim działo w danym okresie czasu. Oświadczenia powinny zostać sformułowane na tyle zrozumiale i zawierać na tyle szczegółowy opis, by osoba trzecia była w stanie odtworzyć przebieg wydarzeń, ustalić krąg uczestniczących w

nim osób oraz odtworzyć najważniejsze cechy miejscu i obiektów. W trakcie sporządzania wyjaśnień, podejrzany przebywa w pomieszczeniu sam, by zminimalizować wpływ zmiennych zakłócających. Po sporządzeniu wyjaśnień, przesłuchujący analizuje treść wyjaśnień pod kątem zgodności z kryteriami treściowymi i w razie stwierdzenia cech świadczących o kłamaniu, przystępuje do pogłębionego przesłuchania, skoncentrowanego na tych właśnie fragmentach wyjaśnień, które budzą największe wątpliwości. Zdaniem autora, SCAN może być użyteczny przy analizie zarówno wyjaśnień podejrzanych, ale i zeznań świadków, i to pochodzących od osób dorosłych i dzieci (Sapir A., 2000; Vrij A., 2008a).

SCAN jest obecnie wykorzystywana w działalności organów ścigania lub przez wojsko w takich krajach jak Belgia, Izrael, Meksyk, Singapur, Południowa Afryka, Holandia i Wielka Brytania (Vrij A., 2008a; Bogaard G., Meijer E., Vrij A., Merckelbach H., 2010; Vervaeke G., 2009; Vanderhallen M.R., Vervaeke G., Geest E., 2009; Dando C.J., Bull R., 2009). Zastosowanie SCAN w praktyce przybiera jedną z dwóch form – kryteria treściowe traktowane są albo jako wskaźniki kłamstwa, a analiza treści wyjaśnień przez pryzmat założeń SCAN pozwala odróżnić te fragmenty wyjaśnień, które są szczerze od świadomie fałszowanych, albo kryteria treściowe SCAN wykorzystywane są na etapie przygotowania do przesłuchania – ułatwiają osobom przesłuchującym zaplanowanie przebiegu przesłuchania i stworzenie listy pytań w taki sposób, by dotrzeć do odzwierciedlającego rzeczywistość opisu zdarzeń (Dando C.J., Bull R., 2009; Vanderhallen M.R., Vervaeke G., Van Geest E., 2009).

Lista kryteriów SCAN jest dość obszerna, ale do najważniejszych z punktu widzenia praktyki śledczej i najczęściej wykorzystywanych w badaniach, zalicza się katalog dwunastu wskazań (Smith N., 2001; Vrij A., 2008a):

1. Zaprzeczanie oskarżeniom: szczerze wyjaśniający podejrzani częściej będą zaprzeczać oskarżeniom w swoich wyjaśnieniach („*Ja tego nie zrobiłem...*”; „*Mnie tam nie było...*”).

2. Opis relacji społecznych: podejrzany szczerze wyjaśniający będzie definiował charakter związków, łączących go z innymi, pojawiającymi się w treści wyjaśnień postaciami („*Moja żona...*”; „*Mój wujek...*”).

3. Spontaniczne poprawki: przekreślenia, poprawki, dopisane wypowiedzi – ich występowanie w treści oświadczenia zdaniem A. Sapira, wskazuje na świadome fałszowanie wyjaśnień.

4. Brak przekonania, wątpliwości: jeżeli wyjaśniający w swoich wypowiedziach waha się, wątpi we własny opis, posługując się takimi sformułowaniami jak: „*Myślę, że...*”; „*Wydaje mi się,*”; „*Przypuszczam...*”, wskazuje to na świadome fałszowanie oświadczenia.

5. Struktura wyjaśnień: zgodnie z założeniami A. Sapira, szczerze wyjaśnienia składają się w 20% z opisu zdarzeń prowadzących do zdarzenia, w 50% z opisu zdarzeń objętych postępowaniem, stanowiących trzon, istotę relacji, a w pozostałej części, wynoszącej około 30%, opisu tego, co wydarzyło się po zdarzeniu; wyraźne zakłócenie tych proporcji w zeznaniach lub wyjaśnieniach, będzie wskazywało na świadome ich fałszowanie.

6. Emocje: szczerze wyjaśnienia powinny zawierać opisy emocji przeżywanych przez podejrzewanego na różnych stadiach, opis powinien odzwierciedlać najwięcej emocji z okresu tuż po zdarzeniu, punkcie kulminacyjnym; zdaniem A. Sapira, kłamcy będą koncentrować swoje opisy na emocjach przeżywanych tuż przed zdarzeniem, czy punktem kulminacyjnym.

7. Obiektywny i subiektywny wpływ czasu: w szczerych wyjaśnieniach będą zachowane proporcje opisu do trwałości zdarzenia – ilość słów użytych do opisania fragmentów zdarzeń, będzie proporcjonalna do czasu ich trwania.

8. Zaburzenia porządku i zbędne informacje: zaburzenia chronologii opisu oraz pojawienie się dodatkowych, zbędnych informacji sugeruje, że ten fragment wyjaśnień jest świadomie fałszowany.

9. Brakujące informacje: jeżeli podejrzewany pomija niektóre fragmenty opisywanych zdarzeń, „przeskakuje” między punktami czasowymi albo lokalizacjami, pomija w opisie ogniwa łańcuchów przyczynowo - skutkowych (np. *„Zaczęła mnie kopać i bić, w końcu uderzyła mnie butelką po winie”*, ale nie wspomina, że w międzyczasie sam uderzył pięścią w twarz), to są podstawy by sądzić, że fałszuje swoje wyjaśnienia.

10. Pierwsza osoba liczby pojedynczej: zgodnie z założeniami SCAN szczerze wyjaśnienia są pisane w pierwszej osobie liczby pojedynczej, w czasie przeszłym. Odstępstwa od tej reguły powinny budzić wątpliwości.

11. Zaimki („Ja”, „moje”, „on”, „oni”): zdaniem autora tej techniki, zaimki wskazują na istnienie więzi łączącej podejrzanego z danym obiektem, sugerują przywiązanie, poczucie odpowiedzialności, czy przynależności. Dlatego, unikanie zaimków w opisie sugeruje brak wewnętrznego poczucia związku podejrzanego z opisywanymi przedmiotami, lub zdarzeniami albo chęć ukrycia istnienia takich związków, co wskazuje na świadome fałszowanie wyjaśnień.

12. Zmiana języka: oczekuje się, że w pełni szczerze oświadczenie będzie spójne, jednolite językowo; gdy język użyty przez podejrzanego jest zróżnicowany, niektóre fragmenty zdarzenia opisuje używając innego słownictwa (rozmowa – dyskusja, samochód – pojazd), to istnieje przypuszczenie, że świadomie fałszuje relację.

6.2.4. Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych

W Zakładzie Psychologii Klinicznej i Sądowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach podjęto prace nad utworzeniem nowego modelu analizy treściowej, umożliwiającego poprawną diagnozę i nadającego się do wykorzystania przy ocenie zeznań świadków dorosłych. Strategię tworzenia nowej metody diagnozy i szacowania, stosownie do współczesnych zaleceń metodologicznych dla psychologii sądowej (Douglas K.S., Otto R.K., Borum R., 2003), oparto na trzech fundamentach: wnikliwym i wszechstronnym przeglądzie literatury psychologicznej i prawniczej; gromadzeniu opinii doświadczonych praktyków – sędziów sądów powszechnych; oraz uwzględnieniu prawniczej teorii i wykładni pojęć poddawanych analizie psychologicznej.

Punktem wyjścia dla Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych (Multivariable Adults' Statements Assessment Model - MASAM) była koncepcja mechanizmu formowania się rezultatów zeznań świadków autorstwa Jana M. Stanika, uznawana powszechnie za wyjątkowo trafne ujęcie metodologiczne tej problematyki, o szczególnej użyteczności praktycznej (Marten Z., 1985; Woszczek L., 1999; Roszkowska A., 2002; Maciejski M., 2009).

Podstawę teoretyczną MASAM, podobnie jak w przypadku SVA i SCAN, stanowi również hipoteza Udo Undeutscha, ale jest ona uzupełniona czterema suplementarnymi założeniami. Zdaniem twórców tej techniki analizy przyjąć należy, że w każdym zeznaniu odnaleźć można fragmenty szczerze i nieszczerze, prawdziwe i fałszywe, dlatego nie należy oceniać zeznania całościowo, lecz dążyć do oddzielenia treści zakłóconych, od pierwotnych śladów pamięciowych. Po drugie, gdy intencją składającego zeznanie jest przedstawienie nieprawdziwego obrazu okoliczności faktycznych, wystąpią różnice wewnętrzne w zakresie formy i treści zeznań - te części zeznania które są szczerze i

prawdziwe, będą różniły się od treści nieszczerých lub nieprawdziwych. Co za tym idzie, nie należy poszukiwać różnic i podobieństw w stosunku do innych zeznań (złożonych w innym postępowaniu, czy wzorcowych), tylko poddać analizie wewnętrzną strukturę zeznania, porównać ze sobą poszczególne jego fragmenty. Po trzecie, ocena wiarygodności musi być poprzedzona analizą trzech grup zmiennych, istotnych dla ich formowania się, a to: obiekt – zdarzenie, osoba spostrzegająca oraz sytuacja zbierania zeznań i techniki przesłuchania. Po czwarte, stosując kryteria treściowe należy pamiętać o tym, iż to zgodność treści zeznania z trzema grupami zmiennych determinujących, będzie potwierdzać hipotezę o wiarygodności zeznania, a nie obecność określonego kryterium w zeznaniu - nawet szczere i prawdziwe zeznanie, może nie spełniać kryteriów treściowych, albowiem jego zawartość jest determinowana trzema grupami zmiennych (Wojciechowski B.W., 2008a, 2008b i 2008c). Ponadto, za błędne uznać należy poszukiwanie cech zeznania umożliwiających ocenę ich wartości dowodowej, poprzez poszukiwanie analogii do zeznań „wzorcowych”, zeznań innych świadków, zeznań obejmujących zupełnie inne okoliczności faktyczne.

Hipoteza Undeutscha. Hipoteza Udo Undeutscha, zgodnie z którą występują różnice treściowe i jakościowe pomiędzy zeznaniami szczerymi, a zeznaniami świadomie fałszowanymi, pomimo tego, że została sformułowana w oparciu o obserwacje i doświadczenia psychologów praktyków, a nie na podstawie wyników badań naukowych, jest od lat powszechnie akceptowana w literaturze (m.in. Trankell A., 1972; Arntzen F., 1989; Koehnken G., 2004; Marten Z., 1990; Memon A., Vrij A., Bull R, 2003a). Współczesne badania dostarczają jednak danych potwierdzających zasadność reguły sformułowanej w połowie XX wieku przez U. Undeutscha, potwierdzając przypuszczenie, że zeznania oparte na osobistych doświadczeniach różnią się od zeznań zmyślonych (Porter S. i inni, 2003). Badania wskazują między innymi na to, że różnice treściowe

mogą być już efektem inicjacji procesu prowadzącego do podjęcia decyzji o świadomym fałszowaniu obrazu rzeczywistości w trakcie przesłuchania (Knieps M., Granhag P.A., 2010) i są dostrzegalne dla oceniających ich wartość nawet bez posługiwania się wyspecjalizowanymi narzędziami analizy (Heaps Ch. M., Nash M., 2001). A zatem, zmiany jakościowe i ilościowe w zeznaniu mogą mieć swoją genezę nawet zanim jednostka przystąpi do kreowania fałszywej relacji oraz mogą być dostrzeżone nawet przez oceniających pozbawionych specjalistycznego przygotowania lub narzędzi umożliwiających ocenę ich poszczególnych właściwości.

Założenie o niejednorodnym charakterze zeznań. Od początku badań eksperymentalnych w psychologii zeznań świadków dostrzegano, że w każdym zeznaniu odnaleźć można błędne informacje, a ilość pomyłek rośnie na przykład wprost proporcjonalnie do zmiany poziomu pobudzenia obserwatora w związku z udziałem w określonych zdarzeniach („...*between the two extremes of telling the truth or telling a lie, there extends a broad intermediate region.*” – W. Stern, 1937). Wraz ze wzrostem liczby pytań zadawanych świadkowi, nieuchronny jest nie tylko przyrost informacji prawdziwych, ale również informacji nieścisłych i fałszywych (Stanik J.M., 1985a, 1986, 2001, 2004; Hołyst B., 1989). Do zafałszowania obrazu zdarzeń może dojść nawet w przypadku zamierzonego dążenia świadka do złożenia zeznań szczerych, a czynników od których może zależeć pojawienie się błędów w zeznaniach jest tak wiele, że nie sposób ich przedstawić nawet w skrócie (zob. m.in.: Loftus E.F., 1996; Gerrie M.P., Garry M., Loftus E.F., 2005; Volbert R., Lau S., 2010; Newman E., Garry M., 2008; Pansky A., Koriat A., Goldsmith M., 2005; Lindsay R.C.L., Brigham J.C., Brimacombe C.A.E., Wells G.L., 2002; Kebbel M.R., Gilchrist E.A., 2010; Pastwa – Wojciechowska B., 2001; Marten Z., 1990; Pansky A., Koriat A., Goldsmith M., 2005;). Jedynie przykładowo, wskazać można: errogenną skłonność świadków do logifikacji (*logification*) - przekształcania

nieuporządkowanych, fragmentarycznych, chaotycznych śladów pamięciowych w uporządkowaną, logicznie spójną, poprawną i możliwą do opisania całość (Stern W., 1937), czy organizacji spostrzeżeń w relacjach figura – tło (Ciosek M., 2001); wpływ konformizmu (Gabbert F., 2008); procesów towarzyszących starzeniu się świadka (Wilcock R., 2010; Stanik J.M. 1986); podatność na sugestię, zwaną również sugestybilnością (Roszkowska A., 2002; Gudjonsson G.H., 2003b); zaburzającym relacje świadków mechanizmom wpływu społecznego (Granhag P.A., Memon A., Hjelmsaeter E.R., 2010); czy pamięciowy efekt dezinformacji, polegający na nieświadomym włączaniu w zasób śladów pamięciowych dotyczących zdarzenia, informacji pochodzących ze źródeł zewnętrznych (Polczyk R., 2007; Loftus E.F., 1996).

Struktura i funkcje wypowiedzi w zeznaniach. Problematyka funkcjonalnej oraz strukturalnej analizy i oceny zeznań stanowiła przedmiot badań Zbigniewa Martena (Marten Z., 1985). Badacz ten wyróżnił trzy sposoby relacjonowania zdarzeń przez świadka: hierarchiczny (relacja oparta jest na opisie uporządkowanym pod względem ogólności albo szczegółowości podawanych informacji), chronologiczny (kiedy następstwa zdarzeń w zeznaniach ułożone są zgodnie z osią czasu lub odwrotnie do upływu czasu), oraz przyczynowo – skutkowy (kiedy linearność opisu jest ściśle powiązana z zależnościami przyczynowymi i skutkowymi opisywanych zdarzeń). Ponadto, odwołując się do psycholingwistycznych metod analizy wypowiedzi, wyróżniono pięć funkcji wypowiedzi: deskryptywną (opisową), ekspresyjną (wyrażającą stany emocjonalne), perswazyjną (te wypowiedzi, które mają przekonać odbiorcę o racjach świadka, prawdziwości opisu), kontaktową (służącą nawiązaniu i podtrzymaniu kontaktu nieformalnego, interpersonalnego między świadkiem i przesłuchującym), oraz metatekstową (obejmującą wypowiedzi dotyczące zeznawania, a nie relacjonowanych zdarzeń).

Badania przeprowadzone przez Z. Martena dowodzą, że występują istotne różnice w zakresie struktury zeznań świadków kłamiących i funkcji językowych wypowiedzi pojawiających się w ich zeznaniach; danych uzasadniających takie stanowisko dostarczają również badania amerykańskie (zob. m.in.: Hines A. i inni, 2010). W zeznaniach świadomie fałszowanych dochodzi do zaburzeń struktury hierarchicznej i eksponowana jest struktura przyczynowo – skutkowa. Ponadto, świadkowie kłamiący preferują wypowiedzi o funkcji metatekstowej, kosztem wypowiedzi deskryptywnych oraz zastępują wypowiedzi o funkcji perswazyjnej, wypowiedziami ekspresyjnymi. Jeżeli świadek przyjmuje defensywną strategię kłamania, w jego zeznaniach dominują wypowiedzi o funkcjach perswazyjnych (Marten Z., 1985; Marten Z., 1990). W badaniach późniejszych, strukturalnej i funkcjonalnej analizie poddano relacje dorosłych świadków obejmujące opis zdarzeń z okresu wczesnego dzieciństwa, określane w literaturze również jako „odzyskane wspomnienia” (*recovered memories*). Dostrzeżono, że w zakresie budowy funkcjonalnej, w prawdziwych wspomnieniach z dzieciństwa przeważa funkcja deskryptywna, rzadziej pojawiają się wypowiedzi o funkcji ekspresyjnej. Wyraźny był także wzrost liczby wypowiedzi o funkcji metatekstowej, to jest wtedy, kiedy opis odwołuje się do stanowiących bazę dla śladów pamięciowych świadka, relacji innych osób. W odzwierciedlających rzeczywistość samodzielnych relacjach świadków dominowały struktury hierarchiczne o dużej ogólności opisów i niewielkiej ilości struktur przyczynowo – skutkowych; odwoływanie się do relacji przyczynowo – skutkowych miało charakter pośredni, gdyż dostrzeżono je tylko wtedy, gdy świadkowie przytaczali relacje innych osób, wspominających określone wydarzenia (Marten Z., 2001).

Znaczenie procesu formowania się zeznań. Ocena psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań wymaga uprzedniej analizy treści zeznań, przez pryzmat trzech grup zmiennych istotnych dla ich formowania się. Nie sposób bowiem

oceniać wyłącznie zeznań - efektu końcowego złożonego procesu ewolucji opisu zdarzeń, bez uprzedniego wglądu w te czynniki, które miały wpływ na jego ostateczny kształt. Analiza zeznań, jeżeli ma umożliwić prawidłową konfrontację informacji zawartych w zeznaniu, z danymi na temat faktycznych zdarzeń z przeszłości, powinna stanowić próbę wykrycia wszystkich istotnych czynników i odtworzenia łączących je związków, tak by dotrzeć do zmiennych, którym zeznanie zawdzięcza swoją formę i treść. Należy pochylić się nad wszystkim elementami składającymi się na obraz opisywanych przez świadka zdarzeń, wziąć pod uwagę okres ich trwania, możliwe emocjonalne zaangażowanie świadka i poziom wzbudzonego pobudzenia, udział innych osób, rolę świadka, możliwość dostrzeżenia określonych właściwości obiektów, osób i miejsc. Rozważenia wymagają również zmienne związane z osobą spostrzegającą, takie jak jej osobowość (ekstra- lub intro- wersja; neurotyzm), style radzenia sobie ze stresem, motywacja, wiek, możliwości intelektualne, zdolności językowe, wiedza, kwalifikacje, doświadczenie życiowe, zdrowie, itd. Nie bez znaczenia będą także zmienne związane z samym przesłuchaniem, takie jak czas dzielący zdarzenie od składania zeznań, technika przesłuchania, zapewnienie swobody wypowiedzi, osobowość przesłuchującego, postawa świadka względem zeznania i organów ochrony prawa.

Koherencja treści i zmiennych warunkujących zawartość zeznania. Zgodnie z założeniami twórców SVA, RM i SCAN, o wysokiej wartości dowodowej zeznania będzie świadczyło pojawienie się w jego treści tych cech i elementów, o których wspominają kryteria treściowe (np. według założeń SVA za tym, że świadek relacjonuje faktyczne, osobiste doświadczenia będzie przemawiało przytaczanie dosłownych wypowiedzi innych osób w nich uczestniczących). Zgodnie z założeniami twórców MASAM, hipotezę zakładającą wysoką wartość zeznania będzie potwierdzała zgodność jego treści i formy, z wynikami analizy procesu kształtowania się zeznań; spójność między relacją świadka i

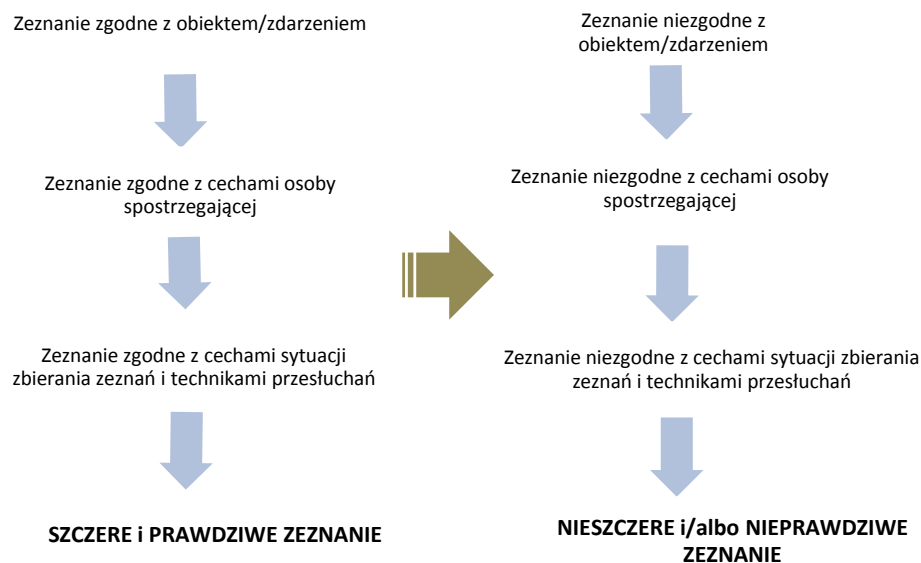
zmiennymi determinującymi rezultaty zeznań będzie wskazywała na ich wysoką wartość dowodową. Trudno bowiem oczekiwać, że w zeznaniach świadka pojawią się na przykład fragmenty rozmów prowadzonych przez osoby trzecie, przytaczanie dialogów, jeśli w zdarzeniach uczestniczył tylko świadek, albo znajdował się na tyle daleko, że nie docierały do niego wypowiedzi osób uczestniczących w zdarzeniach.

Powyższe założenie stanowi nawiązanie do jednej z nieklasycznych - koherencyjnej koncepcji prawdy, zgodnie z którą dane zdanie albo system sądów uznać można za prawdziwe wtedy i tylko wtedy, gdy są zgodne z innymi, już przyjętymi zdaniami, czy zaakceptowanymi sądami (Bradley F.H., 1916). Według F.H. Bradleya, koherencja polega na wewnętrznym uporządkowaniu jej składników, tak że są wzajemnie powiązane, a złożona z nich całość niesprzeczna i wyczerpująca. Warto w tym miejscu przypomnieć, iż zgodnie z treścią art. 7 k.p.k. wyobrażenie organu orzekającego o stanie faktycznym danej sprawy, opiera się na podstawie wszystkich przeprowadzonych dowodów, ocenianych swobodnie z uwzględnieniem zasad prawidłowego rozumowania oraz wskazań wiedzy i doświadczenia życiowego. Jednocześnie, sprzeczności wewnętrzne zeznania, albo sprzeczności z innymi zeznaniami, są podstawą do odrzucenia tego fragmentu relacji świadka, który jest sprzeczny z ustaleniami opartymi na pozostałym materiale dowodowym (Ziembiński Z., 1997).

Godzi się również wskazać, iż oparcie zindywidualizowanej analizy treściowej na poszukiwaniu zgodności cech relacji, z niepowtarzalnym układem czynników warunkującym takie, a nie inne ich ukształtowanie, pozostaje w zgodzie z aktualnymi postulatami metodologicznymi i warsztatowymi psychologii sądowej. Przyjmuje się bowiem, że w praktyce sądowo psychologicznej trzeba opisywać i wyjaśniać funkcjonowanie konkretnego człowieka tylko poprzez odwołanie się do praw ogólnych. W procesie diagnostycznym winno się ujmować i nadawać znaczenie rozpoznanym

elementom na tle całości, ale jednocześnie należy uwzględniać wszystkie zmienne i zachować idiograficzny charakter psychologicznej analizy zachowania (Stanik J.M., 2011). Zdaniem autora, założenia pozostałych metod analizy treściowej (SVA, RM i SCAN) nie stwarzają dostatecznych warunków do opisu i wyjaśniania wszystkich zjawisk istotnych dla formowania się zeznań, o charakterze jednorazowym i niepowtarzalnym, a co za tym idzie, uniemożliwiają dokonywanie ustaleń idiograficznych w sposób zgodny z aktualnie obowiązującymi w psychologii sądowej kryteriami metodologicznymi i standardami metodycznymi.

Stosownie do założeń MASAM, o wysokiej wartości dowodowej zeznania - zgodności relacji pamięciowej, ze stanem faktycznym, będzie zatem świadczyła koherencja pomiędzy treścią i formą zeznania, a: cechami obiektów i zdarzeń (co świadek przeżył?), cechami osoby spostrzegającej (kto jest świadkiem?) oraz warunkami przesłuchania świadka (jak został przesłuchany?). Wniosek, że relacja zawiera szczere i prawdziwe zeznanie będzie uprawdopodobniony wtedy, gdy: zeznanie świadka będzie koherentne z tym, jaki obraz obiektów i zdarzeń można stworzyć w oparciu o dane ustalone na podstawie innych dowodów; forma i treść relacji będzie koherentna z tym, jakie są cechy podmiotowe świadka; oraz, ilość i jakość informacji uzyskanych od świadka, będą spójne ze techniką i taktyką zastosowanymi w trakcie przesłuchania. Wszelkie niezgodności między treścią i formą zeznań, a właściwościami obiektów i zdarzeń, cechami podmiotowymi świadka i przebiegiem przesłuchania będą zwiększały prawdopodobieństwo, że prawdziwa jest hipoteza zakładająca, iż zeznania są nieszczerze lub nieprawdziwe. Reguły dokonywania diagnozy z wykorzystaniem kryteriów treściowych MASAM prezentuje Ryc. 2 (nast. str.).

Ryc. 2. Reguły stosowania kryteriów treściowych MASAM

Kolejnym krokiem na drodze do stworzenia modelu do analizy zeznań świadków, było poszukiwanie właściwych kryteriów treściowych. W oparciu o analizę literatury z zakresu logiki pragmatycznej (Ziemiński Z., 1997; Kotarbiński T., 1963; Ajdukiewicz K., 1975; Tokarz M., 2004; Tokarz M., 2006), piśmiennictwa prawniczego (Dwyer D., 2008; Anderson T., Schum D., Twining W., 2005; Samborski E., 2005; Grzegorzczak T., 2008; Grzeszczyk W., 2011; Hofmański P., 2011; Cieślak M., 1955) i orzecznictwa Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej (dostępnego w Systemie Informacji Prawnej Lex Gamma), jak również literatury psychologicznej poświęconej metodom psychologicznej analizy treści zeznań (Trankell A., 1972; Arntzen F., 1989; Koehnken G., 2004; Stroemwall L.A., 2010; Granhag P.A., Vrij A., 2005; Granhag P.A., Stroemwall L.A., 2004; Granhag P.A., Stroemwall L.A., 2002; Marten Z., 1990; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003b; Ekman P., 1997; Lipczyński A., 2007; Skowroński D., 2001) opracowano synkretyczną skalę, służącą do badania kryteriów stosowanych przez sędziów sądów powszechnych przy ustalaniu stopnia wiarygodności zeznań świadków (zob. Aneks 3., str.347) i arkusz obserwacji rozpraw sądowych,

wykorzystywanych w trakcie hospitacji (Aneks 4., str. 348). Skala i arkusz obserwacji miały umożliwić dokonanie selekcji tych spośród znanych dotychczas kryteriów treściowych, które zdaniem praktyków – sędziów sądów powszechnych, mogą być pomocne przy ocenie wartości dowodowej zeznań i umożliwić stworzenie odpowiedniego katalogu, właściwego do analizy zeznań świadków dorosłych.

Skala do badania kryteriów treściowych została wykorzystana w badaniach przeprowadzonych na grupie 59 sędziów sądów powszechnych, sądów rejonowych i okręgowych, wydziałów karnych pierwszej i drugiej instancji (wydziałów odwoławczych). Uczestnicy badań orzekają w sądach okręgu katowickiego, gliwickiego, świdnickiego i wrocławskiego, są osobami w wieku od 29 do 60 lat ($sd = 8$) i posiadają od roku do 31 lat doświadczenia zawodowego ($sd = 8$ lat 6 miesięcy) (Wojciechowski B.W., 2009a i 2009b). Zgromadzono dane na temat: znajomości w grupie sędziów praktycznych wskazówek ułatwiających ocenę wiarygodności zeznania; akceptacji lub braku akceptacji przez badanych sędziów reguł treściowej analizy i oceny wiarygodności zeznań; oraz osobistych preferencji sędziego (kryteriów stosowanych i akceptowanych przez samego badanego). Z pomocą krótkiego sprawdzianu wiedzy o mechanizmach spostrzegania (zob. Aneks 5, str. 349), dokonano podziału grupy sędziów na osoby o wyższym i niższym poziomie wiedzy psychologicznej (naukowej wiedzy psychologicznej stosowanej przez nieprofesjonalistów).

Wyniki pomogły dokonać selekcji jedenastu kryteriów treściowych, przydatnych zdaniem sędziów do analizy zeznań dorosłych świadków przestępstw, to jest: struktura logiczna, osadzenie kontekstualne, nieoczekiwane komplikacje, niezwykle detale, powiązania zewnętrzne, opisy własnych stanów psychicznych, spontaniczne poprawki, informacje poznawcze (dane bodźcowe), dane przestrzenne, brak przekonania (pewności)

co do treści składanych zeznań i opisy emocji doświadczanych przez świadka w trakcie zdarzenia (zob. Aneks 1., str. 343).

Przeprowadzone w późniejszym czasie hospitacje i obserwacje rozpraw sądowych, pozwoliły na zebranie danych na temat wykorzystania w trakcie przesłuchania, przez sędziów i inne stron postępowania, wyselekcjonowanych uprzednio kryteriów treściowych. Działania badawcze w trakcie hospitacji 118 rozpraw (po 2 rozprawy u każdego z sędziów uczestniczących w badaniach), skoncentrowano na gromadzeniu danych na temat wpływu jakości przesłuchania na rezultaty zeznań świadków, a w konsekwencji ich ocenę przy zastosowaniu kryteriów treściowych. Arkusz obserwacji umożliwił ustalenie, czy pytania zadawane przez sędziów, pozwalają świadkom na udzielenie odpowiedzi zawierających takie treści, jakich wystąpienie w zeznaniu przewiduje i oczekuje się przy uwzględnieniu kryteriów sędziowskich.

Badania sugerują, że sędziowie w toku rozprawy kierują do świadków niewiele pytań odwołujących się, lub nawiązujących do kryteriów treściowych. Zwykle, w przesłuchaniu nie pojawia się więcej niż jedno pytanie związane z kryterium treściowym, do rzadkości należą takie przesłuchania, gdy do świadka kieruje się więcej niż dwa pytania pozostające w związku z informacjami o jakich mowa w kryteriach sędziowskich (zob. Aneks 2., str. 344) (Wojciechowski B.W., 2010a). Ponadto, pytania nawiązują najczęściej do wybranych kryteriów - umożliwiają jedynie zweryfikowanie struktury logicznej zeznania, uszczegółowienie niezwykłych detali oraz stanów wewnętrznych świadka, pojawiających się w relacji. Pytania odnoszące się do danych zmysłowych i szczegółów przestrzennych, kontekstu, w jakim doszło do zdarzeń opisywanych przez świadka, komplikacji w ich trakcie oraz powiązań zewnętrznych pojawiają się sporadycznie (Wojciechowski B.W., 2010a).

Wyniki badań pilotażowych oraz ustalony na ich podstawie katalog kryteriów treściowych, stanowiły punkt wyjścia do dalszych prac na listą kryteriów MASAM. Po dokonaniu syntezy zgromadzonych wskazań praktyków i wiedzy z zakresu psychologii, ze szczególnym uwzględnieniem wiedzy o zmiennych i mechanizmach rządzących procesem formowania się zeznań, stworzono listę 21 kryteriów treściowych MASAM i dokonano ich podziału na trzy kategorie: cechy ogólne, szczegóły i zeznawanie. Warto w tym miejscu podkreślić, że stosownie do założeń MASAM kryteria treściowe spełniają jedynie funkcję kierunkowskazu - naprowadzają na drogę do wybranych aspektów zeznania, sfer wymagających dogłębnej psychologicznej analizy, przez pryzmat wcześniejszych ustaleń odnośnie trzech grup zmiennych istotnych dla formowania się zeznań (Co się stało? Kto jest świadkiem? Jak został przesłuchany?). MASAM nie zakłada, że w zeznaniu wiarygodnym możliwe będzie odnalezienie określonych elementów, albo będą one posiadały pewną strukturę. Zeznanie jest bowiem rezultatem oddziaływania niepowtarzalnej konstelacji znacznej liczby zmiennych, a co za tym idzie, nabywa cechy indywidualne. Dlatego, nie jest możliwe stworzenie reguł ogólnych, pozwalających na odróżnienie zeznań opartych na osobistych doświadczeniach świadka, od zeznań nieprawdziwych.

Do kategorii pierwszej kryteriów MASAM – „Cechy ogólne”, zalicza się siedem wskazówek:

1. Spójność wewnętrzna – struktura wewnętrzna zeznania, występowanie lub brak wykluczających się twierdzeń, przeczących sobie elementów relacji (wszystkie zeznania danego świadka analizowane łącznie).

2. Spójność z innymi zeznaniami: występowanie lub brak sprzeczności z zeznaniami złożonymi w toku postępowania przez innych świadków.

3. Spójność z innymi dowodami: występowanie lub brak sprzeczności z informacjami, danymi o zdarzeniu ustalonymi na podstawie innych dowodów niż zeznania świadków.

4. Objętość zeznania: liczba informacji przekazanych przez świadka, szczegółów, danych, opisów; ocena tego, jak obszerna jest relacja.

5. Język opisu: charakter języka, jakim posługuje się świadek, poziom sprawności językowej, dokładności opisu, wyjątkowość i niepowtarzalność opisu oraz sformułowań.

6. Struktura relacji: hierarchiczna (od najważniejszych do najmniej ważnych), przyczynowo – skutkowa (coś wynika z czegoś), chronologiczna (coś następuje po czymś). Brana pod uwagę struktura dominująca w zeznaniu świadka, jej adekwatność (zgodność) oraz ewentualne zmiany.

7. Funkcje wypowiedzi: opisowa, ekspresyjna, perswazyjna, nawiązanie relacji (*contact building*), metatekstowa. Brana pod uwagę dominująca funkcja wypowiedzi w zeznaniu, jej adekwatność (zgodność ze zmiennymi) oraz ewentualne zmiany.

Do kategorii drugiej – „Szczegóły”, zalicza się osiem kryteriów:

8. Charakter i rodzaje szczegółów: występowanie szczegółów zbędnych, nieoczekiwanych, nadzwyczajnych, opisów niespodziewanych komplikacji, nagłych zwrotów wydarzeń, przytaczanie nietypowych dialogów.

9. Opisy interakcji: występowanie i częstotliwość przywoływania łańcuchów przyczynowo – skutkowych: AKCJA – REAKCJA – AKCJA (trój - elementowe albo dłuższe).

10. Konsekwencje: występowanie w relacji informacji na temat domniemanych i faktycznych konsekwencji opisywanych zdarzeń. Świadomość świadka co do ich doniosłości, znaczenia i wpływu na dalsze życie. Adekwatność ocen i przewidywań świadka, do rzeczywistego wpływu na dotychczasowe i przyszłe życie.

11. Osadzenie kontekstualne i powiązania zewnętrzne: występowanie w zeznaniu oraz adekwatność informacji na temat kontekstu, w jakim doszło do wydarzeń – powiązanie z sytuacją życiową świadka, okresem, innymi zdarzeniami mającymi miejsce w opisywanym czasie dotyczącymi świadka, jak też wskazywanie relacji między opisywanymi przez świadka zdarzeniami, a innymi, zewnętrznymi wydarzeniami, dotyczącymi innych osób.

12. Dane sensoryczne: obecność w zeznaniu oraz adekwatność proporcji między danymi zmysłowymi (wzrokowe – słuchowe – węchowe – smakowe – czuciowe).

13. Źródło relacji: opieranie relacji pamięciowych na danych pochodzących z jednego lub kilku receptorów. Odwoływanie się w relacji do danych pochodzących z jednego źródła albo łączenie bodźców o różnym charakterze.

14. Opisy stanów wewnętrznych (emocje i/albo myśli): występowanie w zeznaniu emocji i/albo myśli, charakter myśli i/albo emocji, stopień ich natężenia.

15. Opisy związków: świadek dokładnie opisuje i wyjaśnia albo unika i pomija opisy zależności, związku łączących go ze zdarzeniami, osobami uczestniczącymi w zdarzeniu, ich przebiegiem, skutkami, przyczynami, itd.

Na kategorię trzecią – „Zeznawanie”, składa się sześć kryteriów:

16. Gotowość do zeznawania: postawa świadka względem przesłuchania, gotowość do opisywania, przypominania, relacjonowania wątków głównych oraz wątków pobocznych, elementów składających się na istotę opisywanych treści i towarzyszących. Analiza zmian nastawienia świadka do zeznania.

17. Gotowość do wyszukiwania, identyfikowania i reprodukcji śladów pamięciowych: stopień gotowości, chęci świadka do wyszukiwania w zasobach pamięciowych treści niezbędnych do udzielenia odpowiedzi na pytania, stopień gotowości

oraz zdolność do identyfikacji i selekcji śladów pamięciowych oraz gotowość do reprodukcji (przekazania w trakcie przesłuchania) śladów pamięciowych.

18. Stopień pewności: rodzaj i nasilenie wewnętrznych wątpliwości odnośnie relacji (co do istnienia, prawidłowej selekcji, właściwej identyfikacji, prawidłowej reprodukcji śladów pamięciowych). Reakcja na pytania o stopień pewności, gotowość do zmiany treści odpowiedzi jako reakcja na wątpliwości ze strony przesłuchującego.

19. Uzupełnienia: gotowość do uzupełniania zeznań w odpowiedzi na pytania szczegółowe albo konsekwentna odmowa doprecyzowania odpowiedzi, wyszukania i zrelacjonowania dodatkowych aspektów zdarzenia („*Nie wiem... .. Nie pamiętam, nie chce się pomylić....*”; albo „*Nie wiem.... ale mogło być tak, że...*”)

20. Ubytki pamięciowe: występowanie i charakter ubytków pamięciowych. Sfery opisu ulegające zatarciu i modyfikowane przez świadka w związku z zapominaniem. Świadomość świadka odnośnie zapominania i gotowość do uzasadniania ubytków procesami niezależnymi od woli świadka (zapominaniem).

21. Poszukiwanie akceptacji: występowanie lub brak wypowiedzi świadczących o tym, że świadek ma potrzebę akceptacji ze strony przesłuchującego, oczekuje zrozumienia, przyjęcia przekazywanych treści, współczucia, wsparcia ze strony przesłuchującego (Wojciechowski B.W., 2010b).

6.2.5. Przydatność opiniodawcza SVA, RM, SCAN i MASAM

Ekspertyza sądowo – psychologiczna ma pewne cechy wyróżniające ją spośród innych kategorii opinii psychologicznych. Ze względu na to, że jest wykonywana na specjalne zamówienie organów procesowych, jest adresowana do ściśle określonych podmiotów, ma zdefiniowany przedmiot i zawiera rozważania nie tylko o charakterze

deskryptywnym, ale również eksplanacyjnym i prognostycznym, różni się istotnie od diagnozy psychologicznej (Stanik J.M., 2011; Hornowska E., 2007; Frydrychowicz A. i inni, 2004). W opiniowaniu na potrzeby postępowania sądowego, zarówno określenie zakresu diagnozy psychologicznej, przestrzeni zmiennych, ich operacjonalizacja, jak też formułowanie hipotez diagnostycznych, pozostają poza zakresem kompetencji biegłego, gdyż wynikają wprost z treści norm prawa materialnego lub procesowego, albo zawierają się w stanowiącej część postanowienia o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego tezie dowodowej (Cooper V.G., 2008; Heilbrun K., Rogers R., Otto R.K., 2004; Spindel Z., 2011). Rola biegłego sprowadza się najczęściej do tego, by na podstawie wyników przeprowadzonej diagnozy dokonać tylko weryfikacji hipotez badawczych; zaś wtedy, gdy niezbędne będzie rozszerzenie zakresu opinii, uzupełnienie katalogu zmiennych, albo pojawią się hipotezy dodatkowe, biegły realizując postulat słusznej inicjatywy, może wyłącznie zwrócić się do sądu o zmianę lub uzupełnienie treści postanowienia w hipotezy dowodowej (Stanik J.M., 2011; Stanik J.M., 1995).

W opiniowaniu sądowo – psychologicznym, odmiennie niż w diagnozie psychologicznej, istnieje obowiązek określenia stopnia pewności konkluzji poprzez wybór pomiędzy: wskazaniem jednoznacznym (kategorycznym), określeniem stopnia prawdopodobieństwa i sformułowaniem wniosków niekategorycznych, albo zawarciem konstatacji nierozstrzygających o przedmiocie ekspertyzy (Widła T., 1992; Widła T., 1995; Widła T. 2007; Stanik J.M., 2011). Przy tym, dopuszcza się stosowanie tak zwanej strategii umiaru, która pozwala potraktować pojęcie pewności jako kategorię użytkową - odcinek, a nie jako punkt graniczny na skali prawdopodobieństwa (Stanik J.M., 2011). Pogląd ten, ma swoje oparcie w licznych judykatach Sądu Najwyższego, wskazujących na to, że wyrażone przez biegłego przekonanie o prawdopodobieństwie graniczącym z pewnością, można potraktować jak pewność (Widła T., 1992; Stanik J.M., 2011).

Jak słusznie podkreśla Jan M. Stanik (1995 i 2011), biegły psycholog jest zobligowany zarówno zasadami etycznymi, jak i regułami prawnymi, do zachowania najwyższej staranności i rzetelności metodologicznej oraz metodycznej. Oznacza to, że w praktyce powinien się wystrzegać używania niezweryfikowanych metod diagnozy i dążyć do zachowania spójności teoretycznej pojęć opisu, z konstruktami wyjaśniania psychologicznego (podobnie Heilbrun K., Rogers R., Otto R.K., 2004; Cooper V.G., 2008). Wyniki badań powinny być interpretowane z najwyższą starannością i ostrożnością, albowiem wnioski ekspertyzy mają najczęściej istotny wpływ na treść rozstrzygnięć sądowych i mogą wywoływać daleko idące zmiany sytuacji stron postępowania, albo uczestników procesu.

Jedną z ważniejszych reguł odnoszących się do praktyki ekspertalnej i to nie tylko biegłych psychologów, ale wszystkich występujących w roli biegłego, jest zasada przydatności rozstrzygnięć (Stanik J.M., 1995 i 2011). Biegły powinien powstrzymać się przed wszelkim zbędnymi, nieuzasadnionymi działaniami diagnostycznymi, ale jednocześnie nie powinien tracić z pola widzenia faktu, iż podstawową funkcją opinii jest dostarczenie organom rozstrzygającym niezbędnych odpowiedzi na pytania zawarte lub wynikające z hipotezy dowodowej. Mieczysław Ciosek (2001) postuluje, by ekspertyza w sprawach zeznań świadka nie ograniczała się tylko do zakresu, znajdującego swoje oparcie w treści najczęściej formułowanych przez organy procesowe hipotez dowodowych – oceny zdolności świadka do spostrzegania, przechowywania i odtwarzania spostrzeżeń, czyli funkcjonowania procesów pamięciowych. Opinia powinna być próbą oceny wszystkich istotnych struktur czy sfer osobowości człowieka, a więc intelektualno – poznawczej, temperamentalnej, emocjonalno – motywacyjnej i wolicjonalnej.

Zdaniem specjalistów Instytutu Ekspertyz Sądowych w Krakowie, stanowiącym odzwierciedlenie aktualnych poglądów psychologów sądowych, wydanie opinii sądowo –

psychologicznej w sprawach zeznań świadków wyłącznie w zakresie rozwoju umysłowego świadka, sprawności jego spostrzegania, myślenia pamięci, czy ewentualnie jego kłamliwości, zbyt wąsko zakreśla zakres ekspertyzy. Tak ukierunkowane badania psychologiczne niewiele wnoszą do sprawy. Samo określenie stopnia rozwoju umysłowego uznać należy za mało przydatne; ważne w toku postępowania sądowego jest bowiem ustalenie najważniejszej zależności - między rozwojem umysłowym i cechami podmiotowymi świadka, a treścią zeznań (Gierowski J.K., Jaśkiewicz – Obydzińska T., Najda M., 2008). Dlatego też, zaleca się, aby zakres ekspertyzy obejmował:

- ustalenie czynników, które mogą wpływać na zniekształcenie zeznania (które mogły wystąpić w procesie spostrzegania, w okresie pomiędzy dokonaniem obserwacji, a składaniem zeznań, jak również w chwili składania zeznań);

- dokonanie interpretacji mechanizmów psychologicznych leżących u podłoża stwierdzanych w zeznaniach świadka zniekształceń (poprzez ustalenie związku pomiędzy występowaniem ewentualnych niekorzystnych czynników z indywidualnymi właściwościami świadka);

- ustalenie związku pomiędzy stwierdzanymi u świadka zaburzeniami, a zajściem;

- dokonanie psychologicznej oceny zeznań (uwzględniającej m.in. kryteria analizy treści i formy zeznań).

Analiza treściowa potencjalnie mogłaby być narzędziem umożliwiającym opracowanie wszechstronnej i zgodnej ze wskazanymi standardami, właściwymi dla ekspertyz sądowych, opinii w sprawach zeznań świadków. Dla ustalenia jej rzeczywistej użyteczności i przystawalności do oceny wiarygodności zeznań świadków, od początku lat osiemdziesiątych prowadzono intensywne badania; szczególną uwagę poświęcono Statement Validity Assessment i Reality Monitoring. W okresie ostatnich dwudziestu lat przeprowadzono blisko 70 terenowych i eksperymentalnych badań, zmierzających do

ustalenia, czy SVA i RM są przydatne dla praktyki sądowej i jaki jest poziom błędów diagnostycznych przy ich stosowaniu (zob. m.in.: liczne prace A. Vrija; L.; Akehurst i inni 2004; Akehurst L. i inni 2001; Anson D.A. i inni, 1993; Blandon – Gitlin I. i inni, 2009; Buck J.C. i inni, 2002; Colwell K. i inni, 2002; Craig R.A. i inni, 1999; Cramer M., Sporer S.L., 2010; Davies G.M., 1994; Doris J., 1994; Goedert H.W. i inni, 2005; Granhag P.A. i inni, 1999, 2001 i 2002; Kensinger E.A. i inni, 2007; Lamb M.E. i inni, 1997; Landry K. i Brigham J.C., 1992; Loga J.E. i inni, 2009; Buck J.A. i inni, 2002; Masip J. i inni, 2005; Parker A.D. i Brown J., 2000; Porter S. i Yuille J.C., 1996; Raskin D.C., 1991; Rassin E., 1999; Ruby C.L., Brigham J.C., 1998 i 1997; Santilla P. i inni, 2000; Stroemwall L.A., 2010; Stroemwall L.A., i Willen R., 2009; Stroemwall L.A. i inni, 2009 i 2003; Vanderhallen M.R. i inni, 2009; Vrij A., Kneller W., Mann S., 2000).

Zdaniem większości autorów, analiza treściowa przy wykorzystaniu Statement Validity Assessment, SCAN i Reality Monitoring w ich obecnej formie nie spełnia wymogów dopuszczalności metody naukowej w postępowaniu sądowym i narzędzia te nie powinny być stosowane w praktyce (m.in. liczne prace A. Vrija; Tokarz M., 2004 i 2006). Konieczne jest prowadzenie dalszych badań i poszukiwanie sposobów na obniżenie współczynnika błędów diagnostycznych występujących przy ich stosowaniu. W literaturze wskazuje się, że założenia teoretyczne analizowanych technik budzą poważne wątpliwości i dotychczas nie zdołano zgromadzić dostatecznych danych empirycznych potwierdzających hipotezę Undeutscha oraz koncepcję Johnson i Raye. Ponadto, przeprowadzone dotychczas nad SVA i RM badania dostarczają sprzecznych wyników odnośnie użyteczności poszczególnych kryteriów treściowych – w jednych badaniach te same kryteria są spełniane częściej przez zeznania szczerze, w innych przez zeznania nieszczerze, zaś w kolejnych brak jest różnic między nimi (zob. Tabela 1, nast. str. i Tabela 2. Str. 120).

Tabela 1. Zbiorczy zapis wyników badań nad CBCA (zeznania świadków dorosłych)

KRYTERIA TREŚCIOWE CBCA		Parker i Brown (2000)	Colwell (2002)	Höfer (1996)	Köhnen i inni (1995)	Landry i Brigham (1993)	Porter i Yuille (1996)	Ruby i Brigham (1997)	Ruby i Brigham (1998)	Sporer (1997)	Vrij, Edward (2000)	Vrij, Heaven (1999)	Vrij i inni (2000)	Zaparnik i inni (1995)	Wskaźnik zgodności (%)
1	Logiczna struktura	—	▲	▲	—	▼	▲	—	▼	▲	—		—	—	50
2	Nieustrukturyzowany sposób prezentacji	▲		—	▲			—	▲	—	—		—	▲	77
3	Duża liczba szczegółów	▲		▲	▲	▲	▲	—	—	—	▲	—	▲	—	77
4	Osadzenie w kontekście	—		▲		▲		—	▼	▲	▲		—	—	75
5	Opisy interakcji	▲		—	—	▲		—	▲	—	—		—	—	82
6	Odtwarzanie wypowiedzi	▲	▲	▲	▲	—		—	—	—	▲			—	60
7	Nieoczekiwane komplikacje	—	▲	▲	—	—		▲	▲	—			—	—	62
8	Niezwykłe szczegóły	—	—	—	▲	—		▲	▲	—	▲		▲	—	64
9	Niepotrzebne szczegóły	—	—	—	▲	—		—	▲	—	—		—	—	86
10	Szczegóły opisane, błędnie rozumiane	—								—				—	63
11	Powiązania z innymi zdarzeniami	—				—		—	▼	—				—	70
12	Opisy stanu umysłu świadka	—	▲	▲	▲	—		—	▼	—	—			—	73
13	Przypisywanie sprawcy stanów w.	▲	—	—	▼					—	▲		▲	—	46
14	Spontaniczne poprawki	—	—	—	▲	—		▼	▲		▲		▲	—	58
15	Przyznawanie się do niepamiętania czegoś	—			▲	▲	▲	—	▲		—		—	—	80
16	Wysuwanie wątpliwości	—			▲			—	—		—	—	—	—	100
17	Obniżanie własnej wartości	—			—			—	▼					—	100
18	Wybaczanie przestępcy	—									—			—	75
19	Szczegóły typowe przestępstwa	—		▲											100

(na podstawie: Vrij A., 2008a, str. 258 - 259; Sporer S.L., 2006, s. 383 - 384).

- ▲ – kryterium częściej spełnione przez zeznania wiarygodne;
- ▼ – kryterium rzadziej spełnione przez zeznania wiarygodne;
- - kryterium równie często spełnione przez zeznania prawdziwe, jak i zeznania fałszywe;
- puste pole oznacza, że kryterium nie było analizowane w badaniach.

Tabela 2. Zbiorczy zapis wyników badań nad RM (zeznania świadków dorosłych)

Kryteria treściowe <i>Reality Monitoring</i>		Bond i Lee (2005)	Hernandez- Fernand i	Hoeller i inni (1996)	Manzanero i inni (1996)	Porter i inni (1999)	Sporer (1997)	Sporer i inni (2006)	Vrij i inni (2000)	Vrij i inni (2007)
1	Przejrzystość			▲		—	—	—		
2	Informacje percepcyjne	▲	▲	—	▼	—	—	—		
3	Informacje dotyczące przestrzeni	▼		—			▲	—	▲	▲
4	Informacje dotyczące czasu	—		▲			▲	▲	▲	▲
5	Uczucia	—		—			▲			—
6	Możliwość zrekonstruowania historii			▲	▲	—	—			—
7	Realizm			▲	▲		▲	▲		—
8	Operacje poznawcze	—	—	▲	▲		—		▼	▼

(za: A. Vrij, 2008a, str. 278 - 279).

- ▲ – kryterium częściej spełnione przez zeznania wiarygodne;
- ▼ – kryterium rzadziej spełnione przez zeznania wiarygodne;
- - kryterium równie często spełnione przez zeznania prawdziwe, jak i zeznania fałszywe;
- puste pole oznacza, że kryterium nie było analizowane w badaniach.

Zakładane przez autorów cechy, wyróżniające relacje szczere i prawdziwe, nie zawsze są dostrzegane w treściach zeznań, czasami kryteria spełniały w większym stopniu relacje świadomie fałszowane na potrzeby eksperymentów, niż prawdziwe historie z życia uczestników badań.

Zgromadzone dane empiryczne wskazują i na to, że analiza treściowa może być wykorzystywana z powodzeniem sprawach dotyczących przestępstw nie naruszających

sfery wolności seksualnej tylko wtedy, gdy relacjonowane przez świadka zdarzenia były silnie emocjonalnie angażujące, a w ich trakcie świadek miał poczucie braku kontroli, jakiegokolwiek wpływu na przebieg (Vrij A., 2008a i 2009; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b). Stosowanie analizy treściowej w praktyce wymaga również opracowania reguł decyzyjnych – dotychczas brak jest jednolitych wskazań, kiedy analiza treściowa powinna prowadzić do przyjęcia hipotezy, że zeznania są prawdziwe, a kiedy uznać należy, że zawierają błędy lub są efektem dążenia do świadomego zafałszowania obrazu rzeczywistości (Koehnken G., 2004; Vrij A., 2009; Vrij A., 2008a; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003a i 2003b).

Nie zdołano również ustalić, jakie czynniki zewnętrzne i cechy podmiotowe mogą wpływać zakłócająco na treść zeznań, w stosunku do wzorca za jaki uważane są kryteria treściowe i jak wpływ zmiennych pośredniczących przekłada się na końcowe wyniki analizy treściowej (Vrij A., 2008a; Volbert R., Lau S., 2010; Launay C., Py J., Brunel M., 2010). Ponadto, liczne badania pokazują, że nawet małoletni świadkowie, z łatwością uczą się dostosowywać treść swoich zeznań do wymogów wynikających z kryteriów i w ten sposób bez trudu manipulują ocenami i zafałszowują wyniki analizy treściowej (Cramer M., Sporer S.L., 2010; Sellnau E., Koehnken G., 2010; Vrij A. i inni, 2004a; Vrij A. i inni, 2002; Koehnken G., 2004; Vrij A., Kneller W., Mann S., 2000).

Metody analizy treściowej bywają również traktowane jako narzędzia umożliwiające nie tylko standaryzację, ale i obiektywizację sądów wydawanych przez biegłych. Przeprowadzone w 2009 roku przez holenderskich psychologów sądowych badania pokazują jednak, że posłużenie się SVA, czy RM nie chroni przed błędami popełnianymi na skutek selektywnego doboru informacji i dążenia do konfirmacji wcześniejszych założeń, pozyskania danych być może nawet błędnych, ale zgodnych z pierwotnym wyobrażeniem sędziego kompetentnego (*confirmation bias*).

Najważniejszym zarzutem kierowanym wobec technik psychologicznej analizy treściowej jest jednak poprawność uzyskiwanych przy ich pomocy wyników. Przeprowadzone zarówno w warunkach laboratoryjnych, jak i na podstawie akt sądowych badania obejmujące zeznania dorosłych świadków wskazują bowiem na około 30% poziom błędów ocen uzyskanych po zastosowaniu SVA i RM. Wskaźnik błędów przekracza 20 procent nawet wtedy, gdy SVA i RM są stosowane łącznie, a przypomnieć należy, iż prawdopodobieństwo losowego wyboru prawidłowej alternatywy wynosi 50%.

Tabela 3. Poziom błędów ocen dokonanych z użyciem SVA i RM.

WSPÓŁCZYNNIKI POPRAWNYCH OCEN			
	Przy zastosowaniu SVA (%)	Przy zastosowaniu RM (%)	Łącznie SVA i RM (%)
<i>Granhag i inni (2006)</i>	58	63	-
<i>Hoefer i inni (1996)</i>	71	66	-
<i>Stanittla i inni (1999)</i>	66	64	-
<i>Sporer (1997)</i>	65	71	79
<i>Sporer i inni (2006)</i>		61	-
<i>Stroemwall i inni (2004)</i>	54	63	69
<i>Stroemwall i inni (2005)</i>		82	-
<i>Vrij i inni (2004)</i>	62	77	74
Wynik ogólny	≈64	≈69	74

(na podstawie: Vrij A., 2008a, str. 274)

Dotychczas metoda analizy zeznań SCAN była poddana weryfikacji jedynie w kilku badaniach. Lawrence Driscoll zweryfikował użyteczność SCAN na zestawie 30 wyjaśnień złożonych przez podejrzanych przed udziałem w badaniu z użyciem poligrafu (Driscoll L., 1994). Oświadczenia zostały poddane jednorazowej ocenie. Stwierdzono, że w 73% przypadków zeznań szczyrych, wyniki analizy treściowej był zgodny z wartością dowodową zeznania; SCAN umożliwił również wykrycie 95% (18 na 19 przypadków) fałszywych wyjaśnień. Jednocześnie stwierdzono, że żadne z kryteriów nie różnicowało zeznań szczyrych od fałszywych, a najlepszym predyktorem szczyrych wyjaśnień było kryterium pierwsze – zaprzeczanie oskarżeniom.

Na podstawie tylko tego jednego wskaźnika można było celnie wskazać 77% wyjaśnień szczyrych i 88% wyjaśnień nieszczyrych. Warto w tym miejscu dodać, że kryterium 1. nie może być wykorzystane do analizy zeznań świadków, albowiem co do zasady nie są przesłuchiwani jako osoby będące potencjalnymi sprawcami przestępstwa i nie muszą zaprzeczać oskarżeniom. W literaturze wskazuje się jednak, że należy z dużą ostrożnością podchodzić do omawianych wyników, albowiem w badaniach nie zastosowano żadnego kryterium zewnętrznego umożliwiającego ustalenie prawdy bazowej (*ground truth*) oraz wartości bezwzględnej wyjaśnień i co za tym idzie, wątpliwe są reguły kwalifikowania wyjaśnień do jednej z dwóch kategorii: szczerze, nieszczerze (Vrij A., 2008a).

SCAN został poddany weryfikacji i w badaniach laboratoryjnych, w tym przeprowadzonych przez S. Portera i J.C. Yuille, przy czym analizie poddano tylko trzy kryteria: struktura wyjaśnień, brakujące informacje i pierwsza osoba liczby pojedynczej. Nie dostrzeżono istotnych statystycznie różnic w ocenie przy użyciu kryteriów treściowych SCAN, między zeznaniami szczyrymi i nieszczyrymi (Porter S., Yuille J.C., 1996).

Brytyjski Home Office, odpowiednik polskiego ministerstwa spraw wewnętrznych, rozważając możliwość zastosowania SCAN w praktyce śledczej, zlecił Nicky Smith przeprowadzenie badań walidacyjnych (Smith N., 2001). W badaniach uczestniczyły trzy kategorie sędziów kompetentnych – policjanci stosujący SCAN w praktyce, doświadczeni detektywi nie znający tej techniki oraz osoby świeżo przyjęte do służby. W całym badaniu ponad 80% szczyrych i 75% fałszywych wyjaśnień zostało prawidłowo sklasyfikowanych. Jednakże, nie dostrzeżono istotnych statystycznie różnic między sędziami kompetentnymi wykorzystującymi SCAN, a opierającymi swoje oceny na analizie wyjaśnień bez odwołania się do kryteriów treściowych. Dostrzeżono, że występują daleko idące rozbieżności przy ocenie poszczególnych kryteriów, a uzasadniając decyzje o akceptacji czy odrzuceniu treści wyjaśnień, sędziowie kompetentni odwołują się do różnych wskazań; warto dodać w tym miejscu, że niski poziom zgodności ocen sędziów kompetentnych uzyskano również w dwóch badaniach prowadzonych pod kierunkiem G. Vervaeke (Vanderhallen M.R., Vervaeke G., Van Geest E., 2009; Emman L.J., Bethlem T., Teernstra M., Flemings I., Vervaeke G., 2009; Loga J.E. i inni, 2009). Ponadto, różnice między szczyrymi i świadomie fałszowanymi wyjaśnieniami, czasami były przeciwne do tych, jakie zakłada SCAN (Smith N., 2001; Vrij A., 2008a).

Omawiana technika analizy treściowej została również poddana weryfikacji pod kątem odporności na błąd konfirmacji (*confirmation bias*) (Bogaard G., Meijer E., Vrij A. i Merckelbach H., 2010). Stwierdzono, że zastosowanie SCAN nie chroni oceniających przed skłonnością do selekcji tych informacji, które potwierdzają wcześniejsze, indukowane oczekiwania i hipotezy. Dostrzeżono, że Scientific Content Analysis sprzyja polaryzacji ocen i stanowi wręcz narzędzie ułatwiające pozyskanie kolejnych informacji zgodnych z pierwotnym wyobrażeniem sędziego kompetentnego, ale błędnych.

Pomimo tych wszystkich zastrzeżeń, uznanie SVA, RM i SCAN za całkowicie nieprzydatne do oceny wiarygodności zeznań świadków, w oparciu o wnioski płynące z dotychczasowych badań, byłoby przedwczesne. Pod adresem zdecydowanej większości przeprowadzonych dotychczas badań kierowane są bowiem poważne i w pełni uzasadnione zarzuty. Zdaniem Davida T. Lykkena, badanie można uznać za wiarygodne naukowo, jeżeli spełnia cztery standardy: przypadki brane pod uwagę w badaniu powinny być reprezentatywne; do zdarzeń i przesłuchania powinno dojść w warunkach przystających do realiów procesu karnego; każda relacja powinna być oceniana niezależnie przez dwie osoby, nieświadome jej wartości dowodowej; rezultat analizy treściowej musi być skonfrontowany z obiektywnymi i pewnymi wskaźnikami wartości zeznania (Lykken D.T., 1988). Zdaniem Alderta Vrija, tylko jedno badanie przeprowadzone w warunkach terenowych spełniło, i to nie bez zastrzeżeń, cztery standardy zaproponowane przez D.T. Lykkena, a tego samego nie można powiedzieć o żadnym z badań eksperymentalnych (Vrij A., 2009; Vrij A., 2008a).

Podkreśla się, że w wielu badaniach wykorzystujących zeznania z akt sądowych (badaniach terenowych) nie zastosowano wystarczających kryteriów prawdy materialnej (*ground truth*) i nie można mieć pewności, do jakiej kategorii faktycznie należałoby zaliczyć zeznania – do relacji wiarygodnych, czy niewiarygodnych. Co za tym idzie, nie jest możliwe stanowcze określenie, czy ocena dokonana przez sędziego kompetentnego jest prawidłowa, czy wadliwa. Natomiast w badaniach eksperymentalnych, często gromadzi się opisy obiektów i zdarzeń istotnie różniące się od przeżyć, jakich może doświadczyć świadek przestępstwa. Trudne jest również stworzenie takich warunków eksperymentalnych, aby „świadkowie” składali zeznania prawdziwe, albo nieszczerze z chociażby podobną motywacją do tej, która występuje w procesach sądowych (Tokarz M., 2004 i 2006; Vrij A., 2009; Vrij A., 2008a).

Założenia teoretyczne MASAM poddano dotychczas tylko wstępnej weryfikacji empirycznej, prace nad tą metodą ukończone bowiem zostały dopiero na przełomie 2010 i 2011 roku. W przeprowadzonych badaniach pilotażowych zgromadzono 30 zeznań, przy czym pierwsza połowa z nich stanowiła opis osobistych doświadczeń świadków, a druga zawierała treści świadomie fałszowane i zaburzone. Następnie, grupę 12 studentów psychologii, specjalizacji kliniczno – sądowej, w czasie dwunastogodzinnego szkolenia przygotowano teoretycznie i praktycznie do dokonywania ocen zeznań, przy użyciu czterech różnych metod: Statement Validity Assessment, Reality Monitoring, Scientific Content Analysis i MASAM.

Sędziowie kompetentni posługiwali się skalą sześciu punktową, przy czym, prowadząc analizę treści przy użyciu SVA, RM i SCAN oceniali, czy zeznanie spełnia dane kryterium (1 – oznaczało zupełne niespełnienie kryterium, 6 – wyraźne, całkowite spełnienie kryterium). Natomiast wtedy, gdy posługiwali się kryteriami MASAM (grupą 12 kryteriów sędziowskich – zob. Aneks 1, str. 343), ustalali poziom zgodności treści złożonych zeznań, z trzema grupami zmiennych (Co się stało? Kto zeznaje? Jak został przesłuchany?), przy czym 1 na skali oznaczało sprzeczność cech zeznania ze zmiennymi, a 6 oznaczało pełną zgodność formy i treści relacji świadka z właściwościami relacjonowanych obiektów i zdarzeń, cechami podmiotowymi świadka i warunkami przesłuchania.

Zgromadzone dane pozwoliły na ustalenie: poziomu błędów diagnostycznych; ustalenie, czy kryteria treściowe pozwalają rozróżnić zeznania szczerze, od zeznań świadomie fałszowanych; oraz ustalenie współczynników zgodności ocen dokonywanych przez poszczególnych sędziów kompetentnych. Dane prezentuje Tabela 4 (nast. str.).

Tabela 4. Analiza porównawcza poziomów błędów dla metod analizy treściowej

	Liczba prawidłowych klasyfikacji				Współczynniki zgodności W – Kendalla	
	Wiarygodne		Niewiarygodne		Wiarygodne	Niewiarygodne
SVA	19/30	63,33%	18/30	60,00%	0,41	0,39
RM	21/30	70%	16/30	53,33%	0,36	0,26
SCAN	19/30	63,33%	17/30	56,66%	0,34	0,32
MASAM	35/45	77,77%	39/45	86,66%	0,46	0,69

Jak pokazuje Tabela 4, w przeprowadzonych badaniach współczynnik prawidłowych klasyfikacji zawierał się w przedziale od 53% do 87%. Najbardziej skuteczną metodą oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań okazał się MASAM, uzyskując blisko 78% wskaźnik trafnych potwierdzeń dla zeznań szczerych oraz niemal 87% wskaźnik prawidłowego identyfikowania prób fałszowania obrazu rzeczywistości. W trzydziestu dziewięciu przypadkach, na czterdzieści pięć analizowanych, udało się wykryć dążenie świadka do złożenia zeznań nieszczerych. MASAM jako jedyna wykorzystana w badaniach metoda, nie przekroczyła 20% poziomu błędu, uznawanego w literaturze z zakresu psychologii sądowej, za warunkujący dopuszczalność wykorzystania metody naukowej w badaniach sądowych (m.in.: Ackerman M.J., 2005; Memon A., Vrij A. i Bull R., 2003a oraz 2003b; Kapardis A., 2003).

Warto jednocześnie zwrócić uwagę, że i współczynnik zgodności sędziów kompetentnych był najwyższy dla MASAM.

Tabela 5. Różnice między zeznaniami szczerymi i fałszywymi

Metoda analizy	Szczerze średnia (<i>sd</i>)	Fałszywe średnia (<i>sd</i>)	Wilksa	F	<i>p</i>	η^2	
SVA	81,70 (8,90)	81,13 (7,92)	0,810927	0,4909	0,9512	0,1890	n.i.
RM	30,70 (3,49)	31,00 (3,11)	0,930087	0,4792	0,0865	0,0699	n.i.
SCAN	40,57 (5,72)	37,67 (2,93)	0,739513	1,5371	0,1494	0,2600	n.i.
MASAM	59,33 (5,34)	31,53 (5,71)	0,111936	50,907	0,00	0,8880	s.i.

Istotnych statystycznie różnic w obrębie diagnoz dokonanych z zastosowaniem MASAM, w przeciwieństwie do trzech pozostałych metod analizy, dostarczyło również porównanie wyników ogólnych uzyskiwanych przez zeznania oparte na osobistych doświadczeniach i zeznania zmyślane (zob.: Tabela XX). Ze zgromadzonych danych wynika, iż brak było znaczących różnic w zakresie ogólnej oceny zeznania dokonanej przy użyciu metod SVA, RM i SCAN. W świetle ustaleń dokonanych z zastosowaniem powołanych narzędzi, zeznania świadomie fałszowane nie różniły się istotnie od zeznań szczerych i prawdziwych.

Tymczasem, zestawienie ocen globalnych dokonanych przez sędziów kompetentnych przy użyciu MASAM, pokazuje wyraźne różnice w zakresie poziomu zgodności z kryteriami treściowymi pomiędzy zeznaniami szczerymi i prawdziwymi, a zeznaniami niewiarygodnymi. Ogólna liczba punktów, uzyskana przez dane zeznanie, stanowiąca miarę zgodności zeznania z psychologicznymi uwarunkowaniami wiarygodności, była niemal dwukrotnie wyższa dla zeznań szczerych, niż zeznań fałszywych. Godzi się również dodać, iż statystycznie istotne różnice w obrębie MASAM, stwierdzono w odniesieniu do każdego z zastosowanych w badaniach kryteriów (Wojciechowski B.W., 2010b).

7. Problematyka badań własnych

7.1. Cel badań własnych

Wybór określonej problematyki badawczej może być uzasadniony: dążeniem do rozstrzygnięcia sprzeczności między konkurencyjnymi teoriami, czy hipotezami; istnieniem luk w obszarze danej dyscypliny, to znaczy występowaniu niedoboru informacyjnych co do określonych zjawisk w związku z brakiem, lub znikomą ich eksploracją; czy też stanowić dążenie do zaprojektowania użytecznej metody, nadającej się do wykorzystania również przez innych badaczy (Spendel Z., 2005). Wybór problematyki badań własnych, uzasadniony był wszystkimi wskazanymi przyczynami. Zachodzi bowiem potrzeba rozstrzygnięcia sprzeczności między dotychczasowymi wynikami badań nad użytecznością analizy treściowej w opiniowaniu sądowo – psychologicznym oraz oceny dopuszczalności stosowania tej metody w polskiej praktyce ekspertalnej. Dotychczas nie poddano analizie treściowej zeznań zgromadzonych w polskim procesie karnym przy wykorzystaniu metod SVA, RM i SCAN, a metoda MASAM wymaga dalszej, wnikliwej i wszechstronnej weryfikacji. Biorąc pod uwagę efekty analizy i meta - analizy dotychczasowych badań aktowych oraz eksperymentalnych, za w pełni uzasadnione uznać należy podjęcie działań zmierzających do eksploracji przestrzeni zmiennych istotnie wpływających na wyniki procesu oceny wartości dowodowej zeznania. Tak zdefiniowany obszar zainteresowań, mieści się w zakresie pojęcia „badania” określonym przez R. Hymana, jako dążenie do osiągnięcia większej zgodności pomiędzy systemem teoretycznym, a zjawiskami do których się odnosi (1968).

Przeprowadzane na potrzeby niniejszej pracy badania będą realizowały zarówno cele poznawcze, jak i cele praktyczne. Mają za zadanie walidację istniejących (SVA, RM i

SCAN) i tworzonej (MASAM) metody analizy treściowej w badaniu spełniającym standardy zaproponowane przez D.T. Lykkena (Vrij A., 2009; Vrij A., 2008a), to znaczy przy zastosowaniu odpowiednich kryteriów prawdy materialnej w badaniach aktowych, zaś w części eksperymentalnej, przy wykorzystaniu zeznań świadków obejmujących doświadczenia, opisy obiektów i zdarzeń możliwie zbliżone do przeżyć, jakie mogą stać się udziałem świadka przestępstwa. Zgromadzone dane z jednej strony poprawią stan wiedzy na temat użyteczności analizy treściowej w praktyce sądowo – psychologicznej, z drugiej umożliwią sformułowanie zaleceń praktycznych dla biegłych sądowych psychologów oraz sędziów sądów powszechnych.

Nadrzędnym celem poznawczym planowanych badań jest dążenie do ustalenia, czy psychologiczne kryteria treściowe mogą być wykorzystywane do oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków dorosłych składanych w polskim procesie karnym. Osiągnięcie wyżej przedstawionego celu będzie wymagało przeprowadzenia badań pozwalających na rozstrzygnięcie, czy zeznania świadków oparte na osobistych, rzeczywistych doświadczeniach świadka (zeznania prawdziwe) różnią się pod względem treści i formy, ocenianych przy użyciu technik analizy treściowej, od zeznań fałszywych.

Biorąc pod uwagę przeznaczenie analizy treściowej i jej wykorzystanie w praktyce ekspertalnej, konieczne jest również określenia niezawodności tej metody, to znaczy częstości udanych identyfikacji. Należy ustalić poziom błędów I rodzaju (fałszywie pozytywny, polegający na błędnej identyfikacji) oraz poziom błędów II rodzaju (fałszywie negatywny, polegający na błędnej eliminacji). Na podstawie zgromadzonych danych z pomocą równania Bayesa będzie możliwe również określenie prawdopodobieństwa warunkowego, czyli prawdopodobieństwa, że prawdziwa jest hipoteza H przy założeniu istnienia dowodu D na rzecz tej hipotezy. Badanie niezawodności powinno być uzupełnione weryfikacją niezawodności interindywidualnej, to znaczy obiektywności,

intersubiektywności analizy treściowej, świadczącej o zgodności orzeczeń różnych ekspertów o takich samych lub podobnych kwalifikacjach.

Drugim istotnym celem poznawczym badań będzie poszukiwanie danych umożliwiających rozstrzygnięcie, która z technik analizy treściowej wykorzystywana do oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków dorosłych, pozwala na najbardziej niezawodną diagnozę oraz jaki jest poziom obciążenia błędami wyników analizy przy użyciu poszczególnych technik. Nadto, badania pozwolą ustalić, które kryteria treściowe zaproponowane przez psychologów, prawników i logików posiadają najwyższą przydatność diagnostyczną, to znaczy pozwalają na odróżnienie zeznań opartych na osobistych doświadczeniach świadka, od treści zmyślonych lub fałszywych.

Kolejnym, nie mniej ważnym celem, będzie eksploracja przestrzeni zmiennych wpływających na przebieg procesu oceniania wartości dowodowej zeznań oraz jego wynik końcowy. Dotychczas przeprowadzone badania nie pozwoliły na pełną identyfikację tych zmiennych dotyczących zeznania i sędziego kompetentnego, które mogą wpływać zakłócająco, albo poprawiać skuteczność diagnozy dokonanej z użyciem jednej z metod analizy treściowej. Istotne ustalenia mogą dotyczyć także charakteru relacji między zmiennymi.

Uzyskane w toku badań dane, będą stanowiły fundament dla dążeń do realizacji celu praktycznego – rozpowszechnienia wiedzy na temat poszczególnych metod analizy treściowej wśród biegłych sądowych oraz sędziów sądów powszechnych. Analiza wyników badań pozwoli na rozstrzygnięcie czy, a jeżeli tak to w jakich warunkach i która z metod analizy treściowej może być wykorzystywana w praktyce sądowej. Badania, ze względu na brak jednoznacznych wskazówek autorów w tym zakresie, będą również zmierzały do wypracowania standardowej procedury oceny psychologicznych

uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków, przy użyciu kryteriów treściowych i selekcję kryteriów treściowych charakteryzujących się najniższym poziomem errogenności.

Zgromadzone dane empiryczne i uwarunkowania teoretyczne, powinny również umożliwić stworzenie zarysu teoretycznego modelu oceny zeznań świadków, stanowiącego rozwinięcie, moduł dodatkowy, do modelu rezultatów zeznań świadków Jana M. Stanika.

7.2. Zadania i pytania badawcze

Przedstawione powyżej cele badań przyjmują postać następujących zadań badawczych:

1. Ustalenie wpływu intencji świadka dorosłego do składania zeznań prawdziwych na ocenę psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków dokonaną przy zastosowaniu psychologicznych technik analizy treściowej – SVA, SCAN, RM i MASAM.
2. Zebranie danych umożliwiających ustalenie, która z technik analizy treściowej jest najbardziej niezawodna.
3. Zebranie danych umożliwiających ustalenie, które z kryteriów treściowych są najbardziej niezawodne.
4. Ustalenie, w jakich warunkach jest zalecane, a w jakich warunkach odradzane posługiwanie się metodami analizy treściowej.
5. Ustalenie, czy sędziowie kompetentni dokonują bardziej niezawodnych ocen wartości dowodowej zeznań z zastosowaniem, czy bez zastosowania technik analizy treściowej.
6. Ustalenie standardów stosowania poszczególnych metod analizy treści zeznań świadków dorosłych.

7. Ustalenie, czy techniki treściowej analizy zeznań świadków odpowiadają kryteriom dopuszczalności dowodu z opinii biegłego sądowego psychologa w postępowaniu karnym.
8. Ocena, czy techniki analizy treściowej zeznań mogą być narzędziem sprzyjającym obiektywizacji oceny treści zeznań.
9. Poszukiwanie alternatywnych metod i technik oceny zeznań świadków dorosłych oraz sposobów podniesienia stopnia niezawodności diagnozy przy użyciu kryteriów treściowych.

Niniejsze cele można sprowadzić do następujących pytań badawczych (Miles M.B., Huberman A.M., 2000):

1. Czy zeznania dorosłych świadków szczerze, oparte na osobistych doświadczeniach, różnią się pod względem formy i treści, mierzonej przy użyciu technik psychologicznej analizy treściowej, od zeznań nieszczerych lub nieprawdziwych?
2. Czy techniki analizy treściowej – SVA, RM, SCAN i MASAM, pozwalają na różnicowanie zeznań prawdziwych od fałszywych?
3. Jaki jest poziom błędów I i II rodzaju oraz prawdopodobieństwo warunkowe dla poszczególnych metod analizy treściowej i poszczególnych kryteriów?
4. Jaki jest poziom błędów I i II rodzaju oraz prawdopodobieństwo warunkowe ocen wartości dowodowej zeznań, wyrażanych samodzielnie przez sędziów kompetentnych?
5. Jaki jest poziom niezawodności interindywidualnej metod analizy treściowej?
6. Jaki jest poziom niezawodności interindywidualnej samodzielnych ocen wartości dowodowej zeznań świadków dokonywanych przez sędziów kompetentnych?
7. Jakimi kryteriami treściowymi, przy ocenie wartości dowodowej zeznań świadków dorosłych, posługują się sędziowie kompetentni?
8. Które z ustalonych i wykorzystanych w toku badań kryteriów treściowych służących do oceny zeznań odznaczają się najwyższą niezawodnością?

9. Od czego zależą poziomy błędów I i II rodzaju oraz prawdopodobieństwo warunkowe ocen wartości dowodowej zeznań dokonywanych przy użyciu metod analizy treściowej i samodzielnie przez sędziów kompetentnych?
10. Jakie właściwości zeznań (obiektów i zdarzeń spostrzeganych przez świadka, cechy świadka oraz techniki przesłuchania) sprzyjają stosowaniu poszczególnych technik analizy treściowej i mają wpływ na zwiększenie niezawodności diagnozy?
11. Czy uwzględnienie w procesie oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków dorosłych procesu formowania się zeznań, może wpływać na zwiększenie trafności oceny dokonywanych przy użyciu metod analizy treściowej?
12. Czy psychologiczna analiza treściowa zeznań świadków może być wykorzystywana w praktyce sądowo – psychologicznej i stanowić narzędzie prawniczej oceny dowodów?

7.3. Podstawowe założenia i pojęcia empiryczne oraz zmienne i ich operacjonalizacja

Podstawą dla wszelkich zawartych w pracy rozważań oraz formułowania wniosków i propozycji praktycznych, a także analizy wyników badań, stanowić będzie model rezultatów zeznań świadków zaproponowany przez Jana M. Stanika (1986, 1985). Wykorzystując koncepcję T. Tomaszewskiego „Człowieka w sytuacji”, J.M. Stanik zawarł w postaci schematu psychologiczną problematykę uwarunkowań rezultatów zeznań świadków (zob. str. 69). Model rezultatów zeznań świadków Jana M. Stanika jest uznawany za wyjątkowo trafne ujęcie metodologiczne problematyki formowania się zeznań świadków, o wyjątkowej użyteczności praktycznej (Marten Z., 1985; Marten Z., 1990; Woszczek L., 1999; Maciejski M., 2009). Stąd też, badania i interpretacji wyników będzie nawiązywała wprost do tego właśnie modelu.

Zgodnie z koncepcją Jana M. Stanika, zeznania prawdziwe – relacja niezaburzona na skutek zniekształceń lub błędów, czy też intencjonalnego fałszowania opisu obiektów i zdarzeń, powinna różnić się od rezultatów zeznań złożonych przez świadków pod wpływem błędów lub świadomie dążących do przedstawienia fałszywego obrazu zdarzeń, jak też obiektów i osób w nim uczestniczących. Intencja do świadomego fałszowania obrazu rzeczywistości może być zaliczona do grupy zmiennych określanych jako warunki i sytuacje dzielące spostrzeżone zdarzenia od składania zeznań; wola zafałszowania obrazu rzeczywistości może wystąpić u świadka także w trakcie przesłuchania. Błędy powstające na etapie rejestrowania zdarzeń zaliczyć można do drugiej grupy zmiennych – „osoba spostrzegająca”, ale mogą również wystąpić na skutek oddziaływania czynników zakłócających i na późniejszych etapach formowania się zeznań – i w okresie dzielącym spostrzeżenie od relacjonowania, i w trakcie przesłuchania.

Ze względu na specyfikę technik analizy treściowej, badania będą opierały się również na hipotezie U. Undeutscha oraz odwoływały się do założeń teoretycznych techniki Reality Monitoring i MASAM, przedstawionych w części teoretycznej pracy.

W planowanych badaniach, ze względu na ich eksploracyjny charakter, obszar zmiennych będzie niewielki, a ich wzajemne relacje stosunkowo proste. Wysiłki badawcze będą się bowiem koncentrować na poszukiwaniu odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu szczerść i prawdziwość zeznań ma swoje odzwierciedlenie w rezultatach psychologicznej oceny wiarygodności zeznań świadków przeprowadzonej przy zastosowaniu kryteriów treściowych SVA, RM, SCAN i MASAM.

Biorąc pod uwagę cele i zadania badawcze, za najważniejszą zmienną uznać należy wiarygodność zeznania, rozumianą jako nadany zeznaniu przez oceniającego stopień prawdopodobieństwa, z jakim zawarte w nim informacje opisują stan rzeczywisty, prawdziwy, stopień prawdopodobieństwa zajścia w obiektywnej rzeczywistości faktów,

ujawnionych w jego treści. Wiarygodność zeznania ustalana przez sędziów kompetentnych w oparciu o wyniki analizy treści zeznań przy zastosowaniu jednej z technik analizy treściowej (SVA, RM, SCAN i MASAM) będzie zmienną wyjaśnianą (*explanandum*).

Psychologiczna ocena wiarygodności zeznań oparta na kryteriach SVA, RM, SCAN i MASAM stanowi przykład jednej z metod badań ilościowych – analizy treści (Silverman D., 2007). Opiera się na zbiorze kategorii zaproponowanych przez autora danej metody – kryteriach treściowych. Analiza zeznania polega na lekturze i poszukiwaniu w treści wypowiedzi świadka elementów, które mogą być zaliczone do poszczególnych kategorii, to znaczy spełniają przyjęte kryteria. Kategoryzacja treści – ich analiza z użyciem kryteriów treściowych, ma u swoich podstaw założenie, iż system kodowania będzie prowadził do tych samych rezultatów, na takim samym materiale który jest badany i do różnych rezultatów, jeżeli poddawany analizie materiał jest inny. A zatem, analiza treści zeznań z zastosowaniem kryteriów SVA, RM, SCAN i MASAM będzie prowadziła do innych wyników, jeżeli zeznania są prawdziwe i co za tym idzie, zasługują na wiarygodność, a inne będą rezultaty kategoryzacji treści, w przypadku gdy zeznania były zafałszowane intencjonalnie przez świadka, albo na ich treść miały wpływ błędy i zniekształcenia.

Techniki analizy treściowej to narzędzia kategoryzacji przynależności. Składają się ze zbioru kategorii (kryteriów treściowych) oraz pewnych zasad określających, w jaki sposób należy te kategorie stosować (Silverman D., 2007). Sędziowie kompetentni będą dokonywać oceny wiarygodności zeznań świadków posługując się skalą porządkową, sześciostopniową, dla każdego z kryteriów treściowych technik SVA, RM, SCAN i MASAM oraz wynikiem ogólnym obejmującym sumę punktów uzyskaną przez dane zeznanie. Następnie dokonają klasyfikacji relacji świadków pochodzących z akt sądowych do jednej z dwóch kategorii – prawdziwe (zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy), lub

falszywe (niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy na skutek błędów, zniekształceń, ale i kłamstwa); zaś w części eksperymentalnej do jednej z trzech kategorii – przeżyłem (relacja zawiera opis bezpośrednich, faktycznych przeżyć świadka), znam (relacja zawiera opis obserwacji świadka), wyobrażam sobie (relacja zawiera zafałszowany obraz rzeczywistości). Wskaźnikiem zmiennej wyjaśnianej będzie ogólna suma punktów przypisanych zeznaniu przez sędziów kompetentnych z wykorzystaniem jednej z technik analizy treściowej, jak również wartości nadawane przez sędziów kompetentnych poszczególnym kryteriom treściowym. Ustalenia sędziów kompetentnych będą konfrontowane z obiektywnymi wskaźnikami prawdziwości zeznania.

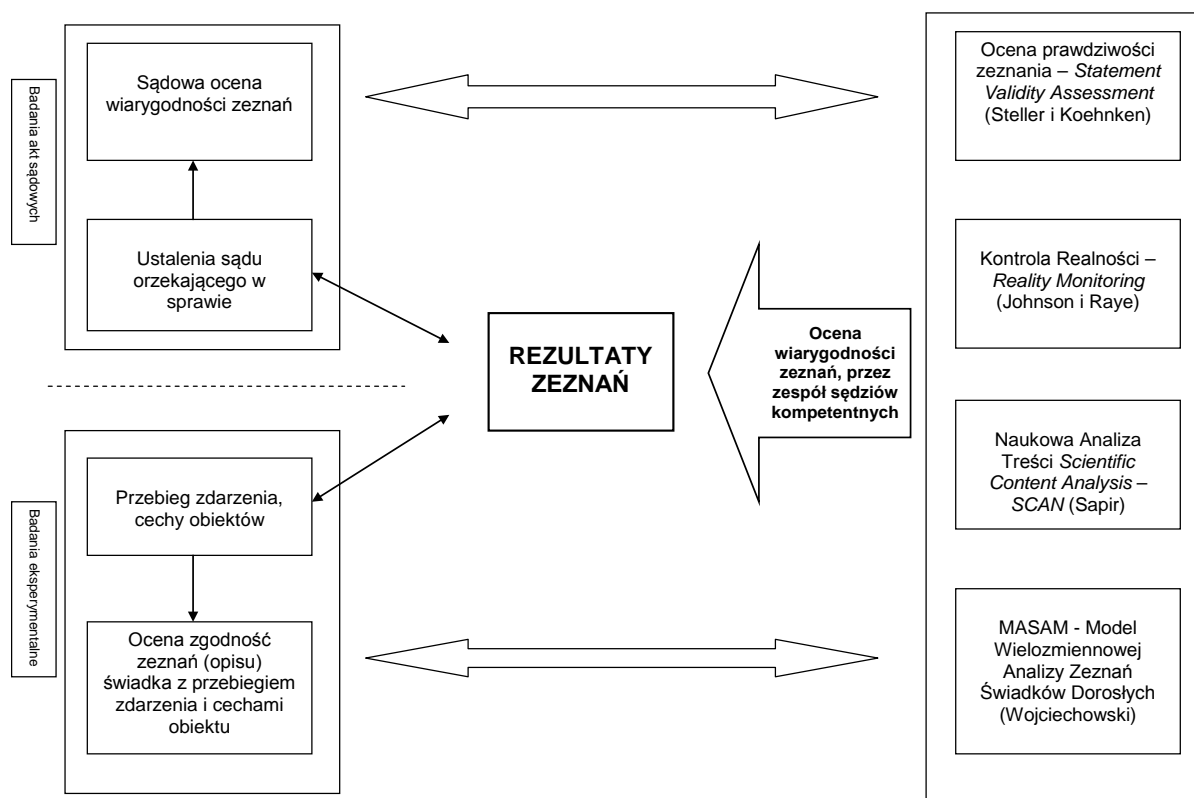
Za zmienne wyjaśniające (*explanans*) uznawane będą szczerść i prawdziwość zeznań, rozumiane zarówno jako zdolność, jak i intencja świadka do złożenia zeznań zgodnych z posiadaną wiedzą, to jest do przedstawienia cech obiektów i osób uczestniczących w zdarzeniu, jak również jego przebiegu odpowiednio do ich faktycznego przebiegu. Nadto, do zmiennych wyjaśniających zaliczyć można: rodzaj doświadczeń stanowiących podstawę relacji (m.in. kwalifikacja prawna przestępstwa, forma aktywności sportowej); cechy podmiotowe świadka (wiek, płeć, miejsce zamieszkania, uprzednia karalność za składanie fałszywych zeznań, pokrzywdzenie przestępstwem); właściwości zeznania, takie jak liczba przesłuchań, objętość (liczba słów), zmiany zeznań, związek świadka ze zdarzeniem (pośredni, bezpośredni); cechy podmiotowe sędziów kompetentnych takie jak wiek, płeć, poziom wykształcenia, tryb szkolenia, kolejność analizy zeznań oraz zasób doświadczeń związanych z analizą treściową.

Zmienną interweniującą będą techniki psychologicznej analizy treści zeznania, przedstawione w części teoretycznej pracy, to jest: Stament Validity Assessment, Scientific Content Analysis, Reality Monitoring i MASAM.

Badania będą obejmowały analizę zeznań świadków dorosłych – osób fizycznych, które ukończyły 17 lat i stosownie do treści art. 10 § 1 Kodeksu karnego mogłyby odpowiadać za czyny zabronione na zasadach określonych w tymże akcie prawnym.

7.4. Model badawczy

Model badawczy osadza się na analizie porównawczej – konfrontacji oceny wiarygodności zeznań świadków dorosłych składanych w postępowaniu karnym oraz zgromadzonych w części eksperymentalnej, dokonanej przez sędziów kompetentnych przy zastosowaniu technik analizy treściowej (SVA, RM, SCAN i MASAM), z danymi na temat wartości dowodowej zeznań wynikającymi z akt postępowania sądowego oraz ustalonymi podczas gromadzenia zeznań eksperymentalnych.

Rycina 3. Model badawczy

W części zwanej aktową, cztery metody analizy treściowej zostaną poddane weryfikacji w ten sposób, że nastąpi zestawie wyników przeprowadzonej z ich zastosowaniem oceny wiarygodności zeznań, z ustaleniami dokonanyymi przez sądy karne w toku procesu karnego. W części zwanej eksperymentalną, trzy kategorie świadków dorosłych zostaną przesłuchane, a zgromadzone w ten sposób zeznania zostaną poddane ocenie z zastosowaniem kryteriów treściowych SVA, RM, SCAN i MASAM.

Badania umożliwią sprawdzenie w jakim stopniu wpływ zmiennych psychologicznych istotnych dla formowania się rezultatów zeznań (znajdujących się w centrum modelu), w tym przede wszystkim świadome, zamierzone fałszowanie relacji, znajduje swoje odzwierciedlenie w wynikach oceny wartości dowodowej zeznania przeprowadzonej przy zastosowaniu jednej z czterech metod analizy treściowej. Stanowią próbę zweryfikowania, czy SVA, RM, SCAN i MASAM umożliwiają pomiar cech różnicujących zeznania prawdziwe i szczere, od zeznań złożonych pod wpływem błędów oraz zniekształceń, jak też zeznań kłamliwych. Nadto, poszukiwane będą te czynniki, które powodują błędy – rozbieżności w zakresie ocen wiarygodności relacji formułowanych przez sędziów kompetentnych i ich faktycznej wartości, to jest zgodności ze stanem faktycznym.

7.5. Kierunki analizy statystycznej materiału badawczego

Pierwszy poziom analizy danych empirycznych, obejmujący statystyki opisowe, wskaźniki wiarygodności, poziomy błędów I i II rodzaju, prawdopodobieństwa warunkowe oraz analizę średnich i odchyleń standardowych, będzie służył ustaleniu, jaka część poddawanych analizie zeznań spełnia kryteria psychologiczne ujęte w poszczególnych technikach analizy treściowej oraz jaki był poziom błędów

diagnostycznych. Nadto pozwoli stwierdzić, które kryteria psychologiczne przy dokonywaniu oceny przez sędziów kompetentnych wykorzystywane są najczęściej i jaką sędziowie kompetentni przyznają im wagę.

W drugiej kolejności, analizie porównawczej poddane zostaną wyniki ogólne oceny zeznań uznanych za wiarygodne oraz zeznań uznanych za nieprawdziwe, przy użyciu statystyk opisowych, analizy rozkładów liczebności oraz testów istotności różnic dla zmiennych porządkowych. Ocena istotności różnic będzie dokonana z właściwą dla zmiennych nieparametrycznych analizą ANOVA rang Kruskala – Wallisa. Analiza pozwoli stwierdzić, czy przeprowadzenie psychologicznej analizy treściowej przy użyciu SVA, RM, SCAN i MASAM zeznań wywodzących się z różnych zbiorów, prowadzi do istotnie statystycznie różniących się wyników ogólnych analizy. Procedury porównawcze pozwolą również ocenić istotność różnic ocen indywidualnych kryteriów treściowych analizowanych metod i udzielenie odpowiedzi na pytanie, które z nich umożliwiają różnicowanie zeznań wiarygodnych i nieprawdziwych.

Analiza będzie również obejmować ocenę siły związków między poszczególnymi kryteriami danej metody, a wynikiem ogólnym analizy. Za narzędzie służące do oceny siły związku między danym kryterium, a wynikiem ogólnym posłuży współczynnik korelacji rangowej R (ρ) – Spearmana (Brzeziński J., 2007; Ferguson G.A., Y. Takane, 2002). Z pomocą regresji wielorakiej krokowej postępującej, ustalone zostaną czynniki BETA (b^*) pozwalające na dokonanie oceny, jaki jest wkład każdego z kryteriów treściowych przy prognozowaniu wyniku ogólnego. Z pomocą narzędzia „Dobór i eliminacja zmiennych”, stanowiącego część modułu „Data mining” programu Statistica zostanie przeprowadzona selekcja najlepszych predyktorów ocen wartości dowodowej relacji formułowanych przez sędziów kompetentnych i najlepszych predyktorów rzeczywistej wartości zeznania. Dane te zostaną następnie wykorzystane do budowy drzew klasyfikacyjnych.

8. Metody i organizacja badań

8.1. Etapy i przebieg badań

Badania realizowane na potrzeby niniejszej pracy można podzielić na dwa zasadnicze etapy – przygotowawczy i właściwy. Na etapie przygotowań przeprowadzono meta – analizę dotychczasowych wyników badań nad metodami analizy treściowej, literatury z zakresu psychologii zeznań świadków oraz orzecznictwa i piśmiennictwa prawniczego w zakresie dotyczącym oceny wiarygodności zeznań świadków. Następnie przeprowadzono hospitacje rozpraw sądowych, w trakcie których zgromadzono dane na temat możliwego wpływu technik przesłuchania na ilość i jakość uzyskanych zeznań, ocenianą przy zastosowaniu kryteriów treściowych. Wnioski płynące z ustaleń badawczych stanowiły podstawę dla założeń teoretycznych i kryteriów treściowych MASAM – Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych (zob. str. 103 i nast.). MASAM, przed przystąpieniem do badań zasadniczych, został poddany również wstępnej weryfikacji w badaniach pilotażowych (zob. str. 129 i nast.).

Drugi etap badań – zasadniczy, podzielić można na pięć części: gromadzenie zeznań aktowych, gromadzenie zeznań eksperymentalnych, szkolenie sędziów kompetentnych, analizę zeznań aktowych i analizę zeznań eksperymentalnych.

Zwrócono się do prezesów: Sądu Okręgowego w Katowicach, Sądu Okręgowego w Gliwicach, Sądu Okręgowego w Opolu, Sądu Okręgowego we Wrocławiu i Sądu Okręgowego w Świdnicy z prośbą o wyrażenie zgody na uzyskanie dostępu do akt spraw karnych rozstrzyganych w pierwszej instancji przez podległe sądy rejonowe i wydziały karne pierwszej instancji sądu okręgowego. Wskazano, że na potrzeby badań potrzebne są akta spraw, które były rozpoznawane w dwóch instancjach, a zarzuty apelacji dotyczyły

oceny zeznań świadków zgromadzonych w toku postępowania. Wnioski zostały rozpoznane pomyślnie przez Prezesów Sądów Okręgowych i ustalono, że swoje akta udostępnią: Wydział IV Karny Sądu Okręgowego w Gliwicach (dla którego sądem odwoławczym jest Sąd Apelacyjny w Katowicach Wydział II Karny), Wydział V Karny Sądu Okręgowego w Katowicach (dla którego sądem odwoławczym jest Sąd Apelacyjny w Katowicach Wydział II Karny), Wydział II Karny Sądu Rejonowego w Dzierżoniowie i Wydziały VI Karny oraz Wydział II Karny Sądu Rejonowego w Kłodzku (dla których sądem odwoławczym jest Sąd Okręgowy w Świdnicy Wydział IV Karny Odwoławczy), Wydział II Karny Sądu Rejonowego w Nysie (dla którego sądem odwoławczym jest Sąd Okręgowy w Opolu Wydział VII Karny Odwoławczy) oraz Sąd Rejonowy dla Wrocławia – Śródmieścia Wydział II Karny (dla którego sądem odwoławczym jest Sąd Okręgowy we Wrocławiu Wydział IV Karny Odwoławczy).

Spośród akt udostępnionych przez sądy, dokonywano wyboru spraw zakończonych prawomocnymi wyrokami (od których nie przysługują już zwykłe środki zaskarżenia), a składane w toku postępowania zeznania były przedmiotem oceny przez sądy obu instancji i stanowiły podstawę do dokonania ustaleń faktycznych sprawy. Do uznania, że zeznanie świadka było prawdziwe - odzwierciedlało faktyczny przebieg zdarzeń, niezbędne było ustalenie, że sądy obu instancji uznały zeznania świadka za wiarygodne, a przedstawiony przez niego opis zdarzeń i obiektów był potwierdzony innymi dowodami – oględzinami miejsca lub osób, zeznaniami innych świadków, opiniami biegłych sądowych lub dowodami rzeczowymi. Zeznania fałszywe pochodziły z akt postępowań prowadzonych o przestępstwo z art. 233 k.k. (składanie fałszywych zeznań), w których uzyskano przyznanie podejrzanego do winy – potwierdzenie, iż złożone zeznania były fałszowane, a okoliczności wcześniej zafałszowane przez świadka zostały potwierdzone w jego wyjaśnieniach. Dodatkowo, za przyjęciem, iż relacja świadka była zafałszowana

przemawiał fakt wydania w postępowaniu, w którym świadek złożył fałszywe zeznania na podstawie innych zgromadzonych dowodów wyroku potwierdzającego, że relacja świadka była świadomie, intencjonalnie fałszowana, a obraz obiektów i zdarzeń był spójny z jego późniejszymi wyjaśnieniami.

Akta sądowe każdej sprawy były poddane wnikliwej analizie, obejmującej wszystkie zgromadzone dokumenty. Dane na temat przebiegu postępowań sądowych oraz zeznań świadków gromadzono z pomocą przewodnika taksonomicznego po aktach sądowych (zob. Aneks 6, str. 353). Przewodnik pozwolił na zgromadzenie informacji na temat sądów i wydziałów prowadzących postępowanie w pierwszej i drugiej instancji, daty wystąpienia zdarzenia objętego postępowaniem, daty wydania postanowienia o wszczęciu postępowania przygotowawczego, daty sporządzenia aktu oskarżenia, terminu wydania wyroku przez sąd I i II instancji oraz daty uprawomocnienia wyroku. Zgromadzono informacje na temat kwalifikacji prawnej czynu oraz wniosków co do kary i środków karnych zgłoszonych przez oskarżyciela publicznego, oskarżonego i obrońcę. Odnotowano również informacje na temat płci, wieku, stanu cywilnego, miejsca zamieszkania i co do uprzedniej karalności oskarżonego lub oskarżonych, stosowaniu tymczasowego aresztowania oraz postawy oskarżonego (składania lub odmowy składania wyjaśnień, stałości i ewentualnych zmian). Odnośnie świadków, z akt uzyskano dane na temat wieku, płci, stanu cywilnego, miejsca zamieszkania i uprzedniej karalności świadka za składanie fałszywych zeznań, daty złożenia pierwszych i kolejnych zeznań w postępowaniu przygotowawczym, daty złożenia pierwszych i kolejnych zeznań w postępowaniu sądowych, zmian w treści zeznań oraz etapu, na jakim zmiana nastąpiła, stosunku do oskarżonych, zaangażowaniu w zdarzenia objęte postępowaniem (świadek bezpośredni, pośredni, poboczny, pokrzywdzony) oraz relacje między treścią zeznań, a rozstrzygnięciem sądu (zgodne lub niezgodne z treścią wyroku). W przewodniku

taksonomicznym odnotowano również dane dotyczące innego materiału dowodowego zgromadzonego w toku postępowania, w tym: dowodów rzeczowych, fotografii, zaświadczeń lekarskich, opinii biegłych, jak również znaczenie poszczególnych dowodów dla rozstrzygnięcia i zgodność płynących z nich ustaleń z treścią relacji świadka.

Po utrwaleniu danych dotyczących przebiegu postępowania i informacji na temat materiału dowodowego, wykonywano fotokopie protokołów przesłuchań świadków występujących w danej sprawie. Zapis obejmował wszystkie złożone przez świadka zeznania, zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i w postępowaniu sądowym, wraz z wyciągami z protokołów konfrontacji. W przypadkach, gdy w postępowaniu występowało kilku dorosłych świadków – gromadzono zeznania wszystkich. Jeżeli zachodziła potrzeba wnikliwego przeanalizowania uzasadnień wyroków, albo treści środków zaskarżenia, wykonywano fotokopie i tych dokumentów. Ze względu na potrzebę ochrony danych osobowych świadków i stron postępowania, a także w celu ograniczenia wpływu bodźców zakłócających na przebieg analizy treściowej, zeznania zapisane w protokołach z postępowania przygotowawczego i postępowania sądowego utrwalone w formie fotokopii, były na dalszych etapach przygotowania do analizy przepisywane i sędziowie kompetentni otrzymywali je w formie standardowego arkusza zeznania aktowego (zob. Aneks 7. - przykładowy arkusz zeznania aktowego, str. 355). Liczba słów użytych przez świadka do opisu zdarzeń była sumowana.

Na potrzeby badań, obok zeznań z akt sądowych, zgromadzono również relacje na temat trzech rodzajów aktywności sportowej: gry w piłkę ręczną, paralotniarstwa i rajdów samochodowych. Zeznania uzyskano od trzech kategorii świadków: zawodników czynnie uprawiających jedną z tych dyscyplin, czyli osób, które przeżyły mecz piłki ręcznej, start w rajdzie samochodowym albo lot paralotnią (kategoria zeznań – przeżyłem); świadków, którzy osobiście nigdy nie grali w piłkę ręczną, nie latali na paralotni i nie startowali w

rajdzie samochodowym, ale bardzo dobrze znają te dyscypliny, kibicowali sportowcom albo mieli wielokrotnie okazję obserwować ich uprawianie, czyli znajdowali się w sytuacjach umożliwiających bierne spostrzeganie, ale bez aktywnego, osobistego udziału (kategoria zeznań – znam); osoby, które osobiście nie uprawiały danego sportu, nie znają podstawowych zasad wskazanych dyscyplin, nie wiedzą na czym polegają, gdzie się odbywają, jakich wymagają środków, nigdy nie obserwowali osób uczestniczących w danej formie aktywności (kategoria zeznań – wyobrażam sobie).

Uzupełnienie zeznań relacjami na temat aktywności sportowej było uzasadnione dążeniem do zweryfikowania hipotezy Undeutscha oraz miało na celu stworzenie warunków do prowadzenia badań na zeznaniach, których rzeczywista wartość jest możliwa do ustalenia w oparciu o właściwe kryteria prawdy materialnej. Ponadto, część eksperymentalna badań miała umożliwić porównanie trzech kategorii zeznań – bezpośrednich uczestników zdarzeń (kategoria „przeżyłem”), obserwatorów (kategoria „znam”) i osób, które są zmuszone do udzielania odpowiedzi na pytania poprzez odwołanie się do innych źródeł danych, niż osobiste doświadczenia (kategoria „wyobrażam sobie”). Warto w tym miejscu podkreślić, iż w dotychczasowych badaniach zeznania dzielono wyłącznie na dwie kategorie – prawdziwe i fałszywe. Biorąc jednak pod uwagę, z jednej strony psychologiczne mechanizmy formowania się zeznań, a z drugiej strony potrzeby praktyki sądowej, za w pełni uzasadnione uznać należy wprowadzenie dodatkowej (obok zeznań prawdziwych i fałszywych) kategorii zeznań – opartych na biernej obserwacji (kategoria „znam”). Niezwykle cenne mogą się bowiem okazać ustalenia odnośnie tego, czy analiza treściowa umożliwia różnicowanie zeznań świadków bezpośrednio uczestniczących w określonych zdarzeniach, od zeznań biernych obserwatorów. Warto również sprawdzić, czy zeznania świadomie fałszowane, będą

różniły się pod względem formy i treści od zeznań opartych wyłącznie na pasywnym rejestrowaniu określonych zdarzeń.

Do udziału w badaniach zaproszono kierowców i pilotów rajdowych startujących w zaliczanym do Rajdowych Samochodowych Mistrzostw Polski Rajdzie Świdnickim (przeżyłem), osoby kibicujące zawodnikom na odcinkach specjalnych tego rajdu (znam) oraz osoby niezainteresowane rajdami spośród grona znajomych badacza (wyobrażam sobie). O swoich doświadczeniach paralotniarskich opowiedzieli także członkowie Stowarzyszenia Paralotniarskiego „Sudety” (przeżyłem) oraz osoby z grona ich najbliższych, które same nie miały okazji do przelotu na paralotni, ale widziały startowisko, lądowisko i posiadają podstawową wiedzę na temat tej formy aktywności (znam); do złożenia zeznań na temat paralotniarstwa trzeciej kategorii (wyobrażam sobie) poproszono osoby znane badaczowi, które nie miały okazji obserwować przelotu paralotnią, nie rozróżniały paralotniarstwa od spadochroniarstwa. Swoimi doświadczeniami na temat gry w piłkę ręczną podzieliły się zawodniczki Kadry Narodowej uczestniczące w turnieju eliminacyjnym do Mistrzostw Europy odbywającego się w Dzierżoniowie oraz członkowie sekcji piłki ręcznej Akademickiego Związku Sportowego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach reprezentujący Uczelnię w mistrzostwach akademickich. Ponadto, podczas turnieju eliminacyjnego do Mistrzostw Europy przeprowadzono przesłuchania kibiców piłki ręcznej (kategoria: znam). Ostatnią grupę świadków, nie posiadających wiedzy na temat gry w piłkę ręczną – nie znających liczby zawodników drużyny i podstawowych zasad gry, stanowiły osoby wybrane z grona dalszych znajomych badacza.

Świadkowie składający zeznania w części eksperymentalnej udzielali odpowiedzi na te same pytania, zadawane w identycznym porządku (zob. Aneks 8., str. 356). Odpowiedzi były rejestrowane z użyciem dyktafonu. Zeznania były następnie

przepisywane, z zachowaniem dosłownych wypowiedzi świadka i przerw w wypowiedziach, w celu ograniczenia wpływu zmiennych zakłócających na przebieg analizy treściowej. Sędziowie kompetentni otrzymywali relację utrwaloną w formie standardowego arkusza zeznania eksperymentalnego (zob. Aneks 9. - przykładowy arkusz zeznania eksperymentalnego, str. 358). W trakcie przesłuchania gromadzono również informacje na temat płci, wieku, wykształcenia świadka, stażu – deklarowanego lub faktycznego okresu związania z daną dyscypliną sportu. Zapisywano jak długo trwała rozmowa ze świadkiem oraz sumowano liczbę użytych słów.

Do udziału w projekcie badawczym, w charakterze sędziów kompetentnych przeprowadzających analizę treściową, zaproszono studentów Uniwersytetu Śląskiego, IV i V roku studiów stacjonarnych i niestacjonarnych na kierunku psychologia, przede wszystkim ze specjalizacji kliniczno – sądowej, ale i z pozostałych specjalizacji. Podczas spotkań przygotowawczych poprzedzających zgłoszenie udziału, przedstawiono zamierzenia i cele oraz przebieg badań. Upředzono, że udział w badaniach wiąże się z koniecznością uczestnictwa w szkoleniu oraz przeprowadzenia kilkudziesięciu analiz treściowych z zastosowaniem różnych metod. Udział w projekcie badawczym był dla sędziów kompetentnych dobrowolny, wolny od opłat, ale i od wynagrodzenia, nie skutkował ani poprawą oceny, ani uzyskaniem jakiegokolwiek zaliczenia. Sędziowie kompetentni bez żadnych konsekwencji mogli zrezygnować z udziału w projekcie, na każdym jego etapie.

Zajęcia szkoleniowe odbywały się w salach dydaktycznych na Wydziale Pedagogiki i Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, w dwóch trybach: tygodniowym i weekendowym. Szkolenie obejmowało łącznie 32 godziny zajęć. W trybie tygodniowym odbyło się 8 popołudniowych (w godzinach 16 – 20) spotkań trwających po cztery godziny zegarowe, w środy i czwartki; w równoległym trybie szkolenia w dwa

weekendy doszło do 4 spotkań, trwających po 8 godzin zegarowych (w soboty w godzinach 10 – 18 i niedziele w godzinach 10 – 18). Sędziowie kompetentni mieli możliwość udziału w zajęciach w jednym, albo drugim trybie szkolenia, bądź też ich łączenia pod warunkiem ukończenia szkolenia w zakresie wszystkich ośmiu modułów, ale najczęściej dokonywali wyboru jednego z dominujących trybów szkolenia.

Szkolenie obejmowało osiem bloków tematycznych, stanowiło połączenie wykładów, ćwiczeń i zajęć laboratoryjnych. Zakres tematyczny szkolenia prezentuje Tabela 6. (zob. str. 152). Pierwsze spotkanie (blok A) poświęcono omówieniu problematyki i celu badań, organizacji projektu oraz roli sędziów kompetentnych. W ramach zajęć bloku B omówiono problematykę psychologicznej oceny wiarygodności zeznań świadków, w tym wyjaśniono znaczenie takich pojęć jak kłamstwo, wiarygodność, prawdziwość, fałszywość, szczerść, nieszczerść, przedstawiono aktualny stan wiedzy i wyniki współczesnych badań nad metodami oceny wartości dowodowej zeznań. W trakcie zajęć poświęconych poszczególnym metodom analizy treściowej (bloki od C do F) w pierwszej części prezentowano założenia teoretyczne poszczególnych metod oraz przegląd dotychczasowych badań nad ich zastosowaniem do analizy treści zeznań świadków dorosłych. Następnie, przeprowadzano wspólne analizy zeznań pochodzących z akt sądowych lub eksperymentalnych (nie wykorzystywanych już na późniejszych etapach badań) oraz dyskutowano i omawiano znaczenie poszczególnych kryteriów treściowych, jak i zasad stosowania poszczególnych technik analizy. Sędziowie kompetentni otrzymywali na bieżąco materiały szkoleniowe obejmujące najważniejsze treści omawiane w trakcie szkolenia. Dwa ostatnie bloki (G i H) obejmowały dalsze ćwiczenia z analizy treściowej przy użyciu poszczególnych metod oraz miały na celu zaznajomienie sędziów kompetentnych z arkuszami zeznań i arkuszami do analizy treściowej stosowanymi w części badawczej. Ukończenie szkolenia obejmującego wszystkie bloki tematyczne było

warunkiem dopuszczenia do udziału w dalszych etapach projektu badawczego – analizie zeznań. Obecność na szkoleniach była potwierdzana przez sędziów kompetentnych podpisami na listach obecności.

Tabela 6. Zakres tematyczny szkolenia sędziów kompetentnych

Blok	Godziny	Zagadnienia
A	4 1 – 4	Wprowadzenie - opis planowanych badań, celu realizowanego projektu oraz wyjaśnienie roli sędziów kompetentnych. Omówienie modelu rezultatów zeznań świadków, prezentacja wpływu rozmaitych zmiennych na rezultaty zeznawania.
B	4 5 – 8	Wyjaśnienie pojęć wiarygodność, szczerść, prawdziwość i kłamstwo. Omówienie psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań, czynników wpływających na prawdziwość i szczerść zeznań. Analiza wybranych zeznań. Omówienie technik i metod wykorzystywanych do oceny psychologicznych uwarunkowań wiarygodności.
C	4 9 – 12	Statement Validity Assessment (SVA) jako jedna z technik analizy treściowej: założenia teoretyczne, opis metody, analiza poszczególnych kryteriów treściowych oraz omówienie metody stosowania tego narzędzia. Prezentacja i analiza wyników dotychczasowych badań nad skutecznością i trafnością tej techniki.
D	4 13 – 16	Reality Monitoring (RM) jako jedna z technik analizy treściowej: założenia teoretyczne, opis metody, analiza poszczególnych kryteriów treściowych oraz omówienie metody stosowania tego narzędzia. Prezentacja i analiza wyników dotychczasowych badań nad skutecznością i trafnością tej techniki.
E	4 17 – 20	Scientific Content Analysis (SCAN) jako jedna z technik analizy treściowej: założenia teoretyczne, opis metody, analiza poszczególnych kryteriów treściowych oraz omówienie metody stosowania tego narzędzia. Prezentacja i analiza wyników dotychczasowych badań nad skutecznością i trafnością tej techniki.
F	4 21 – 24	Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych (MASAM) jako jedna z technik analizy treściowej: założenia teoretyczne, opis metody, analiza poszczególnych kryteriów treściowych oraz omówienie metody stosowania tego narzędzia. Prezentacja i analiza wyników dotychczasowych badań nad skutecznością i trafnością tej techniki.
G	4 25 – 28	Warsztaty: prezentacja i omówienie arkuszy i wszelkich narzędzi wykorzystywanych w badaniach. Omówienie sposobów dokonywania oceny, wyjaśnienie znaczenia poszczególnych informacji, zakresu pojęciowego kryteriów. Nauka poszczególnych metod oceniania przy zastosowaniu SVA, RM, SCAN i MASAM, dyskusja nad sposobami postępowania oraz uzyskiwanymi wynikami analizy.
H	4 29 - 32	Warsztaty: analizy wybranych zeznań, przy użyciu poszczególnych technik analizy treściowej. Omówienie problemów praktycznych, wątpliwości, sposobów rozstrzygania wątpliwości.

Po zakończeniu szkoleń, sędziowie kompetentni deklarowali liczbę analiz treściowych, jaką gotowi są przeprowadzić, przy czym zawierała się ona w przedziale od 20 do 60. Następnie na drodze losowego doboru utworzono dwie podgrupy: połowa sędziów kompetentnych odbywających szkolenie w trybie weekendowym i połowa sędziów kompetentnych odbywających szkolenie w trybie tygodniowym przystąpiła w pierwszej kolejności do analizy zeznań aktowych, a pozostali sędziowie kompetentni rozpoczęli analizy treściowe od zeznań eksperymentalnych. Podział na podgrupy był uzasadniony dążeniem do minimalizacji wpływu zmiennych zakłócających na przebieg analiz treściowych.

Następnie, sukcesywnie przygotowywano indywidualne zestawy zeznań do analizy dla każdego z sędziów obejmujące jednorazowo od pięciu do dziesięciu zeznań i określano, jaką metodą zeznanie ma być przeanalizowane. Zeznania aktowe były analizowane łącznie przez ośmiu sędziów kompetentnych, to znaczy przez dwie osoby niezależnie przeprowadzające analizę, z zastosowaniem czterech różnych metod (2 osoby x 4 metody analizy = 8); zeznania eksperymentalne były analizowane przez sędziów kompetentnych z obu podgrup. Kontrolę nad prawidłowym przygotowaniem zestawów umożliwiało nadanie każdemu sędziemu kompetentnemu oraz zeznaniu odpowiednich numerów porządkowych oraz opracowanie zestawów zeznań w postaci macierzy (zob. Aneks 10., str. 359).

Sędziowie kompetentni w zależności od tego, do której z podgrup zostali zaliczeni, najpierw przeprowadzali analizę zeznań aktowych, a po przeanalizowaniu połowy zadeklarowanych zeznań przystępowali do analizy zeznań eksperymentalnych, albo kolejność ta była odwrócona. Zestawy zeznań oraz odpowiednie arkusze oceny były przekazywane sędziom kompetentnym w formie papierowej, albo przesyłane na adresy poczty elektronicznej w formie plików. Po przeprowadzeniu analizy, sędziowie

kompetentni albo przesyłali wypełnione arkusze oceny na adres poczty elektronicznej badacza, albo przekazywali je w formie papierowej.

Do czasu przeanalizowania wszystkich zeznań, sędziowie kompetentni nie byli informowani o poprawności albo wadliwości oceny wartości dowodowej zeznania. Jeżeli zachodziła taka potrzeba, udzielano im jedynie dalszych wyjaśnień na temat założeń teoretycznych poszczególnych metod analizy i zasad stosowania kryteriów treściowych, czy też sposobów wykorzystania arkuszy do oceny treściowej.

8.2. Opis próby

8.2.1. Badania aktowe

Na potrzeby badań zgromadzono zeznania z 46 spraw rozpoznawanych w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy w Katowicach, Sąd Okręgowy w Gliwicach, Sąd Rejonowy w Nysie, Sąd Rejonowy w Kłodzku, Sąd Rejonowy w Dzierżoniowie i Sąd Rejonowy we Wrocławiu. Utrwalono zeznania 157 świadków dorosłych, przesłuchiwanym łącznie 343 razy. A zatem, średnio w postępowaniach karnych przesłuchano trzech lub więcej świadków w każdej ze sprawy, a zeznania świadków wykorzystane w badaniach obejmowały treści przekazane średnio w czasie dwóch lub większej liczby przesłuchań. Szczegółowe dane dotyczące organów prowadzących postępowanie, liczby postępowań, kwalifikacji prawnej czynów, liczbie przesłuchanych świadków oraz liczbie przesłuchań zawiera Tabela 7 (nast. str.)

Tabela 7. Charakterystyka próby zeznań aktowych

Sąd	Liczba spraw	Kwalifikacja prawna czynu	Liczba świadków	Liczba przesłuchań
Okręgowy Katowice	6	280 § 1 kk i 158 § 1 kk; 53 ust. 2 i 54 ust. 1 ust. o przec. nark.; 280 § 2 kk; 156 § 1 pkt 2 i § 3 kk; 310 § 1 kk i 286 kk; 148 § 1 kk	23	57
Okręgowy Gliwice	6	297 § 1 kk; 59 ust. 2 ustawy o przec. nark.; 271 § 1 kk; 286 § 1 kk; 148 § 1 kk; 62 ust. 1 ust. o przec. nark. ; 280 § 2 kk w zw. z 13 § 1 kk	15	24
Rejonowy Nysa	8	156 § 2 kk; 233 kk; 280 § 1 kk; 159 kk; 279 § 1 kk; 197 § 1 kk; 164 § 1 kk	25	46
Rejonowy Kłodzko	9	190 § 1 kk; 158 § 1 kk; 157 § 2 kk; 233 § 1 kk; 193 kk 224§ 2 kk i 226 § 1 kk; 280 § 1 kk; 157 § 1 kk; 275 § 1 kk; 270 § 1 kk; 297 § 1 kk; 286 § 1 kk; 222 § 1 kk; 178 § 1 kk	31	80
Rejonowy Wrocław	9	62 ust. 1 ust. o przec. nark.; 280 § 1 kk i 157 § 2 kk; 280 § 1 kk i 275 kk; 280 § 1 kk; 158 § 1 kk; 280 § 1 kk i 276 kk; 157 § 2 kk i 190 § 1 kk;	32	66
Rejonowy Dz-ów	8	278 kk, 179 § 1 kk, 280 § 1 kk 177 § 1 kk i 177 § 2 kk, 300 § 2 kk	31	70
SUMA	46		157	343

Zeznania były składane w sprawach o przestępstwa: z art. 148 k.k. (zabójstwo); art. 156 k.k. i 157 k.k. (spowodowanie uszczerbku na zdrowiu i naruszenie czynności organizmu), art.158 k.k. (udział w bójce); art. 173 k.k. (spowodowanie katastrofy komunikacyjnej); art. 177 k.k. (nieumyślne spowodowanie wypadku w ruchu lądowym); art. 179 k.k. (dopuszczenie do ruchu pojazdu w złym stanie technicznym lub kierowcy znajdującego się w stanie nietrzeźwości lub nie posiadającą wymaganych uprawnień); art.

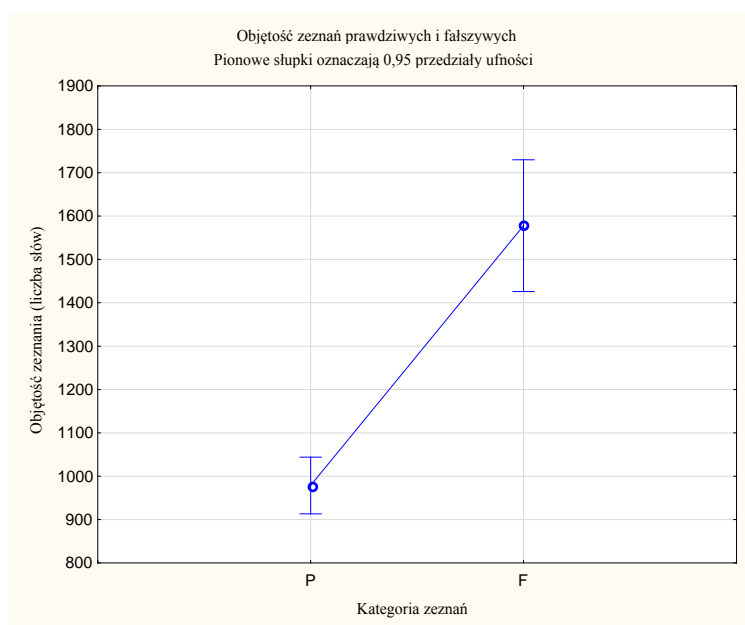
190 k.k. (groźby karalne); art. 193 k.k. (naruszenie miru domowego); art. 222 k.k. (naruszenie nietykalności funkcjonariusza publicznego); art. 224 k.k. (wymuszenie na funkcjonariuszu publicznym); art. 226 k.k. (znieważenie funkcjonariusza publicznego); art. 270 k.k. (fałszerstwo dokumentu); art. 275 k.k. (posłużenie się lub kradzież dokumentu); art. 276 k.k. (zniszczenie, ukrycie dokumentu); art. 278 k.k. (kradzież); art. 279 k.k. (kradzież z włamaniem); art. 280 k.k. (rozbój); art. 286 k.k. (oszustwo); art. 297 k.k. (oszustwo kredytowe); art. 300 k.k. (działanie na szkodę wierzycieli); art. 310 k.k. (fałszowanie pieniędzy lub papierów wartościowych). Ponadto, zarzuty obejmowały przestępstwa skodyfikowane w ustawie z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii (Dziennik Ustaw z 2005 roku, nr 179, poz. 1485), w tym: w art. 53 ustawy (wytwarzanie środków odurzających); art. 54 ustawy (posiadanie narzędzi niezbędnych do wytwarzania środków odurzających); art. 59 ustawy (udzielenie substancji psychoaktywnej); art. 61 ustawy (obróć prekursorami); art. 62 ustawy (posiadanie substancji psychoaktywnej).

Ze względu na liczebność próby wynikającą z zadeklarowanej przez sędziów kompetentnych ilości analiz i organizacji badań, analizie treściowej poddano zeznania 91. świadków spośród zebranych relacji, w tym 77 zeznań prawdziwych (84,61%) i 14 zeznań fałszywych (15,39%). Łącznie uzyskano 614 analiz treściowych, w tym: 114 analiz zeznań złożonych w postępowaniu przed Sądem Rejonowym w Dzierżoniowie, 117 analiz zeznań złożonych w postępowaniu przed Sądem Rejonowym we Wrocławiu, 70 analiz zeznań złożonych w postępowaniu przed Sądem Okręgowym w Katowicach, 114 analiz zeznań złożonych w postępowaniu przed Sądem Okręgowym w Gliwicach, 76 analiz zeznań z akt Sądu Rejonowego w Nysie i 123 analiz zeznań z akt Sądu Rejonowego w Kłodzku.

Analizie treściowej poddano zeznania kobiet w 270 przypadkach (43,97%) i mężczyzn w 56,03%) przypadków, w wieku od 17 do 74 lat, przy czym średni wiek

świadka wynosił 36 lat i 6 miesięcy ($sd = 15,1487$). Treści zeznań zawierały opis bezpośrednich obserwacji świadków w 80,46% przypadków (świadek *de visu*), 18,40% zeznań pochodziło od świadków opierających swoje relacje na zasłyszanych informacjach (świadek *de auditu*), pozostali świadkowie składali zeznania dotyczące okoliczności towarzyszących zdarzeniom, pobocznych (1,14%). Blisko połowa relacji poddawanych analizie treściowej pochodziła od świadków, którzy byli pokrzywdzonymi przestępstwem (45,93%). Zdecydowana większość zeznań była spójna i konsekwentna, jedynie w przypadku 18,24% zeznań poddawanych analizie w treści pojawiały się istotne zmiany.

Na treść wszystkich zeznań składanych przez świadka w toku całego postępowania, w trakcie jednego do siedmiu przesłuchań ($M = 2,51$, $sd = 1,19$) składała się liczba od 141 do 3 146 słów ($M = 1\,072,41$, $sd = 787,89$). Warto dodać, iż objętość zeznań prawdziwych była mniejsza, niż objętość zeznań fałszywych. Stwierdzono istotne statystycznie różnice między objętością zeznań prawdziwych, a ilością słów użytych przez świadków fałszujących zeznanie ($F(1,612) = 50,6493$, $p < 0,001$), ale tylko 8,64% wariancji objętości zeznań można wyjaśnić wartością dowodową zeznania ($\eta^2 = 0,08643$).

Rycina 4. Objętość zeznań prawdziwych i fałszywych

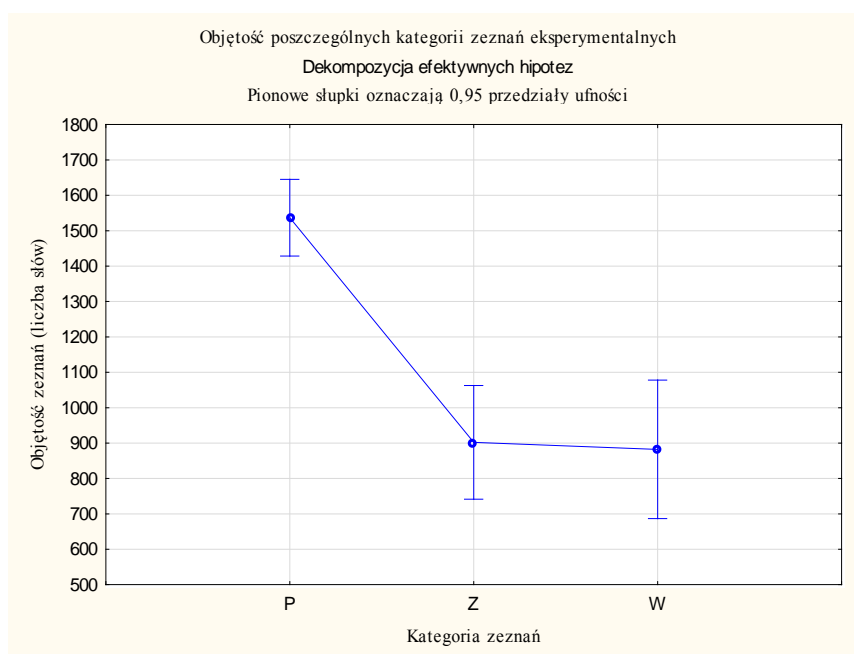
8.2.2. Badania eksperymentalne

Na potrzeby badań przeprowadzono łącznie 135 przesłuchań, to jest po 45 przesłuchań na temat rajdów samochodowych, paralotniarstwa i piłki ręcznej, a odpowiedzi na pytania udzieliło odpowiednio 45 świadków, którzy uprawiali daną dyscyplinę sportu, 45 kibiców i 45 osób, które nie miały bliższej styczności z daną formą aktywności fizycznej.

Uzyskano łącznie 603 analizy treści zeznań eksperymentalnych, nie wszystkie zgromadzone zeznania zostały jednak wykorzystane w toku badań. Liczba analiz, determinowana sumą zadeklarowaną przez sędziów kompetentnych oraz organizacja badań spowodowały, że analizy treściowe przeprowadzono na zeznaniach pochodzących od 42 świadków. Przy tym, analizą objęto zeznania pochodzące od świadków w wieku od 17 do 59 lat ($M = 29$ lat i 2 miesiące, $sd = 10$ lat i 6 miesięcy), 223 analiz przeprowadzono na zeznaniach kobiet i 380 analiz na zeznaniach mężczyzn, o faktycznym lub deklarowanym stażu wahającym się w przedziale od sześciu miesięcy do 20 lat ($M = 8$ lat i 4 miesiące, $sd = 5$ i pół roku). Zeznania w 43,12% przypadków dotyczyły rajdów samochodowych, 37,48% przypadków piłki ręcznej, a 19,40% analiz treściowych obejmowało relacje o lotach na paralotni. Sędziowie kompetentni poddali ocenie przede wszystkim zeznania oparte na osobistych doświadczeniach świadków, osób uprawiających jedną z trzech dyscyplin sportu – 56, 71% zeznań należało do kategorii „przeżyłem”, 25,87% zeznań stanowiło relację kibiców (kategoria „znam”), a 17,42% opisów pochodziło od osób nie posiadających doświadczeń związanych z daną formą aktywności (kategoria „wyobrażam sobie”).

W części eksperymentalnej świadkowie byli przesłuchiwi tylko raz. Objętość zeznań opisujących aktywność sportową mieściła się w przedziale od 78 do 21 405 słów

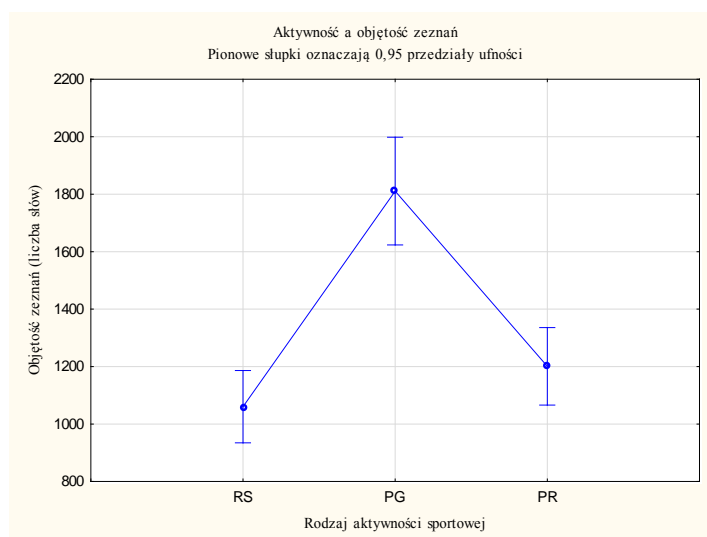
($M = 1\,285$, $sd = 1\,068,17$). Jednakże, w przeciwieństwie do zeznań aktowych, najdłuższe były zeznania z kategorii „przeżyłem - P” ($M = 1\,536,89$ słów, $sd = 1\,330,04$), dla zeznań z kategorii „znam - Z” średnia objętość wynosiła 902,01 słów ($sd = 353,32$), najkrótsze były relacje świadków zaliczane do kategorii „wyobrażam sobie - W” ($M = 882,25$ słów, $sd = 172,81$). Stwierdzono, że różnice objętości między trzema wskazanymi kategoriami zeznań były istotne statystycznie ($F(1,600) = 29,3417$, $p < 0,001$), ale podobnie jak w przypadku zeznań aktowych, jedynie 8,91% wariacji objętości zeznań eksperymentalnych można wyjaśnić wartością dowodową zeznania ($\eta^2 = 0,089092$).

Rycina 5. Objętość poszczególnych kategorii zeznań eksperymentalnych

Dostrzeżono również istotne statystycznie różnice objętości zeznań ze względu na formę aktywności sportowej opisywaną przez świadków uczestniczących w części eksperymentalnej badań. Najdłuższych odpowiedzi udzielali świadkowie opisujący paralotniarstwo ($M = 1\,810,88$ słów, $sd = 942,92$), wyraźnie krótsze były relacje na temat gry w piłkę ręczną ($M = 1\,200,87$ słów, $sd = 1\,441,20$) i nieco krótsze od nich zeznania poświęcone rajdom samochodowym ($M = 1\,060,37$ słów, $sd = 518,95$). Jednowymiarowy

test istotności wykazał różnice między objętością zeznań poświęconych trzem rodzajom aktywności ($F(1,600) = 21,8624$, $p < 0,001$), przy czym są one istotne statystycznie między zeznaniami na temat paralotniarstwa (PG), a zeznaniami o piłce ręcznej (PR) i rajdach samochodowych (RS).

Rycina 6. Różnice objętościowe zeznań w zależności od aktywności sportowej

8.3. Charakterystyka grupy sędziów kompetentnych

W badaniach uczestniczyło 43 sędziów kompetentnych, w wieku od 22 do 31 lat (średnia wieku 23 lata i 9 miesięcy, $sd = 1$ rok i 8 miesięcy), blisko 46,5% to studenci czwartego roku, a 53,5% to studenci 5 roku psychologii; niemal 68% stanowiła grupa studentów specjalizacji kliniczno – sądowej, a blisko jedna trzecia sędziów kompetentnych wybrała inną pierwszą specjalizację (najczęściej pracy i organizacji). Zdecydowana większość sędziów kompetentnych to kobiety (88,27%). Dziewiętnastu sędziów kompetentnych ukończyło szkolenie w trybie tygodniowym (8 spotkań w środy i czwartki, po 4 godziny), a 24 w trybie weekendowym (4 spotkania w soboty i niedziele, po 8 godzin); dwudziestu jeden sędziów kompetentnych wywodzących się zarówno z grupy

szkoleniowej tygodniowej, jak i z grupy szkoleniowej weekendowej rozpoczęło analizy od zeznań aktowych, a dwudziestu dwóch pozostałych od zeznań eksperymentalnych.

Sędziowie kompetentni przeprowadzili łącznie od dwudziestu do czterdziestu analiz treściowych, po połowie zeznań aktowych i zeznań eksperymentalnych. Analizy treściowe trwały średnio blisko 20 minut w przypadku obu rodzajów zeznań, ale zeznania aktowe analizowano w czasie od 1 minuty do 146 minut ($M = 19,77$ minuty, $sd = 12,48$ minuty), a zeznania aktowe od 4 do 70 minut ($M = 19,57$ minuty, $sd = 11,24$).

8.4. Metody i narzędzia badawcze

Na potrzeby badań opracowano dwa typy arkuszy zeznań świadków – dla zeznań aktowych i zeznań eksperymentalnych oraz dwa typy arkuszy do oceny zeznań świadków – również dla zeznań aktowych i zeznań eksperymentalnych, dla każdej z czterech metod analizy treściowej.

8.4.1. Arkusze zeznań

8.4.1.1. Arkusze zeznań aktowych

Arkusz zeznań aktowych (zob. Aneks 7., str. 355) w tabeli wstępnej zawierał następujące dane: płeć, wiek świadka, stan cywilny, miejsce zamieszkania, informację o karalności świadka za składanie fałszywych zeznań, informację o zmianie lub braku zmian zeznań, liczbę zeznań oraz daty, kiedy zeznania były składane, objętość zeznań wyrażoną liczbą użytych słów, wskazanie daty zdarzenia oraz informacje o tym, czy świadek był pokrzywdzonym przestępstwem, był bezpośrednim, pośrednim lub pobocznym świadkiem

zdarzeń, czy jego zeznania były spójne z rozstrzygnięciem sądowym i innymi dowodami zgromadzonymi w toku postępowania. Następnie, arkusz zawierał treści zeznań świadka złożonych w trakcie poszczególnych etapów postępowania (przygotowawcze/sądowe) ze wskazaniem daty złożenia. W dolnej części arkusza zeznania znajdowała się tabela zawierając kod danego zeznania i wskazanie techniki analizy treściowej, jaką powinien zastosować sędzia kompetentny.

8.4.1.2. Arkusze zeznań eksperymentalnych

Arkusz zeznania eksperymentalnego (zob. Aneks 9, str. 358) w umieszczonej na pierwszej stronie tabeli zawierał dane o płci, wieku, wykształceniu świadka, stażu, liczbie słów użytych do udzielenia odpowiedzi na pytania oraz wskazanie jak długo trwała rozmowa. Następnie arkusz zawierał zapis pytań i transkrypcję odpowiedzi udzielonych przez świadka, wraz z zaznaczeniem pauz. W dolnej części arkusza znajdował się kod zeznania oraz wskazanie, jaką techniką powinien posłużyć się sędzia kompetentny do analizy zeznania.

8.4.2. Arkusze do oceny zeznań

Sędziowie kompetentni przeprowadzili łącznie 614 analiz treściowych zeznań z akt postępowania karnych, w tym 518-krotnie oceniali wartość zeznań prawdziwych i 96-krotnie zeznań fałszywych. Analizę przeprowadzono 156 razy przy zastosowaniu SVA, 157 razy z pomocą kryteriów treściowych RM, sto pięćdziesięciokrotnie do analizy wykorzystano SCAN i 148 razy MASAM. Zeznania eksperymentalne przeanalizowano łącznie 603 razy, w tym relacje osób aktywnie uprawiających daną dyscyplinę sportu

(kategoria: „przeżyłem”) w 342 przypadkach, 155 relacji zawierało odpowiedzi kibiców (kategoria: „znam”), a 105 analiz dotyczyło relacje z kategorii „wyobrażam sobie”. Analiza treściowa i oceny dokonywane przez sędziów kompetentnych przeprowadzane były z pomocą arkuszy do oceny zeznań.

8.4.2.1. Arkusze do oceny zeznań aktowych

Dla każdej z metod analizy treściowej – SVA, RM, SCAN i MASAM opracowano odrębny arkusz do oceny zeznań aktowych, ale wszystkie arkusze zawierały pewne elementy wspólne (zob. Aneks 11., str. 360, Aneks 12, str. 361, Aneks 13, str. 362 i Aneks 14, str. 363). Po pierwsze, w części wstępnej arkusza znalazła się tabela w której wpisywano kod sędziego kompetentnego i kod zeznania, wskazywano płeć, wiek, rok studiów i specjalizację oceniającego zeznanie, określano której z kolei oceny dokonuje sędzia i jak długo trwała, sędzia kompetentny zaznaczał również metodę, jaką analizuje dane zeznanie.

W prawym dolnym rogu tabeli wstępnej znajdowało się miejsce na określenie, na skali od 1 do 10 stopnia stanowczości wniosków końcowych analizy. Jeżeli sędzia kompetentny dokonywał oceny zgodnej z rezultatem analizy przy użyciu danej metody treściowej, mógł oznaczyć poziom stanowczości wniosków, ale w przypadku, gdy wydawał ocenę niezależną od wyniku analizy treściowej z zastosowaniem określonej metody, był zobowiązany do wskazania, jak bardzo jest przekonany o słuszności swojego stanowiska. Drugim elementem wspólnym dla arkuszy do oceny zeznań aktowych była tabela zawierająca kryteria treściowe danej metody, wraz z krótką charakterystyką (opisem znaczenia danego kryterium) i 6 punktową skalą do oceny stopnia zgodności zeznania z danym kryterium w przypadku metod SVA, RM i SCAN, bądź stopnia zgodności

właściwości zeznania ocenianych przez pryzmat kryteriów z cechami obiektów i zdarzeń, osoby spostrzegającej i przesłuchania, w przypadku metody MASAM.

Sędziowie kompetentni dokonywali oceny indywidualnej każdego z kryteriów, a następnie sumowali liczbę punktów uzyskanych przez dane zeznanie. W końcowej części arkuszy do analizy zeznań aktowych znajdowały się rubryki pozwalające na ocenę wartości dowodowej zeznania na podstawie metody (prawda/fałsz) i ewentualnie na wniosek samodzielny sędziego kompetentnego, niezależny od wyników analizy treściowej (prawda/fałsz). Pozostawiono również miejsce na ewentualne uwagi.

Arkusz do oceny zeznań aktowych metodą Statement Validity Assessment składał się z 19 kryteriów treściowych Criteria – Based Content Analysis i 11 kryteriów zaliczanych do „Listy kontrolnej” (Validity Checklist), odpowiadał dostępnym w języku polskim i znanym wśród psychologów sądowych opracowaniom SVA autorstwa A. Vrija (m.in. Vrij A., 2009; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003b). Analizę zeznań aktowych przeprowadzano w oparciu o następujące kryteria: logiczna struktura; niestrukturalizowany sposób prezentacji; duża liczba szczegółów; osadzenie w kontekście; opisy interakcji; odtwarzanie wypowiedzi; nieoczekiwane komplikacje; niezwykle szczegóły; niepotrzebne szczegóły; szczegóły dokładnie opisane i błędnie rozumiane; powiązanie skojarzenia z innymi zdarzeniami; opisy stanu umysłu świadka; przypisywanie sprawcy stanu umysłu; spontaniczne poprawki; przyznawanie się do niepamięci; wysuwanie wątpliwości co do własnego zeznania; obniżanie własnej wartości; wybaczenie przestępcy; szczegóły charakterystyczne dla przestępstwa.

Lista kontrolna obejmowała ocenę pod względem: stosowności języka i wiedzy; stosowności emocji; podatności na sugestię; zadawania pytań w sposób sugerujący odpowiedź; jakości wywiadu; motywów złożenia doniesienia; kontekst ujawnienia

incydentu; nacisków na złożenie fałszywego doniesienia; zgodności z prawami natury; zgodności z innymi zeznaniami oraz zgodność z innymi dowodami.

Arkusz do oceny metodą Reality Monitoring składał się łącznie z 51 kryteriów treściowych - pierwszych osiem kryteriów odpowiadało pierwotnej koncepcji M.K. Johnson i C.L. Raye (1981), w opracowaniu M. Alonso – Quecuty, to znaczy w wersji dostępnej w języku polskim z prac A. Vrij (Vrij A., 2009; Memon A., Vrij A., Bull R., 2003b), pozostałe 43 kryteria pochodziły z opracowania S.L. Sporera (2004), to jest w opracowaniu najczęściej wykorzystywanym w badaniach.

W arkuszu znalazły się następujące kryteria treściowe: przejrzystość, informacje percepcyjne, informacje dotyczące przestrzeni, informacje dotyczące czasu, uczucia, możliwość odtworzenia historii, realizm, operacje poznawcze, jasność, kolory, liczba szczegółów wizualnych, dźwięki, zapachy, dotyk, smak, żywość, dokładność szczegółów, porządek zdarzeń, złożoność opowieści, realizm opisu, położenie, otoczenie, ułożenie obiektów, ułożenie osób, czas, rok, pora roku, dzień, godzina, okres trwania, ogólna ocena znaczenia, realna odegrana rola, domniemane konsekwencje, faktyczne konsekwencje, pamiętane uczucia, charakter uczuć, natężenie uczuć wtedy, natężenie uczuć – zeznanie, myśli, obraz osobowości, jakość wspomnień, opis zdarzeń poprzedzających, opis zdarzeń następujących, wątpliwości co do wspomnień, powracanie myślami, powtórne opowiadanie, wiek świadka, stopień prawdopodobieństwa, wyjątkowość, nieprawdopodobne szczegóły, gotowość do uwierzenia.

Ocena metodą SCAN była prowadzona z użyciem arkusza zawierającego tylko dziesięć z kryteriów tej metody prezentowanych w literaturze (Vrij A., 2008a), albowiem nie wszystkie z nich przystają do oceny zeznań świadków. Wśród kryteriów treściowych przystających do analizy treściowej relacji świadków znalazły się: relacje społeczne; brak przekonania; struktura zeznania; emocje; obiektywny i subiektywny wpływ czasu;

zaburzenia porządku i informacje zbędne; brakującej informacji; pierwsza osoba czas przeszły; zaimki; zmiana języka.

Analiza treściowa zeznań z zastosowaniem metody MASAM była prowadzona poprzez odwołanie się do wszystkich kryteriów treściowych właściwych tej technice. Ocena obejmowała 21 kryteriów MASAM: spójność wewnętrzną; spójność z innymi zeznaniami; spójność z innymi dowodami; objętość zeznania; język opisu; struktura relacji; funkcje wypowiedzi; charakter i rodzaje szczegółów; opisy interakcji; konsekwencje; osadzenie kontekstualne i powiązania zewnętrzne; dane sensoryczne; źródło relacji; opisy stanów wewnętrznych; opisy związków; gotowość do zeznawania; gotowość do wyszukiwania, identyfikowania i reprodukcji śladów pamięciowych; stopień pewności; uzupełnienia; ubytki pamięciowe; poszukiwanie akceptacji. Każde z 21 kryteriów MASAM było jednak oceniane przy użyciu skali 6 stopniowej (gdzie „1” oznaczało całkowitą sprzeczność, a „6” absolutną zgodność) na trzech płaszczyznach: zgodność z cechami obiektów i zdarzeń, zgodność z cechami świadka i zgodność z charakterystyką przesłuchania.

8.4.2.2. Arkusze do oceny zeznań eksperymentalnych

Analiza zeznań eksperymentalnych również była prowadzona z użyciem arkuszy opracowanych oddzielnie dla każdej z metod analizy treściowej (zob. Aneks 15., str. 364, Aneks 16, str. 365, Aneks 17., str. 366 i Aneks 18, str. 367). Podobnie jak w przypadku arkuszy do oceny zeznań aktowych, wszystkie arkusze eksperymentalne w części wstępnej zawierały tabelę w której sędzia kompetentny wpisywał swój kod oraz kod zeznania, określał swój wiek, płeć, rok studiów i specjalizację, podawał która z kolei jest to jego ocena i jak długo trwała, ponadto zaznaczał metodę, jaką przeanalizuje określone zeznanie.

W arkusza do oceny zeznań eksperymentalnych również znajdowało się miejsce na określenie stopnia stanowczości wniosków końcowych analizy, a obowiązek wskazania poziomu przekonania występował tylko wtedy, gdy sędzia kompetentny wydawał rozstrzygnięcie różniące się od wyników analizy treściowej przeprowadzonej z zastosowaniem danej metody analizy. W arkuszach do oceny zeznań eksperymentalnych również znajdowała się tabela zawierająca kryteria treściowe, wraz z krótką charakterystyką i 6 punktową skalą oceny stopnia zgodności zeznania z kryteriami treściowymi. Każde z kryteriów było indywidualnie oceniane, a w części końcowej arkusza znajdowało się miejsce na sumę punktów uzyskanych przez dane zeznanie. Po przeprowadzeniu analizy treściowej sędziowie kompetentni sumowali liczbę punktów uzyskanych przez dane zeznanie i klasyfikowali zeznanie do jednej z trzech kategorii: P – przeżyłem, Z – Znam, W – Wyobrażam sobie, zaznaczając odpowiednią rubrykę w dolnej części arkusza. Ocena mogła stanowić jedynie wynik analizy treściowej, ale sędziowie kompetentni mieli też możliwość wyrażenia autonomicznego zdania na temat tego, do jakiej kategorii zaliczyć analizowane zeznanie.

Ze względu na charakter analizowanych treści (ich gromadzenie na potrzeby badań i tematykę), w arkuszu do oceny zeznań eksperymentalnych metodą SVA znalazło się 18 z 19 kryteriów CBCA (pominięto kryterium 18 – Wybaczenie przestępcy) i tylko sześć z 11 kryteriów listy kontrolnej (zachowano: stosowności języka i wiedzy; stosowności emocji; podatności na sugestię; zadawania pytań w sposób sugerujący odpowiedź; jakości wywiadu; zgodność z prawami natury). Arkusze do oceny zeznań eksperymentalnych metodami Reality Monitoring, SCAN i MASAM zawierały taki sam katalog kryteriów treściowych, jak arkusze do analizy zeznań aktowych.

9. Analiza i interpretacja wyników

Analizie zostaną poddane dane uzyskane w trakcie 1 217 analiz treściowych przeprowadzonych przez 43 sędziów kompetentnych przy zastosowaniu czterech technik analizy treściowej: SVA, RM, SCAN i MASAM. Można wyróżnić cztery zasadnicze etapy prezentacji wyników: ocena wartości diagnostycznej analizy treściowej i poszczególnych jej technik; analiza właściwości psychometrycznych poszczególnych technik analizy treściowej; analiza samodzielnych ocen wartości zeznania formułowanych przez sędziów kompetentnych niezależnie od wyników analizy treściowej; opis zależności między zmiennymi istotnymi dla formowania się zeznań, a wynikami analizy oraz oceną wartości dowodowej zeznania. Ze względu na istotne różnice występujące na poszczególnych etapach procesu formowania się zeznań, inny zakres zgromadzonych danych o świadkach, odmienności co do możliwej wartości zeznania oraz katalogu stosowanych kryteriów treściowych, wyniki analizy zeznań aktowych i zeznań eksperymentalnych będą prezentowane równolegle.

9.1. Ocena wartości diagnostycznej analizy treściowej

Podstawowym wskaźnikiem wartości diagnostycznej metody naukowej jest częstość udanych klasyfikacji oraz poziomy błędów I rodzaju (fałszywie pozytywny, polegający na błędnym przyjęciu) oraz II rodzaju (fałszywie negatywny, polegający na błędnej eliminacji). W przeprowadzonych badaniach, o prawidłowej klasyfikacji będzie świadczyło właściwe uznanie, że zeznanie świadka posiada wartość dowodową, gdy zostało złożone w oparciu o osobiste doświadczenia i nie było świadomie fałszowane albo właściwe uznanie, że zeznanie jest fałszywe w przypadku gdy relacja jest błędna lub

nieszczera. O popełnieniu błędu I rodzaju będzie świadczyło błędne uznanie zeznań za wiarygodne, podczas gdy relacja była fałszywa, zaś o popełnieniu błędu II rodzaju błędne wyeliminowanie, to znaczy uznanie za fałszywe zeznań, które stanowią opis przeszłych wydarzeń, są prawdziwe.

Obok powyżej wskazanych, za odpowiedni miernik wartości identyfikacyjnej metody uznać można traktowany jako wskaźnik wartości diagnostycznej iloraz odsetka prawidłowych wskazań i błędnych wskazań. Reguła Bayesa posłuży do ustalania poziomu prawdopodobieństwa, że prawdziwa jest hipoteza na którą wskazuje wynik oceny wartości zeznania uzyskany z pomocą jednej z technik analizy treściowej. Ponadto, istotne z punktu widzenia potrzeb praktyki eksperckiej jest ustalenie poziomu zgodności ocen tego samego materiału (tych samych zeznań) wydanych przez różnych sędziów kompetentnych, to znaczy ocena niezawodności interindywidualnej (obiektywności, intersubiektywności).

9.1.1. Niezawodność analizy treściowej w badaniach aktowych

9.1.1.1. Wyniki ogólne

W badaniach przeprowadzono łącznie 614 analiz zeznań aktowych. Częstość udanych klasyfikacji prezentuje Tabela 8.

Tabela 8. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych

Ocena wartości zeznania	Ocena technikami analizy treściowej			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	425	425	69,22	69,22
Nieprawidłowa	189	614	30,78	100

Jak wynika z przedstawionych danych, wartość dowodową zeznań prawidłowo stwierdzono łącznie w 425 przypadkach, to jest w odniesieniu do niemal 69,22% zeznań. Sędziowie kompetentni, opierający swoje rozstrzygnięcie na wynikach analizy treściowej przeprowadzonej z zastosowaniem jednej z czterech technik, popełnili błędy w 30,78% przypadków, to jest w 189 przypadkach na 614 przeprowadzonych analiz.

Dostrzec można różnice w zakresie poziomów prawidłowej klasyfikacji zeznań prawdziwych i zeznań fałszywych. W 518 przypadkach analizy zeznań prawdziwych, 72% wniosków było właściwych, zaś błędy popełniono w 145 przypadkach, to jest w 28%.

Tabela 9. Częstość udanych klasyfikacji aktowych zeznań prawdziwych

Ocena wartości zeznania	Ocena technikami analizy treściowej (zeznania prawdziwe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	373	373	72,00	72,0077
Nieprawidłowa	145	518	28,00	100,0000

Zeznania fałszywe analizowano 90-krotnie. Prawidłowo zidentyfikowano zeznanie jako nieprawdziwe w 54,17% procentach przypadków (52 zeznania na 96 przeanalizowanych), a błędnie uznano je za wartościowe źródło informacji o zdarzeniach w 45,83% przypadków (44 zeznania na 96 przeanalizowanych).

Tabela 10. Częstość udanych klasyfikacji aktowych zeznań fałszywych

Ocena wartości zeznania	Ocena technikami analizy treściowej (zeznania fałszywe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	52	52	54,17	54,1667
Nieprawidłowa	44	96	45,83	100,0000

Zgromadzone dane pozwalają na ustalenie, że poziom błędów I rodzaju (polegających na błędnym przypisaniu wartości dowodowej fałszywym zeznaniom), przy ocenie wartości dowodowej zeznań z pomocą analizy treściowej wynosi ogólnie 7,1661% (44 przypadki na 614 analiz), zaś poziom błędów II rodzaju (polegających na błędnej eliminacji, czyli uznaniu za fałszywe zeznań prawdziwych) wynosi ogólnie 23,62% (145 przypadków na 614 analiz).

Wskaźnik wartości metod analizy treściowej (zwany również wskaźnikiem wiarygodności), obliczony jako iloraz prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi dla wszystkich zeznań 2,2489 ($0,6922/0,3078 = 2,2489$), dla zeznań prawdziwych 2,5714 ($0,72/0,28$) i jest wyraźnie niższy dla zeznań fałszywych, albowiem wynosi 1,1819 ($0,5417/0,4583$). Dokonując oceny wartości dowodowej zeznania z pomocą technik analizy treściowej możemy przewidywać ogólnie, iż niemal co trzecia analiza będzie wadliwa, przy czym wtedy, gdy ocena dotyczyć będzie zeznań prawdziwych, błędna będzie jedna na cztery oceny, ale gdy będzie rozstrzygana wartość zeznań fałszywych, jest prawdopodobne popełnienie błędów niemal w przypadku formułowania co drugiej z ocen.

Biorąc pod uwagę powyższe ustalenia i posługując się twierdzeniem Bayesa możliwe jest obliczenie prawdopodobieństwa stwierdzenia z użyciem technik analizy treściowej, że zeznanie jest prawdziwe, gdy faktycznie jego wartość dowodowa jest wysoka oraz obliczenie prawdopodobieństwa stwierdzenia, że zeznanie jest fałszywe, gdy w rzeczywistości jest pozbawione wartości dowodowej.

Prawdopodobieństwo, że dane zeznanie uznane za prawdziwe w oparciu o analizę treściową jest szczerze i prawdziwe będzie stanowiło stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego ($518/614 = 0,8436482$) i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu prawdziwości zeznania ($373/518 = 0,7200772$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w

badanej grupie zeznania prawdziwego i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu prawdziwości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań fałszywych ($44/96 = 0,4583333$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań fałszywych ($96/614 = 0,1563517$).

Równanie Bayesa dla zeznań prawdziwych:

$$p(P) = \frac{0,8436482 \times 0,7200772}{0,8436482 \times 0,7200772 + 0,4583333 \times 0,1563517} = 0,8944845 \approx 89,45 \%$$

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzić można, że istnieje 89,45% szansy na to, że na podstawie analizy treściowej będzie potwierdzona wartość dowodowa zeznania prawdziwego, to znaczy wnioski analizy treściowej wskazujące na prawdziwość zeznania, w blisko 90 % przypadków będą prawidłowe.

Dla ustalenia poziomu prawdopodobieństwa, że nieprawdziwe zeznanie w wyniku przeprowadzonej analizy treściowej zostanie uznane za fałszywe, będzie stanowiło stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego ($96/614 = 0,1563517$) i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu fałszywości zeznania ($52/96 = 0,541666$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu fałszywości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań prawdziwych ($145/518 = 0,2799227$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań prawdziwych ($518/614 = 0,8436482$).

Równanie Bayesa dla zeznań fałszywych:

$$p(F) = \frac{0,1563517 \times 0,541666}{0,1563517 \times 0,541666 + 0,2799227 \times 0,8436482} = 0,2639506 \approx 26,40\%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego w odniesieniu do zeznań fałszywych prowadzi do wniosku, iż jedynie w 27% przypadków analiza treściowa prawidłowo wskaże na zeznanie fałszywe, to znaczy w około jednym na cztery przypadki, wniosek słuszny wniosek płynący z analizy treściowej, a nakazujący przyjęcie, że zeznania jest fałszywe.

Zaprezentowane dotychczas omówienie obejmuje wyniki oceny wartości dowodowej zeznań przy zastosowaniu wszystkich technik analizy treściowej łącznie. Poniżej zaprezentowane zostaną rezultaty badań uzyskane w części aktowej, z podziałem na poszczególne metody.

9.1.1.2. Statement Validity Assessment (SVA)

Zeznania aktowe poddano analizie z zastosowaniem Statement Validity Assessment 159-krotnie. Częstość udanych identyfikacji prezentuje Tabela 11.

Tabela 11. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (SVA)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem SVA			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	104	104	65,41	65,41
Nieprawidłowa	55	159	34,59	100

Na podstawie analizy z zastosowaniem SVA, w 65,41% przypadków dokonano właściwej klasyfikacji zeznań, 55 na 159 (34,59%) wniosków sformułowanych na podstawie wyników analizy było nieprawidłowych.

Do prawidłowego rozpoznania zeznań prawdziwych doszło w 88 na 134 przypadki, błędne wnioski sformułowano w 34,33% przypadków.

Tabela 12. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (SVA)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem SVA (zeznania prawdziwe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	88	88	65,67	65,6716
Nieprawidłowa	46	134	34,33	100,0000

Zeznania fałszywe poddano analizie SVA łącznie 25-krotnie, w blisko jednej trzeciej przypadków (64%) wnioski sformułowane w oparciu o analizę treściową były prawidłowe, w 36% przypadków błędnie uznano za zasługujące na wiarę, zeznania fałszywe.

Tabela 13. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (SVA)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem SVA (zeznania fałszywe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	16	16	64	64,0000
Nieprawidłowa	9	24	36	100,0000

Poziom błędów I rodzaju (błędna akceptacja) dla Statement Validity Assessment wynosi 5,66% (9 przypadków na 159 analiz), poziom błędów II rodzaju (błędna eliminacja) dla omawianej techniki analizy treściowej wyniósł 28,93% (46 przypadków na 159 analiz).

Wskaźnik wartości SVA (zwany również wskaźnikiem wiarygodności), obliczony jako iloraz prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi dla wszystkich zeznań 1,89 ($0,6541/0,3459 = 1,8910089$), dla zeznań prawdziwych 1,91 ($0,6567/0,3433 = 1,9129041$) i jest tylko nieco gorszy dla zeznań fałszywych, albowiem wynosi 1,78 ($0,64/0,36 = 1,777777$). Dokonując oceny wartości dowodowej zeznania z użyciem Statement Validity Assessment można przewidywać, iż przynajmniej jedna na pięć przeprowadzonych analiz będzie skutkowałą sformułowaniem wadliwych wniosków.

Wskaźniki poziomów prawidłowych klasyfikacji są jednak nie wystarczające dla ustalenia niezawodności metody. Posługując się równaniem Bayesa, można ustalić prawdopodobieństwo warunkowe, będące wskaźnikiem poprawnych konstatacji przy ocenie zeznania, ale z uwzględnieniem rzeczywistego rozkładu wyników.

Prawdopodobieństwo, że prawdziwe zeznanie po przeprowadzeniu analizy z zastosowaniem SVA zostanie uznane za zgodne ze stanem rzeczywistym będzie stanowiło stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego ($134/159 = 0,8427672$) i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu prawdziwości zeznania ($88/134 = 0,6567164$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego i skuteczności SVA przy ustalaniu prawdziwości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań fałszywych ($9/24 = 0,375$) i współczynnika prawdopodobieństwa dokonywania oceny zeznań fałszywych ($24/159 = 0,1509433$).

Równanie Bayesa dla zeznań prawdziwych analizowanych metodą SVA:

$$p(P) = \frac{0,8427672 \times 0,6567164}{0,8427672 \times 0,6567164 + 0,375 \times 0,1509433} = 0,9072165 \approx 90,72 \%$$

A zatem, jeżeli w wyniku analizy treściowej przy zastosowaniu SVA zostanie sformułowany wniosek o tym, że zeznanie jest prawdziwe, istnieje 90,72% szansy na to, że wniosek ten jest prawidłowy; wnioski analizy treściowej z zastosowaniem SVA, stwierdzające prawdziwość zeznania, w około 10% przypadków będą błędne.

Poziom prawdopodobieństwa, że z pomocą SVA uda się wykryć zeznanie fałszywe będzie równy stosunkowi: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego ($24/159 = 0,1509433$) i skuteczności SVA do ustalenia fałszywości zeznania ($16/24 = 0,66666$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w

badanej grupie zeznania fałszywego i skuteczności SVA przy ustalaniu fałszywości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów dla SVA w wykrywaniu zeznań prawdziwych ($46/134 = 0,3432835$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań prawdziwych ($134/159 = 0,8427672$).

Równanie Bayesa dla zeznań fałszywych analizowanych metodą SVA:

$$p(F) = \frac{0,1509433 \times 0,666666}{0,1509433 \times 0,666666 + 0,3432835 \times 0,8427672} = 0,2580643 \approx 25,81\%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego w odniesieniu do zeznań fałszywych prowadzi do wniosku, iż jedynie w jednej czwartej przypadków płynący z analizy treściowej z zastosowaniem SVA wniosek, wskazujący na to, że zeznanie jest fałszywe, będzie słuszny, zaś niemal w siedemdziesięciu pięciu procentach przypadków stwierdzenie w oparciu o efekty przeprowadzonej analizy treściowej, że zeznanie nie zasługuje na przymiot wiarygodności, będzie niezasadne.

9.1.1.3. Reality Monitoring (RM)

Kontrola Realności (RM) była zastosowana do oceny wartości dowodowej zeznań łącznie w 157 przypadkach. Częstość poprawnych klasyfikacji prezentuje Tabela 14.

Tabela 14. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (RM)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem RM			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	87	87	55,41	55,41401
Nieprawidłowa	70	157	44,59	100,00000

Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem kryteriów RM w 55,41% przypadków prowadziła do poprawnych wniosków, a w blisko 45% przypadków wnioski sformułowane na podstawie wyników analizy były niepoprawne.

Zeznania prawdziwe uznano słusznie za zasługujące na wiarę w 71 na 130 przypadków (54,61%), błędnie za pozbawione wartości dowodowej uznano 59 ze 130 przypadków (45,38%).

Tabela 15. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (RM)

Ocena wartości zeznania	Analizy treściowa z zastosowaniem RM (zeznania prawdziwe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	71	71	54,61	54,61538
Nieprawidłowa	59	130	45,39	100,0000

Kryteria treściowe Reality Monitoring 27 razy były użyte do analizy zeznań fałszywych. Wnioski sformułowane w oparciu o analizę treściową były prawidłowe w 16 przypadkach (59,26%), blisko 41% przypadków analiza RM prowadziła do błędnego uznania za prawdziwe zeznań fałszywych.

Tabela 16. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (RM)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem RM (zeznania fałszywe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	16	16	59,25	59,25926
Nieprawidłowa	11	27	40,75	100,0000

Poziom błędów I rodzaju (błędna identyfikacja) dla Reality Monitoring w przeprowadzonych badaniach wyniósł 7,01 % (11 przypadków na 157 analiz), poziom

błędów II rodzaju (błędna eliminacja) dla tej techniki wyniósł 37,58% (59 przypadków na 157 analiz).

Wskaźnik wiarygodności Reality Monitoring, obliczony jako iloraz prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi dla wszystkich zeznań 1,24 ($0,5541/0,4459 = 1,2426553$), dla zeznań prawdziwych 1,20 ($0,5461/0,4539 = 1,2031294$) i jest wyższy dla zeznań fałszywych, wynosi 1,45 ($0,5925/0,4075 = 1,4539877$). Ocena wartości dowodowej zeznania, po uprzedniej analizie przez pryzmat kryteriów treściowych RM, niemal w połowie przypadków będzie prowadziła do błędnych wniosków.

Na podstawie równania Bayesa możliwe jest określenie prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań prawdziwych przy analizie metodą Reality Monitoring. Wskaźnik ten będzie równy stosunkowi: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego ($130/157 = 0,8280254$) i wskaźnika udanych identyfikacji zeznań prawdziwych dla RM ($71/130 = 0,5461538$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego i skuteczności RM przy ustalaniu prawdziwości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań fałszywych ($11/27 = 0,4074074$) i współczynnika prawdopodobieństwa, że oceniane będzie zeznanie fałszywe ($27/157 = 0,1719745$).

Równanie Bayesa dla zeznań prawdziwych analizowanych metodą RM:

$$p(P) = \frac{0,8280254 \times 0,5461538}{0,8280254 \times 0,5461538 + 0,4074074 \times 0,1719745} = 0,8658537 \approx 86,58 \%$$

Zgromadzone w toku badań wskazują na to, że jeżeli po przeprowadzeniu analizy treściowej z użyciem RM sędzia kompetentny sformułuje wniosek, iż zeznanie jest prawdziwe, istnieje 86,58% prawdopodobieństwa, że wyrażając takie stanowisko nie popełni błędu.

Poziom prawdopodobieństwa warunkowego skuteczności wykrycia z użyciem RM przypadków składania zeznań fałszywych będzie równy stosunkowi: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego ($27/157 = 0,15719745$) i skuteczności RM w ustalaniu fałszywości zeznań ($16/27 = 0,5925925$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego i skuteczności RM przy ustalaniu fałszywości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów dla RM w wykrywaniu zeznań prawdziwych ($59/130 = 0,4538461$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań prawdziwych ($130/157 = 0,8280254$).

Równanie Bayesa dla zeznań fałszywych analizowanych metodą RM:

$$p(F) = \frac{0,1571974 \times 0,5925925}{0,15719745 \times 0,5925925 + 0,4538461 \times 0,8280254} = 0,1986437 \approx 19,86 \%$$

Ustalony w toku badań poziom prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań fałszywych nakazuje przyjęcie, że gdy w wyniku analizy z zastosowaniem RM zostanie sformułowany wniosek, iż zeznanie to jest fałszywe, jest prawdopodobne w 80% przypadków, że konstatacja ta jest wadliwa.

9.1.1.4. Scientific Content Analysis (SCAN)

Scientific Content Analysis (SCAN) do analizy zeznań aktowych użyto łącznie sto pięćdziesiąt razy, przy czym w 126 przypadkach analizie poddano zeznania prawdziwe, a w 24 przypadkach zeznania nieszczerze. Częstość udanych identyfikacji prezentuje Tabela 17 (nast. str.).

Tabela 17. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (SCAN)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem SCAN			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	101	101	67,33	67,333333
Nieprawidłowa	49	150	32,67	100,00000

Jedna trzecia analiz treściowych z zastosowaniem kryteriów SCAN doprowadziła do sformułowania prawidłowego wniosku o wartości dowodowej zeznania poddanego analizie, w 49 na 150 przypadków (32,67%) sędziowie kompetentni popełnili błędy.

Scientific Content Analysis umożliwiła potwierdzenie wartości dowodowej zeznań prawdziwych w 71,43% przypadków (90 na 126), sędziowie kompetentni w 36 przypadkach (28,57%) popełnili błąd uznając, że zeznanie nie jest prawdziwe.

Tabela 18. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (SCAN)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem SCAN (zeznania prawdziwe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	90	90	71,43	71,42857
Nieprawidłowa	36	126	28,57	100,0000

Analizę aktowych zeznań fałszywych z zastosowaniem SCAN przeprowadzono 24-krotnie. Wnioski sformułowane w oparciu o analizę treściową były prawidłowe w 11 przypadkach (45,83 %), w ponad połowie przypadków (13 na 24) analiza zeznań fałszywych zastosowaniem kryteriów SCAN prowadziła do sklasyfikowania zeznania jako prawdziwego.

Tabela 19. Częstość udanych lasyfikacji zeznań fałszywych (SCAN)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem SCAN (zeznania fałszywe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	11	11	45,83	45,83333
Nieprawidłowa	13	24	54,17	100,0000

Ze zgromadzonych danych wynika, że poziom błędów I rodzaju (błędna identyfikacja) dla Scientific Content Analysis wyniósł 8,67% (13 przypadków na 150 analiz), a poziom błędów II rodzaju (polegających na błędnej eliminacji zeznań wiarygodnych) dla SCAN wyniósł 24% (36 przypadków na 150 przeprowadzonych analiz).

Wskaźnik wiarygodności SCAN, obliczony jako iloraz prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi dla wszystkich zeznań 2,06 ($0,6733/0,3267 = 2,0609121$), dla zeznań prawdziwych to 2,50 ($0,7143/0,2857 = 2,500175$) i jest zdecydowanie niższy dla zeznań fałszywych, albowiem wynosi 0,85 ($0,4583/0,5417 = 0,8460402$). Ocena wartości dowodowej zeznania z zastosowaniem SCAN będzie prowadziła do błędów w co trzeciej analizie, ale dla zeznań prawdziwych istnieje ryzyko popełnienia błędów w jednej czwartej przypadków, zaś podczas analizy zeznań fałszywych z zastosowaniem SCAN bardziej prawdopodobne jest uznanie za prawdziwe zeznania nieszczerego, niż ustalenie jego rzeczywistej fałszywości.

Z pomocą równania Bayesa, stosowanego zgodnie z dotychczasowym modelem, możliwe jest określenie prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań prawdziwych przy analizie metodą SCAN. Wskaźnik ten będzie równy stosunkowi: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego ($126/150 = 0,84$) i wskaźnika udanych identyfikacji zeznań prawdziwych dla SCAN ($90/126 = 0,7142857$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie

zeznania prawdziwego i skuteczności SCAN przy ustalaniu prawdziwości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań fałszywych ($13/24 = 0,5416666$) i współczynnika prawdopodobieństwa, że oceniane będzie zeznanie fałszywe ($24/150 = 0,16$).

Równanie Bayesa dla zeznań prawdziwych analizowanych metodą SCAN:

$$p(P) = \frac{0,84 \times 0,7142857}{0,84 \times 0,7142857 + 0,5416666 \times 0,16} = 0,8737864 \approx 87,38 \%$$

Istnieje 87,38% prawdopodobieństwo, że będzie prawidłowy wniosek, sformułowany po przeprowadzeniu analizy treściowej, iż zeznanie jest prawdziwe.

Prawdopodobieństwo warunkowe sformułowania w oparciu o analizę SCAN prawidłowego wniosku, że zeznanie jest fałszywe, równe będzie stosunkowi: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego ($24/150 = 0,16$) i skuteczności SCAN w ustalaniu fałszywości zeznań ($11/24 = 0,4583333$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego i skuteczności SCAN przy ustalaniu fałszywości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów dla SCAN w wykrywaniu zeznań prawdziwych ($36/126 = 0,2857142$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań prawdziwych ($126/150 = 0,84$).

Równanie Bayesa dla zeznań fałszywych analizowanych metodą RM:

$$p(F) = \frac{0,16 \times 0,4583333}{0,16 \times 0,4583333 + 0,2857142 \times 0,84} = 0,2340425 \approx 23,40 \%$$

Z powyższego wynika, iż jeżeli na podstawie analizy SCAN zostanie sformułowany wniosek, że zeznanie jest fałszywe, istnieje 23,40% prawdopodobieństwo, że konstatacja ta będzie słuszna.

9.1.1.5. Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych

Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych (MASAM) w badaniach aktowych był wykorzystany 148-krotnie. Częstość udanych identyfikacji prezentuje Tabela 20.

Tabela 20. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych (MASAM)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem MASAM			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	133	133	89,86	89,86486
Nieprawidłowa	15	148	10,14	100,00000

Jak wynika z przedstawionych danych, w blisko 90% przypadków (133 na 148 przypadków) analiza treściowa zeznań aktowych z użyciem MASAM doprowadziła do słusznych wniosków.

MASAM pozwolił na potwierdzenie wartości niemal wszystkich, to znaczy 124 na 128 zeznań prawdziwych (96,87%), błędnie uznano za pozbawione wartości dowodowej jedynie 4 na 128 przeanalizowanych zeznań.

Tabela 21. Częstość udanych klasyfikacji zeznań prawdziwych (MASAM)

Ocena wartości zeznania	Analizy treściowa z zastosowaniem MASAM (zeznania prawdziwe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	124	124	96,87	96,8750
Nieprawidłowa	4	128	3,13	100,0000

Zeznania fałszywe z zastosowaniem MASAM analizowano dwudziestokrotnie. Omawiana metoda analizy treściowej ujawniła jednak daleko idącą nieprzystawalność do oceny wartości dowodowej zeznań fałszywych – jedynie w 45% przypadków (9 na 20)

trafnie ustalono z jej pomocą, że zeznanie jest nieszczerze; w 11 na 20 przypadków (55%) zeznaniom fałszywym przypisano walor wiarygodności.

Tabela 22. Częstość udanych klasyfikacji zeznań fałszywych (MASAM)

Ocena wartości zeznania	Analiza treściowa z zastosowaniem MASAM (zeznania fałszywe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	9	9	45,00	45,0000
Nieprawidłowa	11	20	55,00	100,0000

MASAM charakteryzuje się poziomem błędów I rodzaju wynoszącym 7,86% (11 przypadków na 140 analiz), natomiast poziom błędów II rodzaju (błędna eliminacja zeznań wiarygodnych) ustalony na podstawie zgromadzonych danych wynosi 2,86% (4 przypadki na 140 analiz).

Wskaźnik wiarygodności MASAM, czyli stosunek prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi dla wszystkich zeznań łącznie 8,86 ($0,8986/0,1014 = 8,86$), dla zeznań prawdziwych jest zdecydowanie wyższy, gdyż wynosi 30,95 ($0,9687/0,0313 = 30,948881$), ale jest zdecydowanie niższy dla zeznań fałszywych i wynosi 0,82 ($0,45/0,55 = 0,818181$). Z powyższego wynika, iż ogólnie w niemal 9 na 10 przypadków analizy zeznań z pomocą MASAM sformułowany wniosek będzie prawidłowy, a wartości dowodowej zeznań prawdziwych nie uda się potwierdzić tylko raz na trzydzieści przeprowadzonych analiz, ale większość zeznań fałszywych nie zostanie właściwie sklasyfikowana z pomocą MASAM.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań prawdziwych ocenianych metodą MASAM można ustalić odwołując się do równania Bayesa, w którego liczniku znajdzie się iloczyn prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego ($128/148 = 0,8648648$) i wskaźnika udanych identyfikacji zeznań prawdziwych MASAM

(124/128 = 0,96875), a w mianowniku znajdzie się suma iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego i współczynnika celności MASAM przy ustalaniu prawdziwości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań fałszywych (11/20 = 0,55) i współczynnika prawdopodobieństwa, że oceniane będzie zeznanie fałszywe (20/148 = 0,1351351).

Równanie Bayesa dla zeznań prawdziwych analizowanych metodą MASAM:

$$p(P) = \frac{0,8648648 \times 0,96875}{0,8648648 \times 0,96875 + 0,55 \times 0,1351351} = 0,9185185 \approx 91,85 \%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań prawdziwych przy ich ocenie metodą MASAM prowadzi do wniosku, że jeżeli w wyniku analizy treściowej z zastosowaniem tej techniki zostanie sformułowany wniosek, że zeznania są prawdziwe, to 91,85% przypadków takie ustalenie będzie zasługiwało na uwzględnienie.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań fałszywych, analizowanych z zastosowaniem MASAM stanowi równowartość stosunku: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego (20/148 = 0,1351351) i skuteczności MASAM w wykrywaniu zeznań fałszywych (9/20 = 0,45), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego i współczynnika udanych identyfikacji zeznań fałszywych oraz iloczynu współczynnika błędów MASAM przy ocenie zeznań prawdziwych (4/128 = 0,03125) i współczynnika prawdopodobieństwa poddania ocenianie zeznania prawdziwego (128/148 = 0,8648648).

Równanie Bayesa dla zeznań fałszywych analizowanych metodą MASAM:

$$p(F) = \frac{0,1351351 \times 0,45}{0,1351351 \times 0,45 + 0,03125 \times 0,8648648} = 0,6923075 \approx 69,23 \%$$

Przy ocenie wartości zeznań z użyciem metody MASAM, istnieje blisko 70% prawdopodobieństwo, iż zaliczenie danego zeznania do kategorii „fałszywe” będzie prawidłowe.

9.1.1.6. Samodzielne oceny zeznań aktowych sędziów kompetentnych

Sędziowie kompetentni dysponowali możliwością samodzielnej, niezależnej od wyników analizy treściowej, oceny wartości dowodowej zeznań aktowych. W przypadku, gdy sędzia kompetentny uznawał, że metoda analizy treściowej nie sprawdza się w określonym przypadku i nie podzielał wniosków płynących z analizy treściowej, mógł wyrazić własne zdanie na temat tego, do jakiej kategorii należy zaliczyć zeznanie.

W odniesieniu do zeznań aktowych, sędziowie kompetentni skorzystali z możliwości wyrażenia autonomicznego, odmiennego od wyników analizy treściowej zdania w 94 przypadkach na 614 przeprowadzonych analiz (15,31%).

Ogólną częstość udanych identyfikacji sędziów kompetentnych przy ocenie wartości zeznań aktowych prezentuje Tabela 23.

Tabela 23. Częstość udanych klasyfikacji zeznań aktowych sędziów

Ocena wartości zeznania	Ocena sędziów kompetentnych			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	519	519	84,53	84,5277
Nieprawidłowa	95	614	15,47	100,0000

Przedstawione dane wskazują na to, iż sędziowie kompetentni dokonali prawidłowej oceny wartości dowodowej zeznań w blisko 85% przypadków (519 na 614 przeprowadzonych analiz), błędne decyzje co do oceny wartości dowodowej zeznania zostały podjęte w 95 przypadkach na 614 analiz (15,47%).

Zauważyć można istotne różnice pomiędzy poziomem prawidłowej oceny zeznań prawdziwych i zeznań fałszywych. Zeznania prawdziwe były poddane analizie w 518 przypadkach i blisko 90% ocen było celnych (466 prawidłowych klasyfikacji na 518 przeprowadzonych analiz). Wyrażając samodzielne zdanie, sędziowie kompetentni mylili się oceniając zeznania prawdziwe jedynie w 1 na 10 przypadków (52 na 518 analiz).

Tabela 24. Częstość udanych klasyfikacji sędziów kompetentnych (aktowe zeznań prawdziwe)

Ocena wartości zeznania	Ocena sędziów kompetentnych (zeznania prawdziwe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	466	466	89,96	89,9614
Nieprawidłowa	52	518	10,04	100,0000

Sędziowie kompetentni przeprowadzili analizę 96 aktowych zeznań fałszywych i przy ocenie ich wartości dowodowej nie pomylili się w 53 przypadkach (55,21%), natomiast błędnie uznali za posiadające wartość dowodową 43 fałszywe zeznania (44,79%).

Tabela 25. Częstość udanych klasyfikacji sędziów kompetentnych (aktowe zeznania fałszywe)

Ocena wartości zeznania	Ocena sędziów kompetentnych (zeznania fałszywe)			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	53	53	55,21	55,2083
Nieprawidłowa	43	96	45,79	100,0000

Poziom błędów I rodzaju (polegających na błędnym przypisaniu wartości dowodowej fałszywym zeznaniom), przy samodzielnej ocenie wartości dowodowej zeznań przez sędziów kompetentnych, niezależnie od wyników analizy treściowej wynosi ogólnie

7,00 % (43 przypadki na 614 analiz), zaś poziom błędów II rodzaju (polegających na błędnej eliminacji, czyli uznaniu za fałszywe zeznań prawdziwych) wynosi ogólnie 8,47 % (52 przypadków na 614 analiz).

Wskaźnikiem wiarygodności ocen sędziów kompetentnych, obliczony jako iloraz prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi: dla wszystkich poddanych przez sędziów kompetentnych ocenie zeznań 5,46 ($0,8453/0,1547 = 5,46412$), dla zeznań prawdziwych 8,96 ($0,8996/0,1004$), ale dla zeznań fałszywych jest wyraźnie niższy, gdyż wynosi 1,21 ($0,5521/0,4579$). Sędziowie kompetentni dokonując autonomicznej oceny wartości dowodowej zeznania popełniają błędy ogólnie w około jednym na 7 przypadków analizy, wtedy gdy ich ocena dotyczy zeznań prawdziwych błędna jest co dziesiąta ocena, ale nie są zdolni do wykrycia niemal połowy zeznań fałszywych – prawie na każdy przypadek wykrycia zeznania fałszywego, przypada uznanie za wartościowe zeznania nieszczerzego.

Z pomocą równania Bayesa można ustalić stopień prawdopodobieństwa wykrycia przez sędziego kompetentnego przy ocenie wartości dowodowej zeznań prawdziwych i zeznań fałszywych. Prawdopodobieństwo, że zeznanie prawdziwe będzie jako takie sklasyfikowane przez sędziego kompetentnego, dokonującego oceny niezależnie od wyników analizy treściowej, stanowi stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego ($518/614 = 0,8436482$) i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu prawdziwości zeznania ($466/518 = 0,8996138$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania prawdziwego i skuteczności sędziów w ocenie prawdziwości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów popełnianych przez sędziów przy wykrywaniu zeznań fałszywych ($43/96 = 0,4479166$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań fałszywych ($96/614 = 0,1563517$).

Równanie Bayesa dla zeznań prawdziwych (samodzielne oceny sędziów):

$$p(P) = \frac{0,8436482 \times 0,8996138}{0,8436482 \times 0,8996138 + 0,4479166 \times 0,1563517} = 0,9155206 \approx 91,55 \%$$

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzić można, że jeżeli sędzia kompetentny wyraził stanowisko, iż zeznanie jest prawdziwe, istnieje 91,55% szansy na to, że wyrażając swoją ocenę odnośnie wartości dowodowej zeznania nie pomylił się.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań fałszywych, ocenianych samodzielnie przez sędziów kompetentnych będzie stanowiło wynik ilorazu, gdzie w liczniku znajdzie się: iloczyn prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego ($96/614 = 0,1563517$) i współczynnika celności sędziów kompetentnych przy ustalaniu fałszywości zeznania ($53/96 = 0,5520833$), a w mianowniku suma iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania fałszywego i skuteczności sędziów kompetentnych przy ustalaniu fałszywości zeznania oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań prawdziwych ($52/518 = 0,1003861$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań prawdziwych ($518/614 = 0,8436482$).

Równanie Bayesa dla zeznań fałszywych (samodzielne oceny sędziów):

$$p(F) = \frac{0,1563517 \times 0,5520833}{0,1563517 \times 0,5520833 + 0,1003861 \times 0,8436482} = 0,5047617 \approx 50,47\%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego w odniesieniu do zeznań fałszywych ocenianych przez sędziów kompetentnych niezależnie od przeprowadzonej analizy treściowej prowadzi do wniosku, że w sytuacji gdy sędziowie kompetentni będą wyrażali samodzielny pogląd, iż zeznanie złożone przez świadka jest fałszywe, w niemal połowie przypadków popełnią błąd.

9.1.1.7. Analiza porównawcza skuteczności analizy treściowej i samodzielnych ocen sędziów kompetentnych przy ocenie zeznań aktowych

Dla lepszego zobrazowania różnic pomiędzy analizą treściową i jej poszczególnymi technikami (SVA, RM, SCAN i MASAM) oraz sądami wydawanymi samodzielnie przez sędziów kompetentnych przy ocenie wartości dowodowej zeznań aktowych, uzyskane w dotychczasowych analizach wyniki wskaźniki można przedstawić w formie tabeli zbiorczej.

Tabela 26. Porównanie wskaźników poprawnej klasyfikacji zeznań aktowych

Wskaźnik	Podstawa wnioskowania					
	Analiza treściowa	SVA	RM	SCAN	MASAM	Samodzielne oceny sędziów
% ogólny prawidłowych klasyfikacji	69,22	65,41	55,41	67,33	89,86	84,53
ogólny wskaźnik wiarygodności	2,25	1,89	1,24	2,06	8,86	5,46
% prawidłowych klasyfikacji (prawdziwe)	72,00	65,67	54,61	71,43	96,87	89,96
wskaźnik wiarygodności (prawdziwe)	2,57	1,91	1,20	2,50	30,95	8,96
% prawidłowych klasyfikacji (fałszywe)	54,17	64,00	59,25	45,83	45,00	55,21
wskaźnik wiarygodności (fałszywe)	1,18	1,78	1,45	0,85	0,82	1,21
poziom błędu I rodzaju (%)	7,17	5,66	7,01	8,67	7,86	7,00
poziom błędu II rodzaju (%)	23,62	28,93	37,58	24,00	2,86	8,47
prawd. warunkowe dla prawdziwych (%)	89,45	90,72	86,58	87,38	91,85	91,55
prawd. warunkowe dla fałszywych (%)	26,40	25,81	19,86	23,40	69,23	50,47

Zgromadzone w Tabeli 26. dane pozwalają na sformułowanie wniosku ogólnego, że zastosowanie analizy treściowej będzie prowadziło do większej liczby poprawnych identyfikacji zeznań aktowych, niż ocena wartości dowodowej zeznania dokonana samodzielnie przez sędziego kompetentnego. Metodą, która charakteryzuje się najwyższym poziomem poprawnych identyfikacji jest Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych (MASAM), który pozwala na prawidłową klasyfikację w niemal 90% przypadków i cechuje się wskaźnikiem wiarygodności wynoszącym 8,86. Trzeba przy tym zauważyć, że prawidłowych klasyfikacji zeznań prawdziwych z pomocą MASAM dokonano w 96,87% przypadków, a współczynnik wiarygodności dla zeznań prawdziwych wynosi aż 30,95. MASAM odznacza się także czterokrotnie niższym poziomem błędów II rodzaju (błędna eliminacja zeznań prawdziwych), niż oceny formułowane przez sędziów kompetentnych samodzielnie.

Nie sposób nie dostrzec, iż przy ocenie zeznań fałszywych dla MASAM procent prawidłowych klasyfikacji jest najniższy, wyraźną przewagę przy ocenie zeznań nieszczerych daje sędziom kompetentnym zastosowanie Statement Validity Assessment. Analiza treściowa zeznań fałszywych z zastosowaniem kryteriów treściowych SVA odznacza się najwyższym współczynnikiem wiarygodności (1,78) i prowadzi do popełnienia najmniejszej liczby błędów I rodzaju (5,66%), polegających na mylnym uznaniu zeznań fałszywych za posiadające wartość dowodową.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań prawdziwych ocenianych z zastosowaniem MASAM jest jednak najwyższe (91,85%), niemal równe z prawdopodobieństwem warunkowym zeznań wiarygodnych przy samodzielnych ocenach sędziów kompetentnych (91,55%). W odniesieniu do zeznań fałszywych, także dostrzec można wyraźną przewagę prawdopodobieństwa warunkowego analizy treściowej z zastosowaniem MASAM (69,23%), i to zarówno nad samodzielnymi ocenami sędziów

kompetentnych (50,47%), jak i pozostałymi metodami analizy treściowej (najwyżej SVA – 25,81%).

9.1.2. Niezawodność analizy treściowej w badaniach eksperymentalnych

9.1.2.1. Wyniki ogólne

Na potrzeby przeprowadzonych badań sędziowie kompetentni przeprowadzili łącznie 603 analizy zeznań eksperymentalnych. Rozkład udanych i nieudanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych prezentuje Tabela 27.

Tabela 27. Częstość udanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych

Ocena wartości zeznania	Ocena technikami analizy treściowej			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	333	333	55,22	55,2239
Nieprawidłowa	270	603	44,78	100,0000

Przeprowadzona z zastosowaniem jednej z technik analizy treściowej ocena zeznań eksperymentalnych zakończyła się powodzeniem – prawidłowym zaklasyfikowaniem zeznania do jednej z trzech kategorii („przeżyłem”, „znam” lub „wyobrażam sobie”) w 333 przypadkach na 603 przeprowadzone analizy, to jest w efekcie 55,22% analiz. Błędne diagnozy zostały wydane w blisko 45% przypadków – 270 na 603 przeprowadzone analizy.

W analizowanej grupie wyników występują istotne różnice w zakresie poziomów prawidłowej identyfikacji zeznań, pomiędzy poszczególnymi ich kategoriami. Rozkład liczebności i procentowe poziomu prawidłowych identyfikacji dla zeznań eksperymentalnych, w zależności od kategorii zeznań, prezentuje Tabela 28.

Tabela 28. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (kategorie)

Rzeczywista kategoria zeznania	Poprawna identyfikacja		Błędna identyfikacja		Łącznie	
	n	%	n	%	n	% ogółu analiz
Przeżyłem	190	55,55	152	44,45	342	56,72
Znam	96	61,54	60	38,46	156	25,87
Wyobrażam sobie	47	44,76	58	55,24	105	17,41
SUMA	333	55,22	270	44,78	603	100

Zeznania zaliczane do kategorii „przeżyłem” były poddane analizie łącznie 342 razy, co stanowi 56,72% ogółu analiz przeprowadzonych w części eksperymentalnej. W 190 przypadkach na 342, co stanowi 55,55% analiz, sędziowie kompetentni dokonywali prawidłowych klasyfikacji zeznań do kategorii „przeżyłem”, w 44,45% zeznania osób uprawiających daną dyscyplinę sportu były zaliczone do innej, niewłaściwej kategorii.

Sędziowie kompetentni przeprowadzili łącznie 156 analiz zeznań pochodzących od kibiców (kategoria „znam”), co stanowi niemal 26% wszystkich analiz przeprowadzonych w badaniach eksperymentalnych. W 96 przypadkach oceniający dokonali prawidłowej identyfikacji zeznania (61,54%), a sformułowali błędne wnioski w 60 przypadkach, co stanowi 38,46% analiz.

Zeznania trzeciej kategorii – „wyobrażam sobie”, były poddane analizie łącznie 105-krotnie, co stanowi 17,41% analiz zeznań eksperymentalnych przeprowadzonych przez sędziów kompetentnych. W większości przypadków dokonując oceny wartości zeznań zaliczanych do tej kategorii sędziowie popełniali błędy – w 58 przypadkach na 105 (co stanowi 55,24%) wnioski końcowe analizy były nieprawidłowe, jedynie 47 ze 105

zeznań (44,76%) należących do kategorii „wyobrażam sobie”, było prawidłowo sklasyfikowanych.

Poziom błędów I rodzaju w badaniach eksperymentalnych będzie można ustalić na podstawie liczby wadliwie sklasyfikowanych zeznań zaliczanych do kategorii „znam” i „wyobrażam sobie”. Łącznie w wyniku analizy błędy I rodzaju popełniono w 118 na 603 przeprowadzone analizy, co stanowi 19,57%. O błędzie II rodzaju w badaniach eksperymentalnych będzie świadczyła liczba niepoprawnie odrzuconych zeznań zaliczanych do kategorii „przeżyłem”. Zgromadzone dane wskazują na to, iż błędy II rodzaju popełniono w 44,44% przypadków (przy 152 analizach zeznań zaliczonych do kategorii „przeżyłem” na 342 przeprowadzone).

Wskaźnik wiarygodności metod analizy treściowej w badaniach zeznań eksperymentalnych wynosi dla wszystkich kategorii łącznie 1,23 ($0,5522/0,4478 = 1,2331397$), dla zeznań z kategorii „przeżyłem” 1,22 ($0,5555/0,4445 = 1,22222$), dla zeznań z kategorii „znam” 1,60 ($0,6154/0,3846 = 1,600104$), zaś dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” wynosi 0,81 ($44,76/55,24 = 0,8102824$). Na podstawie niniejszych wyników można przewidywać, że niemal co druga ocena wartości zeznania dokonana w oparciu o wyniki analizy treściowej będzie błędna, przy czym istnieje większe prawdopodobieństwo uznania za wartościowe i zaliczenia do innej kategorii zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”, niż faktycznego wykrycia, iż relacja świadka jest zmyślona.

Zgromadzone dane pozwalają na obliczenie z pomocą równania Bayesa prawdopodobieństwa warunkowego, to jest szansy trafnego stwierdzenia, w oparciu o analizę treściową, do jakiej kategorii należy zaliczyć zeznanie. Mianownik równania Bayesa w odniesieniu do zeznań eksperymentalnych należy jednak rozszerzyć, w stosunku do równania właściwego zeznaniom aktowym, uwzględnienia wymagają bowiem błędy popełniane przy ocenie wartości trzech kategorii zeznań.

Prawdopodobieństwo, że prawidłowy jest wniosek płynący z analizy treściowej, nakazujący zaliczyć dane zeznanie do kategorii „przeżyłem” będzie stanowiło stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” ($342/602 = 0,5672$) i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu prawdziwości zeznania ($190/342 = 0,5555$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” i skuteczności analizy treściowej przy ustalaniu prawdziwości zeznania, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” ($60/156 = 0,3846$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($156/603 = 0,2587$) oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($58/105 = 0,5524$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($105/603 = 0,1741$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „przeżyłem”:

$$p(P) = \frac{0,5672 \times 0,5555}{0,5672 \times 0,5555 + 0,3846 \times 0,2587 + 0,5524 \times 0,1741} = 0,616954 \approx 61,69 \%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań z kategorii „przeżyłem” prowadzi do wniosku, iż jeżeli sędzia kompetentny w oparciu o analizę treściową sformułuje wniosek, że zeznanie zaliczyć należy do kategorii „przeżyłem” istnieje około 38% prawdopodobieństwo, że będzie się mylił.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań z kategorii „znam” stanowi stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” ($156/602 = 0,2587$) i skuteczności analizy treściowej przy ocenie zeznań z kategorii „znam” ($96/156 = 0,6153$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” i skuteczności analizy

treściowej przy klasyfikowaniu zeznania do kategorii „znam”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($152/342 = 0,4444$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($342/603 = 0,5672$) oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($58/105 = 0,5524$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($105/603 = 0,1741$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „znam”:

$$p(Z) = \frac{0,2587 \times 0,6153}{0,2587 \times 0,6153 + 0,4444 \times 0,5672 + 0,5524 \times 0,1741} = 0,313704 \approx 31,37 \%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego prowadzi do wniosku, iż istnieje prawdopodobieństwo wynoszące niemal 70%, że sędzia kompetentny klasyfikując w oparciu o wyniki analizy treściowej zeznanie do kategorii „znam”, popełnia błąd.

Zebrane dane pozwalają również ustalić prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie”. Współczynnik ten będzie stanowił stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” ($105/603 = 0,1741$) i współczynnika celnych klasyfikacji przy analizie treściowej zeznań z tej kategorii ($47/105 = 0,4476$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” i skuteczności analizy treściowej przy kwalifikowaniu zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($152/342 = 0,4444$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($342/603 = 0,5672$) oraz iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” ($60/156 = 0,3846$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($156/603 = 0,2587$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”:

$$p(W) = \frac{0,1741 \times 0,4476}{0,1741 \times 0,4476 + 0,4444 \times 0,5672 + 0,3846 \times 0,2587} = 0,1814424 \approx 18,14 \%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” prowadzi do wniosku, iż jeżeli sędzia kompetentny po przeprowadzeniu analizy zeznania z wykorzystaniem kryteriów treściowych jednej z metod stwierdzi, że zeznanie zaliczyć należy do kategorii „wyobrażam sobie”, istnieje niemal 82% prawdopodobieństwo, że wyrażona przez niego opinia będzie błędna.

Przedstawiona powyżej analiza niezawodności metod analizy treściowej przy ocenie zeznań eksperymentalnych obejmuje wyniki dla wszystkich technik łącznie. W dalszej części, przedstawione będzie omówienie współczynników niezawodności dla poszczególnych technik analizy, jak i współczynników dla autonomicznych ocen sędziów kompetentnych.

9.1.2.2. Statement Validity Assessment

Technika SVA w badaniach zeznań eksperymentalnych była wykorzystana sto pięćdziesięciokrotnie. Częstość udanych identyfikacji zeznań eksperymentalnych prezentuje Tabela 29.

Tabela 29. Częstość udanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (SVA)

Ocena wartości zeznania	Ocena z pomocą kryteriów SVA			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	65	65	43,33	44,3333
Nieprawidłowa	85	150	56,67	100,0000

Analiza zeznań eksperymentalnych z wykorzystaniem kryteriów treściowych SVA w ponad połowie przypadków zakończyła się sformułowaniem wadliwego wniosku. W 85 na 150 przeprowadzonych analiz (56,67%), sędzia kompetentny kierując się wskazaniem techniki analizy treściowej, klasyfikował zeznanie do niewłaściwej kategorii.

Dostrzec przy tym można znaczne zróżnicowanie poziomów prawidłowych identyfikacji zeznań poddanych analizie z zastosowaniem SVA, w zależności od tego, do jakiej kategorii należały oceniane relacje świadków.

Tabela 30. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych SVA (kategorie)

Rzeczywista kategoria zeznania	Poprawna identyfikacja		Błędna identyfikacja		Łącznie	
	n	%	n	%	n	% ogółu analiz
Przeżyłem	29	34,52	55	65,48	84	56,00
Znam	24	61,54	15	38,46	39	26,00
Wyobrażam sobie	12	44,44	15	55,56	27	18,00
SUMA	65	43,33	85	56,67	150	100,00

Technika Statement Validity Assessment umożliwiła prawidłową identyfikację jedynie co trzeciego zeznania z kategorii „przeżyłem” (29 na 84 przypadki), 24 na 39 zeznań z kategorii „znam” (61,54%) i mniej niż połowę zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” (12/27).

Błędy I rodzaju popełniono łącznie trzydziestokrotnie przy sumie ocen wynoszącej sto pięćdziesiąt, po 15 razy przy ocenie zeznań należących do kategorii „znam” i „wyobrażam sobie”. Co za tym idzie, wskaźnik błędów I rodzaju dla SVA wynosi 0,20

(20%). Błędów II rodzaju, polegających na zaliczeniu do innej kategorii zeznań złożonych przez zawodników (kategoria „przeżyłem”), sędziowie kompetentni dopuścili się w 55 przypadkach analiz z wykorzystaniem kryteriów SVA, na 150 przeprowadzonych ocen, czyli wskaźnik ten wynosi 0,3667 (36,67%).

Wskaźnik wiarygodności rezultatów oceny zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem Statement Validity Assessment wynosi dla wszystkich kategorii łącznie 0,7646 ($0,4333/0,5667 = 0,764602$), dla zeznań z kategorii „przeżyłem” 0,5272 ($0,3452/0,6548 = 0,5271838$), dla zeznań z kategorii „znam” 1,60 ($0,6154/0,3846 = 1,600104$), zaś dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” wynosi 0,7998 ($44,44/55,56 = 0,799856$). Istnieją podstawy do przyjęcia założenia, iż opierając się na wynikach analizy treściowej z wykorzystaniem kryteriów SVA częściej zostaną popełnione błędy przy ich klasyfikowaniu, niż wskazana będzie prawidłowa kategoria, do której określona relacja faktycznie się zalicza. Jedynie w odniesieniu do zeznań kibiców różnych dyscyplin sportu istnieje większa szansa na ich zaliczenie do kategorii „znam”, niż dwóch pozostałych zbiorów, ale i w przypadku tej kategorii ryzyko błędu jest wysokie – można przewidywać, że co trzecia ocena będzie niewłaściwa.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań z kategorii „przeżyłem”, ocenianych z odwołaniem się do kryteriów treściowych SVA będzie stanowiło równowartość ilorazu: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” ($84/150 = 0,56$) i celności SVA przy ocenie zeznań z kategorii „przeżyłem” ($29/84 = 0,3452$), do sumy iloczynów szansy na ocenę z pomocą SVA zeznania należącego do kategorii „przeżyłem” i celności SVA przy ocenie tej kategorii zeznań, iloczynu współczynnika błędów SVA w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” ($15/39 = 0,3846$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($39/150 = 0,26$) oraz iloczynu współczynnika SVA dla błędnych ocen relacji z kategorii „wyobrażam

sobie” ($15/27 = 0,5555$) i współczynnika szans oceny z pomocą SVA zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($27/150 = 0,18$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „przeżyłem” ocenianych SVA:

$$p(P) = \frac{0,56 \times 0,3452}{0,56 \times 0,3452 + 0,3846 \times 0,26 + 0,5555 \times 0,18} = 0,4922898 \approx 49,23 \%$$

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań z kategorii „przeżyłem”, ocenianych z wykorzystaniem kryteriów treściowych SVA wynoszące 49,23% oznacza, iż większa jest szansa, że klasyfikując zeznanie do kategorii „przeżyłem” sędzia popełnia błąd, niż właściwie określa kategorię, do jakiej należało zaliczyć to zeznanie.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla ocen relacji kibiców, dokonywanych przez sędziów kompetentnych z pomocą SVA stanowi stosunek: iloczynu skuteczności SVA przy analizie treściowej zeznań z kategorii „znam” ($24/39 = 0,6153$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” ($39/150 = 0,26$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” i skuteczności SVA przy klasyfikowaniu relacji do kategorii „znam”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($55/84 = 0,6548$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($84/150 = 0,56$) oraz iloczynu współczynnika SVA dla błędnych ocen relacji z kategorii „wyobrażam sobie” ($15/27 = 0,5555$) i współczynnika szans oceny z pomocą SVA zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($27/150 = 0,18$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „znam” ocenianych SVA:

$$p(Z) = \frac{0,6153 \times 0,26}{0,6153 \times 0,26 + 0,6548 \times 0,56 + 0,5555 \times 0,18} = 0,2552883 \approx 25,53 \%$$

Współczynnik prawdopodobieństwa warunkowego ustalony dla zeznań z kategorii „znam”, ocenianych przy pomocy SVA wynoszący 25,53% oznacza, że tylko w jednym przypadku na 4, klasyfikując zeznanie do kategorii „znam”, sędzia kompetentny nie popełnia błędu. W zdecydowanej większości przypadków (niemal 75%) oceniając, że dana relacja pochodzi od kibica, sędzia kompetentny się myli.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” stanowi stosunek: iloczynu skuteczności SVA przy analizie treściowej zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($12/27 = 0,4444$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” ($27/150 = 0,18$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” i skuteczności SVA przy klasyfikowaniu relacji należących do tej kategorii, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($55/84 = 0,6548$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($84/150 = 0,56$) oraz iloczynu współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($39/150 = 0,26$) oraz iloczynu współczynnika SVA dla błędnych ocen relacji z kategorii „znam” ($15/39 = 0,3846$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ocenianych SVA:

$$p(W) = \frac{0,4444 \times 0,18}{0,4444 \times 0,18 + 0,6548 \times 0,56 + 0,26 \times 0,3846} = 0,1462085 \approx 14,62 \%$$

Powyższe obliczenia wskazują na to, że istnieje około 15% prawdopodobieństwo, że sędzia kompetentny rozpoznał prawidłowo, iż przeprowadził z pomocą SVA analizę zeznania należącego do kategorii „wyobrażam sobie”. Ocnom sędziów kompetentnych, sformułowanym z pomocą SVA, wskazującym na to, że odpowiedzi na pytania były przez świadka zmyślone, nie będzie można ufać w ponad 85% przypadków.

9.1.2.3. Reality Monitoring

Zeznania eksperymentalne poddano analizie treściowej z zastosowaniem kryteriów Reality Monitoring łącznie 148-krotnie. Ogólną częstość udanych identyfikacji zeznań eksperymentalnych przy pomocy RM prezentuje Tabela 31.

Tabela 31. Częstość udanych klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (RM)

Ocena wartości zeznania	Ocena z pomocą kryteriów RM			
	n	n skumulowana	%	% skumulowany
Prawidłowa	76	76	51,35	51,3541
Nieprawidłowa	72	148	48,65	100,0000

Po przeprowadzeniu analizy zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem RM sędziowie kompetentni prawidłowo oceniali wartość zeznania tylko w nieco ponad połowie przypadków, blisko 49% ocen było błędnych.

Tabela 32. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych RM (kategorie)

Rzeczywista kategoria zeznania	Poprawna identyfikacja		Błędna identyfikacja		Łącznie	
	n	%	n	%	n	% ogółu analiz
Przeżyłem	33	40,24	49	59,76	82	55,40
Znam	26	68,42	12	31,58	38	25,68
Wyobrażam sobie	17	60,71	11	39,29	28	18,92
SUMA	76	51,35	72	48,65	148	100,00

Podobnie, jak w przypadku Statement Validity Assessment, z pomocą kryteriów treściowych RM najczęściej prawidłowo klasyfikowano zeznania należące do kategorii „znam” (68,42%), zeznania sportowców zostały zaliczone do kategorii „przeżyłem” jedynie w 40,24% przypadków (33 na 82 przeprowadzone analizy), a próby świadomego zafałszowania obrazu rzeczywistości udało się wykryć w 60,71% przypadków (17 na 28 analizowanych zeznań).

Błędy I rodzaju popełniono łącznie dwudziestotrzykrotnie przy sumie ocen wynoszącej sto czterdzieści osiem, 12-krotnie przy ocenie zeznań należących do kategorii „znam” i 11-krotnie przy analizie zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”. Wskaźnik błędów I rodzaju dla RM wynosi zatem 0,15 (15,54 %). Błędy II rodzaju, polegające na wadliwym zaliczeniu zeznań złożonych przez zawodników, do jednej z dwóch pozostałych kategorii („znam” lub „wyobrażam sobie”), sędziowie kompetentni dopuścili się w przy okazji 49 analiz z wykorzystaniem kryteriów, na 148 przeprowadzonych ocen, czyli wskaźnik ten wynosi 0,3311.

Współczynnik wiarygodności oceny zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem Reality Monitoring wynosi dla wszystkich kategorii łącznie 1,05 ($78/72 = 0,10554984$), dla zeznań z kategorii „przeżyłem” 0,67 ($33/49 = 0,6734693$), dla zeznań z kategorii „znam” 2,17 ($26/12 = 2,16667$), zaś dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” wynosi 1,54 ($17/11 = 1,5454545$). Reality Monitoring tak samo często prowadzi do prawidłowych wniosków odnośnie pochodzenia zeznania, jak powoduje błędne zaliczenie relacji świadka do innej, niż należąca kategorii. Najmniejsze prawdopodobieństwo występuje przy ocenach zeznań kibiców (kategoria „znam”), co trzecia taka relacja będzie uznana za wypowiedź sportowca, albo osoby, która zmyśla odpowiedzi na pytania. Analiza treści wypowiedzi z wykorzystaniem kryteriów treściowych Reality Monitoring powoduje, że odrzucona zostanie większość zeznań należących do kategorii „przeżyłem”.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla oceny zeznania z kategorii „przeżyłem” dokonanej z pomocą kryteriów RM jest równe ilorazowi: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” (0,5540) i celności RM przy ocenie zeznań z kategorii „przeżyłem” (0,4024), do sumy iloczynów szansy na ocenę z pomocą RM zeznania należącego do kategorii „przeżyłem” i celności RM przy ocenie tej kategorii zeznań, iloczynu współczynnika błędów RM w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” (0,3158) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” (0,2568) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen RM dla relacji z kategorii „wyobrażam sobie” (0,3929) i szansy oceny z zastosowaniem RM zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” (0,1892).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „przeżyłem” ocenianych RM:

$$p(P) = \frac{0,5540 \times 0,4024}{0,5540 \times 0,4024 + 0,3158 \times 0,2568 + 0,3929 \times 0,1892} = 0,589194 \approx 58,92 \%$$

Ustalone dla RM prawdopodobieństwo warunkowe oceny zeznań zaliczanych do kategorii „przeżyłem” oznacza, że jeżeli sędzia kompetentny sformułuje wniosek, że zeznanie zaliczyć należy do tej właśnie kategorii, to istnieje ponad 40% prawdopodobieństwo, że wniosek ten jest błędny.

Prawdopodobieństwo warunkowe Reality Monitoring dla ocen zeznań z kategorii „znam” stanowi równowartość stosunku: iloczynu skuteczności RM przy analizie treściowej zeznań z kategorii „znam” ($26/38 = 0,6842$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” ($38/148 = 0,2568$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” i skuteczności RM przy klasyfikowaniu relacji do kategorii „znam”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($49/82 = 0,5976$) i

współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($82/148 = 0,5540$) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen relacji z kategorii „wyobrażam sobie” z pomocą RM ($11/28 = 0,3929$) i współczynnika szans oceny z pomocą RM zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($28/148 = 0,1892$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „znam” ocenianych RM:

$$p(Z) = \frac{0,6842 \times 0,2568}{0,6842 \times 0,2568 + 0,5976 \times 0,5540 + 0,3929 \times 0,1892} = 0,3023569 \approx 30,23 \%$$

Prawdopodobieństwo warunkowe ocen z pomocą Reality Monitoring zeznań z kategorii „znam” wynoszące 30,23% oznacza, że jest prawdopodobne, iż sędziowie kompetentni klasyfikując relację świadka do zbioru zeznań kibiców, popełnią błąd w siedmiu na dziesięć przypadków.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” stanowi stosunek: iloczynu skuteczności RM przy analizie treściowej zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($0,6071$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” ($0,1892$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” i skuteczności RM przy klasyfikowaniu relacji należących do tej kategorii, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($0,5976$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($0,5540$) oraz iloczynu współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($0,2568$) i poziomu błędnych ocen relacji z kategorii „znam” ($0,3158$) przy pomocy RM.

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ocenianych RM:

$$p(W) = \frac{0,6071 \times 0,1892}{0,6071 \times 0,1892 + 0,5976 \times 0,5540 + 0,2568 \times 0,3158} = 0,217944 \approx 21,79 \%$$

Powyższe obliczenia wskazują na to, że istnieje około 20% prawdopodobieństwo, że sędzia kompetentny rozpoznał prawidłowo, iż przeprowadził z pomocą Reality Monitoring analizę zeznania należącego do kategorii „wyobrażam sobie”. W blisko 80% przypadków nie będzie można ufać ocenom sędziów kompetentnych wskazującym na to, że relacja przynależy kategorii „wyobrażam sobie”, sformułowanych po przeprowadzeniu analizy z zastosowaniem RM.

9.1.2.4. Scientific Content Analysis

Sędziowie kompetentni przeprowadzili 152 analizy zeznań eksperymentalnych z pomocą kryteriów treściowych SCAN. Analiza zeznań eksperymentalnych z wykorzystaniem kryteriów treściowych SCAN w 52,63% przypadków (80 na 152 analizy) skutkowała prawidłową klasyfikacją zeznania do jednej z trzech kategorii. W 72 przypadkach, na 152 przeprowadzone analizy, sędziowie kompetentni zaliczyli zeznanie do niewłaściwej kategorii.

Tabela 33. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych SCAN (kategorie)

Rzeczywista kategoria zeznania	Poprawna identyfikacja		Błędna identyfikacja		Łącznie	
	n	%	n	%	n	% ogółu analiz
Przeżyłem	46	55,42	37	44,58	83	54,60
Znam	23	52,27	21	47,23	44	28,95
Wyobrażam sobie	11	44,00	14	56,00	25	16,45
SUMA	80	52,63	72	47,37	152	100,00

Analiza treściowa z zastosowaniem kryteriów treściowych SCAN umożliwiła trafne sklasyfikowanie zeznania w 52,63% przypadków, błędy popełniono w 72 na 152 przypadki. Scientific Content Analysis najgorzej radziła sobie z wykrywaniem prób świadomego fałszowania odpowiedzi na pytania – tylko 11 na 25 (44%) zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” zostało ocenionych jako pozbawione wartości dowodowej. Oceniając z pomocą SCAN sędziowie kompetentni popełnili błędy przy 45% ocen zeznań z kategorii „przeżyłem” i 47,23% ocen dotyczących zeznań z kategorii „znam”.

Błędy I rodzaju popełniono łącznie trzydziestopięciokrotnie przy sumie ocen wynoszącej sto pięćdziesiąt dwa - wskaźnik błędów I rodzaju dla SCAN wynosi zatem 0,23 (23%). Błędów II rodzaju, polegających na zaliczeniu do innej kategorii zeznań złożonych przez zawodników (kategoria „przeżyłem”), sędziowie kompetentni dopuścili się w 37 przypadkach analiz z wykorzystaniem kryteriów SCAN, na 152 przeprowadzone oceny, co oznacza, że wskaźnik ten wynosi 0,24.

Wskaźnik wiarygodności rezultatów oceny zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem Scientific Content Analysis wynosi dla wszystkich kategorii łącznie 1,11 (80/72), dla zeznań z kategorii „przeżyłem” 1,24 (46/37), dla zeznań z kategorii „znam” 1,09 (23/21), zaś dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” wynosi 0,78 (11/14). Powyższe pozwala stwierdzić, iż dokonując analiz z pomocą kryteriów SCAN, sędziowie kompetentni będą popełniali błędy raz na każde dwa przeanalizowane przypadki, a najwięcej błędów będzie dotyczyło zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” – szanse na to, że zeznania te zostaną trafnie sklasyfikowane są mniejsze, niż szanse na uznanie ich za relacje zawodnika lub kibica.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań z kategorii „przeżyłem”, ocenianych z odwołaniem się do kryteriów treściowych SCAN będzie stanowiło równowartość ilorazu: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii

„przeżyłem” ($83/152 = 0,5460$) i celności SCAN przy ocenie zeznań z kategorii „przeżyłem” ($46/83 = 0,5542$), do sumy iloczynów szansy na ocenę z pomocą SCAN zeznania należącego do kategorii „przeżyłem” i celności SCAN przy ocenie tej kategorii zeznań, iloczynu współczynnika błędów SCAN w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” ($21/44 = 0,4723$) i szans na ocenę zeznań z kategorii „znam” ($44/152 = 0,2895$) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen relacji z kategorii „wyobrażam sobie” dla tej metody ($14/25 = 0,56$) i współczynnika szans oceny z pomocą SCAN zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($25/152 = 0,1645$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „przeżyłem” ocenianych SVA:

$$p(P) = \frac{0,5460 \times 0,5542}{0,5460 \times 0,5542 + 0,4723 \times 0,2895 + 0,56 \times 0,1645} = 0,5693792 \approx 56,94 \%$$

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań z kategorii „przeżyłem”, ocenianych z wykorzystaniem kryteriów treściowych SCAN wynoszące 56,94% oznacza, że tylko w niemal 57% przypadków można będzie ufać ocenie sformułowanej przez sędziego kompetentnego na podstawie wyników analizy treściowej.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla ocen relacji zaliczanych do kategorii „znam”, dokonywanych przez sędziów kompetentnych z pomocą SCAN stanowi stosunek: iloczynu współczynnika skuteczności SCAN przy analizie treściowej zeznań z kategorii „znam” ($23/44 = 0,5227$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” ($44/152 = 0,2895$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” i skuteczności SCAN przy klasyfikowaniu relacji do kategorii „znam”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($37/83 = 0,4458$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($83/152 = 0,546$) oraz iloczynu współczynnika SCAN dla błędnych

ocen relacji z kategorii „wyobrażam sobie” ($14/25 = 0,56$) i współczynnika szans oceny z pomocą SCAN zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($25/152 = 0,1645$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „znam” ocenianych SCAN:

$$p(Z) = \frac{0,5527 \times 0,2895}{0,5227 \times 0,2895 + 0,4458 \times 0,546 + 0,56 \times 0,1645} = 0,3228977 \approx 32,29 \%$$

Współczynnik prawdopodobieństwa warunkowego ustalony dla zeznań z kategorii „znam”, ocenianych przy pomocy SCAN wynosi niemal 33%. Co za tym idzie, sędziowie kompetentni nie będą się mylili jedynie w jednej trzeciej przypadków, formułując wniosek o zaliczeniu relacji do kategorii „znam”, w oparciu o wyniki analizy metodą SCAN.

Prawdopodobieństwo warunkowe oceniania metodą SCAN zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” stanowi stosunek: iloczynu skuteczności SCAN przy analizie treściowej zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($11/25 = 0,44$) i szansy na przeprowadzenie analizy zeznania z tej kategorii ($25/152 = 0,1645$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” i skuteczności SCAN przy klasyfikowaniu relacji należących do tej kategorii, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($37/83 = 0,4458$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($83/152 = 0,5460$) oraz iloczynu współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($44/152 = 0,2895$) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen relacji z kategorii „znam” dla metody SCAN ($21/44 = 0,4723$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ocenianych SCAN:

$$p(W) = \frac{0,44 \times 0,1645}{0,44 \times 0,1645 + 0,4458 \times 0,5460 + 0,2895 \times 0,4723} = 0,1599495 \approx 16,00 \%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego ocen zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” przy wykorzystaniu kryteriów treściowych SCAN prowadzi do wniosku, że w przypadku uznania, iż zeznanie pochodzi od osoby, która nie zna opisywanej dyscypliny sportu, istnieje jedynie 16% prawdopodobieństwo, że wniosek taki będzie prawidłowy. Rezultatom analizy zeznań przy pomocy SCAN, wskazującym na to, iż zeznanie zalicza się do kategorii „wyobrażam sobie”, nie będzie można zaufać w 84% przypadków.

9.1.2.5. Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych

Sędziowie kompetentni przeprowadzili 152 analizy zeznań eksperymentalnych z pomocą kryteriów treściowych MASAM. Analiza zakończyła się prawidłową klasyfikacją zeznania w 112 przypadkach (73,68%), relacje świadków dotyczące jednej z trzech dyscyplin sportu zaliczono do niewłaściwej kategorii w 40 przypadkach (26,32%).

Tabela 34. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych MASAM (kategorie)

Rzeczywista kategoria zeznania	Poprawna identyfikacja		Błędna identyfikacja		Łącznie	
	n	%	n	%	n	% ogółu analiz
Przeżyłem	82	89,13	10	10,87	92	60,53
Znam	23	65,71	12	34,29	35	23,02
Wyobrażam sobie	7	28,00	18	72,00	25	16,45
SUMA	112	73,68	40	26,32	152	100,00

Z przedstawionego zestawienia wynika, że istnieją daleko idące różnice w skuteczności klasyfikacji zeznań z pomocą MASAM, w zależności od tego, jaka kategoria relacji poddawana jest analizie treściowej. MASAM pozwala na prawidłowe klasyfikowanie niemal 90% (82/92 oceny) zeznań osób aktywnie uprawiających daną dyscyplinę sportu, prawie dwóch trzecich (65,71%) relacji należących do kategorii „znam”, ale zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” były wadliwie klasyfikowane aż w 72% przypadków.

Wskaźnik wiarygodności MASAM, wynoszący stosunek prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi dla wszystkich zeznań łącznie 2,8 ($112/40 = 2,8$), dla zeznań prawdziwych jest najwyższy i wynosi 8,2 (82/10), dla zeznań z kategorii „znam” wynosi 1,92, ale jest wyraźnie niższy dla zeznań fałszywych i wynosi tylko 0,39 ($7/18 = 0,3888$). Z powyższego wynika, iż ogólnie w trzech przypadkach na cztery MASAM pozwoli właściwie sklasyfikować relację, a jeżeli zeznanie pochodzi od osoby, która bezpośrednio uczestniczyła w jakimś wydarzeniu w 8 na 9 przypadków jego wartość dowodowa zostanie potwierdzona. Przy ocenie zeznań kibiców istnieje jednak szansa jeden na trzy, że zeznaniu temu przypisana zostanie niewłaściwa wartość, a zeznania fałszowane uda się zidentyfikować prawidłowo mniej więcej raz na cztery próby.

Sędziowie kompetentni przy ocenach z pomocą MASAM popełnili łącznie 30 błędów I rodzaju (12 przy ocenie zeznań „znam” i 18 przy ocenie zeznań „wyobrażam sobie”). Wskaźnik błędów I rodzaju dla MASAM wynosi zatem 0,19 (19,74%). Błędy II rodzaju, polegające na zaliczeniu do innej kategorii zeznań złożonych przez zawodników (kategoria „przeżyłem”), sędziowie kompetentni popełnili w 10 przypadkach analiz z wykorzystaniem kryteriów MASAM, na 152 przeprowadzone oceny, co oznacza, że wskaźnik ten wynosi 0,06 (6,58%).

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań z kategorii „przeżyłem” ocenianych metodą MASAM można ustalić odwołując się do równania Bayesa, w którego liczniku znajdzie się iloczyn prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” ($92/152 = 0,6053$) i wskaźnika udanych identyfikacji zeznań tej kategorii dla MASAM ($82/92 = 0,8913$), a w mianowniku znajdzie się suma iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” i współczynnika celności MASAM przy ustalaniu wartości tej kategorii zeznań oraz iloczynu współczynnika błędów MASAM w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” ($12/35 = 0,3429$) i szans na ocenę zeznań z kategorii „znam” ($35/152 = 0,2302$) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen relacji z kategorii „wyobrażam sobie” dla metody MASAM ($18/25 = 0,72$) i współczynnika szans oceny z pomocą MASAM zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($25/152 = 0,1645$).

Równanie Bayesa dla zeznań kategorii „przeżyłem” analizowanych MASAM:

$$p(P) = \frac{0,6053 \times 0,8913}{0,6053 \times 0,8913 + 0,3429 \times 0,2302 + 0,72 \times 0,1645} = 0,7321467 \approx 73,21 \%$$

Analiza prawdopodobieństwa warunkowego dla zeznań kategorii „przeżyłem” przy ich ocenie metodą MASAM prowadzi do wniosku, że jeżeli w wyniku analizy treściowej z zastosowaniem tej techniki zostanie sformułowany wniosek, że zeznania złożyła osoba osobiście uczestnicząca w określonych zdarzeniach albo uprawiająca daną formę aktywności, to w 73,21% przypadków takie ustalenie będzie zasługiwało na uwzględnienie.

Prawdopodobieństwo warunkowe ocen z pomocą MASAM zeznań z kategorii „znam” stanowi stosunek: iloczynu celności MASAM przy analizie treściowej zeznań z kategorii „znam” ($23/35 = 0,6571$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z

kategorii „znam” ($35/152 = 0,2302$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” i skuteczności MASAM przy klasyfikowaniu relacji do kategorii „znam”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($10/92 = 0,1087$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” ($82/152 = 0,6053$) oraz iloczynu współczynnika MASAM dla błędnych ocen relacji z kategorii „wyobrażam sobie” ($18/25 = 0,72$) i współczynnika szans oceny z pomocą MASAM zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($25/152 = 0,1645$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „znam” ocenianych MASAM:

$$p(Z) = \frac{0,6571 \times 0,2302}{0,6571 \times 0,2302 + 0,1087 \times 0,6053 + 0,1645 \times 0,72} = 0,4508619 \approx 45,09 \%$$

Współczynnik prawdopodobieństwa warunkowego ustalony dla zeznań z kategorii „znam”, ocenianych przy pomocy MASAM wynoszący 45% oznacza, że w mniej niż połowie przypadków klasyfikując zeznanie do kategorii „znam”, sędzia kompetentny nie popełnia błędu. W większości przypadków (niemal 55%) oceniając, że dana relacja pochodzi od kibica, sędzia kompetentny będzie się myli.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” stanowi stosunek: iloczynu skuteczności MASAM przy analizie treściowej zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ($7/25 = 0,28$) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” ($25/152 = 0,1645$), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” i skuteczności MASAM przy klasyfikowaniu relacji należących do tej kategorii, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” ($10/92 = 0,1087$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem”

($92/152 = 0,6053$) oraz iloczynu współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($35/152 = 0,2302$) oraz iloczynu współczynnika MASAM błędnych ocen relacji z kategorii „znam” ($12/35 = 0,3429$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ocenianych MASAM:

$$p(W) = \frac{0,28 \times 0,1645}{0,28 \times 0,1645 + 0,1087 \times 0,6053 + 0,2302 \times 0,3429} = 0,2414152 \approx 24,14 \%$$

Powyższe obliczenia wskazują na to, że jeżeli sędzia kompetentny po przeprowadzeniu analizy treściowej z pomocą MASAM zakwalifikuje daną relację do kategorii „wyobrażam sobie”, istnieje 75% prawdopodobieństwo, że popełnia błąd. Zakwalifikowanie relacji do kategorii „wyobrażam sobie” tylko w jednym, na 4 przypadki, będzie prawidłowe.

9.1.2.6. Samodzielne oceny zeznań eksperymentalnych sędziów kompetentnych

Sędziowie kompetentni przy okazji analiz eksperymentalnych, podobnie jak w przypadku zeznań aktowych, dysponowali możliwością dokonania klasyfikacji zeznania do jednej z trzech kategorii również w oparciu o własną, autonomiczną, niezależną od wyników analizy treściowej ocenę. Z możliwości tej skorzystano w 133 przypadkach na 603 przeprowadzone analizy, to jest w 22,06% przypadków; dla porównania można wskazać, iż odmiennych ocen wartości zeznania w badaniach aktowych sędziowie kompetentni dokonali w 15,31% przypadków.

Sędziowie kompetentni zaklasyfikowali prawidłowo 77,28% relacji eksperymentalnych do jednej z trzech, ale przynależnych im kategorii (466 poprawnych

identyfikacji na 603 przeprowadzone analizy), błędy popełniono w 137 przypadkach (22,72%).

Tabela 35. Poprawność klasyfikacji zeznań eksperymentalnych (sędziowie)

Rzeczywista kategoria zeznania	Poprawna identyfikacja		Błędna identyfikacja		Łącznie	
	n	%	n	%	n	% ogółu analiz
Przeżyłem	299	87,43	43	12,57	342	56,72
Znam	92	58,97	64	41,03	156	25,87
Wyobrażam sobie	75	71,43	30	28,57	105	17,41
SUMA	466	77,28	137	22,72	603	100

Stosunkowo najmniej trudności sprawiało sędziom kompetentnym właściwe zidentyfikowanie relacji z kategorii „przeżyłem” – w 299 przypadkach na 342 analizy (87,45%) właściwie przypisali im wartość. Największe trudności sprawiało sędziom odróżnienie zeznań kibiców – ponad 40 procent ocen (64 na 156 przypadków) zeznań z kategorii „znam” była wadliwa. Sędziowie kompetentni wytypowali także trafnie 71,43% relacji przynależnych kategorii „wyobrażam sobie”, błędy popełniono w 30 przypadkach na 105 przeprowadzonych analiz.

Błędów I rodzaju sędziowie kompetentni dopuścili się łącznie w 94 przypadkach na 603 przeprowadzone analizy, czyli współczynnik ten wynosi 15,59% (0,1558872). Błędów II rodzaju, polegających na odrzuceniu relacji pochodzącej od zawodnika, sędziowie kompetentni dopuścili się łącznie w 43 przypadkach, czyli przy okazji 7,13% przeprowadzonych analiz (0,0713101).

Wskaźnik wiarygodności ocen sędziów kompetentnych, obliczony jako iloraz prawidłowych wskazań i błędnych wskazań wynosi: dla wszystkich poddanych przez sędziów kompetentnych ocenie zeznań 3,40 ($466/137 = 3,4014598$), dla zeznań z kategorii „przeżyłem” 6,95 ($299/43$), relacji kibiców 1,44 ($92/64$), a w odniesieniu do zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” 2,50 ($75/30$). Sędziowie kompetentni dokonując autonomicznej oceny wartości dowodowej zeznania popełniają błędy ogólnie w około jednym na pięć przypadków analizy, wtedy gdy ich ocena dotyczy relacji osób, które osobiście uczestniczyły w danym wydarzeniu błędy popełniają tylko raz na osiem dokonanych ocen. Istnieje szansa wynosząca dwa do pięciu, że sędzia prawidłowo zidentyfikuje relację świadomie fałszowaną („wyobrażam sobie”), a najwięcej trudności sprawia im ocena zeznań z kategorii „znam” – stosunek prawidłowych ocen do błędnych ocen wynosi niemal półtora do jednego.

Prawdopodobieństwo, że zeznanie z kategorii „przeżyłem” będzie jako takie sklasyfikowane przez sędziego kompetentnego, dokonującego oceny niezależnie od wyników analizy treściowej, stanowi stosunek: iloczynu prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „przeżyłem” ($342/603 = 0,5672$) i skuteczności sędziów przy ocenie tej kategorii relacji ($299/342 = 0,8743$), do sumy iloczynów szansy powodzenia sędziego kompetentnego przy ocenie zeznania należącego do kategorii „przeżyłem” i udziałowi tej kategorii zeznań w ogólnej liczbie relacji, iloczynu współczynnika błędów sędziów w wykrywaniu zeznań z kategorii „znam” ($0,4103$) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” ($0,2587$) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen sędziów dla relacji z kategorii „wyobrażam sobie” ($0,2857$) i szansy oceny z zastosowaniem RM zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” ($0,1741$).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „przeżyłem” ocenianych przez sędziów:

$$p(P) = \frac{0,5672 \times 0,8743}{0,5672 \times 0,8743 + 0,4103 \times 0,2587 + 0,2857 \times 0,1741} = 0,7608348 \approx 76,08 \%$$

Ustalone prawdopodobieństwo warunkowe ocen sędziów kompetentnych zeznań zaliczanych do kategorii „przeżyłem” oznacza, że jeżeli sędzia kompetentny sformułuje wniosek, że zeznanie zaliczyć należy do tej właśnie kategorii, to istnieje ponad 76% prawdopodobieństwo, że wniosek ten jest w pełni uzasadniony.

Prawdopodobieństwo warunkowe sędziowskiej oceny zeznań z kategorii „znam” stanowi równowartość stosunku: iloczynu skuteczności sędziów przy analizie treściowej zeznań z kategorii „znam” (0,5897) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” (0,2587), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „znam” i celności sędziów kompetentnych przy klasyfikowaniu relacji do kategorii „znam”, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” (0,1257) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” (0,5672) oraz iloczynu współczynnika błędnych ocen odnośnie wartości relacji z kategorii „wyobrażam sobie” (0,2857) i współczynnika szans oceny zeznań przynależnych kategorii „wyobrażam sobie” (0,1741).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „znam” ocenianych przez sędziów:

$$p(Z) = \frac{0,5897 \times 0,2587}{0,5897 \times 0,2587 + 0,1257 \times 0,5672 + 0,2857 \times 0,1741} = 0,5575918 \approx 55,76 \%$$

Prawdopodobieństwo warunkowe dla ocen sędziów kompetentnych obejmujących relacje kategorii „znam” wynosi blisko 56. Oznacza to, że jest niemal równie

prawdopodobne, iż sędziowie kompetentni klasyfikując relację świadka do zbioru zeznań „znam” dokonują prawidłowej identyfikacji, jak i to, że popełnią błąd.

Prawdopodobieństwo warunkowe dla zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” stanowi stosunek: iloczynu skuteczności sędziów przy ocenie zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” (0,7143) i szans występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” (0,1741), do sumy iloczynów prawdopodobieństwa występowania w badanej grupie zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” i skuteczności sędziów kompetentnych przy klasyfikowaniu relacji należących do tej kategorii, iloczynu współczynnika błędów w wykrywaniu zeznań z kategorii „przeżyłem” (0,1257) i współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „przeżyłem” (0,5672) oraz iloczynu współczynnika prawdopodobieństwa oceniania zeznań z kategorii „znam” (0,2587) i poziomu błędnych ocen sędziów dotyczących relacji z kategorii „znam” (0,4103).

Równanie Bayesa dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” ocenianych RM:

$$p(W) = \frac{0,7143 \times 0,1741}{0,7143 \times 0,1741 + 0,1257 \times 0,5672 + 0,2587 \times 0,4103} = 0,412058 \approx 41,20 \%$$

Powyższe obliczenia wskazują na to, że istnieje blisko 60 prawdopodobieństwo, że sędzia kompetentny rozpoznając zeznanie jako należące do kategorii „wyobrażam sobie” popełnia błąd. Wnioski samodzielnej analizy treściowej zeznań eksperymentalnych dokonanej przez sędziego kompetentnego, wskazujące na to, że zeznanie jest świadomie fałszowane (kategoria „wyobrażam sobie”) będą słuszne tylko w 41% przypadków.

9.1.2.7. Analiza porównawcza skuteczności analizy treściowej i samodzielnych ocen sędziów kompetentnych przy ocenie zeznań eksperymentalnych

Różnice pomiędzy efektami analizy treściowej zeznań eksperymentalnych prowadzonej z zastosowaniem kryteriów treściowych poszczególnych technik (SVA, RM, SCAN i MASAM), a sądami wydawanymi samodzielnie przez sędziów kompetentnych przy klasyfikowaniu zeznań do jednej z trzech kategorii, prezentuje Tabela 36 (na kolejnej stronie).

Na podstawie zebranych informacji można stwierdzić, że przy ocenie zeznań eksperymentalnych sędziowie kompetentni wykazują się większą skutecznością wtedy, gdy podejmują decyzje samodzielnie, niż wtedy, gdy kierują się wynikami analizy treściowej z zastosowaniem kryteriów jednej z metod. Ogólny poziom celności ocen sędziów wynoszący blisko 78%, jest wyższy o około 4% od ogólnego współczynnika prawidłowych identyfikacji dla metody MASAM. Samodzielna ocena wartości zeznania daje przewagę szczególnie wtedy, gdy analizie poddawane są zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” – podczas gdy sędziowie kompetentni samodzielnie identyfikują 71,43% przypadków fałszowania relacji, najlepsza z metod analizy treściowej pozwala na wykrycie 60,71% zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”.

Wskazać należy, że samodzielne oceny sędziów kompetentnych cechują się najniższym poziomem błędów I rodzaju (0,16) i tylko niewiele wyższym od MASAM poziomem błędów II rodzaju (0,07). Nie sposób również nie dostrzec, że prawdopodobieństwa warunkowe dla wszystkich trzech kategorii zeznań („przeżyłem”, „znam” i „wyobrażam sobie”) są najwyższe wtedy, gdy decyzja o zakwalifikowaniu zeznania do określonej kategorii jest podejmowana samodzielnie przez sędziego kompetentnego. Odwołanie się do kryteriów treściowych Reality Monitoring może jednak

okazać się pomocne wtedy, gdy analizie poddane są relacje świadków, którzy byli biernymi uczestnikami zdarzeń, zaś metoda MASAM będzie użytecznym narzędziem wtedy, gdy niezbędne będzie potwierdzenie wartości dowodowej zeznań opartych na bezpośrednich, osobistych doświadczeniach świadka (kategoria „przeżyłem”).

Tabela 36 Porównanie wskaźników klasyfikacji zeznań eksperymentalnych

Wskaźnik	Podstawa wnioskowania					
	Analiza treściowa	SVA	RM	SCAN	MASAM	Samodzielne oceny sędziów
% ogólny prawidłowych klasyfikacji	55,22	43,33	51,35	52,63	73,68	77,28
ogólny wskaźnik wiarygodności	1,23	0,76	1,05	1,11	2,8	3,40
% prawidłowych klasyfikacji (przeżyłem)	55,55	34,52	40,24	55,42	89,13	87,43
wskaźnik wiarygodności (przeżyłem)	1,22	0,53	0,67	1,24	8,2	6,95
% prawidłowych klasyfikacji (znam)	61,54	61,54	68,42	52,27	65,71	58,97
wskaźnik wiarygodności (znam)	1,60	1,60	2,17	1,09	1,92	1,44
% prawidłowych klasyfikacji (wyobrażam sobie)	44,76	44,44	60,71	44,00	28,00	71,43
wskaźnik wiarygodności (wyobrażam sobie)	0,81	0,80	1,54	0,78	0,39	2,50
poziom błędu I rodzaju (%)	0,20	0,20	0,16	0,23	0,19	0,16
poziom błędu II rodzaju (%)	0,45	0,37	0,33	0,24	0,06	0,07
prawd. warunkowe dla „przeżyłem” (%)	61,69	49,23	58,92	56,94	73,21	76,08
prawd. warunkowe dla „znam” (%)	31,37	25,53	30,23	32,29	45,09	55,76
prawd. warunkowe dla „wyobrażam sobie” (%)	18,14	14,62	21,79	16,00	24,14	41,20

9.2. Wybrane właściwości psychometryczne technik analizy treściowej

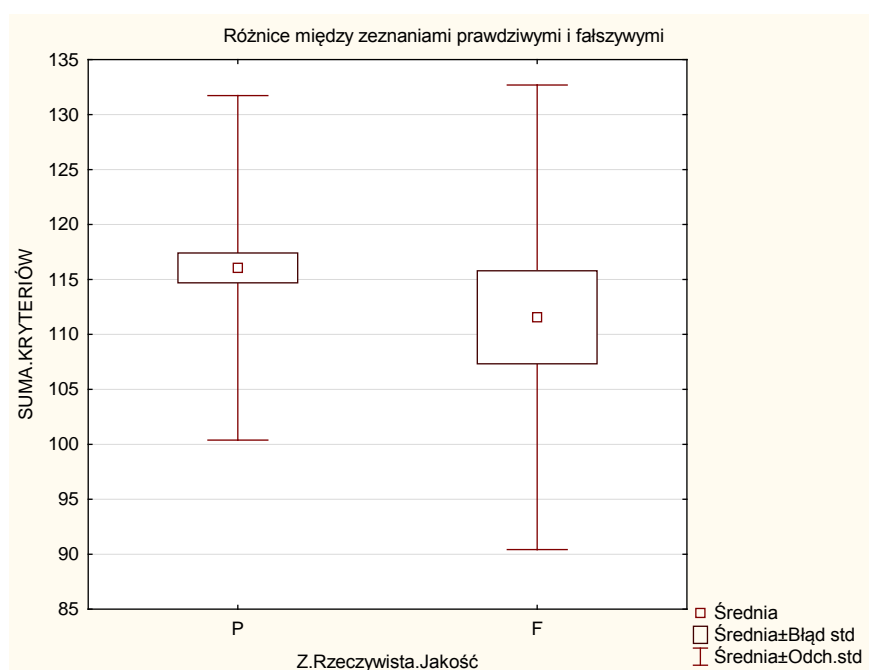
Ustalenie wskaźników prawidłowej klasyfikacji wartości dowodowej zeznania z pomocą technik analizy treściowej, czy też potencjału erogenego metod psychologicznej oceny zeznań jest nie wystarczające. Dla wszechstronnej i wnikliwej oceny ich wartości diagnostycznej konieczne jest także ustalenie, czy przynależność zeznań do różnych kategorii (prawdzie – fałszywe, przeżyłem – znam – wyobrażam sobie) ma swoje odzwierciedlenie w pomiarach dokonanych z pomocą kryteriów treściowych i jak znaczące są te różnice oraz które z kryteriów treściowych umożliwiają różnicowanie zeznań. Weryfikacja wartości diagnostycznej metod analizy treściowej, wymaga również podjęcia starań zmierzających do ustalenia katalogu zmiennych wyjaśniających przebieg procesu oceny oraz rezultaty analizy treściowej. Nadto, istotne dla praktyki sądowo – psychologicznej jest ustalenie warunków stosowalności danej metody i sformułowanie wskazań metodycznych, w tym w szczególności właściwych dla poszczególnych technik analizy reguł, których przestrzeganie umożliwia trafną klasyfikację zeznań.

9.2.1. Statement Validity Assessment

9.2.1.1. Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem SVA

Zgodnie z założeniami autorów Statement Validity Assessment, prawdziwe zeznania świadków różnią się pod względem objętości i jakości od zeznań fałszywych, a różnice te winny mieć swoje odzwierciedlenie w wynikach przeprowadzonej analizy treściowej. Należy oczekiwać, że zeznania prawdziwe będą uzyskiwały istotnie statystycznie wyższą liczbę punktów, niż zeznania fałszywe. Średnia ilość punktów

uzyskana łącznie przez zeznania analizowane z pomocą SVA wynosiła 115,35 (sd = 16,65), dla zeznań prawdziwych było to 116,05 (sd = 15,67), a dla zeznań fałszywych 111,56 (sd = 21,13). Z pomocą analizy ANOVA rang Kruskala – Wallisa, nieparametrycznego odpowiednika analizy wariancji ANOVA stwierdzono jednak, że różnice między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi ocenianymi z pomocą kryteriów SVA są istotne statystycznie - średnia ranga dla zeznań prawdziwych wyniosła 83,13, a dla zeznań fałszywych 63,20 ($H = 3,951607$, $p = 0,0468$). Na podstawie wyników analizy można (na poziomie istotności $p = 0,0468$) wyciągnąć wniosek, że wartość dowodowa zeznania ma swoje odzwierciedlenie w wynikach analizy z zastosowaniem SVA – analiza treściowa nakazuje przyjąć, że zeznania fałszywe i zeznania prawdziwe nie pochodzą z tej samej populacji.

Rycina 7. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (SVA)

W dalszej części, analizie zostaną poddane właściwości psychometryczne poszczególnych kryteriów treściowych Statement Validity Assessment i ich znaczenie dla wyniku końcowego analizy.

Tabela 37. Charakterystyka kryteriów treściowych SVA (zeznania aktowe)

Kryterium SVA		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearmana (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Logiczna struktura	4,8302	1,59194	5,1343	1,33654	3,2000	1,87083	23,2230	0,0000	0,327092*	0,095600 (11)
2	Niestrukturowany sposób prezentacji	3,4403	1,76675	3,2463	1,78311	4,4800	1,26227	10,1852	0,0014	0,193777*	0,106098 (7)
3	Duża liczba szczegółów	4,3270	1,47338	4,2910	1,53566	4,5200	1,08474	0,1298	0,7187	0,545633*	0,088480 (13)
4	Osadzenie w kontekście	4,0440	1,79784	3,9776	1,81666	4,4000	1,68325	1,1022	0,2938	0,440608*	0,107965 (6)
5	Opisy interakcji	3,1006	1,91990	3,2015	1,91857	2,5600	1,87261	2,3061	0,1289	0,585423*	0,115295 (2)
6	Odtwarzanie wypowiedzi	3,5094	2,16376	3,6418	2,16397	2,8000	2,06155	3,6361	0,0565	0,528070*	0,129940 (1)
7	Nieoczekiwane komplikacje	2,5660	1,80901	2,5970	1,83991	2,4000	1,65831	0,1206	0,7284	0,485643*	0,108636 (4)
8	Niezwykłe szczegóły	2,2704	1,67516	2,2388	1,64147	2,4400	1,87261	0,1396	0,7086	0,551225*	0,100598 (9)
9	Niepotrzebne szczegóły	2,7925	1,80742	2,6567	1,78171	3,5200	1,80555	4,2746	0,0387	0,391606*	0,108541 (5)
10	Szczegóły dobrze opisane, niezrozumiane	1,6792	1,26951	1,7015	1,25674	1,5600	1,35647	1,1159	0,2908	0,315622*	0,076237 (22)
11	Powiązanie z innymi zdarzeniami	1,6792	1,38400	1,7015	1,40905	1,5600	1,26095	0,3632	0,5467	0,155196	0,083113 (18)
12	Opisy stanu umysłu świadka	2,6604	1,72410	2,6119	1,72514	2,9200	1,73013	0,7700	0,3802	0,438663*	0,103537 (8)
13	Przypisywanie sprawcy stanu umysłu	1,7987	1,40874	1,7612	1,33309	2,0000	1,77951	0,0363	0,8490	0,525444*	0,084599 (16)
14	Spontaniczne poprawki	2,2138	1,64726	2,0597	1,51564	3,0400	2,07123	5,8109	0,0159	0,305704*	0,098923 (10)
15	Przyznawanie się do niepamięci	4,1195	1,87713	4,0075	1,88183	4,7200	1,76824	3,9616	0,0466	0,289127*	0,112726 (3)
16	Wysuwanie wątpliwości co do zeznania	2,0440	1,40679	1,9478	1,31113	2,5600	1,78139	2,4128	0,1203	0,292509*	0,084482 (17)
17	Obniżanie własnej wartości	2,6101	1,49646	2,5075	1,44444	3,1600	1,67531	3,0632	0,0801	0,232805*	0,089966 (12)
18	Wybaczanie przestępcy	3,1195	1,46851	3,0299	1,48142	3,6000	1,32288	3,8950	0,0484	0,0915070	0,088188 (14)
19	Szczegóły typowe dla przestępstwa	5,1698	1,24376	5,2463	1,20423	4,7600	1,39284	4,1336	0,0420	0,452383*	0,074691 (24)

LISTA KONTROLNA PRAWDZIWOŚCI											
Kryterium SVA		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearmana (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Niestosowność języka i wiedzy	5,7296	0,80099	5,7015	0,85866	5,8800	0,33166	0,3384	0,5608	0,313251*	0,048102 (29)
2	Niestosowność emocji	4,8239	1,37120	4,8358	1,35555	4,7600	1,47986	0,0778	0,7803	0,457484*	0,082344 (19)
3	Podatność na sugestię	4,7107	1,35173	4,8582	1,31591	3,9200	1,28841	10,4398	0,0012	0,299501*	0,081175 (20)
4	Zadawanie pytań w sposób sugerujący	5,2327	1,13737	5,2313	1,18203	5,2400	0,87939	0,32823	0,5667	0,241672*	0,068302 (28)
5	Niedostateczna ogólna jakość wywiadu	4,8113	1,22820	4,7836	1,25873	4,9600	1,05987	0,2543	0,6141	0,389651*	0,073757 (25)
6	Wątpliwe motywy złożenia doniesienia	5,2767	1,22687	5,5075	0,92376	4,0400	1,81384	21,0180	0,0000	0,366575*	0,073677 (26)
7	Wątpliwy kontekst ujawnienia incydentu	5,3522	1,14261	5,5970	0,81452	4,0400	1,67033	29,1432	0,0000	0,419246*	0,068617 (27)
8	Nacisk na złożenie fałszywego doniesienia	5,2704	1,30571	5,5000	1,03146	4,0400	1,85921	19,3856	0,0000	0,239310*	0,078411 (21)
9	Niezgodność z prawami natury	5,8302	0,63851	5,8284	0,66633	5,8400	0,47258	0,1157	0,7338	0,087848	0,038344 (30)
10	Niezgodność z innymi zeznaniami	5,0629	1,45692	5,2164	1,34535	4,2400	1,76257	9,1117	0,0025	0,255613*	0,087492 (15)
11	Niezgodność z innymi dowodami	5,2704	1,25126	5,4328	1,02192	4,4000	1,89297	8,4755	0,0036	0,230399*	0,075141 (23)

* - korelacja jest istotna dla $p < 0,05$

(..) – w nawiasach podano rangę nadaną według znaczenia danego kryterium treściowego dla wyniku ogólnego (sumy punktów SVA)

Dane zgromadzone w Tabeli 37 pozwalają stwierdzić, że analiza treściowa z wykorzystaniem połowy kryteriów treściowych SVA (15 na 30) prowadzi do wyników sprzecznych z założeniami autorów metody – kryteria CBCA numer 2, 3, 4, 8, 9, 12 – 18 oraz kryteria Listy Kontrolnej prawdziwości numer 1, 4 i 5 oceniane są przeciętnie wyżej przy analizie zeznań fałszywych, niż przy analizie zeznań prawdziwych. Oznacza to, iż takie cechy ilościowe i jakościowe zeznań jak: nieustrukturuowany sposób prezentacji, duża liczba szczegółów, osadzenie w kontekście, niezwykle i niepotrzebne szczegóły, opisy stanów umysłu świadka, przypisywanie sprawcy określonych stanów wewnętrznych, spontaniczne poprawki, przyznawanie się do niepamięci, wysuwanie wątpliwości co do zeznania, obniżanie własnej wartości, wybaczenie przestępcy, niestosowność języka i wiedzy, zadawanie w pytań sugerujący i niedostateczna ogólna jakość wywiadu, wbrew temu co założyli M. Steller i G. Koehnken, dostrzegane są rzadziej w zeznaniach prawdziwych, niż w zeznaniach fałszywych.

Ponadto, jak pokazują wyniki analizy ANOVA Kruskala – Wallisa, jedynie 13 z 30 kryteriów treściowych SVA różnicuje zeznania o wysokie wartości dowodowej i zeznania fałszywe. Przy czym, nie zawsze kryteria różnicują poddawane analizie relacje zgodnie z kierunkiem zakładanym przez autorów tej techniki analizy. W zeznaniach prawdziwych częściej dostrzegana była prawidłowa struktura logiczna relacji (koherencja), szczegóły typowe dla przestępstwa, cechy świadczące o niskiej podatności świadka na sugestię, brak wątpliwości co do motywów złożenia doniesienia, brak wątpliwości co do okoliczności ujawnienia incydentu, spójność z innymi dowodami i innymi zeznaniami oraz brak podstaw do przyjęcia, że na świadka wywierano nacisk, by złożył zeznania fałszywe. Jednakże, w zeznaniach fałszywych na przekór założeniom metody, częściej niż w zeznaniach prawdziwych sędziowie kompetentni dostrzegali takie cechy jak:

nieustrukturyzowany sposób prezentacji, niepotrzebne szczegóły, spontaniczne poprawki, przyznawanie się do niepamięci oraz wybaczenie przestępcy.

Dla ustalenia wpływu poszczególnych kryteriów treściowych na wynik ogólny analizy, z pomocą współczynnika korelacji R Spearmana oceniono poddano siłę związków poszczególnych kryteriów SVA z wynikiem ogólnym analizy, a obliczenie na drodze regresji krokowej postępującej czynników BETA (b^*) umożliwiło ustalenie, jaki jest wkład każdego z kryteriów treściowych w wynik ogólny analizy. Stwierdzono najsilniejszą współzmienną wyniku ogólnego (sumy wszystkich punktów uzyskanych przez zeznanie), przekraczającą poziom 0,50 dla współczynnika korelacji R Spearmana z następującymi cechami zeznania: przypisywanie sprawcy określonych stanów umysłu, duża liczba szczegółów, opisy interakcji, odtwarzanie wypowiedzi, niezwykle szczegóły. Wraz ze wzrostem ilości punktów przyznawanych zeznaniu przy analizie powołanymi kryteriami, rósł także wynik ogólny zeznania. Brak istotnych statystycznie zależności korelacyjnych między wynikiem ogólnym analizy z pomocą SVA, a poszczególnymi kryteriami, dotyczył takich cech zeznania jak: wybaczenie przestępcy i niezgodność z prawami natury.

Analiza regresji pozwoliła na ustalenie współczynników BETA dla poszczególnych kryteriów i ich uporządkowanie stosownie do znaczenia (wkładu) dla wyniku ogólnego. Rezultaty wskazują ogólnie na to, że zdecydowanie większe znaczenie dla wyniku ogólnego mają kryteria CBCA niż Listy Kontrolnej Prawdziwości. Odtwarzanie wypowiedzi, opisy interakcji, przyznawanie się do niepamięci, nieoczekiwane komplikacje i niepotrzebne szczegóły są tymi kryteriami, które w najwyższym stopniu determinują ogólny wynik analizy, stanowiący sumę punktów przyznaną danemu zeznaniu po przeprowadzeniu analizy treściowej z zastosowaniem kryteriów treściowych SVA. Natomiast zaliczane do Listy Kontrolnej Prawdziwości cechy relacji, jak niezgodność z

prawami natury, niestosowność języka i wiedzy, zadawanie pytań w sposób sugerujący, wątpliwy kontekst ujawnienia incydentu i wątpliwe motywy złożenia doniesienia miały stosunkowo niewielki wpływ na sumę punktów, jaką przypisano łącznie zeznaniu.

Dostępne w module „Data mining” programu Statistica narzędzie analizy statystycznej wyników „Dobór i eliminacja zmiennych” posłużyło do wyselekcjonowania tych kryteriów treściowych SVA, które były najlepszymi predyktorami ocen wartości dowodowej zeznań aktowych formułowanych przez sędziów kompetentnych, to znaczy pozwalały na prawidłowe zaklasyfikowanie zeznań do odpowiedniej kategorii: prawdziwe albo fałszywe. Jak wynika z Tabeli 38. (poniżej), wyrażając pogląd na temat prawdziwości lub fałszywości zeznania, w następstwie przeprowadzonej analizy treściowej z wykorzystaniem kryteriów SVA, sędziowie kompetentni kierowali się przede wszystkim następującymi siedmioma właściwościami zeznania: odtwarzanie wypowiedzi, duża liczba szczegółów, niezgodność z innymi dowodami, spontaniczne poprawki, niestosowność języka i wiedzy, przyznawanie się do niepamięci i wybaczenie przestępcy. Pozostałe kryteria treściowe determinowały, czy zeznanie zaliczone będzie do właściwej kategorii (prawdzie do prawdziwych, fałszywe do fałszywych) na poziomie statystycznie nieistotnym ($p > 0,05$).

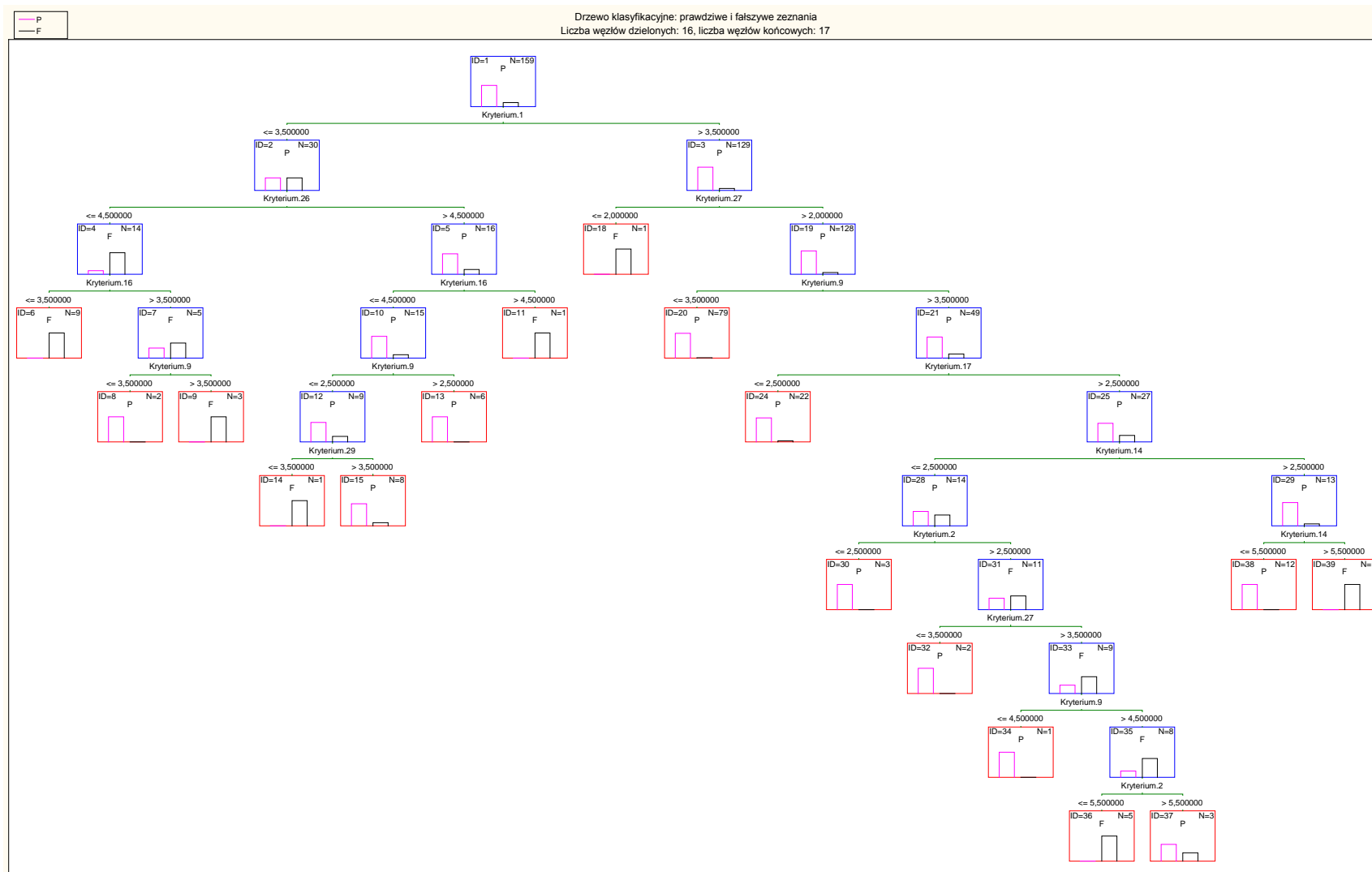
Tabela 38. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (A)

Kryteria SVA	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Odtwarzanie wypowiedzi	20,43818	0,000409
Duża liczba szczegółów	16,17707	0,006356
Niezgodność z innymi dowodami	14,52807	0,012581
Spontaniczne poprawki	10,97367	0,026862
Niestosowność języka i wiedzy	10,90359	0,027669
Przyznawanie się do niepamięci	11,66369	0,039698
Wybaczenie przestępcy	11,49403	0,042419

Ze względu na to, że analiza treściowa z zastosowaniem kryteriów treściowych SVA często prowadziła sędziów kompetentnych do formułowania błędnych wniosków (prawidłowo sklasyfikowano jedynie 65,41% zeznań aktowych), z pomocą dostępnej w module „Data mining” programu Statistica analizy umożliwiającej dobór i eliminację zmiennych wyselekcjonowano te kryteria treściowe, które są najlepszymi predyktorami rzeczywistej wartości dowodowej zeznania (prezentuje je Tabela 39., poniżej). Analiza wykazała, że takie kryteria treściowe, jak: wątpliwy kontekst ujawnienia, wątpliwe motywy zgłoszenia, logiczna struktura, nacisk na fałszywe doniesienie, niezgodność z innymi zeznaniami, obniżanie własnej wartości, niepotrzebne szczegóły, podatność na sugestię, wątpliwość co do treści własnego zeznania i nieuporządkowana prezentacja, pozwalają na prawidłową selekcję i klasyfikację relacji świadków. Warto przy tym wskazać, że tylko dwa z predyktorów rzeczywistej wartości zeznania aktowego – niezgodność z innymi dowodami i spontaniczne poprawki, stanowiły podstawę ocen sędziów kompetentnych. W pozostałym zakresie, oceny sędziów kompetentnych opierały się na cechach zeznania odmiennych, od predyktorów rzeczywistej ich wartości.

Tabela 39. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (SVA)

Kryteria SVA	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Wątpliwy kontekst ujawnienia	41,34942	0,000000
Wątpliwe motywy zgłoszenia	35,33016	0,000001
Logiczna struktura	34,79758	0,000002
Nacisk na fałszywe doniesienie	28,10136	0,000035
Niezgodność z innymi dowodami*	26,46543	0,000072
Niezgodność z innymi zeznaniami	19,28296	0,001702
Obniżanie własnej wartości	14,27618	0,013947
Spontaniczne poprawki*	12,05494	0,016947
Niepotrzebne szczegóły	13,76010	0,017207
Podatność na sugestię	12,12108	0,033166
Wątpliwości co do treści zeznania	10,27662	0,036017
Nieuporządkowana prezentacja	11,50672	0,042209

Rycina 8. Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów SVA

Po dokonaniu selekcji tych kryteriów treściowych SVA, które są najlepszymi predyktorami rzeczywistej wartości dowodowej zeznania (Tabela 39), z wykorzystaniem modułu „Data Mining” i dostępnego w nim ogólnego modelu drzew klasyfikacyjnych i regresyjnych, ustalono algorytm prawidłowej oceny wartości dowodowej zeznania aktowego z zastosowaniem kryteriów treściowych SVA.

Jak wynika z Ryciny 8 (str. 226) punktem wyjścia do oceny wartości zeznania jest ustalenie, czy zeznanie przy ocenie pierwszym kryterium SVA – logiczna struktura, uzyskało więcej niż 3,5 punktu. Jeżeli liczba ta jest mniejsza niż 4 (lewe odgałęzienie), to w kolejnym kroku należy ustalić, ile punktów przyznano zeznaniu przy analizie kryterium 26 – wątpliwy kontekst ujawnienia incydentu. Jeżeli zeznaniu przyznano mniej niż 5 punktów przy ocenie kryterium 26 i jednocześnie mniej niż 5 punktów przy okazji oceny kryterium 16 (wysuwanie wątpliwości co do własnego zeznania), zeznanie to należy zaklasyfikować jako zeznanie fałszywe. Jeżeli ocena kryterium 16 wynosiła 5 lub 6, to kolejny krok obejmuje analizę wyniku uzyskanego przy ocenie kryterium 9 (niepotrzebne szczegóły) – jeżeli zeznaniu przyznano więcej niż 3 punkty, należy je zaliczyć do zeznań fałszywych, natomiast jeżeli ilość punktów jest mniejsza niż trzy, to ostatecznie o wartości zeznania będzie można rozstrzygnąć w oparciu o porównanie wyniku oceny kryterium 29 (niezgodność z innymi zeznaniami). Jeżeli przy ocenie tym kryterium zeznanie uzyskało 4,5, lub 6 punktów - jest prawdziwe, a gdy ilość punktów wynosi 1,2 lub 3 – zeznanie to uznać należy za fałszywe.

Powracając do znajdującej się na wyższym poziomie oceny kryterium 26., w przypadku gdy oceniając nim sędzia kompetentny przyzna od 1 do 4 punktów, to należy ustalić, jaką ilość punktów przyznano przy ocenie kryterium 16 – jeżeli jest to mniej niż 4 punkty – zeznanie jest fałszywe; jeżeli przyznano zeznaniu 4 lub więcej punktów oceniając, czy świadek wysuwa wątpliwości co do własnych zeznań, kolejny etap analizy

wymaga oceny z wykorzystaniem kryterium 9, czy zeznanie zawiera niepotrzebne szczegóły – jeżeli przyznano mu mniej niż 4 punkty, uznać należy je za prawdziwe, natomiast jeżeli przy ocenie kryterium 9 otrzymało 4 lub więcej punktów – jest zeznaniem fałszywym.

Prawe odgałęzienie od kryterium pierwszego rozpoczyna analiza kryterium 27 (nacisk na złożenie doniesienia) – jeżeli zeznaniu przypisany mniej niż 2 punkty przy ocenie tym kryterium, można uznać, iż jest to zeznanie fałszywe; w przypadku, gdy oceniono to kryterium na 3 lub więcej punktów – należy przejść do dalszej analizy. Kryterium 9. (niepotrzebne szczegóły) nakazuje uznanie zeznania za prawdziwe, w razie przyznania 4, 5 lub 6 punktów, gdy liczba punktów przyznanych przy kryterium 9. wynosi mniej niż 4, należy wziąć pod uwagę ocenę kryterium 17. Obniżanie własnej wartości (kryterium 17) ocenione na mniej niż trzy punkty będzie świadczyło o tym, że świadek jest prawdomówny, natomiast jeżeli przyznano mu 3 lub więcej punktów – konieczna jest ocena, czy w zeznaniu występują spontaniczne poprawki (kryterium 14). Jeżeli przy ocenie kryterium 14 zeznanie uzyskało ocenę wynoszącą 6 – jest fałszywe, jeżeli mniej niż 6 punktów – jest prawdziwe, przy czym jeżeli ilość ta jest niższa niż 3, konieczne jest przeprowadzenie analiz na niższych poziomach. Po pierwsze, w przypadku gdy kryterium 2 (nieustrukturyzowany sposób prezentacji) będzie ocenione na 3 lub więcej punktów – zeznanie jest prawdziwe. Następnie o tym, że należy mu przypisać wartość dowodową będzie świadczyło przyznanie mniej niż 4 punktów przy ocenie kryterium 27 (wątpliwe motyw doniesienia). Pozostałą grupę zeznań będzie można zaliczyć do kategorii prawdziwych, jeśli przy ocenie kryterium 9 (niepotrzebne szczegóły) uzyskają mniej niż 5 punktów. Gdy liczba ta wynosi 6 punktów, o wartości dowodowej zeznania rozstrzygnie kryterium 2 (nieustrukturyzowany sposób prezentacji) – jeżeli oceniający przyznał 6

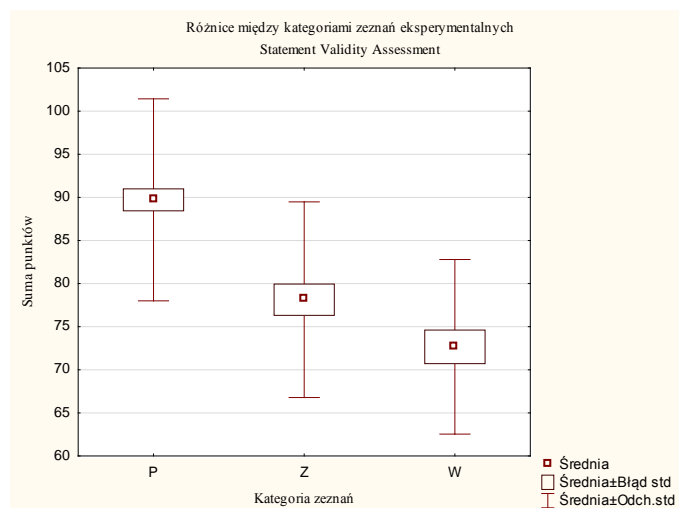
punktów – zeznanie jest prawdziwe, gdy ocena jest niższa – należy uznać je za zeznanie świadomie fałszowane.

Analiza macierzy klasyfikacji wskazuje na to, że ocena zeznania zgodnie z zaprezentowanym algorytmem pozwala na prawidłową klasyfikację 100% zeznań prawdziwych i 84% zeznań fałszywych. Warto w tym miejscu przypomnieć, że analiza treściowa z wykorzystaniem wszystkich kryteriów treściowych umożliwiła prawidłową klasyfikację 65,67% aktowych zeznań prawdziwych i 64% aktowych zeznań fałszywych. Przeprowadzenie analizy treściowej zgodnie z zaprezentowanym algorytmem powinno obniżyć poziom błędów o niemal 35% przy okazji ocen zeznań szczyrych i prawdziwych oraz o jedną piątą, przy ocenie zeznań świadomie fałszowanych.

9.2.1.2. Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem SVA

Przyjmując za punkt wyjścia założenia teoretyczne Statement Validity Assessment można oczekiwać, że zeznania eksperymentalne zaliczane do kategorii „przeżyłem” uzyskają zarówno łącznie, jak i przy ocenie poszczególnymi kryteriami więcej punktów niż zeznania z kategorii „znam”, najmniej zaś punktów przypisanych będzie zeznaniom z kategorii „wyobrażam sobie”. Zeznania eksperymentalne wszystkich kategorii łącznie na 138 punktów możliwych uzyskały średnio 83,63 punkty ($sd = 13,33$, w przedziale od 56 do 112 punktów), zeznania należące do kategorii „przeżyłem” 89,72 punkty ($sd = 11,72$), zeznania kategorii „znam” 78,13 punktów ($sd = 11,35$), a zeznania kategorii „wyobrażam sobie” 72,67 punktów ($sd = 10,12$).

Rozkład wyników dla poszczególnych kategorii zeznań prezentuje Rycina 9 (nast. str.).

Rycina 9. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (SVA)

Różnice między zeznaniami zaliczanymi do poszczególnych kategorii poddano również analizie z pomocą analizy rang Kruskala - Wallisa, nieparametrycznego odpowiednika analizy wariancji ANOVA. Stwierdzono, że różnice między zeznaniami zaliczanymi do kategorii przeżyłem, znam i wyobrażam sobie są istotne statystycznie ($p < 0,000$) w takim stopniu by uznać, iż nie pochodzą z tej samej populacji. Średnia ranga dla zeznań z kategorii „przeżyłem” wyniosła 95,87, dla zeznań z kategorii „znam” – 56,77, a dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” 39,18. Analiza treściowa z zastosowaniem kryteriów treściowych Statement Validity Assessment różniących się istotnie zeznań, albowiem pochodzących od zawodników, kibiców i osób nie znających danej dyscypliny sportu, prowadzi do rozbieżnych wyników ogólnych. Zgodnie z oczekiwaniami, zeznania należące do kategorii „przeżyłem” uzyskują więcej punktów, niż zeznania z kategorii „znam”, a najmniejszą ich liczbę przypisano zeznaniom z kategorii „wyobrażam sobie”.

Na kolejnym etapie analizie poddane zostaną właściwości psychometryczne poszczególnych kryteriów treściowych Statement Validity Assessment i ich znaczenie dla wyniku końcowego analizy zeznań eksperymentalnych.

Tabela 40. Charakterystyka kryteriów treściowych SVA (zeznania eksperymentalne)

Kryterium SVA		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Logiczna struktura	5,486667	0,967503	5,833333	0,434459	5,205128	1,055798	4,814815	1,468569	24,1686	0,0000	0,345381*	0,150223 (9)
2	Niestrukturowany sposób prezentacji	3,700000	1,685907	3,892857	1,776811	3,179487	1,636295	3,851852	1,321529	5,5912	0,0611	0,418600*	0,154630 (6)
3	Duża liczba szczegółów	3,966667	1,648333	4,821429	1,345772	3,025641	1,385777	2,666667	1,240347	53,5268	0,0000	0,723026*	0,115453 (1)
4	Osadzenie w kontekście	3,680000	1,696107	4,285714	1,624892	3,384615	1,443960	2,222222	1,219500	31,8256	0,0000	0,670827*	0,159437 (7)
5	Opisy interakcji	1,680000	1,171931	1,988095	1,392701	1,358974	0,706629	1,185185	0,483341	13,1992	0,0014	0,498111*	0,075650 (16)
6	Odtwarzanie wypowiedzi	1,486667	1,219179	1,559524	1,320380	1,641026	1,347262	1,037037	0,192450	4,9243	0,0853	0,335944*	0,080008 (11)
7	Nieoczekiwane komplikacje	3,373333	1,944004	3,892857	1,969758	3,000000	1,716790	2,296296	1,636479	16,1833	0,0003	0,564194*	0,141756 (12)
8	Niezwykłe szczegóły	2,660000	1,729453	3,273810	1,877907	2,102564	1,165172	1,555556	0,974022	23,7495	0,0000	0,642114*	0,154539 (10)
9	Niepotrzebne szczegóły	2,346667	1,722285	2,857143	1,945912	1,871795	1,217839	1,444444	0,847319	15,3608	0,0005	0,525780*	0,126509 (2)
10	Szczegóły dobrze opisane, niezrozumiane	1,540000	1,156424	1,309524	0,993669	1,846154	1,225571	1,814815	1,387777	10,6310	0,0049	0,117344	0,076251 (15)
11	Powiązanie z innymi zdarzeniami	2,266667	1,713220	2,452381	1,832799	2,256410	1,649848	1,703704	1,295401	3,19446	0,2025	0,468835*	0,134368 (4)
12	Opisy stanu umysłu świadka	4,286667	1,581507	5,023810	1,119124	3,384615	1,664101	3,296296	1,514413	39,9247	0,0000	0,665098*	0,172593 (5)
14	Spontaniczne poprawki	2,113333	1,530612	2,071429	1,581411	1,794872	1,301406	2,703704	1,564383	7,4157	0,0245	0,237131	0,094820 (13)
15	Przyznawanie się do niepamięci	2,526667	1,661634	1,976190	1,298527	3,358974	1,842298	3,037037	1,786304	19,7709	0,0001	-0,042675*	0,157502 (8)
16	Wysuwanie wątpliwości co do zeznania	1,660000	1,028650	1,547619	0,936602	1,820513	1,072915	1,777778	1,219500	2,3631	0,3068	0,161745*	0,046386 (17)
17	Obniżanie własnej wartości	2,340000	1,446263	2,666667	1,515648	1,820513	1,232708	2,074074	1,268734	11,1036	0,0039	0,429684*	0,119549 (3)
19	Szczegóły typowe dla przestępstwa	5,593333	0,836232	5,928571	0,373383	5,384615	0,906566	4,851852	1,166972	46,9525	0,0000	0,544895*	0,140834 (14)

LISTA KONTROLNA PRAWDZIWOŚCI													
Kryterium SVA		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala – Wallisa		R Spearman (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Niestosowność języka i wiedzy	5,280000	1,232229	5,761905	0,738266	4,794872	1,301406	4,481481	1,649484	38,8909	0,0000	0,489758*	0,280354 (3)
2	Niestosowność emocji	5,280000	1,182195	5,714286	0,784971	4,743590	1,390152	4,703704	1,353480	32,3747	0,0000	0,555731*	0,349116 (1)
3	Podatność na sugestię	5,246667	1,055104	5,488095	0,828615	5,102564	1,165172	4,703704	1,295401	11,0013	0,0041	0,371175*	0,204807 (2)
4	Zadawanie pytań w sposób sugerujący	5,626667	0,781898	5,666667	0,796579	5,615385	0,673380	5,518519	0,893152	2,1816	0,3360	0,262031*	0,183993 (4)
5	Niedostateczna ogólna jakość wywiadu	5,680000	0,637950	5,761905	0,572861	5,615385	0,633095	5,518519	0,802418	4,0033	0,1351	0,085722	0,089130 (-)
9	Niezgodność z prawami natury	5,813333	0,649074	5,940476	0,359088	5,820513	0,506370	5,407407	1,185141	14,8848	0,0006	0,280994*	0,183892 (5)

* - korelacja jest istotna dla $p < 0,05$

(..) – w nawiasach podano rangę nadaną według znaczenia danego kryterium treściowego dla wyniku ogólnego (sumy punktów SVA)

Ze zgromadzonych w Tabeli 40. danych wynika, że spośród wykorzystanych do analizy zeznań eksperymentalnych 23 kryteriów SVA, 16 różnicuje poszczególne kategorie zeznań, ale nie we wszystkich wypadkach wyniki są zgodne z przewidywaniami autorów. Oceny zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem kryteriów SVA częściej skutkowały istotnym statystycznie zróżnicowaniem ilości punktów przypisywanych relacji, w zależności od tego, do jakiej kategorii należały zeznania (dla porównania warto przypomnieć, iż przy analizie zeznań aktowych było to tylko 13 kryteriów z 30 wykorzystanych). Powyższe pozwala sądzić, iż prawidłowej ocenie zeznań z zastosowaniem kryteriów treściowych SVA sprzyja zapisywanie wypowiedzi świadka w taki sposób, by swoje odzwierciedlenie w treści protokołu odnalazły zarówno zadawane pytania, jak i wiernie utrwalone odpowiedzi świadka.

Takie kryteria jak: niestosowność języka, niestosowność emocji, podatność na sugestię, niezgodność z prawami natury, logiczna struktura, duża liczba szczegółów, osadzenie w kontekście, opisy interakcji, nieoczekiwane komplikacje, niezwykle szczegóły, niepotrzebne szczegóły, opisy stanu umysłu świadka, obniżenie własnej wartości i szczegóły typowe dla przestępstwa, były oceniane przez sędziów kompetentnych najwyżej, gdy analizowali zeznania z kategorii „przeżyłem”, a najniżej, gdy oceniali zeznania z kategorii „wyobrażam sobie”. Jednakże, kryterium „szczegóły dobrze opisane, niezrozumiane” oraz „przyznawanie się do niepamięci” było punktowane najwyżej przy ocenie zeznań z kategorii „znam”, zaś kryterium „spontaniczne poprawki” najwyżej przy ocenie zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”.

Najsilniejszy związek między poszczególnymi kryteriami, a wynikiem ogólnym, ustalany na podstawie współczynnika korelacji R – Spearmana, mają takie kryteria treściowe SVA, jak: duża liczba szczegółów, osadzenie relacji w kontekście, niezwykle szczegóły, opisy stanów wewnętrznych świadka, niepotrzebne szczegóły, nieoczekiwane

komplikacje, szczegóły typowe dla przestępstwa i niestosowność emocji. Stwierdzono brak istotnej statystycznie współzmienności wyniku ogólnego i ocen dokonywanych przy analizie kryteriami: szczegóły dobrze opisane i niezrozumiane, spontaniczne poprawki oraz niedostateczna ogólna jakość wywiadu.

Analiza regresji i ustalone na jej podstawie współczynniki BETA dla poszczególnych kryteriów treściowych SVA, pozwoliła na ustalenie znaczenia (wkładu) każdego z kryteriów dla wyniku ogólnego. Wyniki analizy pokazują, iż w najwyższym stopniu wynik ogólny (sumę punktów uzyskaną przez zeznanie) determinują oceny kryterium trzecim CBCA (duża liczba szczegółów), kryterium dziewiątym CBCA (niepotrzebne szczegóły), kryterium 17 CBCA (obniżanie własnej wartości) i kryterium 11 CBCA (powiązanie z innymi zdarzeniami); spośród kryteriów zaliczanych do Listy Kontrolnej Prawdziwości największe znaczenie mają niestosowność emocji i podatność na sugestię. Jednocześnie stwierdzono, że wynik ogólny determinowany jest w niewielkim stopniu ocenami dokonanymi z pomocą następujących kryteriów treściowych CBCA: wysuwanie wątpliwości co do zeznania, opisy interakcji i szczegóły dobrze opisane, niezrozumiane. Dostrzeżono, że kryterium 5 Listy Kontrolnej prawdziwości (jakość wywiadu) nie determinowało na poziomie statystycznie istotnym wyniku ogólnej oceny, co nie konieczne oznacza, że kryterium to nie ma znaczenia dla oceny wartości dowodowej relacji. Ustalenie to potwierdza tylko, że sędziowie kompetentni mieli świadomość, jak zorganizowane zostały badania, gdyż w części eksperymentalnej przeprowadzono przesłuchania ustrukturuwane i wszystkim świadkom zadano te same pytania, w takim samym porządku.

Z pomocą narzędzia „Dobór i eliminacja zmiennych” dostępnego w programie Statistica, wyselekcjonowano te kryteria treściowe SVA, które były najlepszymi predyktorami klasyfikacji relacji, dokonywanych przez sędziów kompetentnych.

Tabela 41. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)

Kryteria SVA	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Niezwykłe szczegóły	25,27617	0,000123
Duża liczba szczegółów	14,17237	0,014551
Nieustrukturalizowany sposób prezentacji	13,62386	0,018184
Podatność na sugestię	10,95683	0,027054
Niepotrzebne szczegóły	12,24673	0,031559

Klasyfikując zeznania eksperymentalne do jednej z trzech kategorii („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”) sędziowie kompetentni, na poziomie statystycznie istotnym, kierowali się ustaleniami dotyczącymi pięciu kryteriów treściowych: niezwykle szczegóły, duża liczba szczegółów, nieustrukturalizowany sposób prezentacji, podatność na sugestię i niepotrzebne szczegóły.

Z pomocą dostępnego w module „Data mining” programu Statistica narzędzia do doboru i eliminacji zmiennych, wyselekcjonowano te kryteria treściowe SVA wykorzystane do analizy zeznań eksperymentalnych, które są najlepszymi predyktorami faktycznej wartości zeznania.

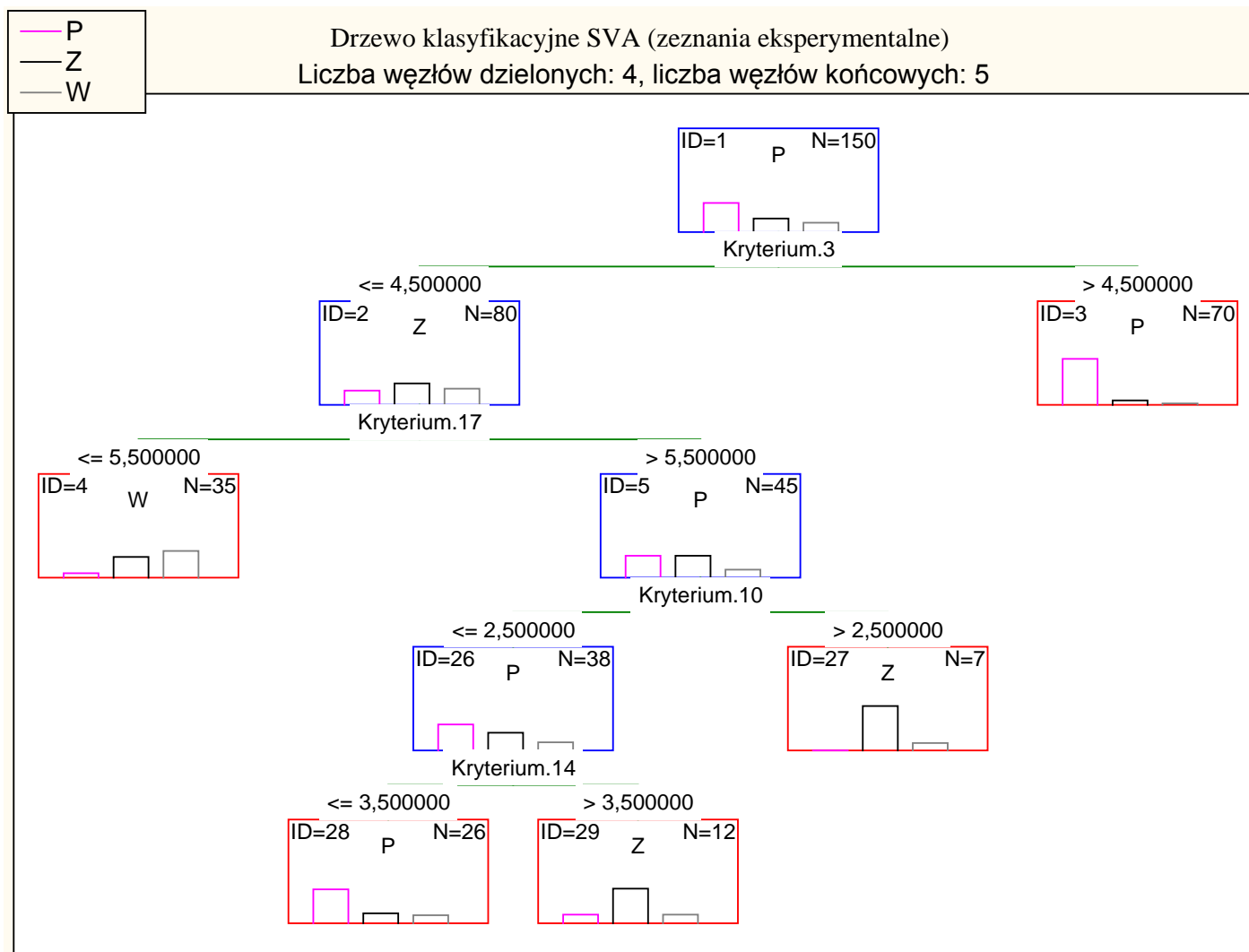
Analiza zgromadzonych danych pozwala przyjąć, iż najlepszymi predyktorami rzeczywistej wartości relacji eksperymentalnej są: duża liczba szczegółów, szczegóły typowe dla danej formy aktywności, opisy stanów wewnętrznych, błędy językowe i braki w zakresie wiedzy, niestosowność emocji, osadzenie relacji w kontekście, spójność logiczna, niezwykle szczegóły, nieoczekiwane komplikacje, niepotrzebne szczegóły, przyznawanie się do niepamięci, niezgodność z prawami natury, opisy interakcji, spontaniczne poprawki, podatność na sugestię, szczegóły dobrze opisane, ale niezrozumiane oraz obniżanie własnej wartości. Warto przy tym zwrócić uwagę, iż w porównaniu z listą predyktorów ocen sędziów kompetentnych, jest to katalog znacznie szerszy. Tylko cztery dobre predyktory rzeczywistej wartości relacji, były

wykorzystywane przez sędziów kompetentnych przy klasyfikowaniu zeznania do kategorii „przeżyłem”, „znam” lub „wyobrażam sobie” (zaznaczono je w Tabeli 42 „*”).

Tabela 42. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (SVA)

Kryteria SVA	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Duża liczba szczegółów*	60,09298	0,000000
Szczegóły typowe dla aktywności	53,96407	0,000000
Opisy stanu umysłu świadka	50,76961	0,000000
Niestosowność języka i wiedzy	47,78413	0,000001
Niestosowność emocji	40,66251	0,000002
Osadzenie w kontekście	43,05209	0,000005
Logiczna struktura	37,43083	0,000010
Niezwykłe szczegóły*	38,23849	0,000034
Nieoczekiwane komplikacje	26,87330	0,002727
Niepotrzebne szczegóły*	24,89176	0,005554
Przyznawanie się do niepamięci	24,43579	0,006524
Niezgodność z prawami natury	16,69051	0,010491
Opisy interakcji	14,43126	0,025173
Spontaniczne poprawki	17,20737	0,028021
Podatność na sugestię*	16,64070	0,034076
Szczegóły dobrze opisane, niezrozumiane	13,31402	0,038312
Obniżanie własnej wartości	16,18812	0,039765

Wskazane powyżej predyktory faktycznej wartości relacji wykorzystano przy budowie, z wykorzystaniem modułu „Data Mining” programu Statistica, drzewa klasyfikacyjnego (zob. Rycina 10., nast. str.). Analiza treściowa z wykorzystaniem wszystkich kryteriów treściowych SVA prowadziła do prawidłowej klasyfikacji 34,52% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 61,54% zeznań z kategorii „znam” i 44,44% zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”. Klasyfikacja relacji świadków zgodnie z drzewem klasyfikacyjnym pozwala na prawidłową kwalifikację 94,05% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 35,09% relacji z kategorii „znam” oraz 66,67% relacji z kategorii „wyobrażam sobie”.

Rycina 10. Drzewo klasyfikacyjne zeznań eksperymentalnych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów SVA

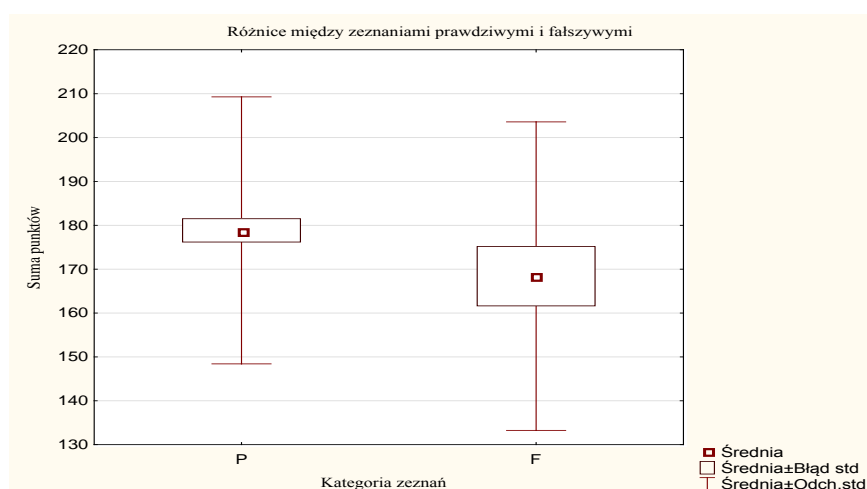
Oparcie analizy treściowej na tych kryteriach treściowych, które są najlepszymi predyktorami charakteru relacji powoduje znaczący (o blisko 60%) spadek ilości błędów popełnianych przy kwalifikacji zeznań z kategorii „przeżyłem” oraz ponad 22% poprawę przy klasyfikowaniu zeznań z kategorii „wyobrażam sobie; jednocześnie, spada o jedną czwartą celność ocen zeznań z kategorii „znam”. Biorąc powyższe pod uwagę oraz uwzględniając, jakie kategorie relacji występujących w praktyce sądowej i jaki jest ich rozkład, za wskazane uznać należy kierowanie się raczej wynikami analizy zgodnie ze wskazaniami drzewa klasyfikacyjnego, niż wnioskami ogólnymi płynącymi z analizy treściowej przy zastosowaniu SVA.

Klasyfikacja z pomocą drzewa przebiega według następującego algorytmu. W pierwszej kolejności ustalić należy, ile punktów przyznano zeznaniu przy okazji oceny kryterium 3. (duża liczba szczegółów) – jeżeli zeznanie otrzymało 5 lub 6 punktów, to można uznać, iż jest to zeznanie z kategorii „przeżyłem”. Jeżeli zeznanie oceniono na mniej niż 5 punktów, trzeba sprawdzić, ile punktów uzyskało przy ocenie kryterium 17 (szegóły typowe dla danej formy aktywności). Gdy ilość punktów za to kryterium jest niższa niż 6, zeznanie należy zakwalifikować do kategorii „wyobrażam sobie”, w przeciwnym wypadku sprawdzić należy, ile punktów zeznanie otrzymało przy ocenie kryterium 10. (szegóły dobrze opisane, niezrozumiane), jeśli było ich więcej niż 3 – zeznanie należy zaliczyć do kategorii „znam”, natomiast jeżeli było ich mniej niż 3, na kolejnym etapie klasyfikacji należy sprawdzić ilość punktów przypisanych zeznaniu przy ocenie kryterium czternastym (przyznawanie się do niepamięci). Jeżeli zeznanie otrzymało 4, 5 lub 6 punktów przy ocenie kryterium 14. – należy je zakwalifikować do kategorii „znam”, gdy było to 1, 2 lub 3 punkty – należy je zaliczyć do kategorii „przeżyłem”.

9.2.2. Reality Monitoring

9.2.2.1. Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem RM

Przyjmując za punkt wyjścia założenia teoretyczne techniki Reality Monitoring można oczekiwać, że aktowe zeznania prawdziwe będą uzyskiwały ogólnie wyższą sumę punktów, niż aktowe zeznania fałszywe; podobna reguła będzie obowiązywała w odniesieniu do ocen z zastosowaniem każdego z kryteriów RM. W przeprowadzonych badaniach, średnia ilość punktów przypisanych wszystkim zeznaniom wyniosła 177,05 punktów na 306 możliwych ($sd = 31,43$), ale dla zeznań prawdziwych suma kryteriów wyniosła 178,85 punktów ($sd = 30,43$), a dla zeznań fałszywych 168,41 punktów ($sd = 35,16$). Analiza ANOVA rang Kruskala – Wallisa wskazuje jednak na to, że zeznania fałszywe oraz zeznania oparte na rzeczywistych doświadczeniach świadka pochodzą z tej samej próby ($H = 3,2667$; $p = 0,0707$). Co za tym idzie uznać należy, że Reality Monitoring niedostatecznie różnicuje zeznania fałszywe i zeznania prawdziwe – suma punktów przyznanych zeznaniom pozbawionym wartości dowodowej, nie różni się statystycznie istotnie od sumy punktów przyznanych zeznaniom prawdziwym.

Rycina 11. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (RM)

Tabela 43. Charakterystyka kryteriów treściowych Reality Monitoring (zeznania aktowe)

Kryterium Reality Monitoring		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearmana (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	H	p		
1	Przejrzystość	4,6943	1,37833	4,9846	1,23253	3,2963	1,29540	30,8576	0,0000	0,352208*	0,042927 (36)
2	Informacje percepcyjne	3,1019	1,58168	3,1000	1,38009	3,1111	1,39596	0,9022	0,9924	0,597918*	0,042551 (8)
3	Informacje dotyczące przestrzeni	3,8089	1,15573	3,8077	1,57054	3,8148	1,66496	0,2322	0,8798	0,506339*	0,049284 (42)
4	Informacje dotyczące czasu	4,8981	1,59781	4,9538	1,20632	4,6296	0,83887	4,8335	0,0279	0,478756*	0,034519 (14)
5	Uczucia	2,1911	1,11622	2,2000	1,63489	2,1481	1,43322	0,0017	0,9674	0,499346*	0,048978 (24)
6	Możliwość odtworzenia historii	5,1019	1,02504	5,2615	0,99264	4,3333	1,35873	13,1716	0,0003	0,354703*	0,035700 (45)
7	Realizm	5,4076	1,60752	5,6000	0,82217	4,4815	1,36918	24,6871	0,0000	0,466397*	0,033932 (40)
8	Operacje poznawcze	4,4713	1,35693	4,5538	1,58511	4,0741	1,68537	2,1102	0,1463	0,145967	0,051798 (26)
9	Jasność	4,5096	1,56400	4,6769	1,24025	3,7037	1,61280	8,8540	0,0029	0,461497*	0,044410 (18)
10	Kolory	2,0510	1,46991	1,9615	1,50659	2,4815	1,78391	2,4688	0,1161	0,265715*	0,050348 (41)
11	Liczba szczegółów wizualnych	3,4650	1,61873	3,3769	1,44279	3,8889	1,55250	2,4814	0,1152	0,638897*	0,048382 (3)
12	Dźwięki	2,2675	0,93645	2,2615	1,63562	2,2963	1,56438	0,1341	0,7142	0,420902*	0,050506 (39)
13	Zapachy	1,2420	1,57692	1,2923	1,02258	1,0000	0,00000	2,9183	0,0876	0,254199*	0,026847 (44)
14	Dotyk	1,9172	0,37204	1,9538	1,58902	1,7407	1,53404	0,4552	0,5143	0,413330*	0,047841 (15)
15	Smak	1,0510	1,40212	1,0615	0,40832	1,0000	0,00000	0,8470	0,3574	0,104480	0,013202 (51)
16	Żywość (vividness)	3,9554	1,62924	4,0462	1,36888	3,5185	1,50308	2,7783	0,0956	0,699851*	0,047347 (48)
17	Dokładność szczegółów	3,5860	1,41574	3,5308	1,65276	3,8519	1,51159	0,8084	0,3686	0,691808*	0,051558 (30)
18	Porządek zdarzeń	4,5605	1,63452	4,6846	1,39231	3,9630	1,40004	7,2310	0,0072	0,715037*	0,044950 (1)
19	Złożoność opowieści	3,3312	1,11739	3,1846	1,54912	4,0370	1,87045	5,5266	0,0187	0,507125*	0,049856 (27)

		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearmana	BETA
20	Realizm opisu, relacji	5,3312	1,45718	5,5846	0,87855	4,1111	1,33973	41,0481	0,0000	0,379020*	0,040416 (50)
21	Położenie	4,5032	1,40776	4,6385	1,41971	3,8519	1,48593	7,6995	0,0055	0,548971*	0,046547 (21)
22	Otoczenie	4,8917	1,68514	4,7923	1,46110	5,3704	1,00568	3,6022	0,0577	0,033465	0,044996 (43)
23	Ułożenie obiektów	2,9936	1,73368	2,9769	1,66806	3,0741	1,79585	0,0534	0,8172	0,532523*	0,055495 (37)
24	Ułożenie osób	3,1975	1,65194	3,3154	1,74780	2,6296	1,57256	3,6491	0,0561	0,589779*	0,056944 (16)
25	Czas	4,3121	1,95043	4,4615	1,66195	3,5926	1,42125	9,3665	0,0022	0,487312*	0,051485 (9)
26	Rok	4,8726	2,25827	4,8923	1,96972	4,7778	1,88788	0,8246	0,3638	0,412401*	0,062687 (25)
27	Pora roku	3,0955	2,07412	3,2308	2,28761	2,4444	2,02548	2,9953	0,0835	0,375002*	0,070463 (7)
28	Dzień	4,3376	1,85061	4,3846	2,11449	4,1111	1,88788	0,9547	0,3285	0,451967*	0,064490 (4)
29	Godzina	4,1987	1,61461	4,2791	1,91612	3,8148	1,46857	3,9261	0,0475	0,336974*	0,060688 (32)
30	Okres trwania	2,9554	1,43897	2,8308	1,56581	3,5556	1,73944	4,0287	0,0447	0,377816*	0,050518 (12)
31	Ogólna ocena znaczenia	2,1592	2,03854	2,2154	1,45199	1,8889	1,36814	1,2829	0,2574	-0,123806	0,045549 (28)
32	Realna odegrana rola	4,2357	1,87771	4,2692	2,08274	4,0741	1,83818	1,3826	0,2397	0,329947*	0,066964 (11)
33	Domniemane konsekwencje	3,6433	1,86260	3,6538	1,84143	3,5926	2,08030	0,0020	0,9640	0,504851*	0,056240 (22)
34	Faktyczne konsekwencje	3,4841	1,80222	3,4462	1,82600	3,6667	2,05688	0,3706	0,5427	0,414999*	0,058699 (29)
35	Pamiętane uczucia	2,9554	1,06044	2,9769	1,79778	2,8519	1,85439	0,1828	0,6690	0,643682*	0,062494 (2)
36	Charakter uczuć	2,6561	1,62271	2,6846	1,04943	2,5185	1,12217	0,5470	0,4596	-0,208605*	0,034046 (23)
37	Natężenie uczuć wtedy	2,3312	1,43528	2,3231	1,62926	2,3704	1,62073	0,0101	0,9199	0,529013*	0,051728 (49)
38	Natężenie uczuć – zeznanie	2,0637	1,36754	1,8923	1,28344	2,8889	1,82574	7,2979	0,0069	0,286199*	0,046576 (38)
39	Myśli	2,2293	1,37501	2,2231	1,36550	2,2593	1,40309	0,0222	0,8815	0,394132*	0,041574 (13)
40	Obraz osobowości	3,0191	1,17538	2,8462	1,30866	3,8519	1,40613	12,4667	0,0004	0,220448*	0,041825 (35)
41	Jakość wspomnień	4,3949	1,79603	4,5615	1,06388	3,5926	1,36605	11,5189	0,0007	0,582155*	0,034110 (6)

		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearmana	BETA
42	Opis zdarzeń poprzedzających	3,5159	1,92807	3,4538	1,77891	3,8148	1,88184	0,9337	0,3339	0,480671*	0,056838 (10)
43	Opis zdarzeń następujących	3,0828	1,48717	3,1692	1,98888	2,6667	1,56893	1,1697	0,2795	0,439672*	0,064479 (34)
44	Wątpliwości co do wspomnień	4,1592	1,30518	4,2923	1,40014	3,5185	1,74026	4,5973	0,0320	0,376387*	0,050286 (46)
45	Powracanie myślami	2,2293	1,27835	2,2000	1,27224	2,3704	1,47148	0,2778	0,5982	0,318989*	0,040334 (5)
46	Powtórne opowiadanie	2,2994	2,02483	2,2846	1,25281	2,3704	1,41824	0,0592	0,8078	0,328074*	0,041214 (33)
47	Wiek świadka	3,0510	1,20380	3,1462	2,04261	2,5926	1,90665	1,2504	0,2635	0,069902	0,066724 (17)
48	Stopień prawdopodobieństwa	5,2102	1,47387	5,3769	1,16981	4,4074	1,04731	24,6582	0,0000	0,351168*	0,039071 (31)
49	Wyjątkowość	2,8025	1,33340	2,6846	1,43616	3,3704	1,54791	4,3878	0,0362	0,249844*	0,050850 (47)
50	Nieprawdopodobne szczegóły	2,0637	1,17760	1,8692	1,20328	3,0000	1,54422	13,7447	0,0002	0,289978*	0,039227 (19)
51	Gotowość do uwierzenia	5,1529	1,37833	5,3846	0,95141	4,0370	1,50592	25,3386	0,0000	0,276002*	0,028558 (20)

* - korelacja jest istotna dla $p < 0,05$

(..) – w nawiasach podano rangę nadaną według znaczenia danego kryterium treściowego dla wyniku ogólnego (sumy punktów RM)

Tabela 43. zawiera zestawienie najważniejszych właściwości psychometrycznych kryteriów treściowych Reality Monitoring. Analiza istotności różnic, przeprowadzona z zastosowaniem ANOVA rang Kruskala – Wallisa wykazała, że jedynie 20 z 51 kryteriów treściowych RM na przyjętym poziomie istotności ($p \leq 0,05$) różnicuje zeznania fałszywe od zeznań prawdziwych, przy czym, aż w 6 przypadkach kierunek zróżnicowania jest inny, niż zakładany przez autorów metody (zeznania prawdziwe są punktowane niżej, niż zeznania fałszywe). Do listy kryteriów różnicujących wartość dowodową zeznania zgodnie z założeniami zaliczyć można: przejrzystość (kryterium 1.), informacje dotyczące czasu (kryterium 4.), możliwość odtworzenia historii (kryterium 6.), realizm (kryterium 7.), jasność (kryterium 9.), porządek zdarzeń (kryterium 18.), realizm opisu (kryterium 20.), położenie (kryterium 21.), czas (kryterium 25.), godzina (kryterium 29), jakość wspomnień (kryterium 41.), wątpliwości co do wspomnień (kryterium 44.), stopień prawdopodobieństwa (kryterium 48.) oraz gotowość do uwierzenia (kryterium 51.).

Zeznania fałszywe oceniane Reality Monitoring uzyskują istotnie statystycznie wyższe oceny, niż zeznania prawdziwe, w zakresie kryteriów: dziewiętnastego (złożoność opowieści), trzydziestego (okres trwania), trzydziestego ósmego (natężenie uczuć – zeznanie), czterdziestego (obraz osobowości), czterdziestego dziewiątego (wyjątkowość) i pięćdziesiątego (nieprawdopodobne szczegóły).

Z pomocą współczynnika korelacji R Spearmana ocenie poddano siłę związków łączących poszczególne kryteria Reality Monitoring z wynikiem ogólnym. Ustalono, że z wynikiem ogólnym nie są statystycznie istotnie powiązane analizy na płaszczyźnie kryterium 15 (smak), 22 (otoczenie), 47 (wiek świadka). Pozostałe kryteria treściowe RM pozostają w statystycznie istotnym stosunku współzmienności z wynikiem ogólnym analizy treściowej, a najsilniejsze zależności dotyczą kryteriów: informacje percepcyjne ($R = 0,5979$; $p < 0,05$), liczba szczegółów wizualnych ($R = 0,6389$; $p < 0,05$), porządek zdarzeń

(0,7150; $p < 0,05$), ułożenie osób ($R = 0,5898$; $p < 0,05$), pamiętane uczucia ($R = 0,6437$; $p < 0,05$) oraz jakość wspomnień ($R = 0,5821$; $p < 0,05$).

Regresja krokowa postępująca pozwoliła na ustalenie poziomów czynników BETA (b^*) dla każdego z kryteriów treściowych RM. Stwierdzono, że wynik ogólny analizy jest zależny od każdego z kryteriów Reality Monitoring (na poziomie istotności wyników $p < 0,001$), a wkład poszczególnych kryteriów jest zbliżony. Stosunkowo największe znaczenie posiadają następujące kryteria: liczba szczegółów wizualnych, porządek zdarzenia, dzień, pamiętane uczucia i powracanie myślami. Najmniejszy wkład w wynik ogólny analizy (sumę punktów uzyskanych przez zeznanie) mają: kryterium 15 (smak), kryterium 16 (żywość), kryterium 20 (realizm opisu, relacji), kryterium 37 (natężenie uczuć wtedy) oraz kryterium 49 (wyjątkowość).

Posługując się narzędziem „Dobór i eliminacja zmiennych”, dostępnym w module „Data mining” programu Statistica dokonano selekcji tych kryteriów treściowych RM, które były najlepszymi predyktorami ocen wartości dowodowej zeznań aktowych formułowanych przez sędziów kompetentnych, to znaczy stanowiły podstawę dokonywanej przez sędziów kompetentnych klasyfikacji zeznań do zbioru zeznań prawdziwych albo zbioru zeznań fałszywych. Listę kryteriów treściowych stanowiących predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych odnośnie wartości dowodowej zeznania, po przeprowadzeniu analizy z pomocą kryteriów Reality Monitoring prezentuje Tabela 44 (nast. str.).

Oceny wartości dowodowej zeznania formułowane przez sędziów kompetentnych opierały się przede wszystkim na wynikach analizy z pomocą dziewiętnastu spośród 53 kryteriów RM. Zakwalifikowanie zeznania do kategorii relacji prawdziwych lub fałszywych było determinowane przede wszystkim stopniem dokładności opisu szczegółów, opisami pamiętanych uczuć, liczbą szczegółów wizualnych, porządkiem

zdarzeń i opisem myśli świadka. Zdecydowanie mniejsze znaczenie, ale wciąż istotne dla oceny, sędziowie kompetentni przypisywali takim elementom opisu jak deskrypcja dnia, opis kolorów, opis zdarzeń poprzedzających albo możliwość zrekonstruowania w oparciu o relację najważniejszych cech osobowości świadka.

Tabela 44. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (A)

Kryteria RM	<i>Chi²</i>	<i>p</i>
Dokładność szczegółów	31,68594	0,000007
Pamiętane uczucia	24,32522	0,000188
Liczba szczegółów wizualnych	22,32917	0,000453
Porządek zdarzeń	21,34840	0,000696
Myśli	17,80203	0,001349
Żywość	19,46516	0,001574
Uczucia	15,95034	0,003087
Powtórne opowiadanie	15,71601	0,003425
Informacje percepcyjne	16,99081	0,004517
Opis zdarzeń następujących	15,16854	0,009666
Domniemane konsekwencje	14,13435	0,014778
Natężenie uczuć wtedy	12,23727	0,015671
Rok	13,67253	0,017829
Powracanie myślami	11,39754	0,022441
Natężenie uczuć – zeznanie	11,08894	0,025582
Dzień	12,57310	0,027725
Kolory	10,73905	0,029659
Obraz osobowości	11,62887	0,040243
Opis zdarzeń poprzedzających	11,40665	0,043888

Po przeprowadzeniu w dalszej kolejności doboru i eliminacji tych zmiennych, które są najlepszymi predyktorami rzeczywistej wartości dowodowej zeznania, możliwe było ustalenie katalogu tych z kryteriów Reality Monitoring, które są dobrymi wskaźnikami kategorii, do jakich winno być zaliczone dane zeznanie – prawdziwych, czy fałszywych.

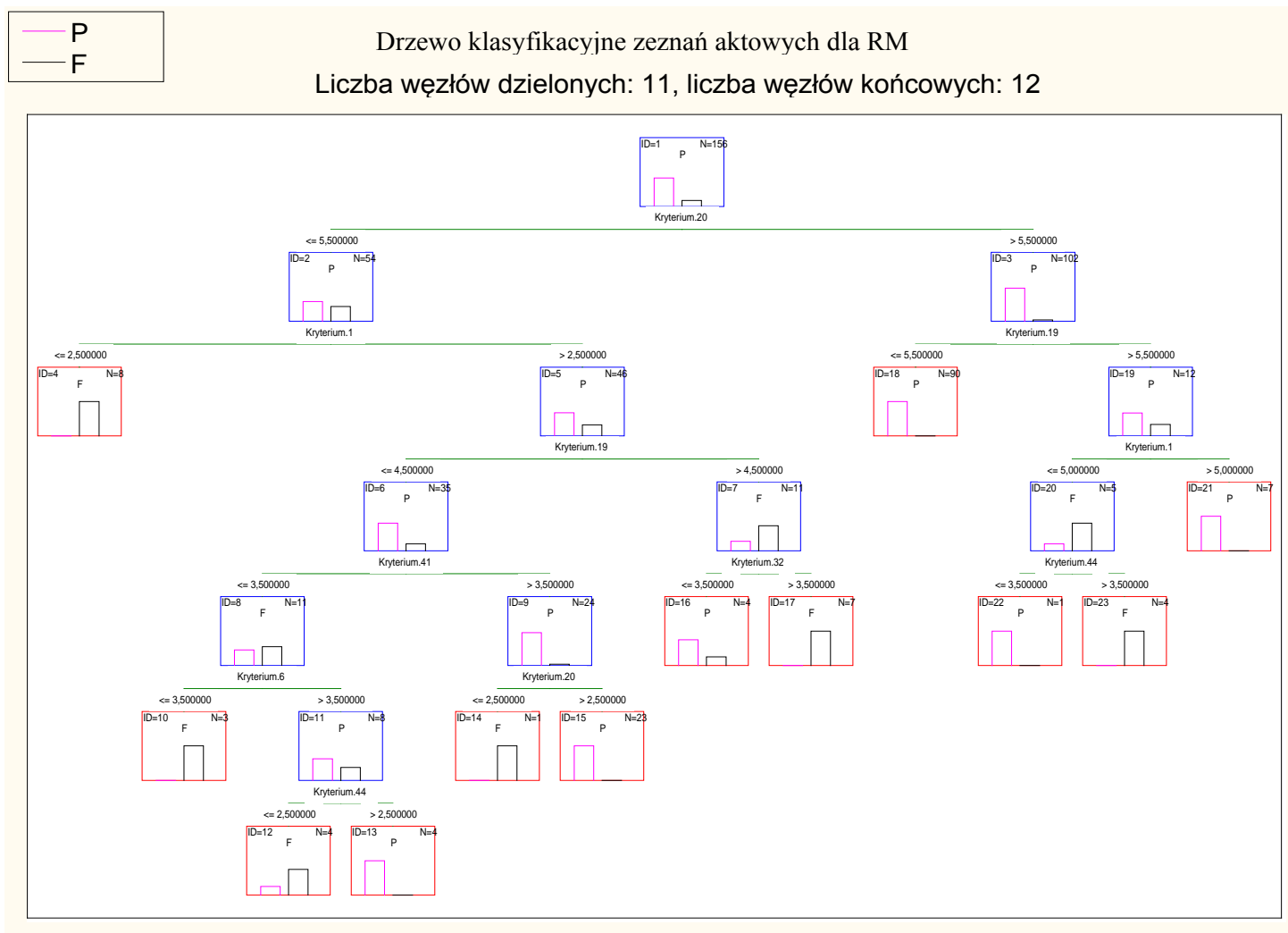
Dane zawarte w Tabeli 45 (poniżej) pokazują, że najlepszymi wskaźnikami tego, czy zeznanie jest prawdziwe, czy nieprawdziwe są: realizm opisu, przejrzystość, stopień prawdopodobieństwa, realizm, gotowość do uwierzenia, czy jakość wspomnień. Określenie dnia, poziom złożoności opowieści, możliwość wyobrażenia sobie po lekturze zeznania najważniejszych cech osobowości świadka również w znacznym stopniu ułatwiają prawidłową identyfikację relacji. Stosunkowo najslabszymi (ale wciąż istotnymi statystycznie) predyktorami wartości zeznania są wyrażane przez świadka wątpliwości co do wspomnień, informacje dotyczące czasu, ocena roli odegranej przez świadka w zdarzeniach i opis położenia.

Tabela 45. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (RM)

Kryteria RM	<i>Chi²</i>	<i>p</i>
Realizm opisu, relacji	52,05757	0,000000
Przejrzystość	42,89188	0,000000
Stopień prawdopodobieństwa	37,84637	0,000000
Realizm	37,67949	0,000000
Gotowość do uwierzenia	32,47530	0,000005
Jakość wspomnień	29,17739	0,000021
Dzień*	25,36031	0,000119
Złożoność opowieści	24,64244	0,000163
Obraz osobowości*	21,93346	0,000539
Natężenie uczuć – zeznanie*	18,71741	0,000893
Czas	19,19277	0,001770
Jasność	18,34168	0,002547
Możliwość odtworzenia historii	16,28340	0,002662
Nieprawdopodobne szczegóły	16,19044	0,002774
Godzina	17,02049	0,004461
Porządek zdarzeń*	16,61435	0,005292
Okres trwania	16,07949	0,006621
Wyjątkowość	13,38767	0,020004
Wątpliwość co do wspomnień	13,29707	0,020748
Informacje dotyczące czasu	12,08395	0,033655
Realna odegrana rola	11,20200	0,047519
Położenie	11,18242	0,047881

Jednakże, tym co zaskakuje najbardziej po przeprowadzeniu analizy porównawczej predyktorów ocen sędziów kompetentnych i rzeczywistej wartości zeznania, są daleko idące rozbieżności między oboma katalogami kryteriów RM wyselekcjonowanymi na podstawie zgromadzonych danych. Jedynie trzy (oznaczone „*”) z 22 predyktorów faktycznej wartości zeznania, znalazły się w katalogu kryteriów treściowych stanowiących podstawę ocen wydawanych przez sędziów kompetentnych. Nie sposób również nie zauważyć, że w grupie tej nie znalazło się żadne z kryteriów treściowych RM, należących do grupy sześciu najlepszych predyktorów faktycznej wartości zeznania. Pomimo tego, że katalog predyktorów ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych obejmuje łącznie 19 wskazań, przypisanie zeznania do zbioru zeznań prawdziwych, albo zbioru zeznań fałszywych, jest konsekwencją decyzji podjętej głównie w oparciu o błędne przesłanki, przy jednoczesnym pominięciu przesłanek gwarantujących celną klasyfikację zeznania. Niniejsze ustalenia badawcze wyjaśnić można tym, że autorzy technik analizy treściowej nie sformułowali dotychczas jasnych i przejrzystych reguł stosowania kryteriów treściowych, w tym kryteriów RM. Co za tym idzie, ocena sędziów kompetentnych w znacznej mierze warunkowana jest ocenami subiektywnymi i dowolnymi, a w konsekwencji błędnymi.

Zgromadzone dane pozwoliły jednak na podjęcie próby stworzenia algorytmu, umożliwiającego prawidłową klasyfikację zeznań aktowych do przynależnych im kategorii – zeznań fałszywych i zeznań prawdziwych. Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych z pomocą kryteriów treściowych prezentuje Rycina 12 (nast. str.). Godzi się przy tym wskazać, że o ile analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem kryteriów treściowych RM prowadziła w badanej grupie do 55,41% prawidłowych klasyfikacji (54,61% zeznań prawdziwych i 59,25% zeznań fałszywych), to algorytm pozwala na prawidłową klasyfikację 99,22% zeznań prawdziwych i 96,30% zeznań fałszywych.

Rycina 12. Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów RM

Po zakończeniu analizy treściowej z zastosowaniem kryteriów Reality Monitoring, sformułowanie wniosku ogólnego, co do rzeczywistej wartości zeznania, powinno być poprzedzone analizą klasyfikacyjną obejmującą w pierwszej rzędzie kryterium 20 (realizm opisu). Jeżeli przy ocenie tym kryterium przypisano zeznaniu 6 punktów (lewy konar drzewa), to należy sprawdzić, jaka była ocena kryterium pierwszym (przejrzystość). Jeżeli zeznanie otrzymało mniej niż 3 punkty – jest fałszywe, jeżeli 3 lub więcej punktów, trzeba poddać analizie wynik oceny kryterium 19 (złożoność opowieści). W przypadku, gdy skomplikowanie relacji świadka ocenione zostało na 5 lub sześć punktów, ocena kryterium 32. (realna odegrana rola) pozwoli na prawidłowe zaliczenie zeznania do zeznań fałszywych, jeżeli otrzymało ono 4,5 lub 6 punktów przy ocenie tym kryterium; gdy punktów było mniej niż 4, najprawdopodobniej będzie to zeznanie prawdziwe. W razie gdy złożoność opowieści oceniona była na mniej niż 4 punkty, analiza na kolejnym etapie obejmuje kryterium 41 (jakość wspomnień). Gdy przypisano zeznaniu mniej niż 4 punkty przy ocenie tym wskaźnikiem, należy ustalić, ile punktów otrzymało zeznanie przy ocenie kryterium szóstym (możliwość odtworzenia historii). Gdy było to mniej niż 4 punkty, relacja jest świadomie fałszowana, jeżeli zostało ocenione na 4, 5 lub 6 punktów, ostatecznie rozstrzygnie o jego wartości kryterium 44 (wątpliwości co do wspomnień). Ocena tego kryterium na 3 lub więcej punktów będzie pozwalała na zaliczenie zeznania do wiernych relacji, w przypadku oceny na mniej niż 3 punkty – istnieje prawdopodobieństwo, że zeznanie jest fałszywe.

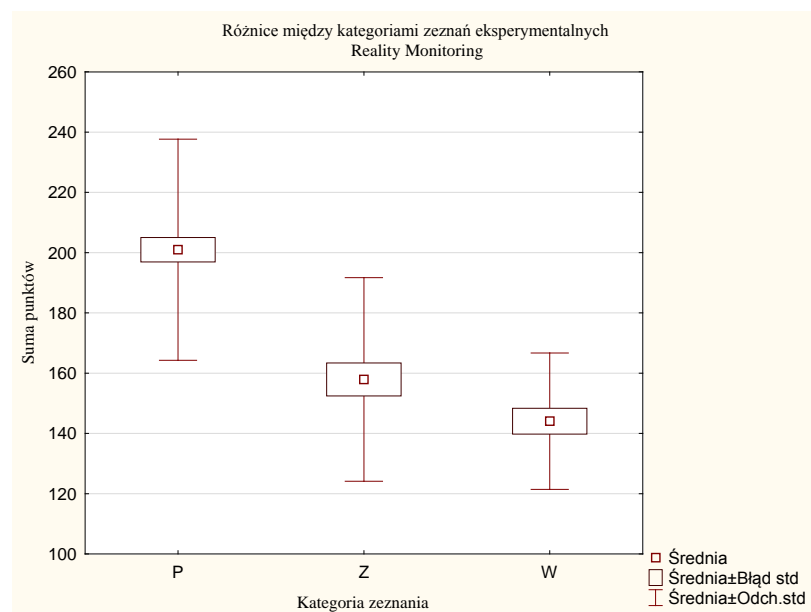
Powracając do pierwszego poziomu analizy, gdy zeznaniu przy ocenie kryterium 20 (realizm opisu) przyznano 6 punktów (prawa strona drzewa klasyfikacyjnego), należy zweryfikować ilość punktów przy ocenie kryterium 19 (złożoność opowieści). Jeśli punktów tych było mniej niż 6 – jest to zeznanie prawdziwe, jeżeli oceniono relację na sześć punktów, konieczne jest pogłębienie analizy. Kryterium pierwsze (przejrzystość),

będzie przeważało za uznaniem zeznania do kategorii prawdziwych, jeśli ocenione było na sześć punktów. W razie, gdyby zeznaniu przyznano od 1 do 5 punktów przy ocenie kryterium pierwszym, trzeba jeszcze sprawdzić, jaki był wynik oceny kryterium 44 (wątpliwości co do wspomnień). Jeżeli kryterium to oceniono na 1,2 lub 3 punkty, zeznanie jest prawdziwe; 4, 5 lub sześć punktów będzie wskazywało na to, że zeznanie może być fałszywe.

9.2.2.2. Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem RM

Opis właściwości kryteriów treściowych Reality Monitoring w kontekście analizy zeznań eksperymentalnych rozpocząć należy od stwierdzenia, że średnia ilość punktów przyznanych relacjom świadków wszystkich trzech kategorii relacji („przeżyłem”, „znam” i „wyobrażam sobie”) i dotyczących trzech form aktywności (rajdy samochodowe, paralotniarstwo i piłka ręczna) wyniosła w badanej grupie 179,16 punktów na 306 możliwych ($sd = 41,72$). Zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” uzyskały średnio najmniej punktów ($M = 144,07$; $sd = 22,64$), wyraźnie więcej punktów uzyskały relacje z kategorii „przeżyłem” ($M = 200,99$; $sd = 36,70$), relacje kibiców („znam”) znalazły się przy dolnej granicy przedziału określonego średnimi dla dwóch pozostałych kategorii zeznań ($M = 157,92$; $sd = 33,80$).

Nieparametryczna analiza wariancji rang ANOVA Kruskala – Wallisa nakazuje przyjąć, iż zeznania z kategorii „przeżyłem”, „znam” i „wyobrażam sobie” nie pochodzą z tej samej populacji ($H = 55,33$; $p = 0,000$). Istnieją zatem powody do uznania, że Reality Monitoring umożliwia różnicowanie odmiennych kategorii relacji świadków. Rozkład wyników prezentuje Ryc. 13 (nast. str.).

Rycina 13. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (RM)

W dalszej części analizie poddane zostaną wybrane właściwości psychometryczne kryteriów treściowych Reality Monitoring zgromadzone w Tabeli 46 (nast. str.). ANOVA rang Kruskala – Wallisa przeprowadzona dla każdego z kryteriów RM dowiodła, że zdecydowana większość z nich (42 na 51) różnicuje na poziomie istotności $p < 0,05$ poszczególne kategorie zeznań, nakazując przyjęcie, iż pochodzą one z różnych populacji. Warto w tym miejscu jednak podkreślić, że różnice te występują przede wszystkim między zeznaniami z kategorii „przeżyłem”, a pozostałymi dwoma kategoriami. Dostrzeżono, że różnice pomiędzy oceną kryteriami RM zeznań z kategorii „znam” i „wyobrażam sobie” są małe. Nadto, w odniesieniu do 6 kryteriów statystycznie istotnie różnicujących kategorie relacji świadków, ilość punktów przyznanych za zeznania z kategorii „wyobrażam sobie” była wyższa, niż ilość punktów przyznanych zeznaniom kibiców. Zależność ta dotyczy kryterium 2. (informacje percepcyjne), kryteriów od 12 do 14 (dźwięki, zapachy, dotyk), kryterium 27. (pora roku), oraz 37. kryterium treściowego RM (natężenie uczuć wtedy).

Tabela 46. Charakterystyka kryteriów treściowych Reality Monitoring (zeznania eksperymentalne)

Kryterium SVA		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Przejrzystość	4,5405	1,34710	5,1463	1,04376	4,0263	1,17374	3,4643	1,42678	39,5858	0,0000	0,768384*	0,032036 (32)
2	Informacje percepcyjne	4,4054	1,21127	4,6463	1,20053	3,9211	1,28150	4,3571	0,95119	9,7320	0,0077	0,607232*	0,029034 (21)
3	Informacje dotyczące przestrzeni	2,8986	1,62774	3,2683	1,81250	2,5000	1,15665	2,3571	1,33927	7,6018	0,0224	0,642576*	0,038881 (12)
4	Informacje dotyczące czasu	2,4595	1,66345	2,9512	1,77710	2,0526	1,43220	1,5714	0,99735	17,8394	0,0001	0,593033*	0,039709 (2)
5	Uczucia	4,2365	1,52245	4,7073	1,33784	3,4474	1,65541	3,9286	1,35888	19,2875	0,0001	0,647992*	0,036474 (26)
6	Możliwość odtworzenia historii	4,5338	1,33205	4,9756	1,20673	4,0789	1,34328	3,8571	1,20844	25,2332	0,0000	0,705181*	0,031691 (41)
7	Realizm	5,5405	0,86801	5,6585	0,78912	5,5526	0,68566	5,1786	1,18801	7,0611	0,0293	0,401201*	0,020791 (43)
8	Operacje poznawcze	4,3446	1,63596	4,8780	1,31834	3,6842	1,77224	3,6786	1,76496	17,4575	0,0002	0,363613*	0,039150 (11)
9	Jasność	4,5203	1,46835	5,1585	1,10520	3,9211	1,51357	3,4643	1,42678	37,8842	0,0000	0,775389*	0,035211 (4)
10	Kolory	1,3716	1,06446	1,3780	1,10711	1,5263	1,24633	1,1429	0,52453	1,8790	0,3908	0,172032*	0,025524 (15)
11	Liczba szczegółów wizualnych	3,7027	1,33228	3,9878	1,40979	3,5000	1,17978	3,1429	1,07890	8,9237	0,0115	0,655810*	0,031691 (17)
12	Dźwięki	3,8108	1,44914	4,0976	1,34816	3,3684	1,53202	3,5714	1,47645	7,1936	0,0274	0,508520*	0,034590 (30)
13	Zapachy	3,3919	1,66450	3,5366	1,71554	2,8158	1,69028	3,7500	1,29458	6,8484	0,0326	0,435565*	0,039811 (37)
14	Dotyk	4,0338	1,46346	4,4878	1,33559	3,2105	1,45487	3,8214	1,33482	20,6731	0,0000	0,564900*	0,035010 (6)
15	Smak	2,3581	1,57364	2,2561	1,55405	2,2632	1,48295	2,7857	1,72899	2,6013	0,2723	0,305179*	0,037305 (40)
16	Żywość (vividness)	4,2568	1,55236	4,8171	1,38000	3,6579	1,58159	3,4286	1,34519	25,1496	0,0000	0,834235*	0,036981 (36)
17	Dokładność szczegółów	3,5000	1,73597	4,2195	1,62560	3,0000	1,50674	2,0714	1,15241	36,2652	0,0000	0,841878*	0,041543 (1)

		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman	BETA
18	Porządek zdarzeń	3,8919	1,61681	4,5854	1,46525	3,2632	1,42723	2,7143	1,24297	36,2824	0,0000	0,820448*	0,038619 (44)
19	Złożoność opowieści	3,3446	1,70119	3,9512	1,69896	2,8158	1,53966	2,2857	1,08379	24,4425	0,0000	0,798994*	0,040554 (14)
20	Realizm opisu, relacji	5,5405	0,81964	5,5976	0,90075	5,6053	0,59455	5,2857	0,80999	6,5787	0,0373	0,356317*	0,019628 (49)
21	Położenie	3,4189	1,60786	3,9268	1,56174	2,7895	1,50957	2,7857	1,37051	18,5137	0,0001	0,644589*	0,038441 (33)
22	Otoczenie	4,3176	1,54320	5,0244	1,17563	3,7368	1,46461	3,0357	1,47779	42,3928	0,0000	0,656853*	0,037005 (18)
23	Ułożenie obiektów	2,2095	1,48578	2,5366	1,67918	1,8947	1,06007	1,6786	1,12393	7,1714	0,0277	0,501998*	0,035494 (22)
24	Ułożenie osób	2,0676	1,40776	2,4756	1,62713	1,6579	0,93798	1,4286	0,69007	13,1461	0,0014	0,517236*	0,033651 (47)
25	Czas	2,4865	1,71622	2,8659	1,85101	2,3947	1,55162	1,5000	1,00000	13,6235	0,0011	0,490283*	0,040477 (24)
26	Rok	1,3311	1,16869	1,3659	1,00015	1,4474	1,75063	1,0714	0,37796	2,2535	0,2815	0,295492*	0,028032 (35)
27	Pora roku	1,3108	1,00239	1,5000	1,27898	1,0263	0,16222	1,1429	0,52453	6,2294	0,0444	0,368810*	0,024040 (23)
28	Dzień	1,1216	0,50717	1,1951	0,63710	1,0000	0,00000	1,0714	0,37796	4,6715	0,0967	0,334861*	0,012167 (10)
29	Godzina	1,2770	0,83153	1,4146	1,01776	1,1316	0,52869	1,0714	0,37796	4,6275	0,0989	0,333130*	0,019941 (51)
30	Okres trwania	3,5811	1,55626	3,8780	1,56655	3,2632	1,57144	3,1429	1,35303	8,0737	0,0177	0,492143*	0,037022 (9)
31	Ogólna ocena znaczenia	5,4527	0,85979	5,6585	0,65205	5,2105	1,11883	5,1786	0,86297	10,3560	0,0056	0,362054*	0,020586 (46)
32	Realna odegrana rola	4,2027	2,12199	5,6220	1,01398	2,6053	2,06043	2,2143	1,34322	80,6045	0,0000	0,649835*	0,050745 (34)
33	Domniemane konsekwencje	3,5238	1,79166	4,1852	1,73285	2,8684	1,59681	2,5000	1,40106	26,2023	0,0000	0,591242*	0,042839 (8)
34	Faktyczne konsekwencje	3,9054	1,83443	4,7561	1,47037	2,9474	1,80011	2,7143	1,56008	39,0148	0,0000	0,625339*	0,043666 (27)
35	Pamiętane uczucia	4,3176	1,50752	4,9756	1,31446	3,4737	1,42823	3,5357	1,20130	40,6370	0,0000	0,796331*	0,035998 (45)
36	Charakter uczuć	4,8784	0,86430	4,9756	0,83112	4,9474	0,83658	4,5000	0,92296	5,5909	0,0611	0,412043*	0,020550 (25)
37	Natężenie uczuć wtedy	4,0000	1,59079	4,6098	1,42080	3,1842	1,55712	3,3214	1,36228	29,1466	0,0000	0,712976*	0,037970 (3)
38	Natężenie uczuć – zeznanie	2,6081	1,70088	3,1829	1,80622	2,0263	1,40437	1,7143	0,97590	18,2282	0,0001	0,570258*	0,040243 (7)
39	Myśli	3,2297	1,67045	3,7683	1,67994	2,8684	1,39828	2,1429	1,32537	22,2681	0,0000	0,673885*	0,039816 (42)

		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman	BETA
40	Obraz osobowości	3,3716	1,39133	4,0122	1,17056	2,8421	1,34619	2,2143	0,95674	43,2891	0,0000	0,664723*	0,032647(28)
41	Jakość wspomnień	4,6081	1,36344	5,3902	0,81280	3,9211	1,23860	3,2500	1,26564	67,6167	0,0000	0,833082*	0,032583 (19)
42	Opis zdarzeń poprzedzających	3,5405	1,77042	4,2073	1,61580	2,9211	1,63379	2,4286	1,54988	27,5386	0,0000	0,643919*	0,042194 (5)
43	Opis zdarzeń następujących	2,8446	1,85426	3,4268	1,79182	2,2895	1,78444	1,8929	1,52362	20,5809	0,0000	0,574174*	0,043908 (20)
44	Wątpliwości co do wspomnień	4,5811	1,58227	5,5244	0,80470	4,0000	1,47043	2,6071	1,22744	74,5530	0,0000	0,661713*	0,037739 (39)
45	Powracanie myślami	2,6284	1,61742	3,0854	1,70838	2,2895	1,27147	1,7500	1,29458	16,2121	0,0003	0,462850*	0,038587 (48)
46	Powtórne opowiadanie	2,3581	1,55187	2,7195	1,69439	2,1053	1,22562	1,6429	1,19301	11,4929	0,0032	0,473050*	0,037004 (13)
47	Wiek świadka	3,0203	1,94646	3,2195	1,98155	2,8684	1,86245	2,6429	1,94773	2,4540	0,2932	0,170308*	0,046376 (16)
48	Stopień prawdopodobieństwa	5,5646	0,77696	5,6463	0,79150	5,5000	0,68773	5,4074	0,84395	4,1899	0,1231	0,172755*	0,018563 (50)
49	Wyjątkowość	2,7973	1,54726	3,0610	1,52629	2,6053	1,55162	2,2857	1,48716	6,4857	0,0391	0,486276*	0,036786 (38)
50	Nieprawdopodobne szczegóły	2,3919	1,69286	2,8049	1,79464	2,2368	1,61804	1,3929	0,87514	17,3628	0,0002	0,525366*	0,040437 (31)
51	Gotowość do uwierzenia	5,5946	0,79828	5,7195	0,72477	5,6579	0,53405	5,1429	1,11270	12,9667	0,0015	0,382131*	0,019124 (29)

* - korelacja jest istotna dla $p < 0,05$

(..) – w nawiasach podano rangę nadaną według znaczenia danego kryterium treściowego dla wyniku ogólnego (sumy punktów SVA)

Z pomocą współczynnika korelacji R – Spearmana ustalono siłę związku łączącego ocenę poszczególnymi kryteriami treściowymi RM z wynikiem ogólnym (sumą punktów). Stwierdzono, że korelacje każdego z kryteriów treściowych są na poziomie istotności statystycznej ($p < 0,05$). Najsilniejszy związek zaobserwowano między pomiarami kryterium 17 (dokładność szczegółów; $R = 0,8419$), kryterium 16 (żywość; $R = 0,8342$), kryterium 18 (porządek zdarzeń; $R = 0,8204$), kryterium 19 (złożoność opowieści; $R = 0,7990$) i kryterium 35 (pamiętane uczucia; $R = 0,7963$). Najslabszą współzmiennością z wynikiem ogólnym charakteryzują się: kryterium 47 (wiek świadka; $R = 0,1703$), kryterium 48 (stopień prawdopodobieństwa; $R = 0,1727$), kryterium 10 (kolory; $R = 0,1720$), i kryterium 26 (rok; $R = 0,2955$). Pozostałe kryteria treściowe Reality Monitoring z wynikiem ogólnym łączy korelacja mierzona współczynnikiem R – Spearmana w przedziale od 0,30 do 0,78 (na poziomie istotności $p < 0,05$).

Z pomocą analizy regresji i ustalonych na jej podstawie współczynników BETA dla poszczególnych kryteriów treściowych RM, możliwe jest ustalenie wkładu każdego z kryteriów treściowych w wynik ogólny. Siłę determinacji poszczególnych kryteriów uporządkowano malejąco, od najsilniej, do najmniej determinujących wynik ogólny kryteriów treściowych (rangi dla istotnych statystycznie współczynników BETA podano w nawiasach). Ze zgromadzonych w skrajnie prawej kolumnie Tabeli 46. danych wynika, że pięcioma najważniejszymi dla wyniku ogólnego kryteriami RM są: dokładność szczegółów (kryterium 17), informacje dotyczące czasu (kryterium 4), natężenie uczuć wtedy (kryterium 37), jasność (kryterium 9) oraz opis zdarzeń poprzedzających (kryterium 42). Pięcioma kryteriami treściowymi RM, determinującymi w stopniu najmniejszym ogólny wynik analizy, są: kryterium 29 (godzina), kryterium 48 (stopień prawdopodobieństwa), kryterium 20 (realizm opisu, relacji), kryterium 45 (powracanie myślami) oraz kryterium 24 (ułożenie osób).

Narzędzie „Dobór i eliminacja zmiennych” dostępne w module „Data mining” programu Statistica posłużyło do wyselekcjonowania tych kryteriów treściowych RM, które były najlepszymi predyktorami klasyfikacji zeznań dokonywanej przez sędziów kompetentnych.

Tabela 47. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)

Kryteria RM	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Smak	26,77376	0,000022
Informacje percepcyjne	21,67391	0,000604
Informacje dotyczące czasu	19,68228	0,001433
Nieprawdopodobne szczegóły	17,79272	0,003218
Liczba szczegółów wizualnych	16,34874	0,005916
Pamiętane uczucia	15,99005	0,006873
Informacje dotyczące przestrzeni	15,95398	0,006977
Zapachy	15,94509	0,007003
Dokładność szczegółów	15,43382	0,008661
Dźwięki	14,27145	0,013974
Porządek zdarzeń	13,24083	0,021224
Wyjątkowość	13,15410	0,021977
Uczucia	12,96825	0,023678
Godzina	7,31702	0,025771
Położenie	12,66568	0,026721
Jasność	12,44146	0,029215
Ogólna ocena znaczenia	8,73384	0,033047
Dotyk	12,10155	0,033423
Domniemane konsekwencje	12,05162	0,034087

Jak pokazuje powyższa tabela, klasyfikację zeznań eksperymentalnych do jednej z trzech kategorii („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”), dokonywaną przez sędziów kompetentnych, można przewidywać na przyjętym poziomie istotności ($p < 0,05$) z pomocą 19 kryteriów Reality Monitoring. O tym, czy sędzia kompetentny uzna zeznanie za

pochodzące od osoby aktywnie uczestniczącej w danej aktywności, kibica, czy osoby nie znającej tej dyscypliny sportu będą rozstrzygały następujące cechy relacji: opis wrażeń smakowych, informacje percepcyjne, informacje dotyczące czasu, nieprawdopodobne szczegóły, liczba szczegółów wizualnych, pamiętane uczucia, informacje dotyczące przestrzeni, zapachy, dokładność szczegółów, dźwięki, porządek zdarzeń, wyjątkowość, uczucia, wskazanie godziny, opis położenia, jasność (zrozumiałość), ogólna ocena znaczenia wydarzeń opisywanych przez świadka, opis wrażeń czuciowych (dotykowych) oraz domniemane konsekwencje. Pozostałe kryteria treściowe Reality Monitoring nie determinują ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych na poziomie statystycznie istotnym.

Warto w tym miejscu przypomnieć, iż ocena zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem Reality Monitoring prowadziła jedynie do 51,35% prawidłowych klasyfikacji (40,24% - przeżyłem; 68,42% - znam i 60,71% wyobrażam sobie). W celu eksploracji potencjału diagnostycznego kryteriów RM dokonano doboru i eliminacji tych zmiennych (kryteriów treściowych), które są najlepszymi predyktorami faktycznej wartości relacji, pozwalają zaliczyć daną relację świadka do właściwego zbioru („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”).

Wyniki analizy faktycznych predyktorów wartości relacji świadka, to jest katalogu tych kryteriów treściowych RM, które umożliwiają prawidłowe sklasyfikowanie zeznania do odpowiedniej kategorii na poziomie istotności $p < 0,02$ zawiera Tabela 48. (nast. str.). Ze względu na to, że do katalogu predyktorów zaliczono łącznie 37 z 51 kryteriów treściowych RM, predyktory faktycznej wartości relacji istotne na poziomie $0,02 < p < 0,05$, zostały pominięte w Tabeli; do zbioru tego należą jednak: kryterium 24. – ułożenie osób ($p = 0,023546$); kryterium 13 – zapachy ($p = 0,031504$), kryterium 51 – gotowość do uwierzenia ($p = 0,037029$) i kryterium 36 – charakter uczuć ($p = 0,047072$).

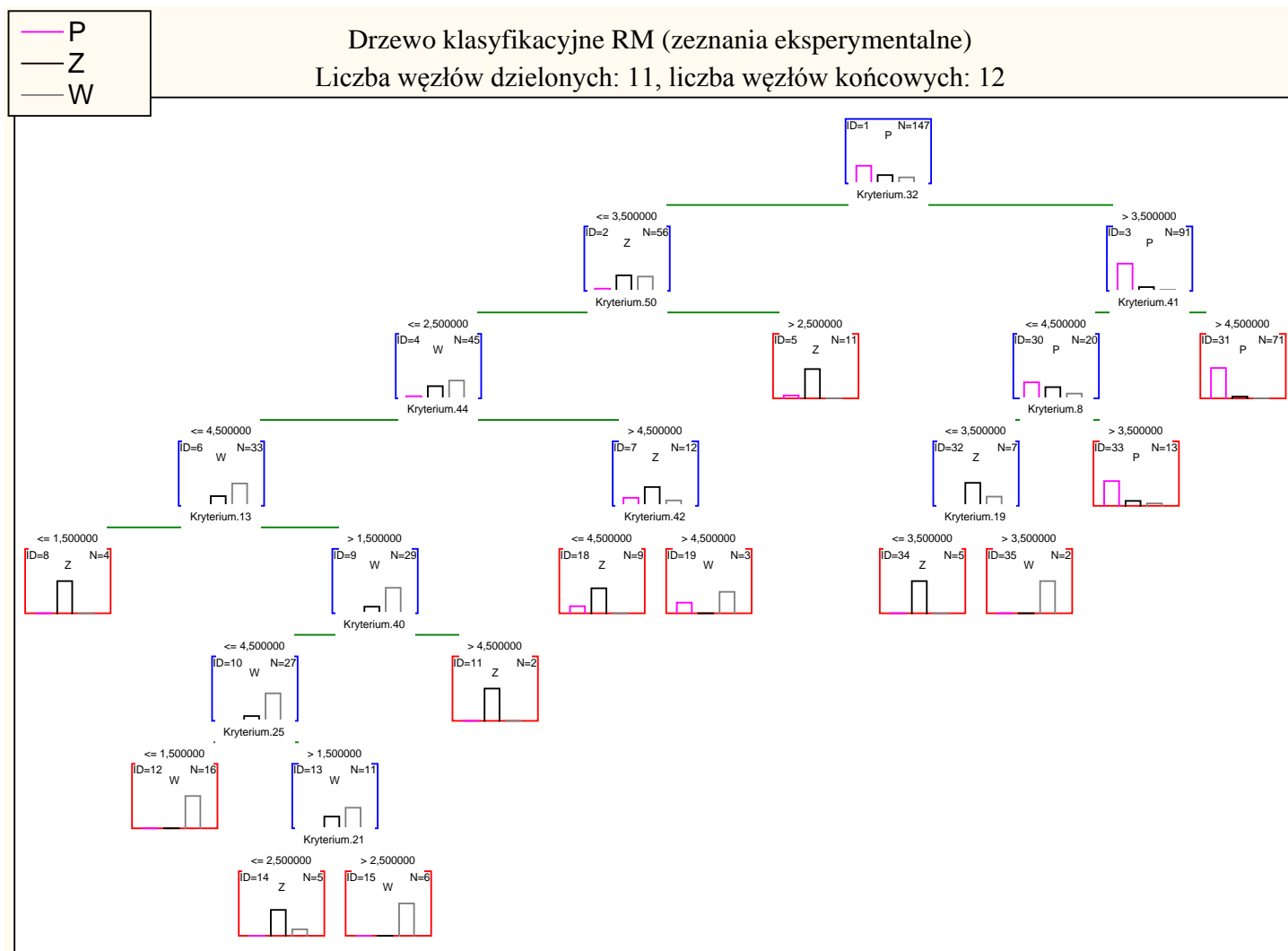
Tabela 48. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (RM)

Kryteria RM	<i>Chi</i> ²	<i>p</i> ≤
Realna odegrana rola	101,8364	0,000000
Wątpliwości co do wspomnień	90,3237	0,000000
Jakość wspomnień	72,3123	0,000000
Porządek zdarzeń	51,3358*	0,000000
Otoczenie	50,8096	0,000000
Przejrzystość	50,1247	0,000000
Jasność	50,0388*	0,000000
Pamiętane uczucia	47,3055*	0,000001
Obraz osobowości	46,6350	0,000001
Faktyczne konsekwencje	45,4330	0,000002
Dokładność szczegółów	41,8360*	0,000008
Natężenie uczuć wtedy	34,8182	0,000134
Możliwość odtworzenia historii	33,9587	0,000188
Domniemane konsekwencje	33,9211*	0,000190
Myśli	31,8968	0,000417
Opis zdarzeń poprzedzających	31,6216	0,000463
Złożoność opowieści	31,0644	0,000573
Natężenie uczuć – zeznanie	29,7684	0,000935
Żywość	29,1989	0,001157
Informacje dotyczące przestrzeni	29,1712*	0,001169
Opis zdarzeń następujących	29,0798	0,001210
Dotyk	28,9575*	0,001266
Uczucia	28,8919*	0,001297
Powtórne opowiadanie	25,0052	0,001551
Informacje dotyczące czasu	27,6260*	0,002071
Powracanie myślami	26,9104	0,002691
Ogólna ocena znaczenia	20,0520*	0,002711
Położenie	26,8624*	0,002738
Realizm opisu, relacji	18,6573	0,004783
Informacje percepcyjne	25,1959*	0,004986
Czas	24,1891	0,007114
Operacje poznawcze	23,1807	0,010099
Nieprawdopodobne szczegóły	21,2069*	0,019696

Jak wynika z informacji zawartych na poprzedniej stronie, kryteriami umożliwiającymi przewidywanie, do jakiej kategorii zaliczyć należy relację świadka nawet na poziomie istotności $p < 0,0001$ są: realna odegrana rola, wątpliwości co do wspomnień, jakość wspomnień, porządek zdarzeń, otoczenie, przejrzystość, jasność, pamiętane uczucia, obraz osobowości, faktyczne konsekwencje i dokładność szczegółów. Na przewidywanie wartości relacji świadka, na poziomie istotności nie przekraczającym 0,001, pozwalają następujące kryteria: faktyczne konsekwencje, dokładność szczegółów, natężenie uczuć wtedy, możliwość odtworzenia historii, domniemane konsekwencje, myśli, opis zdarzeń poprzedzających, złożoność opowieści i natężenie uczuć – zeznanie.

Warto zauważyć, że spośród predyktorów ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych znajduje się tylko 13 z ponad trzydziestu dobrych predyktorów faktycznej wartości relacji (zaznaczone „*”). Przy czym, sędziowie kompetentni formułując wnioski odnośnie przynależności zeznania do określonego zbioru („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”), nie korzystali z ustaleń dokonanych z pomocą trzech najlepszych predyktorów (realna odegrana rola, wątpliwości co do wspomnień i jakość wspomnień), a opierali się przede wszystkim na kryteriach należących do grupy słabszych predyktorów (w dolnej części tabeli).

Wskazane powyżej kryteria treściowe RM, będące predyktorami faktycznej wartości relacji na poziomie istotności nie przekraczającym 0,05 ($p < 0,05$) wykorzystano do budowy drzewa klasyfikacyjnego, z wykorzystaniem ogólnych modeli drzew klasyfikacyjnych i regresyjnych dostępnych w module „Data Mining” programu Statistica (zob. Ryc. 15, nast. str.). Spośród opracowanych, wybrano drzewo trzecie, umożliwiające prawidłową klasyfikację 95,06% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 84,21% zeznań z kategorii „znam” oraz 92,86% zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”, przy jednoczesnej liczbie węzłów pośrednich wynoszącej 11, a węzłów końcowych wynoszącej 12.

Rycina 15. Drzewo klasyfikacyjne zeznań eksperymentalnych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów RM

Wzrost współczynników prawidłowej klasyfikacji zeznań z wynoszących dla kategorii „przeżyłem” 40,24% do 95,06%, dla kategorii „znam” z 68,42 do 84,21% i dla kategorii „wyobrażam sobie” z 60,71% do 92,86% jest możliwy poprzez przeprowadzenie następczej analizy rezultatów oceny zeznania z pomocą kryteriów treściowych RM, z zastosowaniem algorytmu przedstawionego poniżej.

W pierwszej kolejności sprawdzenia wymaga ocena kryterium 32 (realna odegrana rola). Jeżeli zeznaniu przypisano 4, 5 lub 6 punktów (prawe odgałęzienie), to należy sprawdzić ilość punktów przypisanych zeznaniu przy ocenie kryterium 41. (jakość wspomnień). W sytuacji, gdy punktów tych jest więcej niż 5, zeznanie uznać należy za pochodzące od zawodnika („przeżyłem”), gdy punktów tych jest mniej, trzeba przeanalizować liczbę punktów przyznaną przy ocenie kryterium ósmym (operacje poznawcze). Jeżeli punktów tych było 4 i więcej, istnieje wysokie prawdopodobieństwo, że zeznanie pochodzi od osoby, która osobiście uczestniczyła w danej aktywności („przeżyłem”), jeżeli punktów jest mniej niż 4, to zaliczenie zeznania do właściwej dla niego kategorii („znam” albo „wyobrażam sobie”) będzie możliwe poprzez odwołanie się do liczby punktów przyznanych przy ocenie kryterium 19 (złożoność opowieści). W przypadku oceny na 4, 5 lub 6 punktów, można przyjąć, że zeznanie przynależy do kategorii „wyobrażam sobie”, a jeśli kryterium 19 ocenione zostało na mniej niż 4 punkty – należy je zaliczyć do kategorii „znam”.

Lewe górne odgałęzienie (pierwszy węzeł dzielony) zawiera algorytm oceny zeznań, które przy ocenie kryterium 32 (realna odegrana rola) uzyskały mniej niż 4 punkty. Jeżeli wynikowi temu towarzyszy więcej niż 3 punktu za kryterium 50 (nieprawdopodobne szczegóły), najprawdopodobniej jest to zeznanie z kategorii „znam”. Jeżeli punktów za kryterium 50 przyznano 2 albo 1, należy sprawdzić liczbę punktów przyznanych przy ocenie kryterium 44 (wątpliwość co do wspomnień). Jeżeli przy ocenie

tym kryterium przyznano 5 lub sześć punktów, należy sprawdzić ilość punktów przyznanych za kryterium 42 (opis zdarzeń poprzedzających) – jeśli nie przekracza 4 punktów, zeznanie należy zaliczyć do kategorii „znam”, a w wypadku gdy wynosi 5 lub 6 punktów, relację świadka uznać należy za zmyśloną (kategoria „wyobrażam sobie”).

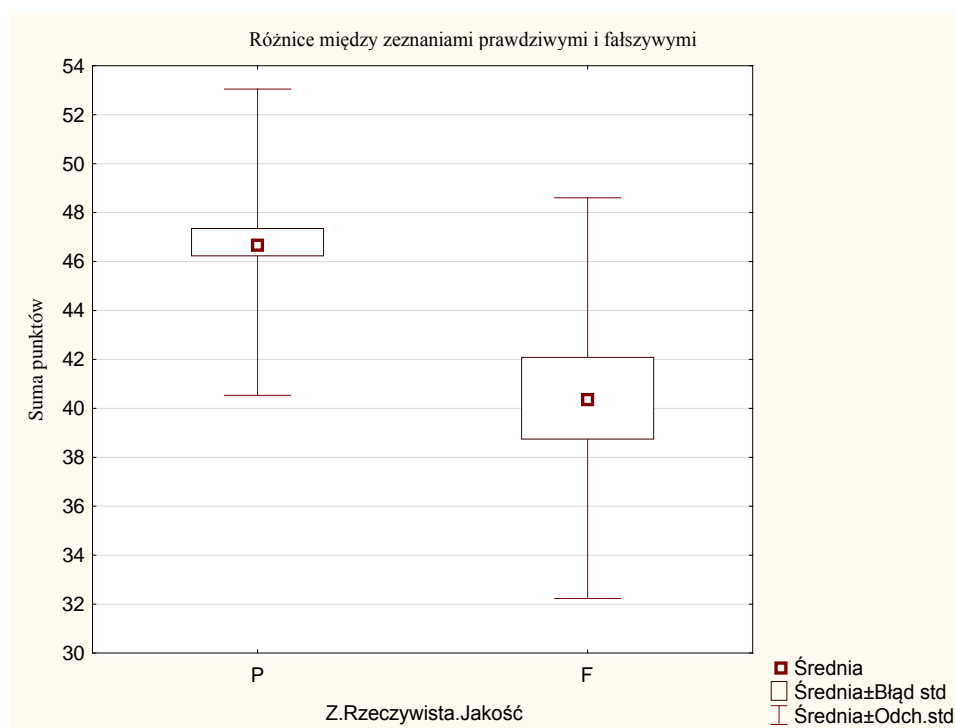
Wracając do znajdującego się jeden poziom wyżej węzła pośredniego, odnajdujemy wskazania klasyfikacyjne dla zeznań, które przy ocenie kryterium 44 otrzymały mniej niż 4 punkty. W razie, gdy przy ocenie kryterium 13 (zapachy) przyznano im 1 punkt, zeznanie to należy zaliczyć do kategorii „znam”, gdy przyznanych punktów było więcej – niezbędne jest zweryfikowanie, jak wysoko oceniono zeznanie kryterium 40 (obraz osobowości). Jeżeli w oparciu o relację można w wysokim stopniu odtworzyć najważniejsze cechy osobowości świadka (na 5 lub 6 punktów), zeznanie to należy zakwalifikować do kategorii „znam”. Jeżeli opis zdradza niewiele cech świadka (ocena kryterium 40 na 4 lub mniej punktów), dla oceny zeznania konieczne jest dokonanie jeszcze dwóch ustaleń. O konieczności zaliczenia relacji do kategorii „wyobrażam sobie” będzie przesądzało przyznanie zeznaniu mniej niż dwóch punktów za kryterium 25 (czas). Gdy punktów przyznanych zeznaniu było 2 lub więcej, kryterium 21 (położenie) ostatecznie przesądzi, czy zeznanie pochodzi od biernego obserwatora określonych zdarzeń (1 lub 2 punkty), czy od osoby zmyślającej odpowiedzi na pytania (3 lub więcej punktów).

9.2.3. Scientific Content Analysis

9.2.3.1. Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem SCAN

Zeznania aktowe oceniane z pomocą kryteriów treściowych Scientific Content Analysis mogły uzyskać łącznie 60 punktów, ale średnio przyznawano im 47,77 punktów ($sd = 6,9795$). Przy tym, średnia ilość punktów przyznanych zeznaniom prawdziwym wyniosła w badanej grupie 46,7936 ($sd = 6,2588$), a zeznaniom fałszywym 40,4167 punktów ($sd = 8,1876$). Wyniki analizy ANOVA rang Kruskala – Wallisa nakazują uznanie, że przeprowadzenie analizy treściowej z pomocą kryteriów SCAN prowadzi do zróżnicowania na poziomie istotności wynoszącym 0,0001 zeznań prawdziwych i zeznań fałszywych ($H = 15,4230$, $p = 0,0001$). Rozkład wyników prezentuje Ryc. 15 (poniżej).

Rycina 15. Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (SCAN)

Najważniejsze właściwości psychometryczne poszczególnych kryteriów treściowych Scientific Content Analysis prezentuje Tabela 49 (nast. str.).

Wyniki analizy wskazują na to, iż jedynie połowa z kryteriów SCAN różnicuje wartość dowodową zeznania – istotne statystycznie różnice między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi występują tylko co do: struktury zeznania, obiektywnego i subiektywnego upływu czasu, zaburzeń porządku i zbędnych informacji, brakujących informacji oraz posługiwania się w opisie pierwszą osobą i czasem przeszłym. Jednocześnie trzeba zauważyć, iż wszystkie kryteria różnicujące zeznania przyjmują wartości zgodne z oczekiwaniami – zeznania prawdziwe oceniane są wyżej, niż zeznania fałszywe.

Lista kryteriów SCAN obejmuje tylko 10 pozycji i w związku z tym, można przewidywać, że mierzona współczynnikiem korelacji Spearmana siła związku między oceną poszczególnego kryterium i wynikiem ogólnym będzie duża. Przeprowadzona analiza potwierdza to przypuszczenie – wszystkie korelacje są istotne na poziomie $p \leq 0,05$, a podobieństwo w zakresie zmienności dotyczy przede wszystkim wyniku ogólnego i kryterium 7. (brakujące informacje), kryterium 5. (obiektywny i subiektywny upływ czasu) oraz kryterium 3. (struktura zeznania). Najslabsza jest relacja łącząca wynik ogólny analizy z zastosowaniem kryteriów SCAN, z kryterium 10. (zmiana języka).

Dla ustalenia jaki jest wkład każdego z kryteriów treściowych przy prognozie wyniku ogólnego przeprowadzono regresję krokową postępującą. Stwierdzono, że żadne z kryteriów treściowych nie cechuje się istotnym statystycznie (na poziomie istotności $p < 0,05$) współczynnikiem BETA co oznacza, że żadne z kryteriów treściowych nie wpływa istotnie na ogólny wynik wszystkich analiz, ich znaczenie podlega daleko idącym wahaniom, jest zależne od tego, jakie zeznanie podlega analizie i kto dokonuje oceny jego wartości dowodowej.

Tabela 49. Charakterystyka kryteriów treściowych SCAN (zeznania aktowe)

Kryterium SCAN		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearmana (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Relacje społeczne	4,786667	1,826673	4,690476	1,899323	5,291667	1,301476	1,9528	0,1623	0,426180*	0,261720 (-)
2	Brak przekonania, wątpliwości	4,300000	1,641533	4,420635	1,551016	3,666667	1,970801	2,6682	0,1024	0,385990*	0,235194 (-)
3	Struktura zeznania	4,486667	1,319633	4,611111	1,245615	3,833333	1,522774	5,8142	0,0159	0,522294*	0,189073 (-)
4	Emocje	2,313333	1,639024	2,293651	1,615264	2,416667	1,791688	0,7540	0,9978	0,376575*	0,234834 (-)
5	Obiektywny i subiektywny upływ czasu	4,966667	1,222917	5,071429	1,187795	4,416667	1,282547	7,3698	0,0066	0,607650*	0,175216 (-)
6	Zaburzenia porządku i zbędne informacje	5,020000	1,228684	5,246032	1,032949	3,833333	1,493949	21,2736	0,0000	0,475453*	0,176042 (-)
7	Brakujące informacje	4,720000	1,506674	5,031746	1,314148	3,083333	1,411649	29,9075	0,0000	0,641802*	0,215871 (-)
8	Pierwsza osoba czas przeszły	5,040000	1,413644	5,198413	1,226506	4,208333	1,977683	6,1216	0,0134	0,373896*	0,202542 (-)
9	Zaimki	5,006667	1,485937	4,984127	1,480455	5,125000	1,541104	0,9056	0,3413	0,464391*	0,212900 (-)
10	Zmiana języka	5,133333	1,426813	5,246032	1,294212	4,541667	1,910592	2,1376	0,1437	0,306352*	0,204429 (-)

* - korelacja jest istotna dla $p \leq 0,05$

(..) – w nawiasach podano rangę nadaną według znaczenia danego kryterium treściowego dla wyniku ogólnego (sumy punktów SCAN)

Narzędzie „Dobór i eliminacja zmiennych” dostępne w module „Data mining” programu Statistica posłużyło do wyboru tych kryteriów treściowych SCAN, które miały największe znaczenie dla sędziów kompetentnych przy dokonywaniu oceny wartości dowodowej zeznań aktowych. Jak wynika z Tabeli 50 (poniżej), dobrymi predyktorami ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych były cztery kryteria treściowe SCAN. Najczęściej weryfikując wartość zeznania kierowali się jego strukturą, opisem emocji zawartym w relacji, zmianami języka, zaimkami.

Tabela 50. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych

Kryteria SCAN	<i>Chi²</i>	<i>p</i>
Struktura zeznania	18,50564	0,002375
Emocje	13,19974	0,010340
Zaimki	13,47079	0,019345
Zmiana języka	11,11185	0,049207

Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem kryteriów SVA skutkowałą prawidłową klasyfikacją jedynie w 67,33 % przypadków. W związku z tym, dokonano weryfikacji wartości diagnostycznej kryteriów SCAN co do rzeczywistej wartości dowodowej zeznania. Przeprowadzona analiza wskazuje na to, że możliwe jest dokonanie prawidłowej oceny wartości dowodowej zeznania w oparciu o sześć kryteriów treściowych SCAN: zaburzenia porządku i zbędne informacje, brakujące informacje, pierwsza osoba czas przeszły, obiektywny i subiektywny upływ czasu, relacje społeczne i struktura zeznania. Warto w tym miejscu wskazać, że oceny sędziów kompetentnych opierały się tylko na jednym i to najsłabszym predyktorze rzeczywistej wartości dowodowej zeznania (struktura zeznania), a w pozostałym zakresie wynikały z analizy kryteriami o niskiej

wartości diagnostycznej, przy jednoczesnym pominięciu cech istotnie różnicujących zeznania fałszywe od zeznań prawdziwych.

Tabela 51. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (SCAN)

Kryteria SVA	<i>Chi²</i>	<i>p</i>
Zaburzenia porządku i zbędne informacje	41,92263	0,000000
Brakujące informacje	38,57223	0,000000
Pierwsza osoba czas przeszły	18,15195	0,002762
Obiektywny i subiektywny upływ czasu	14,59340	0,012249
Relacje społeczne	11,52195	0,041959
Struktura zeznania*	11,20822	0,047404

Wyselekcjonowane predyktory rzeczywistej wartości zeznania wykorzystano do stworzenia drzewa klasyfikacyjnego zeznań aktowych z pomocą kryteriów treściowych SCAN.

Nie udało się jednak stworzyć drzewa klasyfikacyjnego umożliwiającego prawidłową selekcję zarówno zeznań prawdziwych, jak i fałszywych i to na poziomie przewyższającym wskaźniki poprawnej identyfikacji zeznań aktowych uzyskane przy łącznej ocenie wszystkich kryteriów treściowych SCAN. Optymalne drzewo klasyfikacyjne uzyskane w toku analiz pozwoliłoby na stworzenie algorytmu umożliwiającego prawidłową klasyfikację wszystkich (100%) zeznań prawdziwych, ale nieprawidłową klasyfikację wszystkich, albo niemal wszystkich zeznań fałszywych.

9.2.3.2. Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem SCAN

Postępując zgodnie z dotychczasowym modelem analizy właściwości psychometrycznych poszczególnych metod analizy treściowej, w pierwszej kolejności ocenie poddano istotność różnic między poszczególnymi kategoriami zeznań eksperymentalnych, ocenianymi z wykorzystaniem kryteriów SCAN. Średnia ilość punktów przyznanych przez sędziów kompetentnych zeznaniom eksperymentalnym na 60 możliwych, wyniosła 39,99 punktów ($sd = 10,29$), dla zeznań należących do kategorii „przeżyłem” średnia była najwyższa ($M = 45,40$; $sd = 8,31$), dla zeznań kategorii „znam” wyniosła 35,36 punktów ($sd = 8,77$), najniższa była ilość punktów przyznana zeznaniom z kategorii „wyobrażam sobie” ($M = 30,20$; $sd = 7,20$). Analiza istotności różnic między łączną sumą punktów przyznanych poszczególnym kategoriom zeznań eksperymentalnych po przeprowadzeniu analizy treściowej z użyciem kryteriów SCAN, z pomocą ANOVA rang Kruskala – Wallisa nakazuje uznać, że relacje te pochodzą z różnych populacji ($H = 7,1460$; $p \leq 0,0000$). Co za tym idzie, za uzasadniony uznać można wniosek, że kryteria treściowe SCAN pozwalają na klasyfikowanie relacji świadków, w zależności od tego, jaka jest ich wartość. Rozkład wyników dla kategorii zeznań prezentuje Ryc. 16.

Rycina 16. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (SCAN)

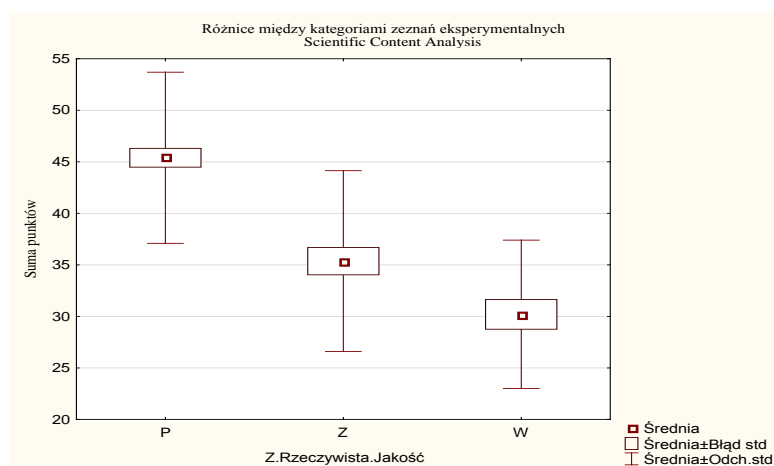

Tabela 52. Charakterystyka kryteriów treściowych SCAN (zeznania eksperymentalne)

Kryterium SCAN		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman (wynik ogólny)	BETA
		M	sd	M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Relacje społeczne	3,973684	1,972228	3,433735	2,055289	2,590909	1,808484	1,880000	1,394035	12,1211	0,0023	0,583822*	0,191710 (-)
2	Brak przekonania, wątpliwości	3,967105	1,959684	5,024096	1,414006	3,159091	1,904013	1,920000	1,187434	56,9596	0,0000	0,714775*	0,190490 (-)
3	Struktura zeznania	4,111842	1,625206	4,481928	1,346734	3,704545	1,719648	2,720000	1,568439	22,7323	0,0000	0,618788*	0,157977 (-)
4	Emocje	4,453947	1,416784	4,554217	1,232220	3,659091	1,461811	3,440000	1,445683	17,9872	0,0001	0,674331*	0,137718 (-)
5	Obiektywny i subiektywny upływ czasu	4,967105	1,408765	4,963855	1,214202	4,045455	1,461992	3,480000	1,194432	30,0661	0,0000	0,752977*	0,136938 (-)
6	Zaburzenia porządku i zbędne informacje	4,664474	1,187227	5,108434	1,147766	4,931818	1,283124	4,560000	1,083205	6,6338	0,0363	0,519055*	0,115404 (-)
7	Brakujące informacje	2,605263	1,487004	5,096386	1,303040	4,318182	1,536725	3,840000	1,518771	18,7751	0,0001	0,721111*	0,144544 (-)
8	Pierwsza osoba czas przeszły	2,953947	1,615971	3,240964	1,679070	1,931818	1,128855	1,680000	1,180395	29,0660	0,0000	0,688957*	0,157080 (-)
9	Zaimki	5,361842	1,849785	3,951807	1,745402	1,795455	1,192604	1,680000	0,988264	53,8349	0,0000	0,697875*	0,179808 (-)
10	Zmiana języka	3,973684	1,148275	5,542169	0,991441	5,227273	1,273407	5,000000	1,322876	5,5653	0,0619	0,368229*	0,111618 (-)

* - korelacja jest istotna dla $p < 0,05$

(..) – w nawiasach podano rangę nadaną według znaczenia danego kryterium treściowego dla wyniku ogólnego (sumy punktów SCAN)

Analiza istotności różnic ocen należących do odmiennych kategorii zeznań eksperymentalnych wykazała, że 9 na 10 kryteriów SCAN pozwala na różnicowanie zeznań z kategorii „przeżyłem”, „znam” i „wyobrażam sobie”. Ponadto, we wszystkich przypadkach różnice w zakresie ocen poszczególnymi kryteriami są zgodne z przewidywaniami – najwyższą ilość punktów otrzymują relacje zawodników, na drugim miejscu znajdują się zeznania kibiców, a najmniej punktów sędziowie kompetentni przypisują zeznaniom osób nie znających danej dyscypliny sportu (kategoria „wyobrażam sobie”). Jedynie kryterium 10 – zmiana języka, nie jest oceniane odmiennie w zależności od wartości opisowej relacji świadka.

Wszystkie kryteria treściowe SCAN cechuje współzmiennność z wynikiem ogólnym analizy na poziomie istotności $\leq 0,05$, a najsilniejszy związek dotyczy łącznej ilości punktów przyznanej zeznaniu oraz kryterium 5. (obiektywny i subiektywny wpływ czasu), kryterium 7. (brakujące informacje) i kryterium 2. (brak przekonania, wątpliwości). Najslabsza współzależność występuje pomiędzy sumą punktów uzyskanych przez zeznanie, a kryterium 10. (zmiana języka).

Analiza regresji wskazuje na to, że podobnie jak przy analizie zeznań aktowych, przy ocenie wkładu poszczególnych kryteriów treściowych SCAN w wynik ogólny analizy żaden z obliczonych współczynników BETA nie jest istotny statystycznie. Istnieją zatem podstawy do uznania jedynie, że poszczególne kryteria treściowe SCAN pozostają w silnym związku z wynikiem ogólnym analizy (sumą punktów przyznanych danemu zeznaniu), o czym świadczą wysokie współczynniki korelacji. Jednocześnie, zależność ta wynika prawdopodobnie ze stosunkowo małej liczby kryteriów treściowych SCAN, wynoszącej dziesięć. Zaś wyjaśnienia zmienności wyniku ogólnego (wariancji sumy punktów) poszukiwać należy jednak pośród innych zmiennych, niż oceny dokonane poszczególnymi kryteriami. Inaczej rzecz ujmując, na łączną ilość punktów przyznanych

zeznaniu, jak i na ilość punktów przyznanych za poszczególne kryterium treściowe SCAN wpływają te same zmienne, ale wynik analizy treściowej z pomocą tej metody analizy zależy w znacznej mierze wpływu zmiennych zewnętrznych, a nie spójnych ocen przyznanych przez sędziów kompetentnych za poszczególne kryteria.

Z pomocą narzędzia „Dobór i eliminacja zmiennych” dostępnego w programie Statistica, wyselekcjonowano kryteria treściowe Scientific Content Analysis będące najlepszymi predyktorami ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych; prezentuje je Tabela 53 (poniżej). Jak wynika z zaprezentowanych danych, aż 7 z 10 kryteriów treściowych SCAN jest dobrymi predyktorami ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych, przy czym najwyższą rangę przypisują oni analizie kryterium 1. (relacje społeczne) i kryterium 4. (emocje), a najmniejszą, kryterium 9. (zaimki) oraz kryterium 3. (struktura zeznania).

Tabela 53. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)

Kryteria SCAN	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Relacje społeczne	23,41631	0,000281
Emocje	22,46733	0,000427
Obiektywny i subiektywny wpływ czasu	19,98495	0,001258
Pierwsza osoba czas przeszły	16,70819	0,005088
Zaburzenia porządku i zbędne informacje	16,63096	0,005256
Zaimki	16,58780	0,005352
Struktura zeznania	11,73741	0,038569

Analiza z pomocą modułu „Data mining” programu Statistica umożliwiła również dobór i selekcję kryteriów treściowych SCAN będących najlepszymi wskaźnikami rzeczywistej wartości opisu świadka. Jak wynika z danych zawartych w Tabeli 54 (nast. str), niemal wszystkie kryteria SCAN (8 z 10) umożliwiają formułowanie prognoz co do

tego, w jaki sposób należy sklasyfikować dane zeznanie eksperymentalne. Do kryteriów tych zaliczyć można w pierwszej kolejności brak przekonania i wątpliwości co do treści relacji, zaimki i strukturę wewnętrzną relacji, zaś najmniejszą wagę przypisać należy opisom emocji i relacji społecznych łączących zeznającego z osobami trzecimi.

Tabela 54. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (SCAN)

Kryteria SCAN	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Brak przekonania, wątpliwości	61,23050	0,000000
Zaimki*	58,21756	0,000000
Struktura zeznania*	34,58143	0,000147
Pierwsza osoba czas przeszły*	34,18316	0,000172
Obiektywny i subiektywny wpływ czasu*	31,52657	0,000480
Brakujące informacje	31,29066	0,000525
Emocje*	23,46115	0,009167
Relacje społeczne*	22,49345	0,012779

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na to, że katalog predyktorów rzeczywistej wartości relacji istotnie różni się od katalogu kryteriów stanowiących podstawę ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych. W pierwszej kolejności wskazać należy, że sędziowie kompetentni klasyfikując zeznanie do jednej z kategorii („przeżyłem”, „znam”, czy „wyobrażam sobie”) nie wykorzystują najważniejszego predyktora faktycznej wartości zeznania – kryterium drugiego, brak przekonania i wątpliwości formułowane przez świadka. Ponadto, sędziowie kompetentni nie opierają swoich ocen na wskazaniach kryterium „brakujące informacje”, a stanowi ono lepszy predyktor niż dwa inne wykorzystywane przez nich kryteria (emocje i relacje społeczne). Pozostałe kryteria treściowe SCAN, będące dobrymi predyktorami wartości zeznania, wprawdzie są brane pod uwagę przy klasyfikowaniu zeznań, ale sędziowie kompetentni nadają im niewłaściwe znaczenie – kierują się kryteriami treściowymi o niższej wartości predykcyjnej.

Podjęto próbę stworzenia z zastosowaniem funkcji „Ogólne modele drzew klasyfikacyjnych i regresyjnych” dostępnej w programie Statistica drzewa klasyfikacyjnego dla ocen zeznań eksperymentalnych z pomocą kryteriów treściowych SCAN. Przeprowadzone analizy nie pozwoliły na stworzenie algorytmu umożliwiającego prawidłową klasyfikację zeznań do jednej z trzech kategorii. Próby zakończyły się niepowodzeniem prawdopodobnie dlatego, że tylko niewielka liczba zeznań należących do kategorii „wyobrażam sobie” została poddana analizie z zastosowaniem kryteriów SCAN.

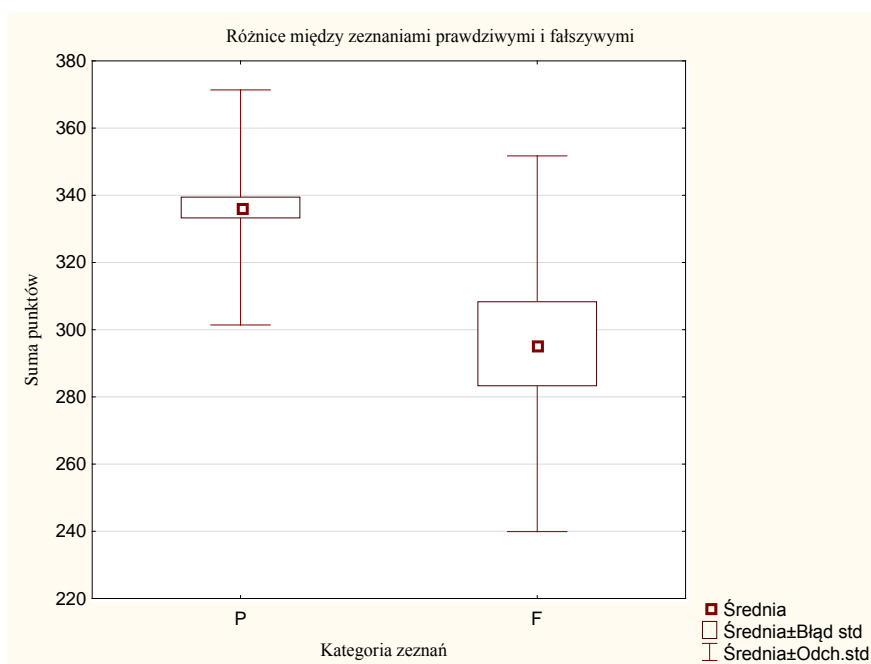
9.2.4. Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych

9.2.4.1. Analiza treściowa zeznań aktowych z zastosowaniem MASAM

Ocena wartości dowodowej zeznania z zastosowaniem MASAM opiera się na poszukiwaniu niezgodności między treścią relacji, a właściwościami obiektów i zdarzeń, cechami osoby spostrzegającej (świadka) oraz zmiennymi pozostającymi w związku z sytuacją przesłuchania. W przypadku, gdy sędzia kompetentny stwierdzi, iż zeznanie nie jest koherentne z jedną z grup zmiennych, na płaszczyźnie oceny determinowanej danym kryterium MASAM przyznaje mniej punktów. Ustalając w toku analizy, że w świetle danego kryterium treściowego, zachodzi absolutna zgodność między treścią relacji świadka, a trzema grupami zmiennych warunkującymi jego właściwości, sędzia kompetentny przyznaje więcej punktów. A zatem, można przypuszczać, że analiza treściowa z zastosowaniem kryteriów treściowych MASAM będzie skutkowałą przypisaniem statystycznie istotnie mniejszej ogólnej liczby punktów zeznaniom fałszywym, niż zeznaniom stanowiącym odzwierciedlenie rzeczywistości.

Na podstawie zgromadzonych danych stwierdzono, że wszystkim zeznaniom aktowym poddanym analizie treściowej z zastosowaniem kryteriów MASAM, przyznano średnio 330,96 punktów na 378 możliwych ($sd = 40,69$); średnia dla zeznań prawdziwych wynosiła 336,41 punktów ($sd = 34,99$), a dla zeznań fałszywych 295,85 punktów ($sd = 55,92$). Ocena istotności różnic między sumą punktów przyznanych zeznaniom fałszywym i zeznaniom prawdziwym dokonana z pomocą analizy ANOVA rang Kruskala – Wallisa dowiodła, że te dwie kategorie relacji świadków pochodzą z różnych populacji ($H = 11,36678$; $p = 0,0007$). Co za tym idzie, uprawniony jest wniosek, że MASAM różnicuje na poziomie statystycznie istotnym szczerze relacje świadków, od opisów świadomie fałszowanych. Rozkład wyników prezentuje Rycina 17.

Ryc. 17 Istotność różnic między zeznaniami prawdziwymi i fałszywymi (MASAM)

W dalszej części, analizie poddane zostaną najważniejsze właściwości poszczególnych kryteriów MASAM, ze szczególnym uwzględnieniem ich wpływu na wynik ogólny analizy. Dane te zostały zaprezentowane w Tabeli 55. (nast. str.).

Tabela 55. Charakterystyka kryteriów treściowych MASAM (zeznania aktowe)

Kryterium MASAM		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala – Wallisa		R Spearmana (wynik ogólny) * - $p \leq 0,05$	BETA dla $p < 0,05$
		M	sd	M	sd	M	sd	H	$p \leq$		
1	Spójność wew. (obiekt/zdarzenie)	4,7635	1,62615	5,0859	1,37484	2,7000	1,62546	29,8387	0,0000	0,599820*	0,039951 (3)
2	Spójność wew. (osoba spostrzegająca)	4,8581	1,59936	5,1563	1,35993	2,9500	1,73129	28,6510	0,0000	0,609143*	0,039302 (53)
3	Spójność wew. (przesłuchanie)	5,2770	1,32901	5,4219	1,19454	4,3500	1,75544	10,8642	0,0010	0,549152*	0,032682 (34)
4	Spójność z zeznaniami (obiekt/zdarzenie)	5,2027	1,47524	5,3047	1,34901	4,5500	2,03845	2,8950	0,0889	0,490880*	0,036279 (58)
5	Spójność z zeznaniami (os. spostrzegająca)	5,3108	1,35452	5,4297	1,17509	4,5500	2,06410	3,5606	0,0592	0,502227*	0,033314 (13)
6	Spójność z zeznaniami (przesłuchanie)	5,4122	1,22851	5,5234	1,05715	4,7000	1,89459	4,5814	0,0323	0,447733*	0,030218 (49)
7	Spójność z dowodami (obiekt/zdarzenie)	5,3784	1,25847	5,4453	1,19585	4,9500	1,57196	2,3462	0,1256	0,476364*	0,030953 (48)
8	Spójność z dowod. (osoba spostrzegająca)	5,4122	1,20616	5,4766	1,14304	5,0000	1,52177	2,4119	0,1204	0,485407*	0,029667 (6)
9	Spójność z dowod. (przesłuchanie)	5,4595	1,19169	5,5391	1,10761	4,9500	1,57196	3,7427	0,0530	0,473379*	0,029314 (63)
10	Objętość zeznania (obiekt/zdarzenie)	5,2230	1,11160	5,3437	1,03054	4,4500	1,31689	11,41543	0,0007	0,529642*	0,027318 (9)
11	Objętość zeznania (osoba spostrzegająca)	5,3311	1,05230	5,4453	0,99454	4,6000	1,14248	14,5528	0,0001	0,447130*	0,025868 (57)
12	Objętość zeznania (przesłuchanie)	5,5068	0,99998	5,6016	0,86343	4,9000	1,51831	5,4424	0,0197	0,585153*	0,024595 (55)
13	Język opisu (obiekt/zdarzenie)	5,6284	0,79351	5,6953	0,65878	5,2000	1,32188	3,6043	0,0576	0,513978*	0,019519 (51)
14	Język opisu (osoba spostrzegająca)	5,6486	0,74564	5,6797	0,72017	5,4500	0,88704	1,8296	0,1762	0,398680*	0,018341 (25)
15	Język opisu (przesłuchanie)	5,8311	0,53944	5,8828	0,42780	5,5000	0,94591	5,4381	0,0197	0,419116*	0,013275 (27)
16	Struktura relacji (obiekt/zdarzenie)	5,4865	0,99991	5,5781	0,82871	4,9000	1,65116	4,1708	0,0411	0,500018*	0,024592 (31)
17	Struktura relacji (osoba spostrzegająca)	5,5541	0,96386	5,6406	0,81070	5,0000	1,55597	4,2860	0,0384	0,514631*	0,023710 (62)
18	Struktura relacji (przesłuchanie)	5,7027	0,82857	5,8047	0,64060	5,0500	1,43178	11,4746	0,0007	0,567360*	0,020387 (16)
19	Funkcje wypowiedzi (obiekt/zdarzenie)	5,4527	0,96422	5,5391	0,80258	4,9000	1,58612	3,8228	0,0506	0,351981*	0,023551 (18)

		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala – Wallisa		R Spearmana	BETA
20	Funkcje wypowiedzi (os. spostrzegająca)	5,4122	1,02306	5,5000	0,85112	4,8500	1,69442	2,3688	0,1238	0,412837*	0,024700 (39)
21	Funkcje wypowiedzi (przesłuchanie)	5,6757	0,80150	5,7578	0,55764	5,1500	1,59852	2,3240	0,1274	0,486458*	0,019719 (32)
22	Rodzaj szczegółów (obiekt/zdarzenie)	4,9662	1,28527	4,9844	1,26107	4,8500	1,46089	0,0677	0,7947	0,516992*	0,031569 (22)
23	Rodzaj szczegółów (osoba spostrzegająca)	5,2230	1,21118	5,2578	1,18552	5,0000	1,37649	0,6052	0,4366	0,531234*	0,029773 (37)
24	Rodzaj szczegółów (przesłuchanie)	5,4527	1,08380	5,4688	1,05694	5,3500	1,26803	0,4026	0,5258	0,535926*	0,026656 (11)
25	Opisy interakcji (obiekt/zdarzenie)	4,7703	1,39530	4,7969	1,36526	4,6000	1,60263	0,1318	0,7166	0,381141*	0,034256 (23)
26	Opisy interakcji (osoba spostrzegająca)	5,0068	1,34264	5,0859	1,32824	4,5000	1,35724	5,4319	0,0198	0,406181*	0,032989 (33)
27	Opisy interakcji (przesłuchanie)	5,4797	1,02665	5,5156	0,97999	5,2500	1,29269	0,8272	0,3631	0,492145*	0,025250 (8)
28	Konsekwencje (obiekt/zdarzenie)	4,6149	1,51870	4,7344	1,46069	3,8500	1,69442	5,2604	0,0218	0,596879*	0,037278 (15)
29	Konsekwencje (osoba spostrzegająca)	4,6351	1,55685	4,7656	1,47677	3,8000	1,82382	5,6543	0,0174	0,538556*	0,038223 (45)
30	Konsekwencje (przesłuchanie)	5,4257	1,07597	5,4922	0,98009	5,0000	1,52177	1,4010	0,2366	0,524192*	0,026461 (42)
31	Osadzenie (obiekt/zdarzenie)	5,2297	1,06327	5,2812	1,05694	4,9000	1,07115	3,5412	0,0599	0,403254*	0,026127 (61)
32	Osadzenie (osoba spostrzegająca)	5,2162	1,15199	5,2812	1,12199	4,8000	1,28145	3,7063	0,0542	0,418367*	0,028313 (26)
33	Osadzenie (przesłuchanie)	5,5608	0,86682	5,6094	0,81554	5,2500	1,11803	2,7273	0,0986	0,457687*	0,021319 (14)
34	Dane sensoryczne (obiekt/zdarzenie)	4,9054	1,41102	5,0156	1,33390	4,2000	1,70448	4,5366	0,0332	0,592003*	0,034663 (12)
35	Dane sensoryczne (osoba spostrzegająca)	5,0338	1,33205	5,1406	1,24695	4,3500	1,66307	4,9523	0,0261	0,554798*	0,032731 (29)
36	Dane sensoryczne (przesłuchanie)	5,3784	1,07162	5,4375	0,98612	5,0000	1,48678	1,1576	0,2820	0,547310*	0,026349 (2)
37	Źródło relacji (obiekt/zdarzenie)	5,0878	1,28269	5,1328	1,25096	4,8000	1,47256	0,7364	0,3908	0,516364*	0,031521 (28)
38	Źródło relacji (osoba spostrzegająca)	5,1757	1,24931	5,2422	1,21504	4,7500	1,40955	2,8131	0,0935	0,570186*	0,030708 (5)
39	Źródło relacji (przesłuchanie)	5,5135	0,97231	5,5391	0,93827	5,3500	1,18210	0,1203	0,7287	0,554978*	0,023914 (47)
40	Opis stanów wew. (obiekt/zdarzenie)	4,0676	1,58076	4,1172	1,58050	3,7500	1,58529	1,0353	0,3089	0,585925*	0,038713 (40)
41	Opis stanów wew. (osoba spostrzegająca)	4,1554	1,56367	4,1406	1,55089	4,2500	1,68195	0,1517	0,6969	0,415055*	0,038308 (7)

		Ogólnie		Zeznania prawdziwe		Zeznania fałszywe		ANOVA Kruskala – Wallisa		R Spearmana	BETA
42	Opis stanów wew. (przesłuchanie)	5,1014	1,27637	5,1328	1,22552	4,9000	1,58612	0,0739	0,7871	0,555089*	0,031366 (24)
43	Opis związków (obiekt/zdarzenie)	5,1757	1,17639	5,2109	1,17488	4,9500	1,19097	1,4202	0,2334	0,497887*	0,028910 (36)
44	Opis związków (osoba spostrzegająca)	5,1486	1,24193	5,1953	1,20405	4,8500	1,46089	1,3341	0,2481	0,527751*	0,030523 (50)
45	Opis związków (przesłuchanie)	5,3919	1,07940	5,4453	1,02572	5,0500	1,35627	2,2032	0,1377	0,577717*	0,026542 (19)
46	Gotowość do zeznania (obiekt/zdarzenie)	5,3581	1,11886	5,5234	0,92187	4,3000	1,62546	15,3480	0,0001	0,562903*	0,027511 (52)
47	Gotowość do zeznania (os. spostrzegająca)	5,3810	1,02925	5,5512	0,85178	4,3000	1,38031	23,9745	0,0000	0,487940*	0,025250 (41)
48	Gotowość do zeznania (przesłuchanie)	5,5946	0,90979	5,7031	0,71386	4,9000	1,55259	8,1645	0,0043	0,588540*	0,022381 (4)
49	Gotowość pamięciowa (obiekt/zdarzenie)	5,1554	1,28684	5,2969	1,14575	4,2500	1,74341	9,8046	0,0017	0,601453*	0,031631 (17)
50	Gotowość pamięciowa (os. spostrzegająca)	5,1757	1,24931	5,3047	1,11933	4,3500	1,69442	6,7100	0,0096	0,589983*	0,030708 (60)
51	Gotowość pamięciowa (przesłuchanie)	5,5000	1,07222	5,5938	0,90002	4,9000	1,74416	2,5736	0,1087	0,559067*	0,026375 (54)
52	Stopień pewności (obiekt/zdarzenie)	5,0541	1,22215	5,2109	1,09150	4,0500	1,53811	12,9962	0,0003	0,593909*	0,029435 (10)
53	Stopień pewności (osoba spostrzegająca)	5,0743	1,26217	5,1953	1,15737	4,3000	1,62546	7,9661	0,0048	0,524187*	0,030433 (43)
54	Stopień pewności (przesłuchanie)	5,5068	1,02018	5,6172	0,83356	4,8000	1,67332	6,2116	0,0127	0,537226*	0,025093 (30)
55	Uzupełnienia (obiekt/zdarzenie)	5,1149	1,26450	5,2578	1,18552	4,2000	1,39925	13,7960	0,0002	0,624834*	0,031075 (46)
56	Uzupełnienia (osoba spostrzegająca)	5,0878	1,32956	5,2344	1,21981	4,1500	1,63111	10,8401	0,0010	0,642080*	0,032676 (1)
57	Uzupełnienia (przesłuchanie)	5,4122	1,09376	5,5078	0,95568	4,8000	1,64157	3,2445	0,0717	0,561904*	0,026898 (35)
58	Ubytki pamięciowe (obiekt/zdarzenie)	5,1351	1,32813	5,1797	1,30676	4,8500	1,46089	1,2514	0,2633	0,562363*	0,032646 (56)
59	Ubytki pamięciowe (osoba spostrzegająca)	5,2027	1,28285	5,2578	1,26271	4,8500	1,38697	2,1531	0,1423	0,552989*	0,031538 (21)
60	Ubytki pamięciowe (przesłuchanie)	5,5338	1,03290	5,6250	0,85112	4,9500	1,73129	2,5294	0,1117	0,477329*	0,025409 (44)
61	Poszukiwanie akcept. (obiekt/zdarzenie)	5,4324	1,14382	5,4375	1,18886	5,4000	0,82078	2,0038	0,1569	0,530205*	0,028133 (38)
62	Poszukiwanie akcept. (os. spostrzegająca)	5,3514	1,25554	5,4141	1,25822	4,9500	1,19097	6,7356	0,0095	0,585544*	0,030879 (59)
63	Poszukiwanie akcept. (przesłuchanie)	5,6486	1,00924	5,6641	0,99825	5,5500	1,09904	0,3399	0,5599	0,535884*	0,024834 (20)

Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych nie zakłada określonego kierunku zróżnicowania wyników analizy zeznań fałszywych i prawdziwych. Rozbieżności wyników analizy z użyciem kryteriów MASAM nie będą zatem oznaczały, że na przykład w zeznaniach prawdziwych częściej dostrzegano określony element, pewną cechę jakościową lub ilościową, niż w zeznaniach fałszywych. Różnice między ocenami przez pryzmat poszczególnych kryteriów MASAM zeznań prawdziwym i fałszywych należy interpretować w ten sposób, że zeznania prawdziwe były częściej lub rzadziej uznawane przez sędziów kompetentnych za zgodne z trzema grupami zmiennych warunkujących ich treść: obiekt/zdarzenie, osoba spostrzegająca i przesłuchanie.

Zgromadzone w Tabeli 55 dane wskazują na to, że na ustalonym w oparciu o analizę ANOVA rang Kruskala Wallisa, statystycznie istotnym poziomie ($p < 0,05$), zeznania fałszywe uznawane za pozostające w wyraźnej sprzeczności z następującymi kryteriami: spójność wewnętrzna (we wszystkich trzech wymiarach – obiekt zdarzenie/osoba spostrzegająca i przesłuchanie); spójność z innymi zeznaniami (na płaszczyźnie warunków przesłuchania), objętość zeznania (we wszystkich trzech wymiarach), język opis (na płaszczyźnie zgodności z warunkami przesłuchania), struktura relacji (na wszystkich trzech wymiarach), opisy interakcji (na płaszczyźnie osoba spostrzegająca), konsekwencje (na wymiarach obiekt/zdarzenie i osoba spostrzegająca), dane sensoryczne (na wymiarach obiekt/zdarzenie i osoba spostrzegająca), gotowość do zeznania (na wszystkich trzech wymiarach), gotowość pamięciowa (na płaszczyźnie zgodności z cechami świadka i obiektów/zdarzeń), stopień pewności (na wszystkich trzech wymiarach), uzupełnienia (na płaszczyznach obiekt/zdarzenie i osoba spostrzegająca), oraz poszukiwanie akceptacji (na wymiarze osoba spostrzegająca).

Współczynnik korelacji rang R Spearmana posłużył do oceny siły związków łączących poszczególne kryteria MASAM z wynikiem ogólnym. Ustalono, że wszystkie

kryteria treściowe tej metody pozostają w relacji współzmienności z wynikiem ogólnym na przyjętym poziomie istotności ($p < 0,05$), a wartość współczynnika w zdecydowanej większości przypadków zawiera się w przedziale od 0,40 do 0,60 ($0,40 < R < 0,60$). Wyższe współczynniki korelacji stwierdzono dla wyniku ogólnego i kryterium 2. (spójność wewnętrzną, ocenianą przez pryzmat cech osoby spostrzegającej), kryterium 49 (gotowość pamięciowa, oceniana przez pryzmat cech obiektów i zdarzeń), oraz kryteriów 55 i 56 (uzupełnienia, analizowane zarówno na płaszczyźnie cech obiektów i zdarzeń, jak i cech osoby spostrzegającej). Najslabszą współzmiennność zaobserwowano dla wyniku ogólnego wraz, z: kryterium 19 (funkcje wypowiedzi, oceniane w świetle cech obiektów i zdarzeń; $R = 0,3520$), kryterium 25 (opis interakcji, oceniany przez pryzmat cech obiektów i zdarzeń; $R = 0,3811$) oraz kryterium 14 (język opisu, analizowany w zestawieniu z cechami świadka; $R = 0,3987$).

Analiza regresji (krokowa postępująca) dowiodła, że na przyjętym poziomie istotności ($p < 0,05$) wszystkie kryteria treściowe MASAM mają wpływ na wynik ogólny analizy, oceniany w oparciu o łączną sumę punktów przyznanych danemu zeznaniu; współczynniki BETA zawierają się w przedziale od 0,02 do 0,04, a ich rozkład jest dość wyrównany. Stwierdzono przy tym, że wariancja wyników ogólnych analizy (sumy punktów uzyskanych przez zeznanie) jest w największym stopniu uzależniona od zmienności wyników oceny kryterium 56. (uzupełnienia, oceniane przez pryzmat cech świadka), dane sensoryczne (kryterium 36., oceniane przez pryzmat okoliczności towarzyszących przesłuchaniu), kryterium 1. (spójność wewnętrzną analizowaną z perspektywy cech obiektów i zdarzeń obserwowanych przez świadka), kryterium 48. (gotowość do zeznania w kontekście warunków i przebiegu przesłuchania) oraz kryterium 38 (źródło relacji, oceniane przez pryzmat cech osoby spostrzegającej).

Najmniejszy wkład w sumę punktów uzyskaną przez dane zeznanie miały kryteria: spójność z innymi dowodami (kryterium 9., ocena przez pryzmat warunków i przebiegu przesłuchania), struktura relacji (kryterium 17, ocena przez pryzmat cech osoby spostrzegającej), osadzenie (kryterium 31., to znaczy ocena przez pryzmat cech obserwowanych obiektów i zdarzeń), gotowość pamięciowa oceniana przy uwzględnieniu cech świadka (kryterium 50.) oraz poszukiwanie akceptacji (oceniane przez pryzmat cech świadka, kryterium 62).

Z pomocą narzędzia „Dobór i eliminacja zmiennych”, stanowiącego część modułu „Data mining” programu Statistica, dokonano selekcji kryteriów treściowych MASAM będących najlepszymi predyktorami ocen wartości dowodowej zeznań formułowanych przez sędziów kompetentnych. Dzięki temu możliwe jest ustalenie, jakie właściwości relacji prawdziwych i fałszywych najczęściej determinowały ich ocenę, wydawaną po przeprowadzeniu analizy treściowej z zastosowaniem kryteriów MASAM.

Jak wynika z Tabeli 56 (nast. str.), sędziowie kompetentni opierali swoje oceny wartości dowodowej zeznań aktowych na 19 z 63 kryteriów MASAM. Zeznania były klasyfikowane do kategorii zeznań fałszywych, gdy sędziowie kompetentni:

- na płaszczyźnie analizy właściwości obserwowanych przez świadka obiektów i zdarzeń dostrzegali niezgodność: w zakresie wewnętrznej spójności relacji, nieadekwatną gotowość pamięciową, poszukiwanie akceptacji nie przystające do doświadczeń opisywanych przez świadka, niewłaściwy język opisu, niewłaściwy opis związków, nieadekwatną gotowość do zeznawania, niezrozumiałe uzupełnienia lub ich niedostateczna jakość, struktura relacji i stopień pewności świadka nieprzystające do doświadczeń;

- na płaszczyźnie analizy cech osoby spostrzegającej dostrzegali niezgodności w zakresie: spójności wewnętrznej, gotowości do zeznawania, opisów stanów wewnętrznych świadka, danych sensorycznych, opisów związków, objętości zeznania i stopnia pewności;

- na płaszczyźnie analizy warunków i sytuacji przesłuchania zauważali: nieadekwatną spójność wewnętrzną, niewłaściwy opis związków łączących świadka z innymi osobami uczestniczącymi w zdarzeniach oraz niezrozumiałe poszukiwanie u przesłuchującego akceptacji, zrozumienia, wsparcia bądź też brak takiej potrzeby u świadka pomimo sprzyjającej atmosfery przesłuchania.

Tabela 56. Predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (MASAM)

Kryteria MASAM	<i>Chi²</i>	<i>p</i>
Spójność wewnętrzną (obiekt/zdarzenie)	28,37562	0,000031
Gotowość pamięciowa (obiekt/zdarzenie)	25,17843	0,000129
Spójność wewnętrzną (osoba spostrzegająca)	19,82316	0,001349
Gotowość do zeznania (osoba spostrzegająca)	17,77487	0,001366
Opis stanów wewnętrznych (osoba spostrzegająca)	17,97980	0,002972
Poszukiwanie akceptacji (obiekt/zdarzenie)	15,20459	0,009523
Język opisu (obiekt/zdarzenie)	10,47843	0,014908
Opis związków (obiekt/zdarzenie)	13,92081	0,016120
Spójność wewnętrzną (przesłuchanie)	13,68160	0,017764
Dane sensoryczne (osoba spostrzegająca)	13,35580	0,020263
Opis związków (osoba spostrzegająca)	13,30236	0,020704
Gotowość do zeznawania (obiekt/zdarzenie)	11,23068	0,024090
Opis związków (przesłuchanie)	12,82720	0,025053
Objętość zeznania (osoba spostrzegająca)	12,72205	0,026128
Stopień pewności (osoba spostrzegająca)	12,31046	0,030773
Uzupełnienia (obiekt/zdarzenie)	11,96845	0,035223
Poszukiwanie akceptacji (przesłuchanie)	11,59399	0,040795
Struktura relacji (obiekt/zdarzenie)	11,25275	0,046593
Stopień pewności (obiekt/zdarzenie)	11,19265	0,047691

W dalszej kolejności przeprowadzono dobór i eliminacji tych zmiennych, które są najlepszymi predyktorami rzeczywistej wartości dowodowej zeznania – katalogu tych kryteriów MASAM, które posiadają najwyższą siłę dystynktywną. Ze zgromadzonych w

Tabeli 57. (nast. str.) danych wynika, że katalog predyktorów rzeczywistej wartości dowodowej relacji świadka, jest znacznie szerszy, niż lista predyktorów ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych. Podczas gdy predyktorów wartości zeznania jest 33, predyktorów ocen sędziów kompetentnych jest 19. Nie w pełni pokrywa się również katalog tych cech, które sędziowie kompetentni wykorzystują do swojego osądu, a właściwości pozwalających na zaliczenie zeznania do należnego zbioru zeznań prawdziwych lub fałszywych. Jedynie dziewięć z trzydziestu trzech predyktorów wartości dowodowej zeznania jest wykorzystywane przez sędziów kompetentnych (oznaczone „*”).

Najważniejszymi predyktorami rzeczywistej wartości dowodowej zeznania, różnicującymi zeznania prawdziwe i fałszywe (na poziomie istotności $p < 0,02$), są:

- na płaszczyźnie analizy cech obserwowanych przez świadka obiektów i zdarzeń dostrzegali niezgodność: w zakresie spójności wewnętrznej, gotowości do zeznawania, uzupełnień, stopnia pewności, struktury relacji, funkcji wypowiedzi, gotowości pamięciowej, poszukiwania akceptacji, języka opisu i objętości zeznania;

- na płaszczyźnie analizy cech osoby spostrzegającej dostrzegali niezgodność: w zakresie spójności wewnętrznej, gotowości do zeznawania, uzupełnień, stopnia pewności, poszukiwania akceptacji, niewytłumaczalnego braku spójności z innymi zeznaniami, funkcjami wypowiedzi, objętością zeznania,

- na płaszczyźnie analizy warunków i sytuacji przesłuchania zauważali brak adekwatności funkcji wypowiedzi, gotowości do zeznawania, struktury relacji, wewnętrznej spójności relacji, stopnia pewności, niewytłumaczalny brak spójności z innymi zeznaniami, językiem opisu, nieadekwatne ubytki pamięciowe, niewłaściwą gotowością pamięciową i objętość zeznania nie przystająca do okoliczności i przebiegu przesłuchania.

Tabela 57. Najlepsze predyktory rzeczywistej wartości zeznania aktowego (MASAM)

Kryteria MASAM	<i>Chi²</i>	<i>p</i>
Spójność wewnętrzna (obiekt/zdarzenie)*	52,33089	0,000000
Spójność wewnętrzna (osoba spostrzegająca)*	36,80572	0,000001
Gotowość do zeznawania (osoba spostrzegająca)*	34,24695	0,000001
Gotowość do zeznawania (obiekt/zdarzenie)*	26,18976	0,000029
Funkcje wypowiedzi (przesłuchanie)	19,60033	0,000205
Uzupełnienia (osoba spostrzegająca)	24,08729	0,000209
Stopień pewności (osoba spostrzegająca)*	24,02017	0,000215
Gotowość do zeznawania (przesłuchanie)	21,29103	0,000277
Uzupełnienia (obiekt/zdarzenie)*	23,20177	0,000309
Poszukiwanie akceptacji (osoba spostrzegająca)	23,12304	0,000320
Struktura relacji (przesłuchanie)	20,52899	0,000393
Stopień pewności (obiekt/zdarzenie)*	22,30915	0,000457
Spójność wewnętrzna (przesłuchanie)*	19,72403	0,001408
Stopień pewności (przesłuchanie)	19,14633	0,001805
Struktura relacji (obiekt/zdarzenie)*	18,32468	0,002566
Spójność z innymi zeznaniami (przesłuchanie)	17,38928	0,003818
Funkcje wypowiedzi (obiekt/zdarzenie)	17,27951	0,003999
Spójność z innymi zeznaniami (osoba spostrzegająca)	16,90693	0,004680
Funkcje wypowiedzi (osoba spostrzegająca)	16,81581	0,004863
Objętość zeznania (osoba spostrzegająca)*	16,75307	0,004993
Język opisu (przesłuchanie)	12,08959	0,007082
Gotowość pamięciowa (obiekt/zdarzenie)*	15,86313	0,007246
Poszukiwanie akceptacji (obiekt/zdarzenie)	15,41491	0,008729
Język opisu (obiekt/zdarzenie)	11,57121	0,009006
Ubytki pamięciowe (przesłuchanie)	14,47881	0,012838
Objętość zeznania (obiekt/zdarzenie)	14,04388	0,015333
Gotowość pamięciowa (przesłuchanie)	13,68046	0,017772
Objętość zeznania (przesłuchanie)	11,75676	0,019255
Uzupełnienia (przesłuchanie)	13,33756	0,020413
Struktura relacji (osoba spostrzegająca)	13,12853	0,022204
Gotowość pamięciowa (osoba spostrzegająca)	12,57378	0,027718
Opisy interakcji (osoba spostrzegająca)	12,25961	0,031399
Konsekwencje (przesłuchanie)	12,15885	0,032675

Analiza treściowa zeznań aktowych z pomocą MASAM prowadziła do prawidłowych klasyfikacji w 89,86% przypadków, przy czym wskaźnik prawidłowych klasyfikacji dla zeznań prawdziwych wyniósł 96,87%, ale dla zeznań fałszywych wynosił już tylko 45%. Zgromadzone dane pozwoliły jednak na podjęcie próby stworzenia algorytmu, umożliwiającego prawidłową klasyfikację z pomocą MASAM zeznań aktowych do przynależnych im kategorii, ze szczególnym naciskiem na ocenę zeznań fałszywych. Drzewo klasyfikacyjne oceny zeznań aktowych z pomocą kryteriów treściowych MASAM prezentuje Ryc. 18. (na str. 286). Stworzony z pomocą analizy drzew klasyfikacyjnych algorytm, wymagający sprawdzenia wyników oceny dziewięcioma kryteriami MASAM, a obejmujący 10 rozstrzygnięć (węzłów), pozwala na prawidłową klasyfikację wszystkich (100%) zeznań prawdziwych i niemal każdego (90%) z poddanych analizie zeznań fałszywych.

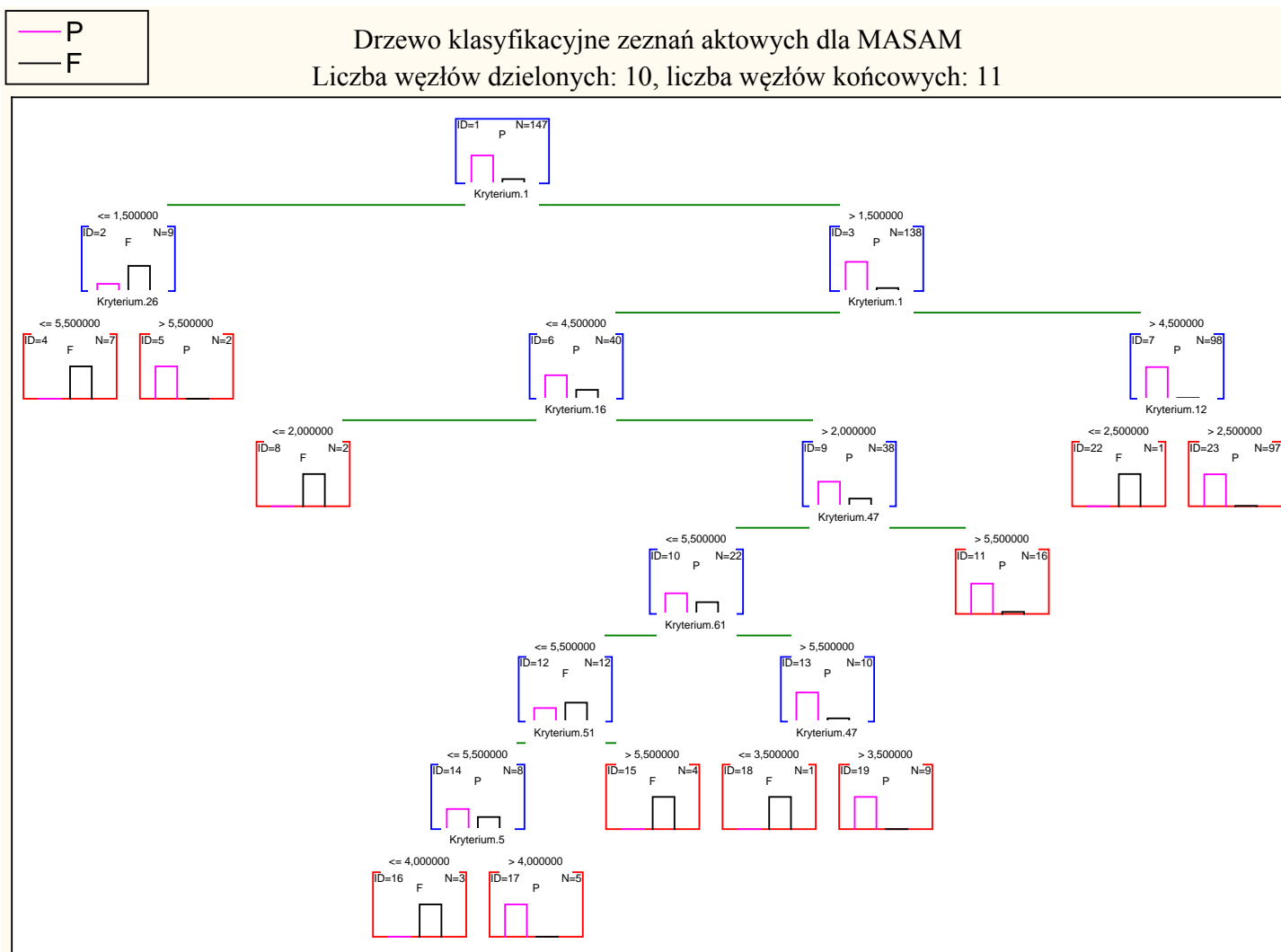
Punktem wyjścia do prawidłowej klasyfikacji zeznania jest ustalenie, jak wysoko oceniono spójność wewnętrzną zeznania i jej koherencję z cechami obiektów zdarzeń (kryterium 1). Jeżeli zeznaniu przyznano tylko jeden punkt, a dodatkowo za kryterium 26 (opisy interakcji i ich spójność z cechami świadka) przyznano mniej niż 6 punktów – zeznanie należy zaliczyć do kategorii zeznań fałszywych. W przypadku, gdy punktów za kryterium 26 przyznano 6 – zeznanie pomimo sprzeczności wewnętrznych, można zaliczyć do zeznań prawdziwych.

Prawa strona drzewa klasyfikacyjnego ma nieco bardziej rozbudowany charakter. Punktem wyjścia jest ustalenie, że za kryterium 1 przyznano zeznaniu więcej niż jeden punkt, ale na kolejnym etapie analizy kryterium to weryfikowane jest ponownie. W przypadku, gdy struktura wewnętrzna zeznania (spójność wewnętrzna) budzi wątpliwości sędziego kompetentnego z uwagi na cechy obiektów i zdarzeń relacjonowanych przez świadka i przyznał mniej niż 5 punktów, przed rozstrzygnięciem, czy zeznanie jest

prawdziwe, czy fałszywe, należy zweryfikować jeszcze wynik uzyskany przy ocenie kryterium 12 (objętość zeznania oceniana przez pryzmat warunków i atmosfery przesłuchania oraz wykorzystanych technik). Jeżeli za kryterium 12 zeznanie otrzymało mniej niż 3 punkty – można uznać, że jest fałszywe, w przypadku, gdy punktów przyznanych było 3 lub więcej – jest wysoce prawdopodobne, że zeznanie jest prawdziwe.

Jeżeli zeznanie świadka otrzymało 5 lub 6 punktów przy ocenie kryterium 1, oceniana z perspektywy właściwości obiektów i zdarzeń struktura relacji (kryterium 16., zeznanie uporządkowane hierarchicznie, przyczynowo – skutkowo, czy chronologicznie, albo chaotyczne) na liczbę punktów wynoszącą 1 będzie przesądzała o konieczności zaliczenia zeznań do fałszywych. Jeżeli za kryterium 16 przyznano od 3 do 6 punktów, trzeba sprawdzić wynik oceny kryterium 47 – gotowość do zeznawania oceniana przy uwzględnieniu cech osoby spostrzegającej. Jeżeli przy ocenie tym kryterium świadek otrzymał 6 punktów, jego relacja jest najprawdopodobniej prawdziwa. Jeżeli punktów było mniej niż 6, należy sprawdzić wynik oceny kryterium 61 (poszukiwanie akceptacji w trakcie przesłuchania, oceniane z perspektywy właściwości obiektów i zdarzeń relacjonowanych przez świadka). Wynik wynoszący 6 punktów będzie powodował jeszcze konieczność sprawdzenia, ile punktów otrzymało zeznanie za kryterium 47 (jeżeli 4 i więcej – zeznanie jest prawdziwe; jeżeli od 1 do 3 punktów – zeznanie jest fałszywe).

Jeżeli ocena kryterium 61. zakończyła się przyznaniem mniej niż 6 punktów, o tym, że zeznanie jest fałszywe będzie świadczyło 6 punktów przyznanych za kryterium 51 (gotowość do wyszukiwania, identyfikacji, selekcji i reprodukcji wspomnień, oceniana z perspektywy przesłuchania). Jeżeli punktów było 6 – zeznanie uznać należy za fałszywe, gdy punktów było od 1 do 5, ostateczne rozstrzygnięcie da kryterium 5 (spójność z innymi zeznaniami, a cechy świadka). Wynik oceny kryterium 5. niższy niż 4 punkty oznacza, że zeznanie jest fałszywe, a jeśli wynosi 5 lub 6 punktów – zeznanie jest prawdziwe.

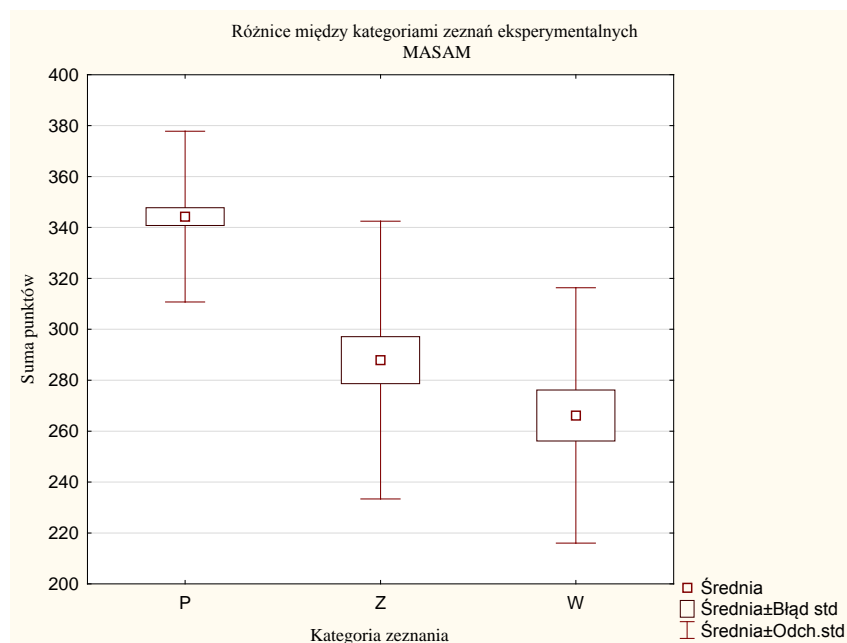
Ryc. 18 Drzewo klasyfikacyjne zeznań aktowych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów MASAM

9.2.4.2. Analiza treściowa zeznań eksperymentalnych z zastosowaniem MASAM

Analiza treści zeznań z pomocą MASAM opiera się na poszukiwaniu niezgodności między treścią relacji, a właściwościami obiektów i zdarzeń, cechami osoby spostrzegającej (świadka) oraz zmiennymi pozostającymi w związku z sytuacją przesłuchania. Brak koherencji zeznania z jedną z grup zmiennych, na płaszczyźnie oceny determinowanej danym kryterium MASAM, będzie skutkował przyznaniem mniejszej ilości punktów. Dlatego można przypuszczać, że analiza treściowa z zastosowaniem kryteriów treściowych MASAM będzie skutkowałą przypisaniem statystycznie istotnie najmniejszej ogólnej liczby punktów zeznaniom z kategorii „wyobrażam sobie”, nieco więcej zeznaniom z kategorii „znam”, a najmniej niezgodności (przypadków braku koherencji) powinno być dostrzeżone przy analizie zeznań opartych na osobistych, bezpośrednich doświadczeniach świadka (kategoria „przeżyłem”).

Poddanym analizie z zastosowaniem MASAM zeznaniom eksperymentalnym przyznano średnio 318,44 punktów na 378 możliwych ($sd = 53,13$); średnia dla zeznań z kategorii „przeżyłem” wyniosła 344,26 punktów ($sd = 33,55$), dla zeznań z kategorii „znam” 287,91 punktów ($sd = 54,53$), a dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” 266,16 punktów ($sd = 50,15$). Ocena istotności różnic między sumami punktów przyznawanych zeznaniom eksperymentalnym dokonana z pomocą analizy ANOVA rang Kruskala – Wallisa dowiodła, że z po przeprowadzeniu analizy treściowej z zastosowaniem MASAM uzyskujemy wynik nakazujący uznanie, że relacje świadków faktycznie pochodzą z różnych populacji ($H = 57,81431$; $p = 0,0000$). Co za tym idzie, uprawniony jest wniosek, że MASAM różnicuje na poziomie statystycznie istotnym relacje oparte na osobistych doświadczeniach świadka aktywnie uczestniczącego w określonych zdarzeniach, od

opisów świadków – obserwatorów i relacjach świadomie fałszowanych. Rozkład wyników prezentuje Ryc. 19.

Ryc.19. Istotność różnic między kategoriami zeznań eksperymentalnych (MASAM)

Analizie poddano również właściwości psychometryczne poszczególnych kryteriów treściowych MASAM. Najważniejsze dane zgromadzone są w Tabeli 58 (nast. str.). Warto w tym miejscu przypomnieć, że Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych nie zakłada określonego kierunku zróżnicowania wyników analizy zeznań pochodzących z różnych kategorii („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”). Rozbieżności wyników analizy z użyciem kryteriów MASAM oznaczają, że w zeznaniach jednej kategorii (np. „znam”) dostrzegano częściej lub rzadziej niż z zeznaniach z innej kategorii (np. „przeżyłem”) rozbieżności w wymiarach określanych kryteriami treściowymi MASAM, z trzema grupami zmiennych warunkujących ich treść: obiekt/zdarzenie, osoba spostrzegająca i przesłuchanie.

Tabela 58. Charakterystyka kryteriów treściowych MASAM (zeznania eksperymentalne)

Kryteria MASAM		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman (wynik ogólny) * - p<0,05	BETA dla p<0,05
		M	sd	M	sd	M	sd	M	sd	H	p≤		
1	Spójność wew. (obiekt/zdarzenie)	5,6053	1,03039	5,9022	0,33347	5,4571	1,12047	4,7200	1,81475	18,1543	0,0001	0,424467*	----
2	Spójność wew. (osoba spostrzegająca)	5,6053	1,00435	5,8587	0,43429	5,4000	1,26491	4,9600	1,61967	12,3829	0,0020	0,414310*	----
3	Spójność wew. (przesłuchanie)	5,6974	0,89175	5,9130	0,38236	5,5143	1,03955	5,1600	1,54596	11,8384	0,0027	0,360907*	----
4	Spójność z zeznaniami (obiekt/zdarzenie)	5,5921	1,03165	5,7065	0,83255	5,5429	1,03875	5,2400	1,53514	2,4283	0,2970	0,323030*	----
5	Spójność z zeznaniami (os. spostrzegająca)	5,6579	0,93572	5,7935	0,63830	5,6000	0,97619	5,2400	1,53514	3,6196	0,1637	0,362139*	----
6	Spójność z zeznaniami (przesłuchanie)	5,6776	0,94625	5,8152	0,60998	5,6571	0,93755	5,2000	1,63299	4,1658	0,1246	0,354349*	----
7	Spójność z dowodami (obiekt/zdarzenie)	5,6842	0,86446	5,7391	0,76847	5,7429	0,70054	5,4000	1,29099	2,4055	0,3004	0,293154*	----
8	Spójność z dowod. (osoba spostrzegająca)	5,7039	0,84445	5,7065	0,84565	5,8286	0,61767	5,5200	1,08474	1,7526	0,4163	0,317142*	----
9	Spójność z dowod. (przesłuchanie)	5,7368	0,85921	5,7609	0,80342	5,8286	0,61767	5,5200	1,26227	1,1323	0,5677	0,314488*	----
10	Objętość zeznania (obiekt/zdarzenie)	4,3421	1,66421	5,0000	1,32599	3,5714	1,61401	3,0000	1,63299	35,8631	0,0000	0,750293*	----
11	Objętość zeznania (osoba spostrzegająca)	4,4079	1,74293	5,1957	1,31131	3,6000	1,68383	2,6400	1,41067	52,5266	0,0000	0,782861*	----
12	Objętość zeznania (przesłuchanie)	4,8158	1,64547	5,3913	1,24879	4,0286	1,68882	3,8000	1,95789	28,2909	0,0000	0,663719*	----
13	Język opisu (obiekt/zdarzenie)	4,6316	1,60167	5,2609	1,18479	4,0857	1,52183	3,0800	1,75404	37,8707	0,0000	0,818935*	----
14	Język opisu (osoba spostrzegająca)	4,5789	1,61748	5,3478	1,05283	3,9143	1,48267	2,6800	1,57374	56,9226	0,0000	0,790277*	----
15	Język opisu (przesłuchanie)	5,0724	1,46979	5,6196	0,92395	4,4000	1,66627	4,0000	1,84842	32,9038	0,0000	0,697773*	----
16	Struktura relacji (obiekt/zdarzenie)	5,1645	1,17617	5,4239	1,00803	4,9714	1,15008	4,4800	1,47535	14,5599	0,0007	0,593437*	----
17	Struktura relacji (osoba spostrzegająca)	5,1776	1,26649	5,5217	0,91961	4,9714	1,40348	4,2000	1,60728	19,4873	0,0001	0,640430*	----
18	Struktura relacji (przesłuchanie)	5,3947	1,26678	5,6087	1,00500	5,3143	1,34539	4,7200	1,74452	9,4292	0,0090	0,535991*	----
19	Funkcje wypowiedzi (obiekt/zdarzenie)	5,1250	1,18105	5,3913	1,07883	4,8286	1,20014	4,5600	1,26095	15,9018	0,0004	0,624488*	----

		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman	BETA dla $p < 0,05$
20	Funkcje wypowiedzi (os. spostrzegająca)	5,0132	1,32218	5,4457	1,03099	4,6286	1,28534	3,9600	1,59374	30,2840	0,0000	0,671592*	----
21	Funkcje wypowiedzi (przesłuchanie)	5,3816	1,05438	5,5870	0,86637	5,1714	1,20014	4,9200	1,28841	9,2588	0,0098	0,539658*	----
22	Rodzaj szczegółów (obiekt/zdarzenie)	4,3816	1,67543	5,0109	1,31345	3,3429	1,60775	3,5200	1,89561	31,3445	0,0000	0,632726*	----
23	Rodzaj szczegółów (osoba spostrzegająca)	4,4737	1,69122	5,0543	1,25237	3,5143	1,82098	3,6800	2,01494	23,6799	0,0000	0,576798*	----
24	Rodzaj szczegółów (przesłuchanie)	5,1250	1,43427	5,4348	1,12225	4,5714	1,78697	4,7600	1,64012	8,5552	0,0139	0,493672*	----
25	Opisy interakcji (obiekt/zdarzenie)	4,2039	1,90968	4,5870	1,70424	3,6571	1,93942	3,5600	2,27450	7,5313	0,0232	0,438281*	----
26	Opisy interakcji (osoba spostrzegająca)	4,2039	1,89576	4,5326	1,72538	3,7143	2,03746	3,6800	2,09603	5,7596	0,0561	0,475469*	----
27	Opisy interakcji (przesłuchanie)	4,9211	1,61338	5,2391	1,36976	4,4857	1,72134	4,3600	2,01825	8,5937	0,0136	0,496977*	----
28	Konsekwencje (obiekt/zdarzenie)	4,5066	1,69141	5,2283	1,15885	3,5714	1,95968	3,1600	1,51877	40,8053	0,0000	0,726436*	----
29	Konsekwencje (osoba spostrzegająca)	4,4211	1,79228	5,2500	1,18252	3,2000	1,90664	3,0800	1,75404	48,5193	0,0000	0,752459*	----
30	Konsekwencje (przesłuchanie)	4,9737	1,61100	5,5652	0,94117	4,2571	1,97548	3,8000	1,97906	28,2090	0,0000	0,648574*	----
31	Osadzenie (obiekt/zdarzenie)	4,5526	1,69452	5,1196	1,31636	4,0000	1,90973	3,2400	1,69017	28,2659	0,0000	0,743794*	----
32	Osadzenie (osoba spostrzegająca)	4,4605	1,69878	5,0435	1,30015	4,0857	1,83706	2,8400	1,65025	29,9617	0,0000	0,705706*	----
33	Osadzenie (przesłuchanie)	5,0395	1,54783	5,5000	0,97778	4,6857	1,82743	3,8400	2,05508	18,5413	0,0001	0,656832*	----
34	Dane sensoryczne (obiekt/zdarzenie)	5,0329	1,27854	5,3913	0,99401	4,4286	1,42014	4,5600	1,55671	17,8344	0,0001	0,692602*	----
35	Dane sensoryczne (osoba spostrzegająca)	4,9868	1,37618	5,4457	0,99851	4,3429	1,55190	4,2000	1,63299	26,1368	0,0000	0,746064*	----
36	Dane sensoryczne (przesłuchanie)	5,2961	1,33143	5,6848	0,86354	4,6286	1,68184	4,8000	1,68325	19,2703	0,0001	0,659273*	----
37	Źródło relacji (obiekt/zdarzenie)	5,0066	1,31470	5,4565	0,86967	4,2286	1,53557	4,4400	1,63503	21,6591	0,0000	0,665653*	----
38	Źródło relacji (osoba spostrzegająca)	4,9276	1,48325	5,5000	0,89565	4,1429	1,62956	3,9200	1,95619	30,0836	0,0000	0,689718*	----
39	Źródło relacji (przesłuchanie)	5,2632	1,35068	5,6739	0,79984	4,6571	1,73108	4,6000	1,77951	17,3653	0,0002	0,665424*	----
40	Opis stanów wew. (obiekt/zdarzenie)	4,4671	1,50460	5,0217	1,21328	3,5143	1,46270	3,7600	1,61452	30,5365	0,0000	0,667117*	----
41	Opis stanów wew. (osoba spostrzegająca)	4,4013	1,66085	5,0543	1,23470	3,5143	1,68682	3,2400	1,83212	33,2955	0,0000	0,659988*	----

		Ogólnie		Zeznania przeżyłem		Zeznania znam		Zeznania wyobrażam sobie		ANOVA Kruskala - Wallisa		R Spearman	BETA dla $p < 0,05$
42	Opis stanów wew. (przesłuchanie)	5,0066	1,39771	5,5217	0,88303	4,1714	1,68882	4,2800	1,64621	27,0021	0,0000	0,602169*	----
43	Opis związków (obiekt/zdarzenie)	4,5329	1,54370	5,0870	1,21032	3,6571	1,60775	3,7200	1,67133	28,0308	0,0000	0,691570*	----
44	Opis związków (osoba spostrzegająca)	4,4211	1,68957	5,0000	1,27529	3,6857	1,87509	3,3200	1,86458	23,8431	0,0000	0,704752*	----
45	Opis związków (przesłuchanie)	5,1184	1,42789	5,5761	0,81515	4,5714	1,65006	4,2000	2,08167	18,7352	0,0001	0,687802*	----
46	Gotowość do zeznania (obiekt/zdarzenie)	5,4013	1,07506	5,6413	0,79257	5,0857	1,42192	4,9600	1,20692	14,0966	0,0009	0,519124*	----
47	Gotowość do zeznania (os. spostrzegająca)	5,3618	1,13668	5,5978	0,86520	5,1429	1,28665	4,8000	1,52753	10,3934	0,0055	0,521412*	----
48	Gotowość do zeznania (przesłuchanie)	5,5395	1,00252	5,7500	0,67327	5,2857	1,34101	5,1200	1,26886	11,6507	0,0030	0,553781*	----
49	Gotowość pamięciowa (obiekt/zdarzenie)	5,0855	1,28127	5,5435	0,80402	4,6286	1,47699	4,0400	1,59374	27,4389	0,0000	0,666949*	----
50	Gotowość pamięciowa (os. spostrzegająca)	4,9474	1,41323	5,4674	0,97723	4,3714	1,57341	3,8400	1,62481	29,6325	0,0000	0,638734*	----
51	Gotowość pamięciowa (przesłuchanie)	5,3355	1,26567	5,7717	0,61310	4,8000	1,65920	4,4800	1,68622	24,4719	0,0000	0,597422*	----
52	Stopień pewności (obiekt/zdarzenie)	4,7763	1,56619	5,5870	0,85359	3,8000	1,49115	3,1600	1,70000	61,9687	0,0000	0,677902*	----
53	Stopień pewności (osoba spostrzegająca)	4,6908	1,68450	5,5543	0,85632	3,7143	1,75853	2,8800	1,73973	60,7315	0,0000	0,700792*	----
54	Stopień pewności (przesłuchanie)	5,1579	1,38633	5,7174	0,73119	4,4571	1,59674	4,0800	1,82392	34,4428	0,0000	0,563201*	----
55	Uzupełnienia (obiekt/zdarzenie)	5,3158	1,19281	5,5217	0,87050	5,0857	1,52183	4,8800	1,53623	4,1978	0,1226	0,383094*	----
56	Uzupełnienia (osoba spostrzegająca)	5,2303	1,35915	5,5870	0,84062	4,6571	1,76473	4,7200	1,81475	11,2882	0,0035	0,416576*	----
57	Uzupełnienia (przesłuchanie)	5,6250	0,95469	5,8152	0,51204	5,2000	1,60514	5,5200	0,82260	5,6711	0,0587	0,415270*	----
58	Ubytki pamięciowe (obiekt/zdarzenie)	5,0395	1,57329	5,5435	1,16178	4,7429	1,65108	3,6000	1,82574	35,5482	0,0000	0,613804*	----
59	Ubytki pamięciowe (osoba spostrzegająca)	4,9934	1,58426	5,5435	1,13305	4,5714	1,68533	3,5600	1,82757	37,25065	0,0000	0,589606*	----
60	Ubytki pamięciowe (przesłuchanie)	5,3553	1,33921	5,6522	0,97704	5,1143	1,54865	4,6000	1,80278	14,7970	0,0006	0,556890*	----
61	Poszukiwanie akcept. (obiekt/zdarzenie)	5,5658	1,10190	5,6522	1,08369	5,4286	1,24347	5,4400	0,96090	5,2884	0,0711	0,392274*	----
62	Poszukiwanie akcept. (os. spostrzegająca)	5,5526	1,09053	5,6196	1,09787	5,5429	1,12047	5,3200	1,02956	5,9320	0,0515	0,397194*	----
63	Poszukiwanie akcept. (przesłuchanie)	5,6776	0,92502	5,7283	0,90303	5,6000	1,09006	5,6000	0,76376	3,3247	0,1897	0,359484*	----

ANOVA rang Kruskala – Wallisa przeprowadzona dla każdego z kryteriów MASAM dowiodła, że zdecydowana większość z nich (50 na 63) różnicuje na poziomie istotności $p \leq 0,05$ poszczególne kategorie zeznań, nakazując przyjęcie, iż pochodzą one z różnych populacji. Przy tym, poza ośmioma wyjątkami skala ocen była spójna z kategorią zeznań eksperymentalnych – najwięcej punktów otrzymywały zeznania z kategorii „przeżyłem”, a najmniej zeznania z kategorii „wyobrażam sobie”, podczas gdy relacje kibiców uzyskiwały średnią punktację niższą niż zeznania z kategorii „przeżyłem”, ale wyższą niż zeznania zmyślane.

Kryteriami nie różnicującymi zeznań eksperymentalnych, na poziomie przyjętej istotności statystycznej, są kryteria od czwartego do dziewiątego, z pomocą których dokonywana jest zgodność relacji świadka z relacjami innych świadków oraz ustaleniami faktycznymi płynącymi z innych dowodów, kryterium 47. Nakazującym ocenę zgodności cech świadka z gotowością do zeznawania, kryterium 55., to jest oceniana przy uwzględnieniu właściwości opisywanych obiektów i zdarzeń, jak i warunków przesłuchania wola świadka do uzupełnienia treści relacji i wreszcie oceniane na wszystkich trzech płaszczyznach poszukiwanie akceptacji (kryteria od 61 do 63), czyli występowanie w relacji świadka takich elementów, które świadczą o potrzebie akceptacji ze strony przesłuchującego, oczekiwaniu zrozumienia, współczucia, czy uwierzenia w przekazywane treści.

Brak różnic w ocenach zeznań należących do kategorii „przeżyłem”, „znam” i „wyobrażam sobie”, przy ocenach wskazanymi kryteriami treściowymi MASAM, można jednak łatwo wytłumaczyć charakterem tych relacji – oceniane przez sędziów kompetentnych zeznania zostały zgromadzone na potrzeby badania, nie istniała więc możliwość porównania ich zgodności z zeznaniami innych świadków, czy dowodami. Świadkowie nie mieli potrzeby uzupełniania relacji, bo zapewniono im pełną swobodę

wypowiedzi, a ustosunkowywali się do pytań zadawanych przez przesłuchującego. Trudno również oczekiwać zróżnicowania zeznań eksperymentalnych pod względem potrzeby świadka akceptacji wypowiedzianych treści, skoro ich zadanie nie polegało na przekonaniu przesłuchującego, że są zawodnikami uprawiającymi daną dyscyplinę sportu, a jedynie udzielenie odpowiedzi na pytania pozostające w związku z jej aktywnym uprawianiem.

Z pomocą współczynnika korelacji R – Spearmana ustalono siłę związku łączącego oceny poszczególnymi kryteriami treściowymi MASAM z wynikiem ogólnym analizy (suma przyznanych punktów). Stwierdzono, że korelacje każdego z kryteriów treściowych są na poziomie istotności statystycznej ($p \leq 0,05$) i w zdecydowanej większości przypadków przekraczają poziom współczynnika korelacji $R = 0,50$. Najsilniejszy związek zaobserwowano między pomiarami kryterium 13. i 14. (język opisu analizowany przez pryzmat właściwości obiektów i zdarzeń opisywanych przez świadka oraz cech świadka; odpowiedni $R = 0,818935$, $R = 0,790277$), kryterium 29. (obecność w relacji domniemanych lub faktycznych konsekwencji, oceniana przez pryzmat cech osoby spostrzegającej’ $R = 0,752459$). Najsłabszą współzmiennność zaobserwowano dla wyniku ogólnego i ocenami kryteriami od 4 do 6 (spójność z innymi zeznaniami, oceniana na wszystkich trzech płaszczyznach) oraz oceny kryteriami od 7 do 9 (spójność relacji świadka z innymi dowodami, oceniana na trzech płaszczyznach). Pozostałe kryteria treściowe MASAM z wynikiem ogólnym łączy korelacja mierzona współczynnikiem R – Spearmana w przedziale od 0,35 do 0,75 (na poziomie istotności $p < 0,05$).

Na podstawie analizy regresji (regresja wieloraka, krokowa postępująca) wykazała, że żaden z obliczonych współczynników BETA nie jest istotny statystycznie. Istnieją zatem podstawy do uznania, że poszczególne kryteria treściowe MASAM pozostają w silnym związku z wynikiem ogólnym analizy (sumą punktów przyznanych danemu zeznaniu), o czym świadczą wysokie współczynniki korelacji. Jednakże, przyczyn

zmienności wyniku ogólnego (wyjaśnienia wariancji sumy punktów) poszukiwać należy jednak pośród innych zmiennych, niż oceny dokonane poszczególnymi kryteriami. Łączna ilość punktów przyznanych zeznaniu i ilość punktów przyznanych za poszczególne kryterium treściowe MASAM prawdopodobnie zależą od tych samych zmiennych, ale wyniki analizy treściowej indywidualnych zeznań, z pomocą poszczególnych kryteriów treściowych tej metody nie wyjaśniają w pełni zmienności wyniku ogólnego.

Kryteria treściowe MASAM zostały również poddane analizie z pomocą narzędzia „Dobór i eliminacja zmiennych”. W Tabeli 59. (nast. str.) znajdują się te z 40 kryteriów, które były najlepszymi predyktorami klasyfikacji relacji eksperymentalnych, dokonywanej przez sędziów kompetentnych (na poziomie istotności $p < 0,02$). Warto zwrócić uwagę, iż przy ocenie zeznań eksperymentalnych sędziowie kompetentni stosunkowo rzadko opierali się na ocenie cech relacji, w zestawieniu z warunkami i sytuacją przesłuchania. Najważniejszymi predyktorami sądów co do wartości zeznań eksperymentalnych formułowanych przez sędziów kompetentnych po analizie z pomocą MASAM, są:

- na płaszczyźnie analizy cech obserwowanych przez świadka obiektów i zdarzeń niezgodność: opisywanych konsekwencji, językiem opisu, osadzeniem relacji, rodzajem szczegółów, gotowością do zeznawania, opisami związków, gotowością pamięciową, opisami stanów wewnętrznych, danymi sensorycznymi, spójnością wewnętrzną, objętością zeznania i charakterem ubytków pamięciowych;

- na płaszczyźnie analizy cech świadka, niezgodność: w zakresie stopnia pewności, języku opisu, konsekwencji, gotowości pamięciowej, opisów stanów wewnętrznych, ubytków pamięciowych, źródła relacji, opisów związków i gotowości do zeznawania;

- na płaszczyźnie analizy warunków i sytuacji przesłuchania: brak adekwatnej gotowości do zeznawania i osadzenia relacji we właściwym kontekście sytuacyjnym.

Tabela 59. Najlepsze predyktory ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych (E)

Kryteria MASAM	<i>Chi²</i>	<i>p</i> ≤
Konsekwencje (obiekt/zdarzenie)	35,46922	0,000001
Stopień pewności (osoba spostrzegająca)	29,98470	0,000015
Język opisu (osoba spostrzegająca)	28,42334	0,000030
Stopień pewności (obiekt zdarzenie)	28,21385	0,000033
Konsekwencje (osoba spostrzegająca)	27,59951	0,000044
Gotowość pamięciowa (osoba spostrzegająca)	25,48219	0,000112
Opis stanów wewnętrznych (osoba spostrzegająca)	24,80719	0,000152
Ubytki pamięciowe (osoba spostrzegająca)	23,68138	0,000250
Język opisu (obiekt/zdarzenie)	23,19485	0,000310
Objętość zeznania (osoba spostrzegająca)	23,06278	0,000328
Osadzenie (obiekt/zdarzenie)	22,39821	0,000440
Rodzaj szczegółów (osoba spostrzegająca)	21,12607	0,000767
Rodzaj szczegółów (obiekt/zdarzenie)	20,61125	0,000959
Gotowość do zeznania (obiekt/zdarzenie)	20,39889	0,001052
Opis związków (obiekt/zdarzenie)	20,28002	0,001107
Osadzenie (osoba spostrzegająca)	19,81053	0,001356
Funkcje wypowiedzi (osoba spostrzegająca)	19,80982	0,001357
Gotowość pamięciowa (obiekt/zdarzenie)	19,61360	0,001476
Źródło relacji (osoba spostrzegająca)	18,28417	0,002611
Opis stanów wewnętrznych (obiekt/zdarzenie)	18,23126	0,002670
Opis związków (osoba spostrzegająca)	17,69213	0,003358
Dane sensoryczne (obiekt/zdarzenie)	17,31242	0,003944
Gotowość do zeznania (przesłuchanie)	17,20823	0,004121
Spójność wewnętrzna (obiekt/zdarzenie)	15,25307	0,004204
Osadzenie (przesłuchanie)	16,51175	0,005525
Objętość zeznania (obiekt/zdarzenie)	15,57968	0,008152
Ubytki pamięciowe (obiekt/zdarzenie)	15,48529	0,008478
Gotowość do zeznawania (osoba spostrzegająca)	15,14763	0,009750

Kryteria treściowe MASAM poddano również doborowi i selekcji, w celu wykrycia tych wskaźników, które posiadają najwyższą wartość dystynktywną rzeczywistej wartości relacji (zob. Tabela 60, nast. str. zawiera katalog predyktorów dla $p < 0,0002$).

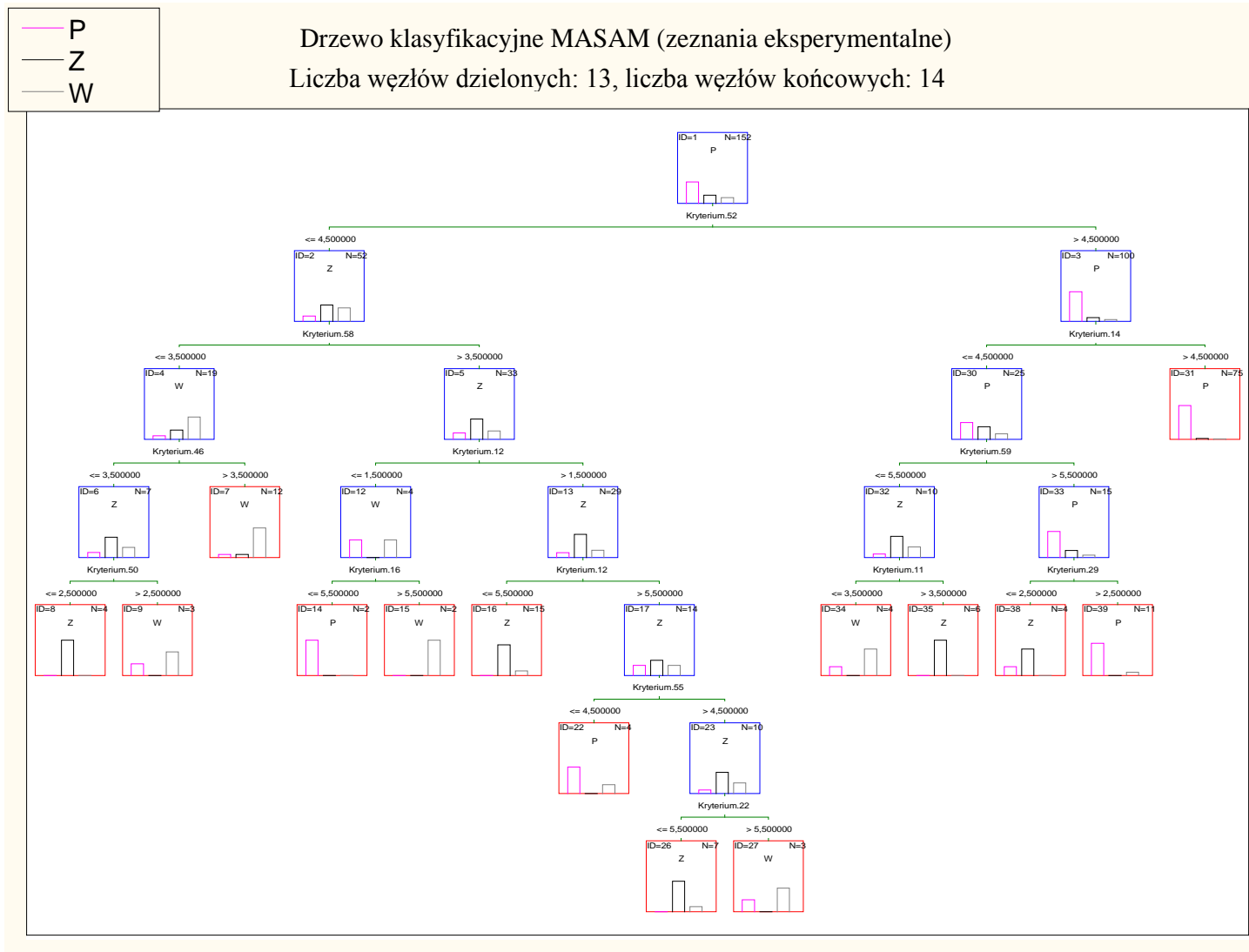
Tabela 60. Predyktory rzeczywistej wartości zeznania eksperymentalnego (MASAM)

Kryteria MASAM (* - predyktor ocen sędziów kompetentnych)	Chi²	p
Stopień pewności (obiekt/zdarzenie)*	83,29822	0,000000
Stopień pewności (osoba spostrzegająca)*	75,08261	0,000000
Język opisu (osoba spostrzegająca)*	72,95648	0,000000
Konsekwencje (obiekt/zdarzenie)	69,10754	0,000000
Ubytki pamięciowe (osoba spostrzegająca)*	67,18972	0,000000
Objętość zeznania (osoba spostrzegająca)*	62,94555	0,000000
Konsekwencje (osoba spostrzegająca)*	57,55745	0,000000
Język opisu (obiekt/zdarzenie)*	53,90336	0,000000
Stopień pewności (przesłuchanie)	52,49746	0,000000
Ubytki pamięciowe (obiekt/zdarzenie)*	52,34907	0,000000
Opis stanów wewnętrznych (osoba spostrzegająca)*	48,59214	0,000000
Objętość zeznania (obiekt/zdarzenie)*	48,15019	0,000001
Język opisu (przesłuchanie)	43,89220	0,000003
Osadzenie (obiekt/zdarzenie)*	43,29114	0,000004
Źródło relacji (osoba spostrzegająca)*	42,95536	0,000005
Funkcje wypowiedzi (osoba spostrzegająca)*	41,71295	0,000008
Objętość zeznania (przesłuchanie)	41,69919	0,000008
Rodzaj szczegółów (obiekt/zdarzenie)*	41,14636	0,000011
Osadzenie (osoba spostrzegająca)*	40,71903	0,000013
Gotowość pamięciowa (obiekt/zdarzenie)*	40,26283	0,000015
Konsekwencje (przesłuchanie)	39,96026	0,000017
Spójność wewnętrzna (obiekt/zdarzenie)*	35,88487	0,000018
Gotowość pamięciowa (osoba spostrzegająca)*	38,48622	0,000031
Opis stanów wewnętrznych (przesłuchanie)	38,27821	0,000034
Opis stanów wewnętrznych (obiekt/zdarzenie)*	38,17202	0,000035
Źródło relacji (przesłuchanie)	36,94510	0,000058
Rodzaj szczegółów (osoba spostrzegająca)*	36,01668	0,000084
Źródło relacji (obiekt/zdarzenie)	31,61079	0,000109
Gotowość pamięciowa (przesłuchanie)	35,32799	0,000110
Opis związków (obiekt/zdarzenie)*	34,77362	0,000136
Gotowość do zeznawania (obiekt/zdarzenie)*	34,65284	0,000143
Opis związków (osoba spostrzegająca)*	34,61819	0,000145
Opis związków (przesłuchanie)	33,93690	0,000189

W toku doboru i eliminacji zmiennych ustalono, że 50 kryteriów treściowych MASAM cechuje się funkcją predykcijną na przyjętym poziomie istotności ($p < 0,05$; Tabela 60. zawiera listę predyktorów na poziomie istotności $p < 0,0002$). Analiza porównawcza katalogu predyktorów ocen formułowanych przez sędziów kompetentnych i katalogu predyktorów rzeczywistej wartości dowodowej zeznania wskazuje na daleko idącą zbieżność przesłanek wykorzystanych do sformułowania wniosku ogólnego przez sędziego kompetentnego, a tych cech relacji świadka mierzonych kryteriami treściowymi MASAM, które pozwalają na prawidłową klasyfikację do odpowiedniego zbioru. Niniejsze ustalenie wskazuje z jednej strony na to, że sędziowie kompetentni przy ocenach zeznań eksperymentalnych w znacznym stopniu opierali się na ocenie kryteriami treściowymi będącymi dobrymi predyktorami, a z drugiej strony potwierdza, że na kryteria MASAM składają się takie cechy relacji świadka, na podstawie których można wnioskować o ich wartości dowodowej.

Jak wynika z informacji zawartych Tabeli 60. (na poprzedniej stronie), najlepszymi predyktorami faktycznej wartości zeznania są przede wszystkim:

- na płaszczyźnie analizy cech obserwowanych przez świadka obiektów i zdarzeń, nieadekwatność: stopnia przekonania, konsekwencji, języka opisu, osadzenie, rodzaj szczegółów, gotowość pamięciowa, spójność wewnętrzna, opisy stanów wewnętrznych, źródło relacji, opisy związków i gotowość do zeznawania;
- na płaszczyźnie analizy cech samego świadka, niezgodność: stopnia przekonania, języka opisu, ubytków pamięciowych, objętości zeznania i konsekwencji, funkcje wypowiedzi, osadzenie, gotowość pamięciowa, rodzaj szczegółów i opis związków;
- na płaszczyźnie analizy warunków i sytuacji przesłuchania, nieadekwatne: języka opisu, objętość zeznania, opis skutków i konsekwencji, źródło relacji i opis związków.

Ryc. 20 Drzewo klasyfikacyjne zeznań eksperymentalnych dla będących predyktorami wartości zeznania kryteriów MASAM

Predyktory rzeczywistej wartości zeznania – kryteria treściowe MASAM, które pozwalają prawidłowo sklasyfikować zeznanie do przynależnej im kategorii („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”) zostały wykorzystane do budowy drzewa klasyfikacyjnego, z pomocą moduły „Ogólne drzewa klasyfikacyjne i regresyjne” programu Statistica (Ryc. 20 na poprzedniej stronie). Stwierdzono, że z pomocą MASAM przy analizie zeznań eksperymentalnych dokonywano prawidłowych klasyfikacji 89,13% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 65,71% zeznań z kategorii „znam” i jedynie 28% relacji całkowicie zmyślonych („wyobrażam sobie”). Ustalona w toku analiz statystycznych macierz klasyfikacji pozwala sądzić, iż postępowanie przy ocenie relacji świadków zgodne z algorytmem, wynikającym z zaprezentowanego drzewa klasyfikacyjnego, umożliwi prawidłową klasyfikację 94,57% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 91,43% zeznań z kategorii „znam” i 76% zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”.

Po zakończeniu analizy treściowej z zastosowaniem Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych, należy sprawdzić, jaka ilość punktów została przypisana zeznaniu przy ocenie kryterium 52 (stopień pewności oceniany na płaszczyźnie właściwości obiektów i zdarzeń obserwowanych przez świadka). Jeżeli przyznano 5 albo sześć punktów (prawe odgałęzienie), to należy zweryfikować, ile punktów przyznano zeznaniu przy ocenie kryterium 14 (język opisu, oceniany w porównaniu z cechami osoby spostrzegającej). Jeżeli było to więcej niż 5 punktów – zeznanie jest najprawdopodobniej prawdziwe, jeżeli punktów było mniej niż 5, należy sięgnąć do oceny kryterium 59 (ubytki pamięciowe, oceniane przez pryzmat cech świadka). Gdy oceniono to kryterium na 6 punktów, rozstrzygnięcie czy zeznanie należy do kategorii „znam”, czy „przeżyłem” będzie uzależnione od rezultatu oceny kryterium 29. (konsekwencje, oceniane przez pryzmat cech świadka). Jeżeli zeznanie uzyskało 3 lub więcej punktów za to kryterium, jest najprawdopodobniej prawdziwe, jeżeli 2 albo 1 punkt, należy je zaliczyć do kategorii

„znam”. Powracając do oceny kryterium 59. – jeżeli oceniono je na mniej niż 6 punktów, o tym, czy zeznanie zaliczyć do kategorii „znam”, czy „wyobrażam sobie” przesądzi kryterium 11; wynik poniżej 4 punktów oznacza, że relacja świadka była zmyślona, a 4, 5 i 6 punktów sugerują, że zeznającym jest tylko znawca danej dyscypliny sportu, a nie zawodnik.

Po lewej stronie drzewa klasyfikacyjnego, dla zeznań ocenionych kryterium 52 na mniej niż 5 punktów, kolejny etap selekcji zeznań obejmuje ocenę kryterium 58 (ubytki pamięciowe oceniane z uwzględnieniem właściwości obiektów i zdarzeń opisywanych przez świadka). Gdy punktów jest 3 albo mniej, a dodatkowo zeznanie otrzymało 4 lub więcej punktów przy ocenie kryterium 46 (gotowość do zeznawania, oceniana na płaszczyźnie zgodności z właściwościami obiektów i zdarzeń opisywanych przez świadka), to relację należy zaliczyć do kategorii „wyobrażam sobie”. Jeżeli oceniono kryterium 46. na 3, 2, albo 1 punkt, to o zaklasyfikowaniu relacji do kategorii „znam” będzie przemawiał wynik wynoszący od 1 do 2 punktów przy ocenie kryterium 50 (gotowość pamięciowa oceniana przez pryzmat cech świadka); wynik przekraczający 2 punkty będzie świadczył o tym, że świadek zmyśla.

Powracając na wyższy poziom klasyfikacji - po stwierdzeniu, że zeznanie oceniane kryterium 58 uzyskało 4,5 albo 6 punktów, należy sprawdzić ilość punktów za kryterium 12 – gdy wynosi jeden – 6 punktów za kryterium 16 będzie oznaczało, że świadek zmyśla relację, a mniej niż 6 punktów, że jest zawodnikiem aktywnie uprawiającym daną dyscyplinę sportu. Jeżeli ocena kryterium 12 jest wyższa niż 1, ale niższa niż 6 – zeznanie pochodzi od sympatyka danej dyscypliny sportu (kategoria „znam”). Jeżeli oceniając kryterium 12 przyznano zeznaniu 6 punktów, należy sprawdzić, czy za kryterium 55 (uzupełnienia oceniane przez pryzmat właściwości obiektów i zdarzeń opisywanych przez świadka) przypisano 4 albo mniej punktów (zeznanie „przeżyłem”), czy więcej niż 4

punkty. W drugim wypadku, wynik oceny kryterium 22. (charakter szczegółów opisywanych przez świadka, oceniany na płaszczyźnie właściwości obiektów i zdarzeń) wynoszący 6 punktów powinien skutkować uznaniem relacji do kategorii „wyobrażam sobie”, a jeśli jest niższy niż 6, zaliczeniem relacji do zbioru „znam”.

9.3. Ustalenia i wnioski badawcze

9.3.1. Różnice treściowe między kategoriami zeznań o różnej wartości dowodowej

Zgromadzone dane, w szczególności wyselekcjonowane na drodze analiz statystycznych predyktry rzeczywistej wartości dowodowej zeznań dla poszczególnych technik analizy, pozwalają na stworzenie charakterystyki zeznań świadomie fałszowanych. O tym, że zeznanie jest świadomie fałszowane mogą świadczyć następującego jego cechy:

- świadek nie podaje informacji, unika opisu relacji społecznych łączących go z innymi osobami występującymi w zeznaniu (żona, sąsiad, szwagier, etc), pomija poszczególne fragmenty zdarzeń, przeskakuje między wątkami historii, pomija istotne elementy (powstają przerwy, dziury, przeskoki w ciągach zdarzeń), unika wypowiedzi autokrytycznych, ukrywa informacje, które mogłyby przedstawiać go w niekorzystnym świetle (podważać zaufanie do jego osoby);

- ilość słów użytych przez świadka i czas poświęcony na opisanie poszczególnych aspektów zdarzeń są nieproporcjonalne do okresu ich trwania, a ponadto, relacja świadka koncentruje się przede wszystkim na tym, co działo się przed i po zdarzeniach stanowiących przedmiot głównego zainteresowania przesłuchującego, przy jednoczesnym znaczącym ograniczeniu opisu istoty sprawy;

- zeznanie nie zawiera zaimków („moje”, „nasze”, „my”, etc) i sformułowań określających charakter związków łączących świadka z opisywanymi obiektami oraz zdarzeniami, a opis formułowany jest w drugiej lub trzeciej osobie liczby mnogiej, w czasie teraźniejszym lub przyszłym, a nie w pierwszej osobie w czasie przeszłym;

- w zeznaniu pojawiają się sprzeczności wewnętrzne, wykluczające się twierdzenia, przeczące sobie elementy i nie sposób jest wyjaśnić braku koherencji relacji, nawet przy uwzględnieniu charakterystyki zdarzeń opisywanych przez świadka (np. bardzo złożone, intensywne, skomplikowane, silnie stymulujące, nieuporządkowane zdarzenia);

- relacja świadka jest uporządkowana, zeznanie sprawia wrażenie wcześniej ułożonego, przemyślanego, ale jednocześnie jest mętne, niejasne, ma niską wartość informacyjną, opisy są niewyraźne, nie jest możliwe odtworzenie, zrekonstruowanie wydarzeń opisywanych, brakuje albo jest opisana tylko powierzchownie sekwencja zdarzeń, wspomnienia świadka wydają się być blade, niewyraźne;

- funkcje wypowiedzi (opisowa, ekspresyjna, perswazyjna, służąca nawiązaniu relacji z przesłuchującym, czy meta-tekstowa), są nieprzystające do cech świadka, odegranej przez niego w zdarzeniach roli, znaczenia zdarzeń dla jego osoby (np. możemy oczekiwać, że bierny uczestnik zdarzeń, obserwator, powinien koncentrować się na ich opisie, a tymczasem koncentruje się na przykład głównie na przekonywaniu przesłuchującego o prawdziwości swoich zeznań);

- brakuje precyzyjnego określenia czasu, kiedy doszło do zdarzeń i opisów miejsc, otoczenia, czy środowiska, w którym się rozgrywały, świadek nie wyjaśnia jaką odegrał w nich rolę, albo przypisuje sobie wyłącznie pozycję obserwatora;

- pomimo tego, że jest o to pytany, świadek nie opisuje faktycznych, czy domniemanych konsekwencji zdarzeń, jego wypowiedzi świadczą o braku świadomości co do ich znaczenia albo wpływu na życie, bądź też, oceny te są nieadekwatne (np.

przypisywanie zdarzeniom i ich skutkom nadmiernego znaczenia, rozszerzanie wpływu na niezwiązane ze sprawą sfery życia);

- liczba informacji przekazanych przez świadka, szczegółów i detali, jest niedostateczna albo nadmierna przy uwzględnieniu tego, jakie obiekty i zdarzenia świadek opisuje, w jaki sposób został przesłuchany oraz jakie są jego cechy indywidualne;

- język użyty przez świadka, dokładność, wyjątkowość i niepowtarzalność opisu oraz użytych przez świadka sformułowań nie przystają do jego cech indywidualnych (np. poziomu rozwoju, sprawności intelektualnej, wykształcenia), charakteru opisywanych obiektów i zdarzeń oraz przebiegu i atmosfery przesłuchania;

- w relacji nie występują niepotrzebne (zbędne) szczegóły, świadek nie poprawia także własnego zeznania, nie dokonuje spontanicznych korekt swoich wypowiedzi;

- świadek jest niepewny udzielanych odpowiedzi, nie potrafi także jednoznacznie określić, czy jest w stanie przypomnieć sobie określonych zdarzenia, albo nie podaje informacji pomimo tego, że sobie przypomina co się stało;

- w trakcie zeznawania świadek nie doświadcza emocji, które towarzyszyły mu w trakcie opisywanych zdarzeń i nie opisuje stanów wewnętrznych doświadczanych w ich trakcie, jak i przy okazji składania zeznań;

- zachowanie i wypowiedzi świadka w trakcie składania zeznań nie zdradzają najważniejszych cech jego osobowości, przesłuchujący w oparciu o interakcję ze świadkiem nie może stworzyć obrazu osobowości, opisu najważniejszych, specyficznych dla jego osoby cech;

- świadek przyjmuje negatywną postawę względem przesłuchania i przesłuchującego, nie przejawia gotowości do zeznawania, w tym przypominania oraz opisywania wątków głównych i pobocznych, elementów składających się na istotę

opisywanych zdarzeń, a postawy tej nie można wyjaśnić specyfikę doświadczeń świadka (np. traumatycznym charakterem opisywanych przeżyć);

- świadek niechętnie wyszukuje w zasobach pamięciowych treści niezbędne do udzielenia odpowiedzi na pytania, nie wyraża gotowości do identyfikacji i selekcji informacji odnajdywanych w zasobach pamięciowych albo dokonuje nadmiernej selekcji i nie reprodukuje wspomnień, a jednocześnie, brak gotowości pamięciowej nie może być wyjaśniony szczególnym charakterem doświadczeń (właściwościami obiektów i zdarzeń), cechami indywidualnymi świadka, czy też atmosferą przesłuchania i wykorzystanymi technikami uzyskiwania zeznań;

- ubytki pamięciowe, zatarte wspomnienia, albo zniekształcenia zasobów pamięciowych nie przystają do charakteru zdarzeń i cech świadka (np. jego poziomu sprawności intelektualnej, czy roli odegranej w zdarzeniach), albo świadek w sposób budzący wątpliwości przesłuchującego wyjaśnia ich przyczyny.

9.3.2. Model ogólny treściowej analizy zeznań świadków dorosłych

Zgromadzone w trakcie badań dane wykorzystano do budowy modelu ogólnego treściowej analizy zeznań świadków dorosłych. W pierwszej kolejności dokonano selekcji tych zmiennych, które są najlepszymi predyktorami prawidłowej lub nieprawidłowej oceny wartości dowodowej zeznania. Następnie, z pomocą narzędzia analitycznego – Ogólne modele drzew klasyfikacyjnych i regresyjnych, dostępnego w module „Data mining” programu Statistica, zbudowano model ogólny treściowej analizy zeznań świadków dorosłych nie tylko opisujący i wyjaśniający wpływ poszczególnych zmiennych na wynik ogólny analizy treściowej, ale także pozwalający na przewidywanie, czy analiza treściowa

zeznań świadków dorosłych będzie prowadziła oceniającego do prawidłowej, zgodnej z rzeczywistością jego wartością, czy błędnej oceny wartości relacji.

Na podstawie łącznej analizy wyników badań zeznań aktowych i zeznań eksperymentalnych można stwierdzić, że rezultat analizy treściowej - prawidłowa albo błędna identyfikacja wartości relacji świadka - będą zależały od:

a) metody użytej do analizy treści zeznania, przy czym jak dowodzą przeprowadzone analizy, najwyższą wartością diagnostyczną charakteryzuje się MASAM ($\chi^2 = 44,9850$; $p < 0,0001$) oraz rezultatu analizy przeprowadzonej z pomocą kryteriów treściowych – im wyższa ilość punktów przyznanych zeznaniu, tym większe jest prawdopodobieństwo, że zeznanie stanowi prawdziwy opis doświadczeń świadka ($\chi^2 = 17,1103$; $p < 0,0470$);

b) wnikliwości i czasu poświęconego na analizę zeznań – im dłużej trwa analiza poszczególnych właściwości i cech relacji świadka, tym większe jest prawdopodobieństwo, że ocena będzie prawidłowa ($\chi^2 = 18,8045$; $p < 0,0088$), jak i doświadczenia sędziego kompetentnego w analizie treściowej zeznań i ocenianiu ich wartości dowodowej – im większe doświadczenie, tym większa szansa na prawidłową identyfikację ($\chi^2 = 14,7828$; $p < 0,0389$);

c) indywidualnych właściwości danego zeznania, jego specyfiki ($\chi^2 = 180,5223$; $p < 0,0001$), charakteru opisywanych zdarzeń ($\chi^2 = 12,57686$; $p < 0,0016$) i tego, czy świadek świadomie dążył do zafałszowania obrazu rzeczywistości – większe trudności sprawia prawidłowa ocena zeznań fałszywych, niż prawdziwych ($\chi^2 = 12,0993$; $p < 0,0005$);

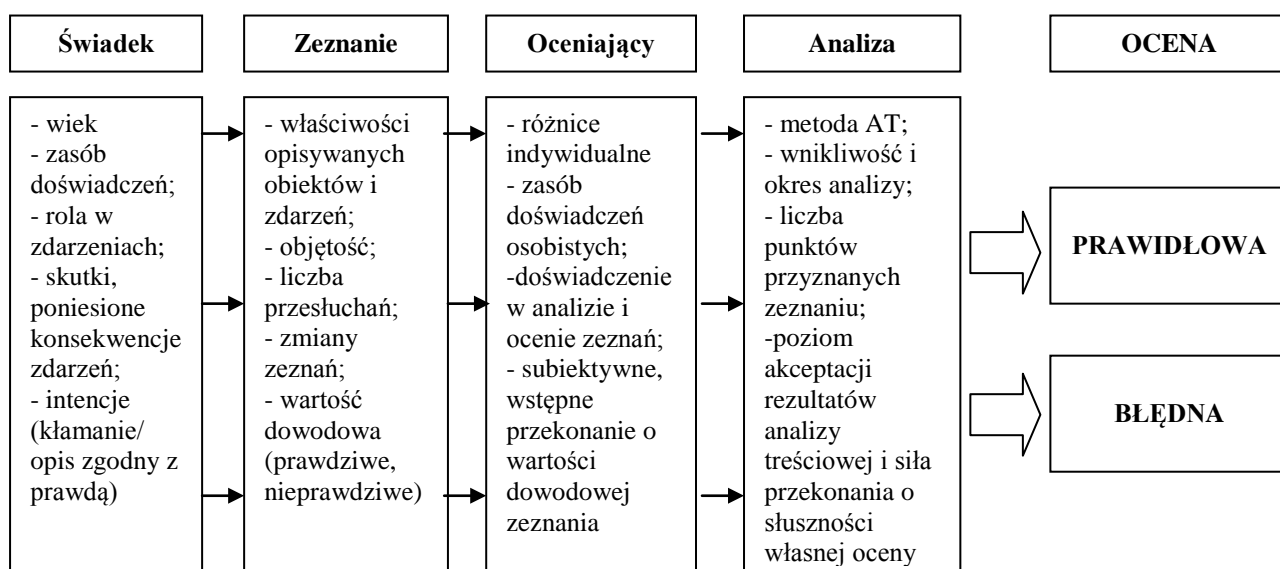
d) wieku świadka ($\chi^2 = 27,0885$; $p < 0,0003$), zasobie doświadczeń związanych z treścią relacji ($\chi^2 = 17,1412$; $p < 0,0165$) oraz roli świadka w zdarzeniach – jeżeli był

pokrzywdzony przestępstwem, szanse na prawidłową ocenę jego zeznań są większe, niż gdy negatywne skutki przestępstwa nie dotknęły go osobiście ($\chi^2 = 5,8656$; $p < 0,0154$);

e) objętości zeznania i liczby przeprowadzonych przesłuchań – im dłuższe jest zeznanie świadka i wyższa była liczba jego przesłuchań, tym większa jest szansa, że analiza treściowa pozwoli na prawidłową identyfikację wartości (dla objętości zeznania $\chi^2 = 42,2404$; $p < 0,0001$; dla liczby przesłuchań $\chi^2 = 15,6854$; $p < 0,0035$), a także zmiany zeznań – im częściej świadek zmieniał treść swojej relacji, tym większe jest prawdopodobieństwo ustalenia prawidłowej wartości dowodowej jego relacji ($\chi^2 = 21,5911$; $p < 0,0001$);

f) subiektywnej oceny sędziego kompetentnego - jego subiektywnego przekonania o wartości dowodowej relacji, będącego efektem samodzielnej oceny, ($\chi^2 = 97,0901$; $p < 0,0001$) oraz siły wewnętrznego przekonania co do własnej oceny wartości relacji ($\chi^2 = 16,4490$; $p < 0,0364$), jak i cech indywidualnych sędziego kompetentnego ($\chi^2 = 72,9954$; $p < 0,0021$).

Powyższe wnioski można przedstawić w postaci modelu ogólnego treściowej analizy zeznań świadków dorosłych.

Rycina 21. Model ogólny treściowej analizy zeznań świadków dorosłych.

10. Podsumowanie

W toku procesu karnego organy postępowania dążą do tego, by wykryć sprawcę przestępstwa, wyjaśnić okoliczności popełnienia danego czynu, a w konsekwencji dokonanych ustaleń faktycznych doprowadzić, albo do pociągnięcia do odpowiedzialności karnej osoby winnej, albo uniewinnienia osoby niewinnej. Wykrycie sprawcy przestępstwa i wyjaśnienie okoliczności jego popełnienia najczęściej nie jest możliwe bez wykorzystania osobowych źródeł dowodowych, w tym w szczególności z pominięciem przesłuchania świadków. Po zgromadzeniu materiału dowodowego, obejmującego między innymi relacje pochodzące od świadków, organy postępowania zobowiązane są do dokonania oceny wartości i mocy poszczególnych dowodów. Rozbieżności co do obrazu rzeczywistości, wynikające ze zgromadzonych przez organ rozstrzygający danych, mogą powodować trudności przy próbach usatlenia prawdziwego stanu faktycznego sprawy i skutkować koniecznością dokonania oceny mocy i wartości zeznań świadka. Ponadto, ze względu na uwarunkowania podmiotowe, obraz zdarzeń przedstawionych przez świadka nie zawsze stanowić będzie odzwierciedlenie rzeczywistości.

Psychologowie sądowi nie są wprawdzie uprawnieni do dokonywania oceny wiarygodności zeznań złożonych przez świadków – określania stopnia prawdopodobieństwa, że relacja świadka stanowi wierny opis zdarzeń. Psychologiczna analiza procesu formowania się treści relacji, zmiennych warunkujących treść zeznania oraz efektów złożonego procesu formowania się relacji, czyli tak zwanych psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadka, może jednak stanowić cenne źródło wskazówek dla organu orzekającego i ułatwiać prawidłową ocenę wartości dowodowej złożonych przez świadka zeznań.

W połowie XX wieku, niemiecki psycholog sądowy Udo Undeutsch wyraził pogląd, że zeznania oparte na bezpośrednich, osobistych doświadczeniach świadka różnią się pod względem jakości i ilości od zeznań będących efektem kłamania, fantazjowania, relacji zmyślonych albo zasugerowanych przez osoby trzecie. Założenie to, zwane w literaturze „hipotezą Undeutscha”, stało się podstawą dla stworzenia kilku technik oceny zeznań, koncentrujących się na analizie treści wypowiedzi świadka, szczegółowym badaniem tego, co powiedział w trakcie przesłuchania i odnoszeniem poszczególnych jego aspektów do wskaźników, zwanych kryteriami treściowymi.

Z badań przeprowadzonych dotychczas wynikało, że wartość diagnostyczna istniejących metod analizy treściowej – Statement Validity Assessment, Reality Monitoring i Scientific Content Analysis jest niedostateczna. Przeciętny poziom błędnych identyfikacji wynosił około 30%, żadnego z kryteriów treściowych nie różnicowało zeznań zgodnie z założeniami autorów metody i brak było jednoznacznych reguł decyzyjnych, na podstawie których możliwa byłaby prawidłowa identyfikacja wartości dowodowej zeznania. Jednocześnie, wśród polskich psychologów sądowych stale rośnie zainteresowanie analizą treściową, jako narzędziem wspomagającym diagnozę psychologiczno – sądową. W związku z tym, podjęto próbę zweryfikowania wartości diagnostycznej czterech istniejących metod analizy treściowej przy ocenie wartości dowodowej zeznań świadków dorosłych.

Grupa 43 sędziów kompetentnych – studentów IV i V roku psychologii, przeszkolonych z zakresu metod analizy treściowej, przeprowadziła łącznie 1 217 analiz treściowych z zastosowaniem czterech technik analizy: Statement Validity Assessment, Reality Monitoring, Scientific Content Analysis oraz Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych. Analizą objęto prawdziwe i fałszywe zeznania pochodzące z akt postępowań sądowych oraz zgromadzone na potrzeby badań zeznania

eksperymentalne, pochodzące od trzech kategorii świadków: aktywnych uczestników zdarzeń („przeżyłem”), biernych obserwatorów („znam”) i osób, które nie miały możliwości bezpośrednio zetknąć się z przebiegiem opisywanych zdarzeń („wyobrażam sobie”).

Przeprowadzone badania dowiodły, że zastosowanie analizy treściowej sprzyja uzyskaniu większej liczby poprawnych identyfikacji zeznań aktowych, niż ocena wartości dowodowej zeznania dokonana samodzielnie przez sędziego kompetentnego. Metodą, która charakteryzuje się najwyższym poziomem poprawnych identyfikacji jest Model Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadków Dorosłych (MASAM), który pozwala na prawidłową klasyfikację w niemal 90% przypadków i cechuje się wskaźnikiem wiarygodności wynoszącym 8,86. Z pomocą MASAM możliwe jest dokonanie prawidłowej klasyfikacji zeznań prawdziwych w 96,87% przypadków, a prawdopodobieństwo warunkowe dla ocen formułowanych w oparciu o wyniki analizy tą metodą wynosi 91,85%. W odniesieniu do zeznań fałszywych, także dostrzec można wyraźną przewagę prawdopodobieństwa warunkowego analizy treściowej z zastosowaniem MASAM (69,23%), i to zarówno nad samodzielnymi ocenami sędziów kompetentnych (50,47%), jak i pozostałymi metodami analizy treściowej (najwyżej SVA – 25,81%).

Wyniki analizy rezultatów ocen zeznań eksperymentalnych prowadzą do wniosku, że sędziowie kompetentni wykazali się większą skutecznością wtedy, gdy przy klasyfikowaniu zeznań do jednej z kategorii („przeżyłem”, „znam”, „wyobrażam sobie”), decyzje podejmowali samodzielnie, to znaczy niezależnie od wyników przeprowadzonej analizy treściowej. Ogólny poziom celności ocen sędziów wyniósł blisko 78% i był wyższy o około 4% od ogólnego współczynnika prawidłowych identyfikacji dla metody MASAM. Samodzielne oceny sędziów kompetentnych cechowały się także najniższym

poziomem błędów I rodzaju (0,16) i tylko niewiele wyższym od MASAM poziomem błędów II rodzaju (0,07). Prawdopodobieństwa warunkowe dla wszystkich trzech kategorii zeznań („przeżyłem”, „znam” i „wyobrażam sobie”) były najwyższe wtedy, gdy decyzję o zakwalifikowaniu zeznania do określonej kategorii sędzia kompetentny podejmował samodzielnie.

Analiza wybranych właściwości psychometrycznych metod AT prowadzi jednak do wniosku, że niemal wszystkie składające się na poszczególne metody analizy kryteria treściowe, każdej z technik, są dobrymi predyktorami rzeczywistej wartości dowodowej zeznania, ale nie zawsze możliwości diagnostyczne danej techniki wspomagającej ocenę zeznania są w pełni wykorzystywane przez sędziów kompetentnych. Kryteria treściowe każdej z technik wykorzystanej w badaniach pozwalają na prawidłową identyfikację kategorii, do jakiej zeznanie powinno być zaliczone. Jednakże, przy formułowaniu w oparciu o wyniki analizy treściowej wniosków, odnośnie wartości dowodowej zeznania, sędziowie kompetentni opierali się przede wszystkim na kryteriach treściowych, które charakteryzują się niską wartością diagnostyczną i predykcyjną. Oznacza to, iż błędy popełniane przez sędziów kompetentnych przy ocenie wartości dowodowej zeznań nie były spowodowane nieprzystawalnością, nieprzydatnością technik analizy treściowej do oceny wartości dowodowej zeznania, tylko nieprawidłowym, nieefektywnym wykorzystaniem tych metod.

Z pomocą modelu analizy statystycznej – Ogólne drzewa klasyfikacyjne i regresyjne, dla trzech technik analizy treściowej (SVA, RM i MASAM), stworzono modele drzew klasyfikacyjnych, określające przebieg procesu decyzyjnego przy formułowaniu wniosków co do wartości dowodowej zeznania i klasyfikowaniu relacji świadka do określonej kategorii. Postępowanie diagnostyczne zgodne z algorytmem pozwala na znaczną poprawę efektywności analizy treściowej.

Dla metody Statement Validity Assessment: ogólny wskaźnik prawidłowych klasyfikacji wynosił 65,57% dla zeznań prawdziwych i 64% dla zeznań fałszywych, zaś ocena zeznania zgodnie ze zbudowanym algorytmem pozwala na prawidłową klasyfikację 100% zeznań prawdziwych i 84% zeznań fałszywych; dla zeznań eksperymentalnych z kategorii „przeżyłem” wskaźnik prawidłowych klasyfikacji wyniósł 34,52 %, zeznań z kategorii „znam” 61,54% i 44,44% zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”, natomiast klasyfikacja relacji świadków zgodnie z drzewem klasyfikacyjnym pozwala na prawidłową kwalifikację 94,05% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 35,09% relacji z kategorii „znam” oraz 66,67% relacji z kategorii „wyobrażam sobie”.

Przy ocenie metodą Reality Monitoring: o ile ogólny wskaźnik prawidłowych klasyfikacji zeznań prawdziwych wynosił 54,61%, a dla zeznań fałszywych 59,25%, to ocena zeznania zgodnie z algorytmem wynikającym z drzewa klasyfikacyjnego prowadzi do prawidłowej klasyfikacji 99,22% zeznań prawdziwych i 96,30% zeznań fałszywych; przy analizie zeznań eksperymentalnych wzrost procentowy prawidłowych klasyfikacji wyniósł dla zeznań z kategorii „przeżyłem” niemal 55% (do poziomu 95,06%), dla zeznań z kategorii „znam” ponad 15 procent (do poziomu 84,21%), a dla zeznań z kategorii „wyobrażam sobie” o 32% (do poziomu 92.86%).

Analiza treściowa z zastosowaniem Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych również prowadzi do wniosków obciążonych niższymi błędami, gdy dokonywana jest z pomocą drzewa klasyfikacyjnego, ale ogólny przyrost współczynników prawidłowych klasyfikacji nie jest jednak tak znaczący, jak w odniesieniu do SVA i RM. Zastosowanie algorytmu wynikającego z drzewa klasyfikacyjnego przy ocenie z zastosowaniem MASAM umożliwia jednak znaczną poprawę współczynników prawidłowych klasyfikacji aktowych zeznań fałszywych i eksperymentalnych zeznań z kategorii „znam” i „wyobrażam sobie”. Ogólny wskaźnik prawidłowych klasyfikacji

zeznań aktowych wyniósł 96,87% dla zeznań prawdziwych i 45% dla zeznań fałszywych; przy zastosowaniu algorytmu klasyfikacji zeznania, możliwa jest prawidłowa klasyfikacja wszystkich (100%) zeznań prawdziwych i niemal każdego (90%) z poddanych analizie zeznań fałszywych. MASAM doprowadził do prawidłowej klasyfikacji 89,13% zeznań eksperymentalnych z kategorii „przeżyłem”, 65,71% zeznań z kategorii „znam” i jedynie 28% relacji całkowicie zmyślonych („wyobrażam sobie”); postępowanie przy ocenie relacji świadków zgodne z algorytmem, umożliwiło prawidłową klasyfikację 94,57% zeznań z kategorii „przeżyłem”, 91,43% zeznań z kategorii „znam” i 76% zeznań z kategorii „wyobrażam sobie”.

Wyniki przeprowadzonych badań skłaniają do uznania, że analiza zeznań świadków dorosłych z zastosowaniem kryteriów treściowych może stać się niezastąpionym narzędziem wspierającym nie tylko psychologiczną, ale i prawniczą ocenę psychologicznych uwarunkowań wiarygodności zeznań świadków. Prawidłowa identyfikacja wartości dowodowej zeznania jest możliwa w oparciu o wskazania technik analizy treściowej, ale to, czy oceniający zeznanie trafnie rozpozna jego wartość, czy popełni błąd diagnostyczny, w znacznej mierze będzie zależało od tego, w jaki sposób będzie się posługiwał tymi narzędziami. Zaprezentowane wyniki badań niewątpliwie stanowią istotny wkład w zasób dotychczasowej wiedzy na temat mechanizmów treściowej analizy zeznań świadków, ale będą także stanowiły punkt wyjścia do dalszych poszukiwań badawczych. Za w pełni uzasadnione uznać należy podjęcie prób zmierzających do połączenia technik analizy treściowej z technikami uzyskiwania zeznań (przesłuchania) oraz utrwalania treści wypowiedzi świadków (nagrania audiowizualne, nagrania audio, transkrypcje), weryfikacji przydatności tej metody do analizy zeznań dzieci i wyjaśnień podejrzanych. Na pogłębioną analizę zasługują również te zeznania, które sprawiały przy analizie treściowej największe trudności diagnostyczne.

11. Wykaz powołanej literatury

1. Ackerman M.J. (2005), Podstawy psychologii sądowej. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
2. Adams S.H. (1996), Statement analysis: What do suspects' words really reveal? FBI Law Enforcement Bulletin, October, str. 12 – 20.
3. Ajdukiewicz K. (1975), Logika pragmatyczna. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
4. Akehurst L. (2001), Content credibility of accounts derived from live and video presentations; Legal and Criminological Psychology, Vol. 6, str. 65 – 83.
5. Akehurst L., Bull R., Vrij A., Koehnken G. (2004), The effects of training professional groups and lay persons to use Criteria – Based Content Analysis to detect deception. Applied Cognitive Psychology, Vol. 18, str. 877 – 891.
6. Akehurst L., Koehnken G., Hoefer E. (2001) Content credibility of accounts derived from live and video presentations. Legal and Criminological Psychology, Vol. 6, str. 65 – 83.
7. Alonso – Quecuty M. (1992), Deception detection and reality monitoring: A new answer to an old question?; w: Psychology and law: International perspectives, pod red.: Loesel F., Bender D., Bliesener T., Walter de Guyter, Berlin, str. 228 – 332.
8. Anderson T., Schum D., Twining W. (2005), Analysis of Evidence, Cambridge University Press, Cambridge.
9. Ansarra R., Colwell K., Hiscock – Anisman Ch., Hines A., Fleck R., Cole L., Belarde D. (2011), Augmenting ACID with affective details to assess credibility; The European Journal of Psychology Applied to Legal Context, Vol. 3, No. 2, str. 141 – 158.

10. Anson D.A., Golding S.L., Gully K.J. (1993), Child sexual abuse allegations: reliability of criteria – based content analysis. *Law and Human Behavior*, Vol. 17, str. 331 – 341.
11. Arntzen F. (1989), *Psychologia zeznań świadków*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
12. Blandon – Gitlin I., Pezdek K., Lindsay S.D., Hagen L. (2009), Criteria – Based Content Analysis of true and suggested accounts of events. *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 23, str. 901 – 917.
13. Bogaard B., Meijer E., Vrij A., Merckelbach H. (2010) Confirmation Bias in Verbal Veracity Assessment Tools: An Analysis of CBCA, RM and SCAN; niepublikowany poster, zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
14. Bond C.F. Jr., DePaulo B.M. (2006), Accuracy of deception judgments; *Personality and Social Psychology Review*; Vol. 10, str. 214 – 234.
15. Bothwell R.K., Deffenbacher K.A., Brigham J.C. (1987), Correlation of eyewitness accuracy and confidence: Optimality hypothesis revisited; *Journal of Applied Psychology*; Vol. 72, No. 4, str. 691 – 695.
16. Bradley F.H. (1916), *Essays on truth and reality*, Oxford University Press, London.
17. Brauer M., Sporer S.L. (2010), Effects of a short training about content criteria on judgmental accuracy and bias in credibility assessments; niepublikowany referat zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
18. Brodsky S.L., Griffin M.P., Cramer R.J. (2010), The Witness Credibility Scale: an outcome measure for expert witness research; *Behavioral Sciences and Law*, Vol. 28, str. 892 – 907.

19. Brown J.M. (2010), Statement validity analysis; w: The Cambridge Handbook of Forensic Psychology, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 319 – 326.
20. Brown J.M., Campbell E.A. (2010), Forensic psychology: a case of multiple identities; w: The Cambridge Handbook of Forensic Psychology, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 1 – 13.
21. Brzeziński J. (2007), Metodologia badań psychologicznych. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
22. Brzeziński J. (2000), Badania eksperymentalne w psychologii i pedagogice. Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
23. Brzeziński J. (1978), Metodologiczne i psychologiczne wyznaczniki procesu badawczego w psychologii. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
24. Buck J.A., Warren A.R., Betman S., Brigham J.C. (2002), Age differences in Criteria – Based Content Analysis stores in typical child sexual abuse interviews. Applied Developmental Psychology, Vol. 23, str. 267 – 283.
25. Campbell M.A., Porter S. (2002), Pinpointing Reality: How Well Can People Judge True and Mistaken Emotional Childhood Memories? Canadian Journal of Behavioural Science, Vol. 34, No. 3, str. 217 – 229.
26. Champadi Raman M., (2008), Brain electrical oscillations signature profiling of experiential knowledge; niepublikowany referat zaprezentowany na The British Psychological Society Division of Forensic Psychology Annual Conference, Heriot – Watt University, Edinburg, 24 czerwiec 2008.
27. Cieślak M. (1955), Zagadnienia dowodowe w procesie karnym, Wydawnictwa Prawnicze, Warszawa.

28. Ciosek M. (2001), *Psychologia sądowa i penitencjarna*. Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa.
29. Clifford B. (2003), Methodology: Law's adopting and adapting to psychology's methods and findings; w: *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, second edition, pod red: Carson D., Bull R, John Wiley & Sons, Chichester, str. 605 – 624.
30. Colwell K. (2007), Assessment Criteria Indicative of Deception (ACID): An integrated system of investigative interviewing and detecting deception; *Journal of Investigative Psychology and Offender Profiling*, Vol. 4, str. 167 – 180.
31. Colwell K., Hiscock C.K., Memon A. (2002), Interviewing techniques and the assessment of statement credibility. *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 16, str. 287 – 300.
32. Conway M. A. (2010), Memory; w: *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 230 – 235.
33. Cooper V.G. (2008), Forensic assessment; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 328 - 332.
34. Craig R. A., Schelbe R., Raskin D.C., Kircher J.C., Dodd D.H. (1999), Interviewer questions and content analysis of children's statements of sexual abuse. *Applied Developmental Science*, Vol III, No. 2, str. 77 – 85.
35. Cramer M., Sporer S.L. (2010), Conceptualizing naïve credibility assessment as a dynamic process; niepublikowany poster, zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.

36. Dando C.J., Bull R. (2009), SCAN: a tool for detecting deception in transcripts of information gathering interviews employing the strategic use of information; referat przedstawiony na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, Włochy, 2 – 5 wrzesień 2009.
37. Davies G.M. (1994), Statement validity analysis: an art or a science? Commentary on Bradford. *Child Abuse Review*, Vol. 3, str. 104 – 106.
38. Deffenbacher K.A. (2008), Retention interval and eyewitness memory; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 693 - 694.
39. DePaulo B.M., Kashy D.A., Kirkendol S.E., Wyer M.M., Epstein J.A. (1996), Lying in everyday life; *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 70, 979 – 995.
40. DePaulo B.M., Morris W.L. (2004), Discerning lies from truths: behavioural cues to Deception and the indirect pathway of intuition; w: *The detection of deception in forensic context*, pod red. Granhag P.A., Stroemwall L.A., Cambridge University Press, Cambridge, str.15 – 40.
41. Doda Z., Gaberle A. (1995), *Dowody w procesie karnym*, Warszawa, Dom Wydawniczy ABC.
42. Doris J. (1994), Commentardy on Criteria – Based Content Analysis. *Journal of Applied Developmental Psychology*, Vol. 15, str. 281 – 285.
43. Douglas K.S., Otto R.K., Borum R. (2003), Clinical forensic psychology; w: *Handbook of Psychology*, Volume 2 – Research methods in psychology; pod red. Schinka J.A., Velicer W.F., John Wiley & Sons, Hoboken, str. 189 – 211.

44. Driscoll L.N. (1994), A validity assessment of written statements from suspects in criminal investigations using the SCAN technique; *Police Studies*, Vol. 17, str. 77 – 88.
45. Dunning D., Stern L.B. (1994), Distinguishing Accurate From Inaccurate Eyewitness Identification via Inquiries About Decision Processes. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 67, No. 5, str. 818 – 835.
46. Dwyer D. (2008), *The judicial assessment of expert evidence*, Cambridge University Press, Cambridge.
47. Ekman P. (1997), *Kłamstwo i jego wykrywanie w biznesie, polityce i małżeństwie*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
48. Emman L.J., Bethlem T., Teernstra M., Flemings I., Vervaeke G. (2009), Interrater reliability in using SCAN criteria; niepublikowany referat zaprezentowany na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, 2 – 5 września 2009 roku;
49. Faigman D.L. (2003), Expert evidence: the rules and the rationality the law applies (or should apply) to psychological expertise; w: *Handbook of Psychology in Legal Contexts*, second edition, pod red: Carson D., Bull R, John Wiley & Sons, Chichester, str. 367 – 400.
50. Ferguson G.A., Takane Y. (2002), *Analiza statystyczna w psychologii i pedagogice*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
51. Fisher R.P., Geiselman R.E. (1992), *Memory – enhancing techniques for investigative interviewing: the cognitive interview*. Charles C. Thomas, Springfield.
52. Frydrychowicz A., Koźniewska E., Sobolewska M., Zwierzyńska E. (2004), *Testy psychologiczne i pedagogiczne w poradnictwie – przewodnik metodyczny*, Centrum Metodyczne Pomocy Psychologiczno – Pedagogicznej, Warszawa.

53. Gabbert F. (2008), Conformity in eyewitness reports; w: Encyclopedia of Psychology and Law, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 147 – 148.
54. Gerrie M.P., Garry M., Loftus E.F. (2005), False Memories; w: Psychology and Law: An Empirical Perspective, pod red. Brewer N., Williams K.D., Guilford Press, New York, str. 222 - 253.
55. Gierowski J.K. (1996), Przedmiot i zakres sądowej diagnozy psychologicznej; w: Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie, pod red. Gierowski J.K., Szymusik A., Wydawnictwo Collegium Medicum UJ, Kraków, str. 116 – 126.
56. Gierowski J.K., Jaśkiewicz – Obydzińska T., Najda M. (2008) Psychologia w postępowaniu karnym. LexisNexis, Warszawa.
57. Goedert H.W., Gamer M., Rill H.G., Vossel G. (2005), Statement validity assessment: Inter – rater reliability of criteria – based content analysis in the mock – crime paradigm. Legal and Criminological Psychology, nr 10, str. 225 – 245.
58. Gonza L., Boon J. (2010), Interpersonal deception detection, w: The Cambridge Handbook of Forensic Psychology, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 484 – 491.
59. Granhag P.A. (2010), Forensic psychology in a Nordic context; w: Forensic psychology in Context. Nordic and international approaches; Willan Publishing, Devon, str. 3 – 13.
60. Granhag P.A., Hartwig M. (2008), A new theoretical perspective on deception detection: On the psychology of instrumental mind – reading; Psychology, Crime and Law, Vol. 14, No. 3, str. 189 – 200.

61. Granhag P.A., Memon A., Hjelmsaeter E. R. (2010), Social influence on eyewitness memory; w: *Forensic Psychology in Context. Nordic and international approaches*, pod red. Granhag P.A., Willan Publishing, Devon, str. 139 - 153.
62. Granhag P.A., Stroemwall L.A. (2004), *The detection of deception in forensic contexts*, Cambridge University Press, Cambridge.
63. Granhag P.A., Stroemwall L.A. (2002), Repeated interrogations: verbal and non – verbal cues to deception. *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 16, str. 243 – 257.
64. Granhag P.A., Stroemwall L.A. (2001), Deception detection: Interrogators' and observers' decoding of consecutive statements. *Journal of Psychology*, Vol. 135, str. 603 – 620.
65. Granhag P.A., Stroemwall L.A. (1999), Repeated interrogations: Stretching the deception detection paradigm. *Expert Evidence: The International Journal of Behavioral Sciences in Legal Contexts*, Vol. 7, str. 163 – 174.
66. Granhag P.A., Stroemwall L.A., Landtroem S. (2006), Children recalling an event repeatedly: effects on RM and CBCA scores. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 11, str. 81 – 98.
67. Granhag P.A., Vrij A. (2005), Deception detection; w: *Psychology and Law: An Empirical Perspective*, pod red. Brewer N., Williams K.D., Guilford Press, New York, str. 43 - 92.
68. Grzegorzczak T. (2008), *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*. Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
69. Grzeszczyk W. (2011), *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*; Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
70. Gudjonsson G.H. (2003a), Psychology brings justice: the science of forensic psychology; *Criminal Behaviour and Mental Health*, Vol. 13, str. 159 – 167.

71. Gudjonsson G. H. (2003b), The psychology of interrogations and confessions. A handbook; John Wiley & Sons, Ltd., Chichester.
72. Hanausek T. (2009), Kryminalistyka. Zarys wykładu. Wolters Kluwer, Kraków.
73. Hanausek T. (1998), Kryminalistyka. Zarys wykładu. Kantor Wydawniczy Zakamycze, Kraków.
74. Hashtroudi S., Johnson M.K., Chrosniak L.D. (1989), Aging and Source Monitoring; Psychology and Aging, Vol. 4, No. 1, str. 106 – 112.
75. Hartwig M. (2011); Why do lie – catchers fail? A lens model meta – analysis of human lie judgments; Psychological Bulletin, Vol. 137, No. 4, str. 643 – 659.
76. Heaps Ch.M., Nash M. (2001), Comparing recollective experience in true and false autobiographical memories; Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition, Vol. 27, No. 4, 920 – 930.
77. Heilbrun K., Rogers R., Otto R.K. (2004), Forensic assessment; w: Taking Psychology and Law into Twenty – First Century, pod red. Ogloff J.R.P., Kluwer Academic Publishers, New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, str. 119 - 146.
78. Heitzman J. (1996a), Konstrukcja opinii sądowo – psychiatrycznej, w: Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie, pod red. Gierowski J.K., Szymusik A., Wydawnictwo Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, str. 45 – 62.
79. Heitzman J. (1996b), Wybrane metodologiczne aspekty obiektywności w opiniowaniu sądowo – psychiatrycznym, w: Postępowanie karne i cywilne wobec osób zaburzonych psychicznie, pod red. Gierowski J.K., Szymusik A., Wydawnictwo Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, str. 63 – 71.

80. Hines A., Colwell K., Hiscock – Anisman Ch., Garrett E., Ansarra R., Montalvo L. (2010), Impression management strategies of deceivers and honest reporters in an investigative interview; *The European Journal of Psychology Applied to Legal Context*, Vol. 2, No. 1, str. 73 – 90.
81. Hofmański P. (2011), Kodeks postępowania karnego. Komentarz do art. 1 – 296. Tom I, pod red. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K., Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
82. Hołyst B. (1989), Psychologiczne i społeczne determinanty zeznań świadków. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
83. Honts C.R. (1994), Assessing children's credibility: scientific and legal issues in 1994; *North Dakota Law Review*, Vol. 70, str. 879 – 903.
84. Hornowska E. (2007), Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
85. Hyman R. (1968), Badania naukowe w psychologii, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
86. Jaśkiewicz – Obydzińska T. (2007), Ekspertyza psychologiczna; w: Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane; pod red. Wójcikiewicz J., Wolters Kluwer Polska, Warszawa, str. 387 – 449.
87. Jaskiewicz – Obydzińska T., Wach E. (2010), Types of changes in defentants' statement and their credibility assessment; niepublikowany poster, zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
88. Johnson M.K. (2006), Memory and Reality; *American Psychologist*, November 2006, str. 760 – 771.

89. Johnson M.K. (1988), Reality Monitoring: an experimental phenomenological approach. *Journal of Experimental Psychology: General*, Vol. 117, No. 4, str. 390 – 394.
90. Johnson M.K., Hashtroudi S., Lindsay D.S. (1993), Source Monitoring; *Psychological Bulletin*, Vol. 114, No. 1, str. 3 – 28.
91. Johnson M.K., Foley M.A., Suengas A.G., Raye C.L. (1988) Phenomenal Characteristics of Memories for Perceived and Imagined Autobiographical Events; *Journal of Experimental Psychology: General*, Vol. 117, No. 4, str. 371 – 376.
92. Johnson M.K., Kahan T. L., Raye C.L. (1984), Dreams and Reality Monitoring. *Journal of Experimental Psychology: General*, Vol. 113, str. 329 – 344.
93. Johnson M.K., Kounios J., Reeder J.A. (1994), Time – Course Studies of Reality Monitoring and Recognition. *Journal of Experimental Psychology*, Vol. 20, No. 6, str. 1409 – 1419.
94. Johnson M.K., Raye C.L. (1981), Reality Monitoring. *Psychological Review*, Vol. 88, str. 67 – 85.
95. Kapardis A. (2003), *Psychology and Law. A Critical Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge.
96. Kebbell M. R. (2010), *Credibility*; w: *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 153 – 158.
97. Kebbell M.R., Gilchrist E.A. (2010), *Eliciting evidence from eyewitness for court proceedings*; w: *Forensic Psychology. Concepts, debates and practice*, pod red. Adler J.R., Gray J.M., Willan Publishing, New York, str. 145 – 161.
98. Kelly A., Carroll M., Mazzoni G. (2002), Metamemory and Reality Monitoring; *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 16, str. 407 – 428.

99. Kensinger E.A., O'Brien J.L., Swanberg K., Garoff – Eaton R.J., Schacter D.L. (2007), The effects of emotional content on the Reality Monitoring performance in young and older adults. *Psychology and Aging*, Vol. 22, str. 752 – 764.
100. Knieps M., Granhag P.A. (2010), Detecting false intent; niepublikowany referat, zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
101. Koehnken G. (2004) Statement Validity Analysis and the “detection of truth”; w: The detection of deception in forensic contexts, pod red.: Granhag P.A., Stroemwall L.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 41 - 63.
102. Koehnken G., Maass A. (1988), Eyewitness testimony: false alarms on biased instructions? *Journal of Applied Psychology*, Vol. 73, No. 3, str. 363 – 370.
103. Koehnken G., Schimossek E., Aschermann E., Hoefer E. (1995), The cognitive interview and the assessment of the credibility of adult's statements. *Journal of Applied Psychology*, Vol. 80, str. 671 – 684.
104. Konarski R. (2009), Modele równań strukturalnych. Teoria i praktyka. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
105. Kotarbiński T. (1963), Kurs logiki dla prawników. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
106. Kozielecki J. (1977), Psychologiczna teoria decyzji, Państwowe Wydawnictwa Naukowe, Warszawa.
107. Kozielecki J. (1969), Psychologia procesów przeddecyzyjnych (badania eksperymentalne); Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
108. Lamb M.E., Sternberg K.J., Esplin P.W., Hershkowitz I., Orbavch Y., Hovav M, (1997), Criterion – Based Content Analysis: a field validation study. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 21, str. 255 – 264.

109. Lamb M.E., Sternberg K.J. (1997), Assessing the credibility of children's allegations of sexual abuse: a survey of recent research. *Learning and Individual Differences*, Vol. IX, No. 2, str. 175 – 209.
110. Lampinen J.M., Neuschatz J.S. (2008), Reconstructive memory; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 675 - 678.
111. Landry K., Brigham J.C. (1992), The effect of training in Criteria – Based Content Analysis on the ability to detect deception in adults. *Law and Human Behavior*, Vol. 16, 663 – 675.
112. Launey C., Loftus E.F. (2010), False memory; w: *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 187 – 194.
113. Launey C., Py J., Brunel M. (2010), The Peripheral Focus Instruction to discriminate truth tellers from liars; niepublikowany poster, zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
114. Lee Z., Klaver J.R., Hart S.D. (2008), Psychopathy and verbal indicators of deception in offenders; *Psychology, Crime & Law*, Vol. 14, No. 1, str. 73 – 84.
115. Leippe M.R. (1995), The case for expert testimony about eyewitness memory; *Psychology, Public Policy and Law*, Vo. 1, No. 4, 909 – 959.
116. Lewicka M. (2001), Myślenie i rozumowanie; w: *Psychologia. Podręcznik akademicki*; pod red. Strelau J., Gdańskie Wydawnictwo Naukowe, Gdańsk, str. 275 – 316.

117. Lindsay D.S. (2008), Source monitoring and eyewitness memory; w: Encyclopedia of Psychology and Law, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 748 - 750.
118. Lindsay D.S. (2007), Autobiographical memory, eyewitness reports and public policy; Canadian Psychology, Vol. 48, No. 2, str. 57 – 66.
119. Lindsay R.C.L., Brigham J.C., Brimacombe C.A.E., Wells G.L. (2004), Eyewitness Research; w: Taking Psychology and Law into Twenty – First Century, pod red. Ogloff J.R.P., Kluwer Academic Publishers, New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, str. 200 – 223.
120. Lipczyński A. (2007), Psychologia sądowa. Difin, Warszawa.
121. Loftus E.F. (1996), Eyewitness testimony, Harvard University Press, Cambridge.
122. Loga J.E., Bethlem T., Teernstra M., Flemings I., Vervaeke G. (2009), Interrater reliability in using SCAN criteria; referat przedstawiony na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, Włochy, 2 – 5 wrzesień 2009.
123. Lyle K.B., Bloise S.M., Johnson M.K. (2006), Age – Related Binding Deficits and the Content of False Memories. Psychology and Aging, Vol. 21, No. 1, str. 86 – 95.
124. Maciejski M. (2008), Psychologiczna analiza sposobów przesłuchania świadków i reguł oceny ich zeznań w praktyce sędziowskiej a stopień przypisywanej im wiarygodności; niepublikowana rozprawa doktorska, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Jana M. Stanika, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice.
125. Mantwill M., Kohnken G., Aschermann E. (1995), Effects of the Cognitive Interview on the recall familiar and unfamiliar events; Journal of Applied Psychology, Vol. 80, No. 1, str. 68 – 78.

126. Marszał K. (1998), Proces karny. Wydawnictwo Volumen, Katowice.
127. Marten Z. (2001), Psychologiczna i dowodowa wartość zeznań dotyczących wspomnień z dzieciństwa; w: Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych, pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Anima, Katowice, str. 116 – 125.
128. Marten Z. (1990), Wstęp do psychologii sądowej. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
129. Marten Z. (1985), Strategie i struktury zeznań świadków kłamiących; niepublikowana rozprawa doktorska, przygotowana pod kierunkiem prof. dr hab. Jana M. Stanika, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice.
130. Masip J., Sporer S.L., Garrido E., Herrero C. (2005), The detection of deception with the Reality Monitoring approach: a review of the empirical evidence. *Psychology, Crime and Law*, Vol. 11 (1), str. 99 – 122.
131. McNally R.J., Clancy S.A., Barrett H.M., Parker H.A. (2005), Reality Monitoring in Adults Reporting Repressed, Recovered or Continuous Memories of Childhood Sexual Abuse; *Journal of Abnormal Psychology*, Vol. 113, No. 1, str. 147 – 152.
132. Memon A. (2008), Elderly eyewitnesses; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 252 – 254.
133. Memon A., Fraser J., Colwell K., Odnot G., Mastroberardino S. (2010), Distinguishing truthful from invented accounts using reality monitoring criteria; *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 15, str. 177 – 194.
134. Memon A., Vrij A., Bull R. (2003a), *Psychology and law: truthfulness, accuracy and credibility*, second ed. John Wiley and Sons, Chichester.

135. Memon A., Vrij A., Bull R. (2003b), Prawo i psychologia: wiarygodność zeznań i materiału dowodowego, wydanie pierwsze. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
136. Memon A., Wark L., Holley A., Bull R., Koehnken G. (1997), Eyewitness performance in Cognitive and Structured Interviews; *Memory*, No. 5, str. 639 – 655.
137. Miles M.B., Huberman A.M. (2000), Analiza danych jakościowych, Wydawnictwo Trans Humana, Białystok.
138. Myers J.E.B., Redlich A.D., Goodman G.S., Prizmic L.P., Imwinkelried E. (1999), Jurors' perceptions of hearsay in child sexual abuse cases; *Psychology, Public Policy and Law*, Vol. 5, No. 2, str. 388 – 419.
139. Neuschatz J.S., Lawson D.S. (2008), Eyewitness memory; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 294 – 298.
140. Newman E., Garry M. (2008), False memories; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 310 – 313.
141. Ogloff J.R.P. (2004), Two steps forward and one step backward: the law and psychology movement(s) in 20th century; w: *Taking psychology and Law into the Twenty – First Century*; pod red. Ogloff J.R.P., Kluwer Academic Publishers, New York – Boston – Dordrecht – London – Moscow, str. 1 – 33.
142. Ost J., Vrij A., Costall A., Bull R. (2002), Crashing memories and Reality Monitoring: distinguishing between perceptions, imaginations and false memories; *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 16; str. 125 – 134.

143. Pansky A., Koriat A., Goldsmith M. (2005), Eyewitness Recall and Testimony, w: Psychology and Law: An Empirical Perspective, pod red. Brewer N., Williams K.D., Guilford Press, New York, str. 93 - 150.
144. Paprzycki L.K. (2011), Problematyka psychiatryczna i psychologiczna w prawie i postępowaniu karnym. Granice kompetencji biegłych i organów procesowych, Chowanna Tom 2, nr 37, str. 99 – 130.
145. Paprzycki L.K., Błachnio – Parzych A., Paprzycki R. (2006), Opiniowanie psychiatryczne i psychologiczne w procesie karnym. Orzecznictwo i piśmiennictwo. Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków.
146. Parker A.D., Brown J. (2000), Detection of deception: Statement Validity Analysis as a means of determining truthfulness or falsity of rape allegations. Legal and Criminological Psychology, Vol. 5, str. 237 – 259.
147. Pasko – Porys W. (2007), Przesłuchanie i wywiad. Psychologia kryminalistyczna. Oficyna Naukowa, Warszawa.
148. Pastwa – Wojciechowska B. (2001), Sposób spostrzegania zdarzenia przestępczego i jego sprawy przez świadków; w: Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych, pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Anima, Katowice, str. 137 – 162.
149. Pezdek K. (2008), Postevent information and eyewitness memory; w: Encyclopedia of Psychology and Law, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 607 - 609.
150. Pezdek K., Goodman G.S., Quas J.A., Saywitz K.J., Bidrose S., Pipe M.E. (2004), Detecting Deception in children: event familiarity affects Criterion – Based Content Analysis ratings; Journal of Applied Psychology, Vol. 89, No. 1, str. 119 – 126.

151. Pietrzykowski H. (2006), *Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach cywilnych*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
152. Polczyk R. (2007), *Mechanizm efektu dezinformacji w kontekście zeznań świadka naocznego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
153. Porter S., Campbell M.A., Birt A.R., Woodworth M.T. (2003), "He said, she said": A psychological perspective on historical memory evidence in the courtroom; *Canadian Psychology*, Vol. 44, No. 3, str. 190 – 206.
154. Porter S., Peace K.A., Emmett K.A. (2007), You protest too much, Methinks: investigating the features of truthful and fabricated reports of traumatic experiences; *Canadian Journal of Behavioral Science*, Vol. 39, No. 2, str. 79 – 91.
155. Porter S., Yuille J.C. (1996), The language of deceit: an investigation of the verbal clues to deception in the interrogation context. *Law and Human Behavior*, Vol. 20, str. 443 – 459.
156. Poznaniak W. (2005) , *Psychologia sądowa – wybrane zagadnienia*; w: *Psychologia kliniczna*, tom II; pod red. Sęk H., Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, str. 287 – 312.
157. Prusak F. (1999), *Komentarz do kodeksu postępowania karnego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.
158. Quandt S., Vrij A., Akehurst L., Wilson C. (2010), "Really? I thought she was telling the truth!": how children outsmart adults; niepublikowany referat zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
159. Raskin D.C., Esplin P.W. (1991), Statement Validity Assessment: interview procedures and content analysis of children's statements of sexual abuse. *Behavioral Assessment*, Vol. 13, str. 265 – 291.

160. Rassin E. (1999), Criteria – Based Content Analysis: The less scientific road to truth. *Expert Evidence*, Vol. 7, str. 265 – 278.
161. Reinhard M.A., Sporer S.L. (2010), Content versus source cue information as a basis for credibility judgments – the impact of task involvement; *Social Psychology*, Vol. 41, No. 2; str. 93 – 104.
162. Reinhard M.A., Sporer S.L., Scharmach M., Marksteiner T. (2011), Listening, not watching: situation familiarity and the ability to detect deception; *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 101, No. 3, str. 467 – 484.
163. Roberts K.P., Lamb M.E. (2010), Reality – Monitoring characteristics in confirmed and doubtful allegations of child sexual abuse; *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 24, str. 1049 – 1079.
164. Rosenfeld J.P. (2008), Detection of deception: event – related potentials; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 197 – 198.
165. Roszkowska A. (2002), Osobowościowe i sytuacyjne wyznaczniki podatności na sugestię; w: *Psychologia. Badania i aplikacje. Z zagadnień psychologii sądowej (wybrane studia empiryczne)*; pod red. Stanik J.M., Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, str. 183 – 207.
166. Ruby C.L., Brigham J.C. (1998), Can Criteria – Based Content Analysis distinguish between true and false statements of African – American speakers? *Law and Human Behavior*, Vol. 22, No. 4, str. 369 – 388.
167. Ruby C.L., Brigham J.C. (1997), The usefulness of the Criteria – Based Content Analysis technique in distinguishing between truthful and fabricated allegations. *Psychology, Public Policy and Law*, Vol. 3, No. 4, str. 705 – 737.

168. Sabourin M. (2007), The assessment of credibility: an analysis of truth and Deception in a multiethnic environment; *Canadian Psychology*, Vol. 48, No. 1, str. 24 – 31.
169. Sagan A., (2009), Wybrane metody statystycznej analizy danych w programie Statistica, materiały szkoleniowe Statsoft Polska, Katowice.
170. Samborski E. (2005), Zarys metodyki pracy sędziego w sprawach karnych. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
171. Santilla P., Roppola H., Runtii M., Niemi P. (2000), Assessment of child witness statements using Criteria – Based Content Analysis (CBCA): The effects of age, verbal ability, and interviewer’s emotional style. *Psychology, Crime and Law*, Vol. 6, str. 159 – 179.
172. Sapir A. (2000), The LSI course on scientific content analysis (SCAN). Laboratory for Scientific Interrogation, Phoenix.
173. Schooler J.W., Gerhard D., Loftus E.F. (1986), Qualities of the unreal; *Journal of experimental psychology: Learning, Memory and Cognition*, Vol. 12, No. 2, str. 171 – 181.
174. Sellnau E., Koehnken G. (2010), Coaching – a challenge for deception detection; niepublikowany referat zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
175. Semmler C., Brewer N. (2010), Eyewitness memory; w: *The Cambridge Handbook of Forensic Psychology*, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 49 – 57.
176. Silverman D. (2007), Interpretacja danych jakościowych, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

177. Skowroński D. (2001), Treściowe kryteria trafności zeznania dziecka jako świadka; w: Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych; pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Wydawnictwo Anima, Katowice, str. 104 - 115.
178. Smith N. (2001), Reading between the lines: an evaluation of the scientific content analysis technique (SCAN). Police research series paper 135, UK Home Office Research, Development and Statistics Directorate, London.
179. Sowiński P.K. (2004), Prawo świadka do odmowy zeznań w procesie karnym, Wydawnictwo LexisNexis, Warszawa.
180. Spendel Z. (2011), Wybrane etyczne i metodologiczne aspekty opiniodawstwa sądowego jako praktyki ekspertalnej psychologa; w: Psychologiczne i interdyscyplinarne problemy w opiniodawstwie sądowym w sprawach cywilnych, pod red. Stanik J.M., Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, str. 13 – 26.
181. Spendel Z. (2005), Metodologia badań psychologicznych jako forma świadomości historycznej, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
182. Sporer S.L. (2004) Reality monitoring and detection of deception; w: The detection of deception in forensic contexts, pod red.: Granhag P.A., Stroemwall L.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 64 – 102.
183. Sporer S.L. (1997), The less traveled road to truth: Verbal cues in deception detection in accounts of fabricated and self – experienced events. Applied Cognitive Psychology, Vol. 11, str. 373 – 397.
184. Sporer S.L., Sharman S.J. (2006), Should I Believe this? Reality Monitoring of Accounts of Self – Experienced and Invented Recent and Distant Autobiographical Events. Applied Cognitive Psychology, Vol. 20, str. 837 – 854.

185. Standardy dla testów stosowanych w psychologii i pedagogice (2007), Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
186. Stanik J.M. (1985a), Badania nad psychologicznymi uwarunkowaniami wiarygodności zeznań świadków; w: „Świadek w procesie sądowym”, pod red.: Waltoś S., Wydawnictwa Prawnicze, Warszawa, str. 323 - 420.
187. Stanik J. M. (1985b), Związki psychologii z prawem. Przegląd Psychologiczny, tom XXVIII, nr 4, str. 973 – 1001.
188. Stanik J.M. (1986), Psychologiczna problematyka zeznań świadków; w: Lubelski M.J., Stanik J.M., Tyszkiewicz L., Wybrane zagadnienia psychologii dla prawników. Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.
189. Stanik J.M. (1995), Węzłowe problemy etyczno – zawodowe biegłego sądowego psychologa; w: Etyczno – zawodowe problemy biegłego psychologa i psychiatry w praktyce sądowej, pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Katowice, str. 14 - 36.
190. Stanik J.M. (2000), Teoretyczne i metodologiczne przesłanki opiniodawstwa psychologicznego w procesie sądowym. Postępy Psychiatrii i Neurologii, 2000, nr 9, suplement 4 (12), str. 69 – 80.
191. Stanik J.M. (2001), Przesłuchanie poznawcze (cognitive interview): założenia, procedura, wyniki; w: w: Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych, pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Anima, Katowice, str. 171 - 188.
192. Stanik J.M. (2004), Psychologiczne problemy metod przesłuchań świadków. Przegląd Psychologiczny, tom 47, nr 2, str. 157 – 174.
193. Stanik J.M. (2009), Wpływ modalności zawartej w pytaniach na trafność zeznań (eksperyment C); w: Psychologia zeznań świadków w ćwiczeniach, pod red. Stanik

- J.M., Roszkowska A., Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, Katowice, str. 160 – 165.
194. Stanik J.M. (2011), Psychologia i prawo. Węzłowe problemy teoretyczne i aplikacyjne; Chowanna, Tom 2, nr 37, str. 13 – 98.
195. Stawiarski A. (2008), Czynniki wpływające na wiarygodność zeznań świadków – wybrane zagadnienia; Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice.
196. Stern W. (1937), The psychology of testimony, referat wygłoszony dla Open Forum of the Psychologists' League, 29 grudnia 1937 roku.
197. Steller M., Koehnken G. (1989), Criteria – Based Content Analysis; w: Psychological methods in criminal investigation and evidence, pod red. Raskin D.C., Springer, New York, str. 217 – 245.
198. Stroemwall L.A. (2010), Assessing reliability by analysing the verbal content: the case of Sweden; w: Forensic Psychology in Context. Nordic and international approaches, pod red. Granhag P.A., Willan Publishing, Devon, str. 264 - 280.
199. Stroemwall L.A., Granhag P.A. (2003), How to detect deception? Arresting the beliefs of police officers, prosecutors and judges. Psychology, Crime and Law, Vol. 9, str. 19 – 36.
200. Stroemwall L.A., Willen R. (2009), Detecting Male and Female Criminals' Truths and Lies; referat przedstawiony na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, Włochy, 2 – 5 wrzesień 2009.
201. Suengas A.G., Johnson M.K. (1988), Qualitative Effects of Rehearsal on Memories for Perceived and Imagined Complex Events; Journal of Experimental Psychology: General, Vol. 117, No. 4, str. 377 – 389.
202. Tokarz M. (2006), Argumentacja – Perswazja – Manipulacja. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.

203. Tokarz M. (2004), Kłamstwo; niepublikowany referat wygłoszony na zebraniu Instytutu Psychologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach, w dniu 6 stycznia 2004 roku.
204. Trankell A. (1972), Reliability of evidence. Beckmans, Stockholm.
205. Tulving E. (2000), Concepts of memory; w: The Oxford handbook of memory, red.: Tulving E. i Craik F.I.M., Oxford University Press, Oxford, str. 33 – 43.
206. Ullman J.B., Bentler P.M. (2003), Structural Equation Modeling; w: Handbook of Psychology, Vol. 2. – Research Methods in Psychology, pod red. Schinka J.A., Velicer W.F., Weiner I.B., John Wiley and Sons, Hoboken, str. 607 – 632.
207. Vanderhallen M.R., Vervaeke G., Van Geest E. (2009), SCAN as a tool in interview preparation; referat przedstawiony na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, Włochy, 2 – 5 wrzesień 2009.
208. Vervaeke G. (2009), The story of (deceptive) suspects in written statements; niepublikowany referat zaprezentowany na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, 2 – 5 września 2009 roku;
209. Volbert R., Lau S. (2010), Statements in depression: falsely classified as invented?, niepublikowany referat zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
210. Vrij A. (2009), Wykrywanie kłamstw i oszukiwania. Psychologia kłamania i konsekwencje dla praktyki zawodowej. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
211. Vrij A. (2008a), Detecting lies and deceit: pitfalls and opportunities. John Wiley and Sons Ltd., Chichester.

212. Vrij. A. (2008b), Detection of deception: Reality Monitoring; w: Encyclopedia of Psychology and Law, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 203 - 204.
213. Vrij A. (2008c), Statement Validity Assessment (SVA); w: Encyclopedia of Psychology and Law, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 757 - 760.
214. Vrij A. (2005), Criteria – Based Content Analysis: A qualitative review of the first 37 studies. Psychology, Public Policy and Law, Vol. 11, No., str. 3 – 41.
215. Vrij A. (2003), The Assessment and Detection of Deceit; w: Handbook of Psychology in Legal Contexts, second edition, pod red: Carson D., Bull R, John Wiley & Sons, Chichester, str. 67 – 88.
216. Vrij A. (2000), Detecting Lies and Deceit. The Psychology of Lying and the Implications for Professional Practice. John Wiley and Sons Ltd., Chichester.
217. Vrij A., Akehurst L., Soukara S., Bull R. (2009), Detecting deceit via analyses of verbal and nonverbal behavior in children and adults. Human Communication Research, Vol. 30, str. 8 – 41.
218. Vrij A., Akehurst L., Soukara S., Bull R. (2004a), Let me inform you how to tell a convincing story: CBCA and Reality Monitoring scores as a function of age, coaching and deception. Canadian Journal of Behavioral Science, Vol 36, No. 2, str. 113 – 126.
219. Vrij A., Akehurst L, Soukara S., Bull R. (2004b), Detecting deceit via analyses of verbal and nonverbal behavior in children and adults. Human Communication Research, Vol. 30, No. 1, str. 8 – 41.

220. Vrij A., Akehurst L., Soukara S., Bull R. (2002), Will the truth come out? The effect of deception, age, status, coaching, and social skills on CBCA scores. *Law and Human Behavior*, Vol. 26, No. 3, str. 261 – 283.
221. Vrij A., Edward K., Roberts K.P., Bull R. (2000), Detecting deceit via analysis of verbal and nonverbal behavior. *Journal of Nonverbal Behavior*, Vol. 24, 239 – 263.
222. Vrij A., Fisher R., Mann S., Leal S. (2008), Detection of deception: cognitive load; w: *Encyclopedia of Psychology and Law*, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 195 - 196.
223. Vrij A., Kneller W., Mann S. (2000), The effect of informing liars about Criteria – Based Content Analysis on their ability to deceive CBCA – raters. *Legal and Criminological Psychology*, Vol. 5, str. 57 – 70.
224. Vrij A., Mann S. (2006), Criteria – Based Content Analysis: an empirical test of its underlying processes. *Psychology, Crime and Law*, Vol. 12, str. 337 – 349.
225. Vrij A., Mann S., Kristen S., Fisher R. (2007), Cues to deception and ability to detect lies as function of police interview styles. *Law and Human Behavior*, Vol. 31, str. 499 – 518.
226. Walters S.B. (2002), *Kłamstwo cała prawda o...*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk.
227. Waltoś S. (1985), *Świadek w procesie sądowym*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa.
228. Ward G., Carroll M. (1997), Reality Monitoring for sexual abuse memories; *Applied Cognitive Psychology*, Vol. 11, str. 293 – 304.

229. Wells G.L. (2008), Estimator and system variables in eyewitness identification; w: Encyclopedia of Psychology and Law, Volumes 1 & 2, pod red.: Cutler B.L., Sage Publications, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore, str. 257 – 258.
230. Wells G.L. (1995), Scientific study of fitness memory: implications for public and legal policy; Psychology, Public Policy and Law, Vol. 1, No. 4, str. 726 – 731.
231. Wells G.L. (1978), Applied eyewitness – testimony research: system variables and estimator variables; Journal of Personality and Social Psychology, Vol. 36, No. 12, str. 1546 – 1557.
232. Wells G.L., Loftus E.F. (2003), Eyewitness memory for people and events; w: Handbook of Psychology, Volume 11 – Forensic Psychology, pod red. Goldstein A.M., John Wiley & Sons, Hoboken, str. 149 - 160.
233. Widła T. (2007), Metodyka ekspertyzy; w: Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane; pod red. Wójcikiewicz J., Wolters Kluwer Polska, Warszawa, str. 25 - 39.
234. Widła T. (1995), Zawodowo – etyczne problemy biegłego przy ocenie materiału dowodowego; w: Etyczno – zawodowe problemy biegłego psychologa i psychiatry w praktyce sądowej, pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Katowice, str. 110 – 115.
235. Widła T. (1992), Ocena dowodu z opinii biegłego. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
236. Wilcock R. (2010), The ageing eyewitness; w: Forensic Psychology. Concepts, debates and practice, pod red. Adler J.R., Gray J.M., Willan Publishing, New York, str. 162 – 180.
237. Willen R.M., Stroemwall L.A. (2010), “Of course I can lie!” – CBCA and RM scores on offenders’ statements; niepublikowany referat zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.

238. Wojciechowski B.W. (2010a), Interviewing style and content veracity assessment; niepublikowany referat, zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
239. Wojciechowski B.W. (2010b), Deception detection: Verbal content analysis methods; niepublikowany referat zaprezentowany na 20th Conference of the European Association of Psychology and Law, Gotheburg, 15 – 19 czerwca 2010 roku.
240. Wojciechowski B.W. (2009a), Content criteria: veracity assessment of adult's statements according to judges and forensic psychology students, niepublikowany referat zaprezentowany na 19th Conference of the European Association of Psychology and Law, Sorrento, 2 – 5 września 2009 roku;
241. Wojciechowski B.W. (2009b), Forensic veracity assessment: what content criteria are judges using? niepublikowany referat zaprezentowany na 11th European Congress of Psychology, Oslo 7 – 10 lipiec 2009 roku.
242. Wojciechowski B.W. (2008a), Forensic veracity assessment of the adult witness' testimony, niepublikowany referat zaprezentowany na 18th Conference of the European Association of Psychology and Law, Uniwersytet w Maastricht, 2 – 5 lipiec 2008 roku.
243. Wojciechowski B.W. (2008b), Validity assessment of the adults' statements: a multidimensional model based upon Polish forensic practice, niepublikowany referat zaprezentowany na 18th Conference of the European Association of Psychology and Law, Uniwersytet w Maastricht, 2 – 5 lipiec 2008 roku.
244. Wojciechowski B.W. (2008c), Content Analysis of an adult witness' testimony in family violence case – the Polish model of adult statement veracity assessment, niepublikowany referat zaprezentowany na The British Psychological Society

Division of Forensic Psychology Annual Conference, Heriot – Watt University, Edinburg, 24 czerwiec 2008.

245. Woszczek L. (2001), Psychologiczna analiza zeznań dzieci upośledzonych umysłowo w przesłuchaniu powtórny; w: Psychologiczne i psychiatryczne opiniodawstwo sądowe w ramach nowych uregulowań prawnych, pod red. Stanik J.M., Majchrzyk Z., Anima, Katowice, str. 163 – 170.
246. Woszczek L. (1999), Wpływ upośledzenia umysłowego w stopniu lekkim na wiarygodność zeznań małoletnich świadków; niepublikowana rozprawa doktorska, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice.
247. Wójcikiewicz J. (2007), Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane. Wolters Kluwers Polska, Warszawa.
248. Yarmey A.D. (2010), Eyewitness testimony; w: The Cambridge Handbook of Forensic Psychology, pod red. Brown J.M., Campbell E.A., Cambridge University Press, Cambridge, str. 177 – 186.
249. Yarmey A.D. (2003), Eyewitness; w: Handbook of Psychology in Legal Contexts, second edition, pod red: Carson D., Bull R, John Wiley & Sons, Chichester, str. 533 – 557.
250. Zaparniuk J., Yuille J.C., Taylor S. (1995), Assessing the credibility of true and false statements. International Journal of Law and Psychiatry, Vol. 18, No. 3, str. 343 – 352.
251. Zaragoza M.S., Lane S.M. (1994), Source misattributions and suggestibility of eyewitness memory; Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory and Cognition, Vol. 20, No. 4, str. 934 – 945.
252. Ziemiński Z. (1997), Logika praktyczna. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

253. Zoehner M. (2009), Diagnostische Urteilsbildung bei der Glaubwuerdigkeitsbegutachtung – Einbeziehung suggestiver/induktiver Einfluesse bei der Aussageanalyse, niepublikowana praca magisterska napisana pod kierunkiem Kluck M.-L., Rheinischen Friedriechs Wilhelms Universitaet, Bonn.

12. Wykaz powołanych orzeczeń sądowych

1. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1935 roku, sygn. akt I K 138/35
2. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 kwietnia 1948 roku, sygn. akt K 4/48
3. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 8 grudnia 1960 roku, sygn. akt VI KO 61/60
4. uchwała składu 7 Sędziów Sądu Najwyższego z 27 kwietnia 1961 roku, sygn. akt VI KO 37/60
5. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 lutego 1969 roku, sygn. akt IV KR 218/68
6. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 czerwca 1971 roku, sygn. akt V KRN 197/71
7. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 września 1973 roku, sygn. akt III KR 187/73
8. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 października 1973 roku, sygn. akt III KR 243/73
9. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 grudnia 1973 roku, sygn. akt III KR 310/73
10. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 1974 roku, sygn. akt Rw 152/74
11. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 września 1974 roku, sygn. akt II KR 114/74
12. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 września 1974 roku, sygn. akt III KR 103/74
13. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1974 roku, sygn. akt III CRN 305/74.
14. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 lutego 1975 roku, sygn. akt II CR 898/74.
15. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 października 1976 roku, sygn. akt Rw 343/76

16. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1977 roku, sygn. akt V KR 66/77;
17. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 1977 roku, sygn. akt V KR 92/77
18. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 lipca 1977 roku, sygn. akt V KZ 54/77.
19. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 29 grudnia 1977 roku, sygn. akt Rw. 418/77
20. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 sierpnia 1978 roku, sygn. akt Rw 281/78
21. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 listopada 1979 roku, sygn. akt I KR 90/79
22. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 358/79
23. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 stycznia 1980 roku, sygn. akt III KR 428/79
24. wyrok Sądu Najwyższego z 28 maja 1982 roku, sygn. akt I KZ 154/82;
25. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 1983 roku, sygn. akt IV KR 74/83.
26. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 maja 1983 roku, sygn. akt II KR 108/83
27. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 1983 roku, sygn. akt II KR 219/83
28. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 lipca 1985 roku, sygn. akt IV KR 180/85
29. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1986 roku, sygn. akt IV KR 15/86
30. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 kwietnia 1988 roku, sygn. akt IV KR 281/87
31. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 listopada 1988 roku, sygn. akt V KRN 230/88
32. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 1988 roku, sygn. akt V KRN 247/88
33. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 20 czerwca 1989 roku, sygn. akt IV KR 118/89
34. wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 7 czerwca 1995 roku, sygn. akt II AKr 148/95;
35. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 stycznia 1996 roku, sygn. akt II KRN 178/95
36. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8 maja 1996 roku, sygn. akt II KKN 11/96
37. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 1997 roku, sygn. akt III KKN 196/96

38. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 października 1998 roku, sygn. akt V KKN 283/97
39. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 listopada 1999 roku, sygn. akt V KKN 440/99
40. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2000 roku, sygn. akt IV KKN 477/99
41. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2000 roku, sygn. akt IV KKN 477/99
42. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2000 roku, sygn. akt I CKN 1170/98
43. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 maja 2001 roku, sygn. akt IV KKN 89/01
44. wyrok Sądu Najwyższego z dnia z dnia 12 listopada 2002 roku, sygn. akt V KKN 333/01
45. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28 listopada 2003 roku, sygn. akt IV KK 23/03
46. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 6 stycznia 2004 roku, sygn. akt V KK 60/03
47. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 października 2004 roku, sygn. akt III KK 51/04
48. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16 lutego 2006 roku, sygn. akt V KK 458/2005
49. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 października 2006 roku, sygn. akt IV KK 236/06
50. postanowienie Sąd Najwyższego z dnia 8 lutego 2007 roku, sygn. akt III KK 277/06
51. wyroku Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2007 roku (sygn. akt WA 9/07)
52. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 10 października 2007 roku, sygn. akt III KK 116/07
53. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 marca 2008 roku, sygn. akt III KK 484/07
54. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 sierpnia 2008 roku, sygn. akt III KK 228/07

55. wyrok Sąd Najwyższego z dnia 7 października 2008 roku, sygn. akt III KK 153/08
56. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 18 grudnia 2008 roku, sygn. akt V KK 267/08
57. wyroku Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2009 roku, sygn. akt III KK 122/09;
58. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 października 2010 roku, sygn. akt V KK 119/10
59. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 lutego 2011 roku, sygn. akt V KK 303/10;
60. wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 24 kwietnia 2003 roku, sygn. akt II AKa 104/03
61. wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 12 maja 2005 roku, sygn. akt II AKa 303/04;
62. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 26 października 2004 roku, sygn. akt II AKa 207/04
63. wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 20 października 2006 roku, sygn. akt II AKa 119/06
64. wyrok Sądu Administracyjnego w Łodzi z dnia 25 stycznia 1996 roku, sygn. akt II AKr 326/95;
65. wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 28 maja 1992 roku, sygn. akt II AKr 139/92
66. wyrok Sądu Najwyższego Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej z dnia 28 czerwca 1993 roku w sprawie sygn. 509 U.S. 579: Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals Inc.

Aneks 1.

Tabela. Sędziowskie kryteria treściowe

Treściowe kryteria sędziowskie <i>(przewidywano wartość "6" oznaczającą, że taką właściwość posiadają wyłącznie zeznania wiarygodne)</i>	Wyższy poziom wiedzy psychologicznej <i>M (sd)</i>	Niższy poziom wiedzy psychologicznej <i>M (sd)</i>
Struktura logiczna	4.63 (0.72)	4.39 (1.25)
Osadzenie kontekstualne	4.68 (0.83)	4.71 (0.89)
Nieoczekiwane komplikacje	5.04 (0.72)	5.25 (1.00)
Niezwykłe detale	4.72 (1.12)	5.03 (1.07)
Powiązania zewnętrzne	4.68 (0.83)	4.71 (0.89)
Opisy stanów wewnętrznych	4.90 (0.52)	5.10 (0.83)
Spontaniczne poprawki	5.22 (0.81)	5.14 (0.97)
Informacje percepcyjne	4.72 (0.70)	5.00 (0.76)
Dane przestrzenne	4.72 (0.70)	4.4 (1.13)
Opis emocji w trakcie zdarzenia	4.90 (0.61)	4.92 (0.76)
Brak przekonania (pewności)	5.04 (0.78)	5.17 (0.77)

Aneks 2.

Tabela . Zakres treściowy pytań zadawanych przez sędziów i strony.

Sędziowskie kryteria treściowe	Liczba zadanych pytań, w związku z kryterium M (sd)
Struktura logiczna	1,82 (1,22)
Osadzenie kontekstualne	1,03 (0,84)
Nieoczekiwane komplikacje	0,97 (0,57)
Niezwykłe detale	1,86 (0,97)
Powiązania zewnętrzne	0,93 (0,76)
Opisy stanów wewnętrznych	1,61 (1,25)
Dane percepcyjne	1,47 (0,84)
Dane przestrzenne	1,58 (0,45)
Emocje	0,75 (1,01)

Aneks 3.

Skala do badania kryteriów stosowanych przez sędziów sądów powszechnych przy
ustalaniu stopnia wiarygodności zeznań świadków

Aneks 4.

Arkusz obserwacji rozpraw sądowych

Aneks 5.

Sprawdzian wiedzy o mechanizmach spostrzegania

Aneks 6.

Przewodnik taksonomiczny po aktach sądowych

Aneks 7.

Przykładowy arkusz zeznania aktowego

Aneks 8.

Lista pytań do świadków (zeznania eksperymentalne)

Swobodna relacja:

Proszę opowiedzieć, z podaniem możliwie jak największej liczby informacji, szczegółów, wszystko co Pani/Pan może na temat ostatniego rajdu samochodowego/lotu/ meczu piłki ręcznej.

Czy mogłaby Pani/mógłby Pan nieco dokładniej to opisać, powiedzieć o tym coś więcej?

Faza pytań:

1. W jaki sposób przebiegają przygotowania do startu/meczu?
2. Jakie myśli, uczucia, emocje występują przed startem/meczem?
3. Jakimi środkami/sprzętem musi dysponować zawodnik?
4. Gdzie odbywane są odcinki specjalne/loty/mecze?
5. Jak długo trwa odcinek specjalny/przelot/mecz?
6. Jakie myśli, uczucia, emocje występują w trakcie startu/meczu?
7. Jak przebiega pokonywanie odcinka specjalnego/przelot/mecz?

8. Jakie działania podejmowane są po zakończeniu odcinka/przelotu/meczu?
9. Jakie myśli, uczucia, emocje pojawiają się po zakończonym starcie/locie/meczu?
10. Czy w trakcie odcinka specjalnego/lotu/meczu dochodzi do jakiś interakcji z innymi osobami?
11. Czy w trakcie odcinka specjalnego/lotu/meczu prowadzone są jakieś rozmowy? Jak przebiega typowa rozmowa?
12. Jakie wrażenia wzrokowe, dźwięki, smaki, zapachy czy wrażenia czuciowe, dotykowe docierają do Pani/Pan w trakcie odcinka/lotu/meczu?
13. Czy w trakcie przejazdu odcinka specjalnego/przelotu/meczu zdarzają się jakieś nieoczekiwane komplikacje?
14. Jak to się stało, że zaczęła się Pani/zaczął się Pan interesować rajdami samochodowymi/paralotniarstwem/piłką ręczną?
15. Jak rajdy samochodowe/paralotniarstwo/gra w piłkę ręczną wpłynęły na Pani/Pana życie? Jakie są konsekwencje tej formy aktywności, uprawiania tego sportu?
16. W tym co Pan/Pani powiedziała, dostrzegam pewne odmienności, polegające na tym, że:proszę je wyjaśnić.

Aneks 9.

Przykładowy arkusz zeznania eksperymentalnego

Aneks 10.

Przykładowa macierz zeznań do analizy

Aneks 11.

Arkusz oceny zeznań aktowych
dla Statement Validity Assessment

Aneks 12.

Arkusz oceny zeznań aktowych
dla Reality Monitoring

Aneks 13.

Arkusz oceny zeznań aktowych
dla Scientific Content Analysis

Aneks 14.

Arkusz oceny zeznań aktowych
dla Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych

Aneks 15.

Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych
dla Statement Validity Assessment

Aneks 16.

Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych
dla Reality Monitoring

Aneks 17.

Arkusz oceny zeznań eksperymentalnych
dla Scientific Content Analysis

Aneks 18.

Arkusze oceny zeznań eksperymentalnych
dla Modelu Wielozmiennowej Analizy Zeznań Świadców Dorosłych

Sąd: Rejonowy ☐ Okręgowy ☐ Apelacyjny ☐

Wydział: Karny ☐ Cywilny ☐ Pracy ☐ Rodzinny ☐ Grodzki ☐

Wiek.....lat Staż zawodowy (na stanowisku sędziego):.....lat Płeć: K ☐ M ☐

S K A L A
DO BADANIA TREŚCIOWYCH KRYTERIÓW
STOSOWANYCH PRZEZ SĘDZIÓW
PRZY USTALANIU STOPNIA WIARYGODNOŚCI ZEZNAŃ ŚWIADKÓW

Część 1.

Poniżej znajdują się treściowe kryteria, które służą do oceny wiarygodności zeznań świadków.

Proszę określić, poprzez otoczenie kółkiem jednej z cyfr, stopień w jakim **Pani/Pana zdaniem** opisane kryterium pozwala na ustalenie stopnia wiarygodności zeznań świadka, przyjmując, że znaczenie cyfr jest następujące:

- 1 – występuje tylko w zeznaniach niewiarygodnych;
- 2 – występuje bardzo często w zeznaniach niewiarygodnych;
- 3 – częściej występuje w zeznaniach niewiarygodnych, niż wiarygodnych;
- 4 – częściej występuje w zeznaniach wiarygodnych, niż niewiarygodnych;
- 5 – występuje bardzo często w zeznaniach wiarygodnych;
- 6 – występuje tylko w zeznaniach wiarygodnych;

1	Zeznanie jest nieustrukturalizowane (nieuporządkowane)	1	2	3	4	5	6
2	W zeznaniach świadka pojawiają się odmienności, których nie potrafi wyjaśnić lub wątpliwości, których nie potrafi rozstrzygnąć	1	2	3	4	5	6
3	Opisywane zdarzenia są osadzone w kontekście	1	2	3	4	5	6
4	Zeznanie jest sprzeczne z innym materiałem dowodowym zebrany w sprawie	1	2	3	4	5	6
5	Świadek przytacza dialogi osób uczestniczących w zdarzeniu	1	2	3	4	5	6
6	Wypowiedzi świadka są jasne, precyzyjne, żywe.	1	2	3	4	5	6
7	Świadek przekazuje informacje sensoryczne, takie jak: słyszane dźwięki; zapachy; smaki; odczucia (np. ból); widziane obiekty, zdarzenia i osoby.	1	2	3	4	5	6

8	W zeznaniu pojawiają się niezwykle szczegóły dotyczące zdarzenia lub osób w nim uczestniczących	1	2	3	4	5	6
9	Świadek spontanicznie poprawia i uzupełniania treści wypowiedzi	1	2	3	4	5	6
10	Zeznania zawierają informacje o przestrzennym umiejscowieniu zdarzeń albo zależnościach przestrzennych między osobami lub obiektami.	1	2	3	4	5	6
11	W zeznaniu pojawiają się informacje o tym, kiedy doszło do zdarzenia, lub świadek opisuje sekwencję zdarzeń.	1	2	3	4	5	6
12	Świadek przyznaje się do luk w swojej pamięci	1	2	3	4	5	6
13	Zeznanie jest spójne logicznie, czyli nie zawiera sprzeczności wewnętrznych	1	2	3	4	5	6
14	Świadek opisuje własne stany psychiczne i emocje	1	2	3	4	5	6
15	Świadek koncentruje się na sprawach istotnych	1	2	3	4	5	6
16	Zeznanie zawiera opisy uczuć, których świadek doświadczał w czasie zdarzenia.	1	2	3	4	5	6
17	W oparciu o informacje przekazane przez świadka, możliwe jest zrekonstruowanie (odtworzenie przebiegu) zdarzenia.	1	2	3	4	5	6
18	Świadek opisuje, albo dokonuje oceny stanu psychicznego oraz emocji sprawcy przestępstwa	1	2	3	4	5	6
19	Treści przekazywane przez świadka są sprzeczne z dokumentami zebranymi w sprawie	1	2	3	4	5	6
20	Świadek zgłasza wątpliwości, co do przekazywanych informacji	1	2	3	4	5	6
21	Świadek opisuje nieoczekiwane komplikacje podczas zdarzenia	1	2	3	4	5	6

22	Informacje podawane przez świadka są sprzeczne z faktami znanymi Sądowi (z urzędu, notoryjnymi)	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

23	W zeznaniu znajdują się opisy zdarzeń lub okoliczności niezrozumiałe dla świadka	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

24	Zeznanie świadka sprawia wrażenie prawdopodobnego (wiarygodnego), jest realistyczne i ma sens.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

25	Świadek przedstawia procesy myślowe, towarzyszące mu w trakcie zdarzenia (np. „ <i>Wydawało mi się, że on nie wie, jak się posługiwać bronią</i> ”).	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

26	Zeznanie zawiera mało dygresji	1	2	3	4	5	6
----	--------------------------------	---	---	---	---	---	---

27	Świadek – pokrzywdzony wypowiada sformułowania świadczące o tym, że wybaczył sprawcy	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

28	W treści zeznania pojawiają się szczegóły charakterystyczne, typowe dla danej kategorii przestępstw	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

29	Zeznanie jest sprzeczne z zeznaniami innych świadków	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

30	W wypowiedziach świadka jest niewiele „ozdobników”	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

31	Świadek spontanicznie zmienia (poprawia) treść zeznania.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

32	W niektórych częściach zeznania, świadek omija imiona (używa zaimków) i unika opisywania związków łączących go z osobami uczestniczącymi w zdarzeniu.	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

33	Świadek podaje informacje sprzeczne z faktami przyznanymi w toku postępowania	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

34	Zeznania świadka są bardzo dokładne	1	2	3	4	5	6
----	-------------------------------------	---	---	---	---	---	---

35	Podczas opisywania okoliczności zdarzenia, świadek odwołuje się do innych ustaleń poczynionych w toku postępowania, np. zeznań innych świadków	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

36	Świadek podaje niepotrzebne (zbędne) szczegóły	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

37	W zeznaniach świadka znajdują się informacje sprzeczne z treścią wyjaśnień oskarżonego	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

38	Zeznający przyznaje się do niepamięci lub braku pewności co do składanych zeznań (przekazywanych informacji).	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

39	Zeznanie w około 20% składa się z opisu wydarzeń prowadzących do zdarzenia; w 50% z opisu zdarzeń objętych postępowaniem; a w 30% z przedstawienia tego, co działo się po zdarzeniu.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

40	Podczas składania zeznań świadek posługuje się własnymi notatkami, odczytuje zeznania	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

41	Myślenie i opisy świadka są schematyczne, stereotypowe	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

42	Świadek zmieniał zeznania w części dotyczącej kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, opis faktów i zdarzeń jest inny, niż poprzednio	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

43	Świadek opisuje emocje, których doświadczał w trakcie zdarzenia.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

44	Opisy zdarzeń dokonane są z użyciem takiej liczby słów, która jest adekwatna do czasu ich trwania.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

45	Zdarzenia przedstawione są w porządku chronologicznym.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

46	W zeznaniach pojawiają się przede wszystkim opisy emocji, których świadek doświadczał po zdarzeniu.	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

47	Świadek opisuje interakcje z innymi osobami uczestniczącymi w zdarzeniu	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

48	Opisywane przez świadka zdarzenia i okoliczności są sprzeczne z doświadczeniem życiowym, jednoznacznymi praktycznymi związkami przyczynowo - skutkowymi	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

49	Zeznania świadka nie zawierają opisu zdarzeń i okoliczności istotnych dla sprawcy, tylko opis <i>modus operandi</i> sprawcy	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

50	Świadek opisuje głównie emocje, których doświadczał przed zdarzeniem objętym postępowaniem.	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

51	Świadek pomija niektóre fragmenty opisywanych zdarzeń (np. „Zaczęła mnie kopać i bić, w końcu uderzyła mnie butelką po winie”).	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

52	Świadek przedstawia opis w pierwszej osobie („Ja...”; „Mnie...”; „Bałem się...”) i używa czasu przeszłego.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

53	Język użyty przez świadka jest zróżnicowany – niektóre fragmenty zdarzenia opisuje używając innego słownictwa.	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

54	Świadek zeznaje konsekwentnie, powtarza treść uprzednio złożonych zeznań.	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

55	Wypowiedzi świadka zawierają dużą liczbę detali, konkretnych informacji związanych ze sprawą	1	2	3	4	5	6
----	--	---	---	---	---	---	---

56	Świadek używa wielu zaimków (ja, on, ona, oni).	1	2	3	4	5	6
----	---	---	---	---	---	---	---

Część 2

Poniżej znajdują się treściowe kryteria, które są wykorzystywane do oceny wiarygodności zeznań świadków.

Proszę określić, poprzez otoczenie kółkiem jednej z cyfr, stopień w jakim **zdaniem innych Sędziów** orzekających w sprawach karnych, opisane kryterium pozwala na ustalenie stopnia wiarygodności zeznań świadka, przyjmując, że znaczenie cyfr jest następujące:

- 1 – występuje tylko w zeznaniach niewiarygodnych;
- 2 – występuje bardzo często w zeznaniach niewiarygodnych;
- 3 – częściej występuje w zeznaniach niewiarygodnych, niż wiarygodnych;
- 4 – częściej występuje w zeznaniach wiarygodnych, niż niewiarygodnych;
- 5 – występuje bardzo często w zeznaniach wiarygodnych;
- 6 – występuje tylko w zeznaniach wiarygodnych;

1	Zeznanie jest nieustrukturalizowane (nieuporządkowane)	1	2	3	4	5	6
---	--	---	---	---	---	---	---

2	W zeznaniach świadka pojawiają się odmienności, których nie potrafi wyjaśnić lub wątpliwości, których nie potrafi rozstrzygnąć	1	2	3	4	5	6
---	--	---	---	---	---	---	---

3	Opisywane zdarzenia są osadzone w kontekście	1	2	3	4	5	6
4	Zeznanie jest sprzeczne z innym materiałem dowodowym zebrany w sprawie	1	2	3	4	5	6
5	Świadek przytacza dialogi osób uczestniczących w zdarzeniu	1	2	3	4	5	6
6	Wypowiedzi świadka są jasne, precyzyjne, żywe.	1	2	3	4	5	6
7	Świadek przekazuje informacje sensoryczne, takie jak: słyszane dźwięki; zapachy; smaki; odczucia (np. ból); widziane obiekty, zdarzenia i osoby.	1	2	3	4	5	6
8	W zeznaniu pojawiają się niezwykle szczegóły dotyczące zdarzenia lub osób w nim uczestniczących	1	2	3	4	5	6
9	Świadek spontaniczne poprawia i uzupełniania treści wypowiedzi	1	2	3	4	5	6
10	Zeznania zawierają informacje o przestrzennym umiejscowieniu zdarzeń albo zależnościach przestrzennych między osobami lub obiektami.	1	2	3	4	5	6
11	W zeznaniu pojawiają się informacje o tym, kiedy doszło do zdarzenia, lub świadek opisuje sekwencję zdarzeń.	1	2	3	4	5	6
12	Świadek przyznaje się do luk w swojej pamięci	1	2	3	4	5	6
13	Zeznanie jest spójne logicznie, czyli nie zawiera sprzeczności wewnętrznych	1	2	3	4	5	6
14	Świadek opisuje własne stany psychiczne i emocje	1	2	3	4	5	6
15	Świadek koncentruje się na sprawach istotnych	1	2	3	4	5	6
16	Zeznanie zawiera opisy uczuć, których świadek doświadczał w czasie zdarzenia.	1	2	3	4	5	6

17	W oparciu o informacje przekazane przez świadka, możliwe jest zrekonstruowanie (odtworzenie przebiegu) zdarzenia.	1	2	3	4	5	6
18	Świadek opisuje, albo dokonuje oceny stanu psychicznego oraz emocji sprawcy przestępstwa	1	2	3	4	5	6
19	Treści przekazywane przez świadka są sprzeczne z dokumentami zebranymi w sprawie	1	2	3	4	5	6
20	Świadek zgłasza wątpliwości, co do przekazywanych informacji	1	2	3	4	5	6
21	Świadek opisuje nieoczekiwane komplikacje podczas zdarzenia	1	2	3	4	5	6
22	Informacje podawane przez świadka są sprzeczne z faktami znanymi Sądowi (z urzędu, notoryjnymi)	1	2	3	4	5	6
23	W zeznaniu znajdują się opisy zdarzeń lub okoliczności niezrozumiałe dla świadka	1	2	3	4	5	6
24	Zeznanie świadka sprawia wrażenie prawdopodobnego (wiarygodnego), jest realistyczne i ma sens.	1	2	3	4	5	6
25	Świadek przedstawia procesy myślowe, towarzyszące mu w trakcie zdarzenia (np. „Wydawało mi się, że on nie wie, jak się posługiwać bronią”).	1	2	3	4	5	6
26	Zeznanie zawiera mało dygresji	1	2	3	4	5	6
27	Świadek – pokrzywdzony wypowiada sformułowania świadczące o tym, że wybaczył sprawcy	1	2	3	4	5	6
28	W treści zeznania pojawiają się szczegóły charakterystyczne, typowe dla danej kategorii przestępstw	1	2	3	4	5	6
29	Zeznanie jest sprzeczne z zeznaniami innych świadków	1	2	3	4	5	6
30	W wypowiedziach świadka jest niewiele „ozdobników”	1	2	3	4	5	6

31	Świadek spontanicznie zmienia (poprawia) treść zeznania.	1	2	3	4	5	6
32	W niektórych częściach zeznania, świadek omija imiona (używa zaimków) i unika opisywania związków łączących go z osobami uczestniczącymi w zdarzeniu.	1	2	3	4	5	6
33	Świadek podaje informacje sprzeczne z faktami przyznanymi w toku postępowania	1	2	3	4	5	6
34	Zeznania świadka są bardzo dokładne	1	2	3	4	5	6
35	Podczas opisywania okoliczności zdarzenia, świadek odwołuje się do innych ustaleń poczynionych w toku postępowania, np. zeznań innych świadków	1	2	3	4	5	6
36	Świadek podaje niepotrzebne (zbędne) szczegóły	1	2	3	4	5	6
37	W zeznaniach świadka znajdują się informacje sprzeczne z treścią wyjaśnień oskarżonego	1	2	3	4	5	6
38	Zeznający przyznaje się do niepamięci lub braku pewności co do składanych zeznań (przekazywanych informacji).	1	2	3	4	5	6
39	Zeznanie w około 20% składa się z opisu wydarzeń prowadzących do zdarzenia; w 50% z opisu zdarzeń objętych postępowaniem; a w 30% z przedstawienia tego, co działo się po zdarzeniu.	1	2	3	4	5	6
40	Podczas składania zeznań świadek posługuje się własnymi notatkami, odczytuje zeznania	1	2	3	4	5	6
41	Myślenie i opisy świadka są schematyczne, stereotypowe	1	2	3	4	5	6
42	Świadek zmieniał zeznania w części dotyczącej kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, opis faktów i zdarzeń jest inny, niż poprzednio	1	2	3	4	5	6
43	Świadek opisuje emocje, których doświadczał w trakcie zdarzenia.	1	2	3	4	5	6
44	Opisy zdarzeń dokonane są z użyciem takiej liczby słów, która jest adekwatna do czasu ich trwania.	1	2	3	4	5	6

45	Zdarzenia przedstawione są w porządku chronologicznym.	1	2	3	4	5	6
46	W zeznaniach pojawiają się przede wszystkim opisy emocji, których świadek doświadczał po zdarzeniu.	1	2	3	4	5	6
47	Świadek opisuje interakcje z innymi osobami uczestniczącymi w zdarzeniu	1	2	3	4	5	6
48	Opisywane przez świadka zdarzenia i okoliczności są sprzeczne z doświadczeniem życiowym, jednoznacznymi praktycznymi związkami przyczynowo - skutkowymi	1	2	3	4	5	6
49	Zeznania świadka nie zawierają opisu zdarzeń i okoliczności istotnych dla sprawcy, tylko opis <i>modus operandi</i> sprawcy	1	2	3	4	5	6
50	Świadek opisuje głównie emocje, których doświadczał przed zdarzeniem objętym postępowaniem.	1	2	3	4	5	6
51	Świadek pomija niektóre fragmenty opisywanych zdarzeń (np. „Zaczęła mnie kopać i bić, w końcu uderzyła mnie butelką po winie”).	1	2	3	4	5	6
52	Świadek przedstawia opis w pierwszej osobie („Ja...”; „Mnie...”; „Bałem się...”) i używa czasu przeszłego.	1	2	3	4	5	6
53	Język użyty przez świadka jest zróżnicowany – niektóre fragmenty zdarzenia opisuje używając innego słownictwa.	1	2	3	4	5	6
54	Świadek zeznaje konsekwentnie, powtarza treść uprzednio złożonych zeznań.	1	2	3	4	5	6
55	Wypowiedzi świadka zawierają dużą liczbę detali, konkretnych informacji związanych ze sprawą	1	2	3	4	5	6
56	Świadek używa wielu zaimków (ja, on, ona, oni, tamci).	1	2	3	4	5	6

DZIĘKUJĘ BARDZO ZA UDZIAŁ W BADANIU!

(Proszę sprawdzić, czy udzieliła Pani / udzielił Pan wszystkich odpowiedzi)

ARKUSZ OBSERWACYJNY SŁUŻĄCY DO HOSPITACJI ROZPRAW

Sąd: Rejonowy ☐ Okręgowy ☐ Apelacyjny ☐

Zarzut: _____ (_____)

Świadek: Wiek: __ Płeć: M/K Zawód: _____ Pokrzywdzony: TAK/NIE Wobec oskarżonego:

Zeznaje: Na wniosek: _____ Po raz: _____ Czas przesłuchania: _____

PRZESŁUCHUJĄCY	Sędzia	Prokurator	Obronca	Oskarżony	Posiłkowy	Prywatny
Zmierza do uporządkowania zeznań						
Wyjaśnienia odmienności, których świadek nie potrafi wyjaśnić lub wątpliwości, których nie potrafi rozstrzygnąć						
Nawiązuje do kontekstu zdarzenia						
Dąży do wyjaśnienia sprzeczności z innym materiałem dowodowym						
Uzyskania opisu dialogów osób uczestniczących w zdarzeniu						
Wywołania jasnych, precyzyjnych, żywych odpowiedzi świadka						
Zebrania informacji sensorycznych, takich jak: słyszane dźwięki; zapachy; smaki; odczucia (np. ból); widziane obiekty, zdarzenia i osoby.						
Uzyskania niezwykłych szczegółów dotyczących zdarzenia lub osób w nim uczestniczących						
Wywołania spontanicznych poprawek i uzupełnień treści						
Uzyskania informacji o przestrzennym umiejscowieniu zdarzeń albo zależnościach przestrzennych między osobami lub obiektami.						
Zebrania informacji o tym, kiedy doszło do zdarzenia, lub opisu sekwencji zdarzeń.						
Wywołują spontaniczne przyznanie się do luk w pamięci						
Weryfikują spójność logiczną (czy zeznanie nie zawiera sprzeczności wewn.)						
Prowadzą do opisów własnych stanów psychicznych i emocji świadka						
Kierują zeznania na sprawy istotne, z punktu widzenia celów postępowania						
Wywołują opisy uczuć, których świadek doświadczał w czasie zdarzenia.						
Zmierzają do zebrania informacji umożliwiających zrekonstruowanie (odtworzenie przebiegu) zdarzenia.						
Prowadzą do opisu, albo oceny stanu psychicznego oraz emocji sprawcy						
Wskazują na sprzeczność zeznań z dokumentami zebranymi w sprawie						
Wywołują u świadka wątpliwości, co do przekazywanych informacji						
Prowadzą do opisu nieoczekiwanych komplikacji podczas zdarzenia						
Wskazują na sprzeczności z faktami znanymi Sądowi (z urzędu, notoryjnymi)						
Prowadzą do opisu zdarzeń lub okoliczności niezrozumiałych dla świadka						
Koncentrują się wokół prawdopodobieństwa, realizmu, sensu zdarzenia						
Prowadzą do przedstawienia procesów myślowych, towarzyszących świadkowi w trakcie zdarzenia						
Prowokują, zachęcają do dygresji						

Skutkują wypowiedziami świadczącymi o tym, że świadek wybaczył sprawcy						
Dotyczą szczegółów charakterystycznych, typowych dla danej kategorii przestępstw						
Dążą do wykazania/wyjaśnienia sprzeczności z zeznaniami innych świadków						
Prowadzą do wzbogacenia zeznania o wiele „ozdobników”						
Świadek spontanicznie zmienia (poprawia) treść zeznania.						
Zmierzają do uzyskania informacji o imionach osób, opisywania związków łączących świadka z osobami uczestniczącymi w zdarzeniu.						
Weryfikują informacje sprzeczne z faktami przyznanymi w toku postępowania						
Mają na celu uzyskanie dokładniejszych odpowiedzi						
Wskazują na związki z innymi ustaleniami poczynionymi w toku postępowania, np. zeznaniami innych świadków						
Wywołują podawanie niepotrzebnych (zbędnych) szczegółów						
Weryfikują, nawiązują do sprzeczności z treścią wyjaśnień oskarżonego						
Powodują przyznanie się do niepamięci lub braku pewności co do składanych zeznań (przekazywanych informacji).						
W ich efekcie zeznanie w około 20% składa się z opisu wydarzeń prowadzących do zdarzenia; w 50% z opisu zdarzeń objętych postępowaniem; a w 30% z przedstawienia tego, co działo się po zdarzeniu.						
Umożliwiono posługiwanie się własnymi notatkami, odczytanie zeznania						
Uzyskane zeznania są schematyczne, stereotypowe						
Dotyczą zmienionej części zeznania, dotyczącej kwestii istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, opis faktów i zdarzeń jest inny, niż poprzednio						
Prowokują świadka do opisu emocji, których doświadczał w trakcie zdarzenia.						
Umożliwiono świadkowi opis zdarzeń z użyciem takiej liczby słów, która jest adekwatna do czasu ich trwania.						
Zmierzają do przedstawienia zeznań w porządku chronologicznym.						
Nawiązują przede wszystkim do emocji, których świadek doświadczał po zdarzeniu.						
Dotyczą interakcji z innymi osobami uczestniczącymi w zdarzeniu						
Wskazują na sprzeczności z doświadczeniem życiowym, jednoznacznymi praktycznymi związkami przyczynowo – skutkowymi						
Koncentrują się nie na opisie zdarzeń i okoliczności istotnych dla sprawcy, tylko <i>modus operandi</i> sprawcy						
Nawiązują do emocji, których doświadczał przed zdarzeniem objętym postępowaniem.						
Umożliwiają świadkowi pominięcie niektórych fragmentów opisywanych zdarzeń						
W odpowiedzi na pytania, świadek zeznaje w pierwszej osobie („Ja...”; „Mnie...”; „Bałem się...”) i używa czasu przeszłego.						
Język przesłuchania jest zróżnicowany – niektóre fragmenty zdarzenia opisywane są przy użyciu innego słownictwa.						
Nawiązują do uprzednio złożonych zeznań, potwierdzają ich treść						
Zmuszają do przekazania dużej liczby detali, konkretnych informacji związanych ze sprawą						
Sprawiają, że świadek używa wielu zaimków (ja, on, ona, oni).						

S K A L A DO BADANIA

WIEDZY Z ZAKRESU PSYCHOLOGII ZEZNAŃ ŚWIADKÓW

Proszę przeczytać uważnie każde zdanie, zastanowić się nad jego treścią i postarać się udzielić prawidłowej odpowiedzi. Odpowiedź zaznacza się przez otoczenie kółkiem właściwego słowa.

Proszę określić, przez otoczenie kółkiem jednej z cyfr, stopień w jakim Pani/Pana zdaniem poniższe zdania są zgodne z prawdą, przyjmując, że znaczenie cyfr jest następujące:

- 1 – całkowicie się nie zgadzam;
- 2 – częściowo się nie zgadzam;
- 3 – częściowo się zgadzam
- 4 – całkowicie się zgadzam

A teraz proszę uważnie czytać poszczególne zdania i udzielać odpowiedzi, myśląc o rozpatrywanych sprawach i świadkach, których zeznaniami najczęściej się Pani/Pan zajmuję.

Wiek..... Płeć: K / M Data badania.....

1	Świadkom łatwiej jest spostrzegać sytuacje, które są w wysokim stopniu zorganizowane, minimalizuje to możliwość zniekształceń.	1	2	3	4
2	Kontekst, w którym świadek dokonał obserwacji, jest istotny z punktu widzenia oceny stopnia obiektywności zeznań.	1	2	3	4
3	Barwy ciepłe (czerwona, pomarańczowa, żółta) wydają się o zmierzchu ciemniejsze.	1	2	3	4
4	Łatwiej jest ocenić odległość od obiektów leżących (horyzontalnych), niż od obiektów stojących (wertykalnych).	1	2	3	4
5	Najwięcej błędów w zeznaniach świadków dotyczy spostrzeżeń i wrażeń słuchowych.	1	2	3	4
6	Przy spostrzeganiu ruchu, któremu towarzyszy hałas, jego szybkość oceniana jest zwykle jako wyższa, niż faktycznie.	1	2	3	4
7	Ocenę odległości ułatwia duże nasilenie oświetlenia, mała przejrzystość powietrza i patrzenie pod światło.	1	2	3	4
8	Osoby widziane nocą lub we mgle, wydają się mniejsze niż w rzeczywistości.	1	2	3	4
9	Nienaturalne położenie ciała ułatwia danej osobie zlokalizowanie obrażeń.	1	2	3	4
10	Krótko trwające zdarzenia są zwykle oceniane jako dłuższe niż faktycznie, a przy czynnościach długo trwających występuje tendencja do niedoceniań upływu czasu.	1	2	3	4
11	Barwy zimne (niebieska, zielona) wydają się o zmierzchu ciemniejsze.	1	2	3	4
12	Człowiekowi najłatwiej jest zlokalizować sygnały słyszane z prawej strony, najgorzej z tyłu i góry.	1	2	3	4
13	Świadkowie lepiej słyszą stojąc, niż leżąc.	1	2	3	4
14	Zjawiska lub zdarzenia złożone, które przebiegają szybko, są całościowo spostrzegane przez świadków.	1	2	3	4
15	Najbardziej wiarygodnymi są zmysły: węchu, dotyku i smaku.	1	2	3	4
16	Ruch obiektu, albo osoby, łatwiej jest dostrzec na tle innych przedmiotów, niż otwartej przestrzeni.	1	2	3	4
17	Okno w domu (budynku) można dostrzec jeszcze z odległości około trzech kilometrów.	1	2	3	4
18	Poszczególne części ciała obserwowanej osoby (oczy, nos, palec) można wyróżnić jeszcze z odległości 300 metrów.	1	2	3	4
19	Głębiej oceniają lepiej młodociani świadkowie, niż dorośli.	1	2	3	4

PRZEWODNIK TAKSONOMICZNY PO AKTACH SĄDOWYCH

I. DANE WSTĘPNE

Sąd Rejonowy w _____
sygn. akt _____

Sąd Okręgowy w _____
sygn. akt _____

Data zdarzenia objętego postępowaniem: ____ - ____ - ____
Postanowienie o wszczęciu postępowania: ____ - ____ - ____
Akt oskarżenia z dnia: ____ - ____ - ____
Wyrok Sądu I instancji z dnia: ____ - ____ - ____
Data sporządzenia apelacji: ____ - ____ - ____
Wyrok Sądu II instancji z dnia: ____ - ____ - ____
Data uprawomocnienia wyroku: ____ - ____ - ____

II. DANE DOTYCZĄCE POSTĘPOWANIA

Kwalifikacja prawna czynu:

1. art. _____ kk 3. art. _____ kk
2. art. _____ kk 4. art. _____ kk

Wysokość kary oskarżyciela

1. _____ 3. _____
2. _____ 4. _____

kara łączna: _____

Wniosek oskarżonych:

1. _____ 3. _____
2. _____ 4. _____

Wysokość kary orzeczonej przez Sąd I instancji

1. _____ 3. _____
2. _____ 4. _____

kara łączna: _____

Wysokość kary orzeczonej przez Sąd II instancji

1. _____ 3. _____
2. _____ 4. _____

kara łączna: _____

Oskarżony 1:

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Uprzednia karalność:

☐ niekarany

☐ karany

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

Tymczasowe aresztowanie w toku postępowania: ☐ NIE ☐ TAK: od ____ - ____ - ____ do ____ - ____ - ____

Wyjaśnienia: ☐ odmowa ☐ nie przyznawanie się do winy ☐ przyznanie się do winy

☐ stałość ☐ zmiana

na etapie: _____

Oskarżony 2:

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Uprzednia karalność:

☐ niekarany

☐ karany

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

Tymczasowe aresztowanie w toku postępowania: ☐ NIE ☐ TAK: od ____ - ____ - ____ - do ____ - ____ - ____

Wyjaśnienia: ☐ odmowa ☐ nie przyznawanie się do winy ☐ przyznanie się do winy
☐ stałość ☐ zmiana na etapie: _____

Oskarżony 3:

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Uprzednia karalność:

☐ niekarany

☐ karany

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

Tymczasowe aresztowanie w toku postępowania: ☐ NIE ☐ TAK: od ____ - ____ - ____ - do ____ - ____ - ____

Wyjaśnienia: ☐ odmowa ☐ nie przyznawanie się do winy ☐ przyznanie się do winy
☐ stałość ☐ zmiana na etapie: _____

Oskarżony 4:

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Uprzednia karalność:

☐ niekarany

☐ karany

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności art. _____ kk _____

Tymczasowe aresztowanie w toku postępowania: ☐ NIE ☐ TAK: od ____ - ____ - ____ - do ____ - ____ - ____

Wyjaśnienia: ☐ odmowa ☐ nie przyznawanie się do winy ☐ przyznanie się do winy
☐ stałość ☐ zmiana na etapie: _____

III. DANE DOTYCZĄCE ŚWIADKÓW

Świadek 1.

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Uprzednia karalność za składanie fałszywych zeznań:

- ☐ niekarany
☐ karany
☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____
☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: ____ - ____ - ____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: ____ - ____ - ____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu sądowym: ____ - ____ - ____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu sądowym: ____ - ____ - ____

Zmiany treści zeznań: ☐ TAK – na etapie _____ ☐ NIE

Stosunek do oskarżonych:

- ☐ obcy ☐ członek rodziny: ojciec/matka/brat/siostra/mąż/żona/dalsza rodzina
☐ pokrzywdzony ☐ oskarżyciel posiłkowy

Udział w zdarzeniu:

- ☐ świadek bezpośredni ☐ świadek pośredni ☐ świadek poboczny

Zeznania: ☐ zgodne z rozstrzygnięciem ☐ niezgodne z rozstrzygnięciem ☐ nieokreślone

Inne informacje (opis zachowań utrwalony w protokole przesłuchania): ☐ BRAK

Świadek 2.

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Uprzednia karalność za składanie fałszywych zeznań:

- ☐ niekarany
☐ karany
☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____
☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: ____ - ____ - ____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: ____ - ____ - ____
____ - ____ - ____
Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu sądowym: ____ - ____ - ____
Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu sądowym: ____ - ____ - ____
____ - ____ - ____
____ - ____ - ____

Zmiany treści zeznań: ☐ TAK – na etapie _____ ☐ NIE

Stosunek do oskarżonych:

- ☐ obcy ☐ członek rodziny: ojciec/matka/brat/siostra/mąż/żona/dalsza rodzina
☐ pokrzywdzony ☐ oskarżyciel posiłkowy

Udział w zdarzeniu:

- ☐ świadek bezpośredni ☐ świadek pośredni ☐ świadek poboczny

Zeznania: ☐ zgodne z rozstrzygnięciem ☐ niezgodne z rozstrzygnięciem ☐ nieokreślone

Inne informacje (opis zachowań utrwalony w protokole przesłuchania): ☐ BRAK

Świadek 3.

Płeć: K / M Wiek: ____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Upřednia karalność za składanie fałszywych zeznań:

- ☐ niekarany
☐ karany
☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____
☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: ____ - ____ - ____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: ____ - ____ - ____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu sądowym: ____ - ____ - ____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu sądowym: ____ - ____ - ____

Zmiany treści zeznań: ☐ TAK – na etapie _____ ☐ NIE

Stosunek do oskarżonych:

- ☐ obcy ☐ członek rodziny: ojciec/matka/brat/siostra/mąż/żona/dalsza rodzina
☐ pokrzywdzony ☐ oskarżyciel posiłkowy

Udział w zdarzeniu:

- ☐ świadek bezpośredni ☐ świadek pośredni ☐ świadek poboczny

Zeznania: ☐ zgodne z rozstrzygnięciem ☐ niezgodne z rozstrzygnięciem ☐ nieokreślone

Inne informacje (opis zachowań utrwalony w protokole przesłuchania): ☐ BRAK

Świadek 4.

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Upřednia karalność za składanie fałszywych zeznań:

☐ niekarany

☐ karany

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: _____ - _____ - _____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: _____ - _____ - _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu sądowym: _____ - _____ - _____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu sądowym: _____ - _____ - _____

Zmiany treści zeznań: ☐ TAK – na etapie _____ ☐ NIE

Stosunek do oskarżonych:

☐ obcy

☐ członek rodziny: ojciec/matka/brat/siostra/mąż/żona/dalsza rodzina

☐ pokrzywdzony

☐ oskarżyciel posiłkowy

Udział w zdarzeniu:

☐ świadek bezpośredni

☐ świadek pośredni

☐ świadek poboczny

Zeznania: ☐ zgodne z rozstrzygnięciem ☐ niezgodne z rozstrzygnięciem ☐ nieokreślone

Inne informacje (opis zachowań utrwalony w protokole przesłuchania): ☐ BRAK

Świadek 5.

Płeć: K / M Wiek: _____ lat

Stan cywilny: ☐ kawaler ☐ żonaty ☐ rozwiedziony ☐ wdowiec ☐ konkubinat ☐ nieustalony

Miejsce zamieszkania: ☐ wieś ☐ miasto

Upřednia karalność za składanie fałszywych zeznań:

☐ niekarany

☐ karany

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

☐ grzywna ☐ ograniczenie ☐ pozbawienie wolności _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: _____ - _____ - _____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu przygotowawczym: _____ - _____ - _____

Data złożenia pierwszych zeznań w postępowaniu sądowym: _____ - _____ - _____

Data złożenia powtórnych zeznań w postępowaniu sądowym:

____ - ____ - ____
____ - ____ - ____
____ - ____ - ____

Zmiany treści zeznań: ☐ TAK – na etapie _____ ☐ NIE

Stosunek do oskarżonych:

- ☐ obcy ☐ członek rodziny: ojciec/matka/brat/siostra/mąż/żona/dalsza rodzina
☐ pokrzywdzony ☐ oskarżyciel posiłkowy

Udział w zdarzeniu:

- ☐ świadek bezpośredni ☐ świadek pośredni ☐ świadek poboczny

Zeznania: ☐ zgodne z rozstrzygnięciem ☐ niezgodne z rozstrzygnięciem ☐ nieokreślone

Inne informacje (opis zachowań utrwalony w protokole przesłuchania): ☐ BRAK

IV. DANE DOTYCZĄCE MATERIAŁU DOWODOWEGO

1. Dowody rzeczowe: ☐ BRAK

2. Fotografie: ☐ BRAK

3. Zaświadczenia lekarskie: ☐ BRAK

Opis obrażeń:

4. Opinia biegłego

- ☐ psychologa ☐ psychiatry ☐ psychologiczno - psychiatryczna ☐ BRAK

Opinia dotyczy zdolności świadka: ☐ NIE ☐ TAK – świadek nr _____

Wnioski opinii:

5. Inne dowody:

V. DANE Z UZASADNIENIA – PODSTAWA USTALENIA ISTOTNYCH OKOLICZNOŚCI (SKAZANIA)

A) Wyjaśnienia oskarżonego:

Oskarżony 1: ☐ TAK ☐ NIE ☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Oskarżony 2: ☐ TAK ☐ NIE ☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Oskarżony 3: ☐ TAK ☐ NIE ☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Oskarżony 4: ☐ TAK ☐ NIE ☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

B) Zeznania świadków:

Świadek 1. ☐ TAK ☐ NIE ☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Świadek 2. ☐ TAK ☐ NIE ☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Świadek 3.

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Świadek 4.

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Świadek 5.

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Świadek 6.

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

C) Inne dowody:

Dowody rzeczowe

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Fotografie

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Zaświadczenia lekarskie

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Opinia biegłego

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

Inne

☐ TAK

☐ NIE

☐ BRAK DANYCH

Dlaczego:

VI. INFORMACJE DODATKOWE

Płeć			Wiek		Karalność za fałszywe zeznania		Zmiana		Liczba zeznań		
K	X	M	62	lat	Tak	Nie X	Tak	Nie X	2		
Stan cywilny			Mieszka		Data zdarzenia	Daty składania zeznań					
						Etap: przygotowawcze			Etap: Sądowe		
panna			Miasto X	Wieś	2008-03-14	2008-03-15	2008-03-18	<div>_____</div> <div>_____</div> <div>_____</div>			
Pokrzywdzony			Świadek:			Zeznanie a rozstrzygnięcie		UWAGI DODATKOWE			
Tak	Nie X		bezpośredni	pośredni	pooboczny	częściowo zgodne	częściowo niezgodne	Konfr. -----	Opinia -----	Inne -----	Słów 832

TREŚĆ ZEZNAŃ

15.03.2008 - przygotowawcze

Jestem sąsiadką Czesława P. on mieszka na parterze budynku pod nr 2. W dniu wczorajszym około godziny 19:00 byłam cały czas w domu. Po godzinie 19:00 dnia wczorajszego nikogo u mnie nie było, nikt o tej porze nie pukał do mojego mieszkania. Ja byłam u sąsiada Czesława P. po godzinie 19:00. On czekał na policję, bo mówił, że ktoś mu wyłamał drzwi. Ja kiedy byłam wcześniej w domu nie słyszałam nic co wskazywałoby na to, że ktoś wyważał jego drzwi. Nie słyszałam, żeby ktoś do niego pukał. Ja wychodziłam z domu tylko pomiędzy godziną 13:20 a 13:30. Poza tym byłam w domu. Jak przechodziłam korytarzem nie zwróciłam uwagi czy drzwi sąsiada były uszkodzone. To wszystko co mam do zeznania w tej sprawie.

18.03.2008 - przygotowawcze

Mieszkam wraz z konkubentem Markiem S. w D. przy ul. N. Zajmuję lokal po lewej stronie od głównego wejścia do budynku. Naprzeciwko znajduje się mieszkanie mojego sąsiada Czesława P., jest to mieszkanie nr 2. W ubiegły 2007 roku, z tego co pamiętam było to jesienią, poprosiłam P. aby udostępnił mi podłączenie ze swojego mieszkania przez przedłużacz, celem Podboru dla mnie prądu, gdyż ja miałam wyłączony przez elektrownię z uwagi na niepłacenie rachunków. Wymieniony zgodził się na to pod warunkiem, że ja będę opłacała wszystkie jego rachunki za elektryczność. Tak naprawdę, to ja jemu sama podsunęłam tą myśl i on nie miał nic przeciwko temu. Nam trudno było rozdzielić koszty poboru energii, więc ja zgodziłam się na taki układ. Zdecydowałam się na podłączenie z mojego mieszkania przedłużacza elektrycznego do mieszkania P. S. nie miał z tym nic wspólnego, bo on zamieszkiwał u mnie dopiero w styczniu tego roku. Na początku kabel od przedłużacza położony był na progu drzwi i przechodził przez korytarz do mieszkania sąsiada. Ja dzięki temu miałam prąd. Gdy P. był trzeźwy, to wszystko było w porządku, gdy popił alkohol, to zdarzało się że wrywał ten kabel. Prąd brałam z jego mieszkania z przerwami. Ja faktycznie płaciłam od jesieni za prąd, dopiero teraz w lutym nie chciałam tego zrobić, bo uważałam, że rachunek jest za duży, wynosił 130 zł. Ja mam butlę gazową i gotuję na gazie, dlatego nie mogłam pobrać tyle prądu. W między czasie zimą zamontowano u mnie dodatkowe drzwi, te z jasnego drewna, one już były na święta Bożego Narodzenia 2007. Wtedy S. gdy montował próg, to włożył ten przedłużacz pod deskę i nie można było tego kabla swobodnie wyjąć, on leżał przy drzwiach od strony mieszkania. Jeden koniec był z wtyczką, a drugi z potrójnym rozdzielnikiem. W moim

nr	DDZ/SR/10008/K/62/KW/A				
SVA	RM	SCAN	MM		

mieszkań zameldowany jest także 30 letni syn Piotr. Nie wiem gdzie on teraz jest, poszedł chyba do kolegów, on jest dorosły. Przez jakiś czas przebywał także u nas znany mi Artur S. On trochę u nas spał, głównie zimą. Wprowadził się, gdy zaczęło być zimno to jest od jesieni. On nie ma u nas ubrań. Potwierdzam, że w ubiegłym roku Artur był u Czesława P. i chciał aby ten włączył ten opisywany przedłużacz, abyśmy mieli prąd. Było tak, że gdy sąsiad wyłączał u siebie kabel, to S. pytał się mnie czy może iść pogadać z Czesławem, aby ten powrotem włączył przedłużacz. Ja się na to godziłam, jednakże w ogóle tam do sąsiada nie szłam, bo bałam się Cześka, gdy był wypity. Słyszałam, że Artur kłócił się w tego typu sytuacjach z sąsiadem, ale nie widziałam co się tam działo w mieszkaniu nr 2. S. nie chwalił mi się, że bił P. Sąsiad nigdy nie skarżył mi się na złe traktowanie przez A. Nie wiem z kim S. teraz się koleguje, nie widziałam go w towarzystwie mężczyzny w ciemnych włosach. Takie ciemne włosy ma mój syn Piotrek, nie ma zarostu, ma ogolone na krótko włosy. P. zna mojego syna. Znam Jerzego Ch., on kiedyś przychodził do Czesława, słyszałam, że teraz się pokłócili. Nie słyszałam, aby S. zabierał cokolwiek mojemu sąsiadowi. P. jak popije to często twierdzi, że giną pieniądze lub inne rzeczy. Potem te pieniądze po trzeźwemu odnajduje i dobrowolnie zgodziłam się , aby obciąć ten przedłużacz celem zabezpieczenia go. To jest ten przewód, którym brałam prąd od sąsiada. Pracownik elektrowni widział go i twierdził żebym tak nie robiła, potem machnął na to ręką. Ostatni raz Artura widziałam wczoraj rano, był u mnie w domu. Przyszedł do mnie i pytał się czy może coś zjeść. Wyszedł ode mnie po upływie około 45 minut, było to około 12. On nie powiedział gdzie idzie, od tamtego czasu nie widziałam się z nim, nie wiem gdzie może przebywać, nie wiem też gdzie ma stałe miejsce zamieszkania. On ma rentę i niekiedy dawał mi pieniądze, abym mu coś ugotowała do zjedzenia i ja się na to godziłam. Było mi go szkoda, jest sierotą. Nigdy nie było takiej sytuacji, aby P. prosił o zapłacenie jego rachunków za prąd. Przedostatni rachunek za prąd zapłaciłam ja, 85 zł. Płaciłam także mniejsze kwoty. Nigdy nie byłam świadkiem, aby Artur bił sąsiada. P. gdzieś teraz pracuje w prywatnej firmie i nie ma go w domu. To wszystko co mam do zeznania w tej sprawie.

nr	DDZ/SR/10008/K/62/KW/A				
SVA	RM	SCAN	MM		

Płeć			Wiek		Wykształcenie	Staż (lat)	Liczba słów	Czas nagrania h:min:sek
K	X	M	59	lat	średnie	14	3 247	00:38:39

TREŚĆ ZEZNAŃ

Na czym polega paralotniarstwo, ta forma aktywności?

Aktywnie? Aktywnie uważam, że jest każdy musi inaczej, bo tu jest i jeżeli chodzi o ruch na świeżym powietrzu, kondycja, umysł też musi pracować i to bardzo, psyche się wyłącza przy lataniu, przy innych sprawach mieszkaniowych, zawodowych, kredytowych, całkowicie się wyłącza psychikę, to jest tylko, żeby wystartować, polatać, wylądować i żeby mieć pupę w całości, uważam, że jest to bardzo aktywna dyscyplina.

A na czym polega?

No na czym polega?... To jest takie pytanie... no na lataniu... oczywiście. Żeby jak najdłużej utrzymać się w powietrzu, żeby zdobyć jakąś pewną wysokość, najlepiej przelecieć jakiś odcinek kilometrowy, nie jedno, ale wielokilometrowy, tylko żeby to wykonać trzeba mieć doświadczenia, wiedzy bardzo dużej, o chmurach, o kierunkach wiatru... Uważam, że... na tym to polega, bo w sumie nie na tym, żeby sobie kręgosłup połamać, czy nogi, czy wylądować na drzewie czy na zawietrznej. Ja już mam połamany kręgosłup w trzech miejscach, kolano pocięte, kostkę skręconą, no już miałam tych wypadków trochę za sobą. U nas to się już przyjęło, ale ja jestem jednym z załazków, 14 - 15 lat temu to się zaczęło. I sprzęt mamy inny, tak jak samochody, nowszy, szybszy, pozwalający na więcej w powietrzu.... Tak to wygląda.

Jak przebiega lot na paralotni?

No... jak przebiega lot? Przede wszystkim trzeba określić warunki w danym dniu. Czyli, kierunek wiatru, prędkość tego wiatru, albo po liściach po drzewie... pilot jest w stanie określić czy w taki dzień są dobre warunki czy nie. I jak każdy pilot ponosi winę za start, lot i pełną odpowiedzialność, we wszystkim i zawsze, przeważnie jest wina pilota. To on może podjąć decyzję, że nie startować, podjąć decyzję o zejściu z górki. No przygotowanie do startu to przygotowanie sprzętu, rozłożenie skrzydła, podpiecie się prawidłowe, kask, karabinki, no lepiej dwa razy sprawdzić, oczywiście start w odpowiednim momencie, z podmuchem wiatru, czy ewentualnie poczekać żeby nie było bocznych odchyłek. Dobry pilot to 2, 3 kroki i już jest w powietrzu. Później się łapie kominy, albo jest żagiel to się lata od jednego do drugiego końca górki założymy i... jakby kończy, już się kończy noszenie, jak się wszystkie drzewa od końca do końca... a ja się cieszę, jak się dostanę na szczyt, mam ten półap taki osiągnięty, co uważam, że się już dzisiaj nie da rady, policz w prawo w lewo, uważam, że mogę lądować... podchodzi się do lądowania, przed tym trzeba podjąć decyzję czy ląduje w danym miejscu głównym, czy trochę się oddaliłam, z wiatrem, czy pod wiatr, są kominy, drzewa, trzeba trochę zwrócić uwagę na pewne otoczenie, żeby po prostu sprawdzić się przy samym podejściu pod wiatr, linie wysokiego napięcia, jakieś tam inne rzeczy, no i ląduje się, składa sprzęt i albo się idzie drugi raz, wjeżdża wyciągiem na górkę, albo gdzieś się dalej poje działo stop się łapie, albo dzwoni do znajomych oni jadą, się reguluje paliwo, albo zbiorówkę się robi, jak kilka przelotów w danym kierunku i tak to wygląda. Przygotowanie do lotu, lot, lądowanie, złożenie sprzętu.

Jak wyglądają przygotowania do startu?

nr	PG/TYC/20110402/K/59/Ś/E			
SVA	RM	SCAN	MM	

No... pilot doświadczony to rozłoży skrzydło... nie myśli... może lekko postawić skrzydło, no raz na jakiś czas dobrze jest sprawdzić olinowanie, oplot się czasem zerwie, czy tam zahaczy się o coś, ale... tam się to nawet jak się linki wymienia i przełoży i czuje się, że jest coś nie tak... to tak jak by po kursie człowiek robił prawo jazdy i z początku przeważnie się myśli o tym, dojeżdżając do skrzyżowania czy to jest dwójka, czy to jest trójka, a później już człowiek to robi machinalnie, zmienia, widzi, że piłuje na trójce, wszystko zmienia... po prostu po iluś latach, po roku się nie ma prawa wydarzyć taki błąd i to samo jest z lataniem... manualnie, machinalnie przygotowanie sprzętu, to się widzi, że się postawiło skrzydło, że coś się przekręciło. Jak się jest niepewnym to lepiej sprawdzić, nie startować, bo tam się zdarzają pętelki, wyniesienie w prawo, czy w bardziej w prawo skręci yyy... to przede wszystkim dobrze się zapiąć, od czasu do czasu zrobić przegląd 3 - 2 - 1 i czasem na drzewach się mogły rozciągnąć linki, oprócz przeglądu przez uprawnione osoby, taki wstępny pomiar linek, po przekątnej, czy lewa się zgadza z prawą, no przede wszystkim pilnować tego podpięcia, bo na początku to się zdarza dużo błędów... że już skrzydło rozłożone, zapiął pas krokowy, bocznych nie zapiął, albo wiatr nie wieje, zdjął kask, gorąco, czegoś tam nie dopiął, okulary ściągnął... w powietrzu żeby się podpinąć i sterować nie ma takiej możliwości. Tak, że przede wszystkim warunki ocenić, sprzęt sprawdzić, ten paciorek kask, podpięcie, karabinki, Speera, żeby sobie mógł dodać prędkości, no spadochron zapasowy... nie wszystko od razu się kupi. Ten spadochron co ratuje no i w ostateczności... nic więcej no... no myśleć trzeba... jak się źle pomyśli, parę sekund później, no sekunda później, jak samochód... skrzydło się załamało, reakcji nie było, skrzydło idzie w obrót i ja tak właśnie na pucharze załatwiłam sobie kręgosłup.

Jakie myśli, uczucia, emocje występują przed startem?

No przed startem to można to porównać do skoków narciarskich Małysza, bo oni też nie rozmawiają za dużo przed startem, prawie nikt się nie odzywa, odprężenie, siadają na tej półce, my stajemy przed startem i wybiera u nich trener moment do startu, a tutaj pilot sam. Jest ten podmuch, jest ten moment i chce wyjść, chce się zabrać i co jest podobnie... do skoków narciarskich, czyli jest trema, adrenalina przed startem, skupienie, yymmm.... Wybranie tego momentu wymaga tego skupienia yyy.... I po prostu... to chyba było wszystko. Uważam, że jest to jeden bardzo ważny i start i lądowanie no... może mniej chyba jakiś teren ciekawy, ale moment startu jest bardzo ważny bo można wyjść w złym momencie i zaraz po starcie też można dostać klapę, z bocznego podmuchu czy jakiegoś rotoru, czasami nawet nie ma... się siedzi i się rozmawia o głupotach... o jakiś tam sprawach, paralotniowych wyczynach kogoś. I trzeba się rozluźnić „A pamiętasz jak wisiał na drzewie”... „A pamiętasz jak głupi...” dobrze, że wyszli z tego, to można powspominać, ale jak przychodzi już skrzydło rozłożone, to przychodzi już, no taki moment yyy... skupienia się, wybrania tych paru sekund właściwych do startu, bo tam się stało podpiętym trzy godziny, ale tu jest moment, inni czekają, to tak to wygląda jeśli chodzi o przeżycia takie.

Jakim sprzętem musi dysponować paralotniarz?

No.. pełne wyposażenie troszkę kosztuje... skrzydło nadające się do lotu, że tak powiem... czyli po przeglądzie, które spełnia warunki, a skrzydła są dopasowane do umiejętności pilota, czyli są skrzydła dla tych co zaraz po kursie 1-2, dwójki, wyczynowe, competition i tak dalej, tak że

nr	PG/TYC/20110402/K/59/Ś/E			
SVA	RM	SCAN	MM	

powinno się dobrać to skrzydło do swoich umiejętności i to by było skrzydło> Następnie jest uprząż, która powinna być wyposażona w protektor i to taki protektor żeby odbierze, nie takie tam gąbki z materaca taniego, powinien być kask zamknięty, bezpieczny, nie motocyklowy, specjalnie nadający się do uprawiania sportów paralotniowych bo tu waga gra rolę, bo jak upadnie, to żeby nic się nie stało. No jakieś gogle, czy okulary, czy jak ktoś ma uczulenie, czy wiatr, czy słoneczne, czy jakieś chromy.. .yyy... łatwiej jak się musi to się musi... ale jak by był wypadek lepiej mieć takie lepsze, przygotowane, plastikowe. No co jeszcze, spadochron zapasowy, który nie jednemu może uratować życie, najwyższej nogę, kostkę złamie, chyba że ma pecha, na linie wysokiego napięcia, zależy co mu się trafi po drodze... no.. powinien mieć wario ... to jest taki... on wskazuje wysokość, ciśnienie i... i... ma jak po prostu jeżeli unosimy się... to on na przykład daje powyżej metra wznoszenia się do góry daje sygnał taki bardzo taki wariatliwy, a jeżeli opadamy taki buczący, wtedy pilot wie, że wchodzi w strefę noszenia i założmy próbuje obadać ten komin, czy namierzyć. Jak komin jest wąski, to trzeba się wstrzelić, im wyżej jest łagodniej, bliżej ziemi jest węższy, jak lei jakiś y... Do tego jeszcze do przelotów szybowcowych gps specjalny, który wiadomo, gdzie nas prowadzi, gdzie jesteśmy, będziemy mogli trafić do domu, czy określić drugiemu pilotowi. Dobrze jest mieć radio, łączność na danym kanale, żeby zgłosić wypadek, że gdzieś wylądował. Co jeszcze... buty ... buty trzymające w kostce. Dobrze by było, żeby były specjalne do latania, takie buty pare euro oczywiście kosztuje, bo ma specjalną mikrogumę, mają gore -tex, nie mają haczyków jeżeli chodzi o sznurówki, tylko mają tak, żeby linkami nie zahaczyć Strój jakiś nieprzewiewny, kombinezon i to co potrzebne pakuje się do upręży, taki zapasowy plecak w upręży, jakieś dokumenty, telefon komórkowy, jakaś butelka picia, wafelki, czy coś, jak byłoby się głodnym. To jest właściwie wystarczające do ... do... jeszcze niektórzy mają taką sondę do wario, albo do gpsa która pokazuje prędkość lotu. Yyy... dobrze mieć jakąś wstążeczkę, albo jakiś kawałek szmatki takiej powiewnej, że jak jestem na, że tak powiem nieoficjalnym startowisku, to mogę zobaczyć prędkość, jak nie ma rękawa na startowisku czy lądowisku. Nie powinno się startować samemu, żeby na górze była byle jaka osoba towarzysząca, dziewczyna, żeby widziała co się dzieje, ktokolwiek, że coś mi się stało, że trzeba udzielić pomocy, że coś mi się stało, no i właściwie to by był cały sprzęt do latania. Oczywiście plecak... no sprzęt waży około 20 kilogramów. No i to wszystko...

Gdzie odbywają się loty?

Loty odbywają się gdzie się da... mówiąc tak po polsku. Ale... powinny się odbywać na miejscach wyznaczonych, czy zgłoszonych do miejsc startu, przygotowanych, to trzeba aeroklub wyszukuje takie miejsca, gdzie zezwolenia są i lądowania powinny się odbywać na miejscach wyznaczonych do lądowania. Nie mniej jednak te miejsca lądowania są czasami przypadkowe, tam gdzie musi usiąść tam siada. Tak jak już wspomniałam, musi uważać na zabudowę, linie wysokiego napięcia, które widać dopiero z dużym obniżeniem się... to trzeba zaplanować, ale powinny się odbywać na miejscach wyznaczonych do tego, znanych, ... bo tak jak mówię, niektórzy nie mają gdzie latać, tak sobie wypad zrobią i tak próbują coś robić... nie mniej jednak, tak jak zaznaczyłam, dobrze to robić przynajmniej w dwie osoby.

nr	PG/TYC/20110402/K/59/Ś/E			
SVA	RM	SCAN	MM	

Jak długo trwa przelot?

Jak długo przelot... ? Nie dłużej jak między 10 a 20, bo po prostu to już się termika kończy, jest wtedy największa, padnie ten pilot, po prostu straci, będzie musiał gdzieś tam wylądować. Liczę, że jest to latem, maj, czerwiec, kiedy jest do 22 słońce. To jest maksimum... rzadko się udaje taki czas przelotu, ale są czasem takie przeloty, że robią 200 kilometrów, zanim on tam podleci, wyżebra komin, znowu podleci, znowu tam gdzieś go zniesie, trochę to trwa... No może być tak, że wystartował o 11, wylądował o 20 i zgłosił taki naprawdę, rekordowy przelot.

A normalnie... normalnie... jak ma Pan wóz pod startowiskiem postawiony, to kawkę, kanapkę zje, porozmawia, podepnie się znowu, znowu polata, także o długości przelotu jak mówię... to jest doświadczony pilot, on się od tego za przeproszeniem cycuszka odrywa i on ma telefon w torbie i leci... tam w pogodę analizował i zaplanował ten lot. A większość na żaglu liczy drzewa, są tacy co 4 i pół godziny, 70 metrów nad stokiem od czubka góry do czubka, od końca do końca... i o 19 wylądował, to trochę nudne mi się wydaje. Wolalabym wylądować, porozmawiać, kielbaskę z grilla i znowu sobie wejść. Tym bardziej, że to jest ciągle ta sama górka. Ale są osoby wytrwałe, że...

Jakie myśli, uczucia, emocje występują w trakcie lotu?

No... emocje w czasie lotu są różne, to zależy od lotu, od dnia... i od miejsca w którym to się dzieje. No lot może naprawdę być bardzo przyjemny.. wysoki, nienerwowy, no przebiegający bardzo dużo czasu jest taki, taki, nawet się człowiek nawet i nie potrzebnie za bardzo rozluźni, bo taki aż przyjemny, bo są takie, można je na palcach policzyć, ale zdarzają się. Ale w czasie lotu zmieniamy otoczenie, różne miejsca, pod prąd, z wiatrem, do góry, na dół. Czasem człowiek umiera... ćwiczy oddechy japońskie żeby dotlenić mózg, żeby jakiś głupot nie porobić, przynajmniej ja... bo wpadam w jeden jakiś bąbel, potem jakiś wąski komin... później za chwilę coś jeszcze.... potem patrzę wypadłam i po prostu jest bardzo wesoło i człowiek jest bardzo szczęśliwy jak wytrzyma psychicznie i ma tą psychę, wytrzyma. Ale to widać po skrzydle, że jest nieciekawie, jak ktoś nawet z dołu patrzy, jak obserwuje. Natomiast jak się wylądowuje bezpiecznie, jak nic się nie stało, to też jest bardzo duża przyjemność. Tak że w czasie lotu, sytuacja się może zmienić co kilku minut, co nawet parę sekund, z tym, że jeżeli lata się nad tym samym stokiem to przeważnie te kominki są stałe i już nadlatując w to samo miejsce można się spodziewać, że tam wystąpi, bo tam jest wycinka drzew, że tam się odbijają jakieś bąble, że tam może być półklapy... ale już psyche jest gotowe, gorzej jak to jest niespodziewane i jedno po drugim.... Jedno po drugim człowiek nie wytrzymuje w ułamkach sekund podejmować właściwych decyzji i może dojść do tego, że zrobi jakiś błąd.

Te odczucia to są, można powiedzieć, różne dla różnych ...yyy... , że tak powiem ... jakiś osób które mają tą psychę bardziej wytrzymałą... są osoby, które w stresie potrafią prawie do końca działać ostrożnie, a są osoby, które pach, pach i on już sobie nie radzi. To wszystko zależy od warunków, od od ile kto lata, są też osoby, które są bardzo mało odpowiedzialne, on lubi jak sobie 5 razy zawisnie na drzewach i przyjdzie z głupim uśmiechem, że nic się nie stało, no różne są, to też taki sport trochę zwariowany i są osoby mniej odpowiedzialne.

nr	PG/TYC/20110402/K/59/Ś/E			
SVA	RM	SCAN	MM	

Jakie myśli, emocje, uczucia pojawiają się wylądowaniu?

No to jest wielkie zadowolenie, że skrzydło jest całe, że ja jestem cała. Po lądowaniu to już czy były przeboje, czy nie było to jest fajnie, bo człowiek polatał, gorzej jak się nie zabrałam, że zrobiłam taki przysłowiowy, szkolny dupozlocik, że wystartowałam i zleciałam, że znowu muszę dźwigać. Tak, że może być zadowolenie, czy człowiek ten weekend sobie mile spędził, chociaż bywa, że za mocno wieje, ale po lądowaniu to jest pełnia zadowolenia, odprężenia, wracam do pracy, rozładowany przez te dwa dni weekendu na cały tydzień wystarczy tą adrenaliną, tym wypoczynkiem, tym powietrzem, tlenem.

Jakie czynności się wykonuje po lądowaniu?

No po lądowaniu, jak to jest wyznaczone lądowisko, lub u gospodarza gdzieś na polu, trzeba starać się jak najmniej szkód wyrządzić otoczeniu, żeby nas traktowali nas wszędzie przyjaźnie. Jeżeli jest to miejsce przeznaczone, tak zwane lądowisko, to po wylądowaniu należy natychmiast należy zwinąć skrzydło na tak zwaną różyczkę i pójść na brzeg, żeby innym nie przeszkadzać w podejściu do lądowania. Czasami jest miejsce wyznaczone do składania, a jak nie jest to na brzegu lądowiska spina się kask, odpina się od uprzęży, z karabinków, taśmy, z paralotni... składa się skrzydło odpowiednio... i Pakuje się to w plecak razem z uprzężą i jak jest ciepło to się rozbiera kombinezon.

Czy w trakcie lotu dochodzi do jakiś interakcji z innymi osobami?

Tak... dochodzi. To znaczy... czasami bywa tak, że ktoś komuś drogę zaleci, że z powodu czyjejś winy może być wypadek drugiego paralotniarza, mnie się zdarzyło, że mi pilotka w skrzydło wpadła, obie mogłyśmy się zabić.

Czy w trakcie lotu prowadzone są jakieś rozmowy między pilotami?

To znaczy w trakcie lotu są przeprowadzone rozmowy, no jak jest ... przeważnie jeżeli chodzi o przelot to się podaje gdzie są kominy, plus w którym są kierunku, żeby grupa się dołączyła, razem w górę... właściwie nie rozmawia się o pierdołach, bo nie zajmuje się kanałów niepotrzebnie, albo się prosi o pomoc, albo się gdzieś wyleciało, że jest niewesoło, rzuca, ewentualnie ktoś zgłosi, że na zawietrznej ktoś przeleciał, na drugą stronę góry. No i tak o przelotach, to mają łączność między sobą, że ten tam bliżej, niżej, tu złapał porządny komin... no to ten stara się tam dostać... nawet tracąc trochę tej wysokości, złapie, znowu nadrobi i właściwie do tych celów, do pierdołek, pogaduszek się nie używa.

Jakie wrażenia wzrokowe docierają do pilota w trakcie lotu? Co widać?

Wzrokowe są... czuje się człowiek, czuje się człowiek na pewnych wysokościach jak w samolocie. Fajnie jak tak coraz wyżej, coraz wyżej, 700, 800, 1000 i już się robi taka mapka, domki takie małe, takie rzeki, mosty, w ogóle horyzont jaki jest dookoła, inne miejscowości jeżeli jest czyste powietrze. Widoki są naprawdę... to jest to ... co wynagradza ten stres, ale to wszystko musi być i przyjemność i zadowolenie i odprężenie, to wszystko.

Jakie dźwięki docierają do pilota?

Dźwięki?... przede wszystkim szum linek... oczywiście jak nieraz jest wiosna i orzeł ma młode w gnieździe to czasami bywa, że atakuje skrzydło, tak to szum linek, szum linek, nic więcej,

nr	PG/TYC/20110402/K/59/Ś/E			
SVA	RM	SCAN	MM	

samochodów już się nie słyszy... a nad morzem może szum morza, szum wiatru, szum linek, no chyba, że skrzydło przy wejściu do komina lekko zaszeleści.

Jakie wrażenia zapachowe docierają do pilota?

To zależy yyy... jeżeli jest się 100 metrów nad ziemią, 200 czasami smog jest też, taki pas smogu, też bywa, że się czuje yyy... zwykle wyżej już raczej nie, a 100 metrów to jak dom, wieżowiec, jak by ktoś grilla palił, no nie wiem, powyżej 100 metrów nie czuje. Chyba, że jest smog na 200 metrach, czy ileś, to się wleci i się czasami czuje takie inne powietrze, zanieczyszczone.

Czy w czasie lotu czuć jakieś smaki?

Smaki? Chyba że jestem głodna... szczerze mówiąc chyba nie... bo usta z biegiem czasu schną. Jeżeli się robi przelot, dłużej lata, to to skupienie mimo tego, że to nie są dzisiaj trudne warunki, nie zmieniają się za bardzo, to mimo wszystko człowiek musi być skupiony to też wysycha w czasie lotu, najwyższej chce się pić. Ale jako takich smaków nie ma, taki trochę trampek się robi z powodu suchości, tak mi się wydaje.

Jakie wrażenia dotykowe, czuciowe?

Noooo.... W tej pozycji jednak się siedzi, ręce są zaciśnięte na sterówkach, czasem trzeba palcami poruszać, szczególnie jak jest chłodno, jak ręce zmarzną, bywa, że przy długich lotach krew nie krąży tak dobrze, ale my już wiemy, że podchodząc do lądowania będziemy trochę sztywni, ważne żeby dłonie pracowały, pomachać, poruszać, na pośladkach, na udach ta krew nie krąży tak i nie ma możliwości wysiąść, pochodzić, tak, że przed lądowaniem nogi będą sztywnawe.

Jak to się stało, że Pani zaczęła latać?

Uuuuu... to jest wyższa szkoła jazdy. To się stało nie z marzeń, zamiłowań, bo zaczęłam się uczyć jak miałam 45 lat i teraz z tej baby biurowej i trzeba zrobić paralotni arkę. Noooo... lęk wysokości przezwyciężyłam, no jeszcze trochę mam, ale nie mam lęku przestrzeni. Stało się tak, że bardzo szybko zostałam babcią i w tym samym roku kiedy zostałam babcią, mój mąż idzie latać z moją córką, a ja zostanę w domu i tak zwane lepsze pierogi i jak mówię tak... mówię tak... to samą siebie musiałam pokonać, jak już na prawdę nie będę się nadawała, to będzie latać córka... a jak nie to ja chce pożyć, a ona niech z wózkiem jeździ. Powiedziałam, jej, że jej dziecko przypilnuje w tygodniu... ale w niedzielę na górkę i ... jak mnie podniosło pierwszy raz, w spokojnych warunkach, to wrzasnęłam, stres i właaaaa i koniec, drugi raz wylądowałam, kolana mi się trzęsły, a wysokość może była z dwadzieścia metrów nad ziemią, nie mogłam głajta złożyć, ręce mi się trzęsły, powiedziałam sobie, przecież nic się nie stało i poszłam pod górę. I pomyślałam, że jak tego nie zrobię teraz drugi raz, to już nie będę latać, przytknęło mnie tutaj, i mówię nie... to idzie zrobić... mówię ... dziecko - mama, babcia się uczy latać, no i zaczęłam latać. No i niestety sporo mnie to kosztowało, dużo urazów miałam, ja się już nie przewracałam, cały tydzień leczyłam zakwasy, siniaki, z karabinków, z różnych, nie wiem kiedy się tak uderzyłam, bo się na tym skupiałam gdzie lądować. Tych blizn jest trochę i siniaków.

nr	PG/TYC/20110402/KI/59/Ś/E			
SVA	RM	SCAN	MM	

	1	2	3	4	5	6
WEK4S22S880927	SVA:KLO/SR/60710/K/23/AS	SCAN: KAT/SO/7706/M/33/SG	RM: KLO/SR/97110/K/51/AZ	MASAM: WRO/SR/23108/M/52/MM	SCAN: DDZ/SR/5909/K/49/LR	SVA: GLW/SO/7909/K/19/AS
WEK4S23S880110	SVA:KLO/SR/60710/K/23/AS	MASAM: KAT/SO/7706/M/33/SG	RM: KLO/SR/97110/K/51/AZ	SVA: WRO/SR/23108/M/20/AC	SCAN: DDZ/SR/5909/K/49/LR	RM: GLW/SO/7909/K/19/AS
WEK5S24I860731	RM:KLO/SR/60710/K/23/AS	MASAM: KAT/SO/7706/M/33/SG	SCAN: KLO/SR/97110/K/51/AZ	SVA: WRO/SR/23108/M/20/AC	MASAM: DDZ/SR/5909/K/49/LR	RM: GLW/SO/7909/K/19/AS
TEK4S22S880713	RM:KLO/SR/60710/K/23/AS	SVA: KLO/SR/97110/M/52/GM	SCAN: KLO/SR/97110/K/51/AZ	RM: WRO/SR/23108/M/20/AC	MASAM: DDZ/SR/5909/K/49/LR	SCAN: GLW/SO/7909/K/19/AS
WEK4S23S881022	SCAN: KLO/SR/60710/K/23/AS	SVA: KLO/SR/97110/M/52/GM	MASAM: KLO/SR/97110/K/51/AZ	RM: WRO/SR/23108/M/20/AC	SVA: NSA/SR/15405/M/22/RK	SCAN: GLW/SO/7909/K/19/AS
WEK5N24S870714	SCAN: KLO/SR/60710/K/23/AS	RM: KLO/SR/97110/M/52/GM	MASAM: KLO/SR/97110/K/51/AZ	SCAN: WRO/SR/23108/M/20/AC	SVA: NSA/SR/15405/M/22/RK	MASAM: GLW/SO/7909/K/19/AS
WEK5S23I871107	MASAM: KLO/SR/60710/K/23/AS	RM: KLO/SR/97110/M/52/GM	SVA: WRO/SR/23108/K/47/ED	SCAN: WRO/SR/23108/M/20/AC	RM: NSA/SR/15405/M/22/RK	MASAM: GLW/SO/7909/K/19/AS
WEM4S26S841027	MASAM: KLO/SR/60710/K/23/AS	SCAN: KLO/SR/97110/M/52/GM	SVA: WRO/SR/23108/K/47/ED	MASAM: WRO/SR/23108/M/20/AC	RM: NSA/SR/15405/M/22/RK	SVA: DDZ/SR/5909/M/48/SC
WEM5S23I870703	SVA:KAT/SO/7706/K/23/MN	SCAN: KLO/SR/97110/M/52/GM	RM: WRO/SR/23108/K/47/ED	MASAM: WRO/SR/23108/M/20/AC	SCAN: NSA/SR/15405/M/22/RK	SVA: DDZ/SR/5909/M/48/SC
WEM4S23S880109	SVA:KAT/SO/7706/K/23/MN	MASAM: KLO/SR/97110/M/52/GM	RM: WRO/SR/23108/K/47/ED	SVA: DDZ/SR/5909/K/25/MO	SCAN: NSA/SR/15405/M/22/RK	RM: DDZ/SR/5909/M/48/SC
WEK5S23I870920	RM:KAT/SO/7706/K/23/MN	MASAM: KLO/SR/97110/M/52/GM	SCAN: WRO/SR/23108/K/47/ED	SVA: DDZ/SR/5909/K/25/MO	MASAM: NSA/SR/15405/M/22/RK	RM: DDZ/SR/5909/M/48/SC
WEK5S24S870429	RM:KAT/SO/7706/K/23/MN	SVA: KLO/SR/97110/K/43/BS	SCAN: WRO/SR/23108/K/47/ED	RM: DDZ/SR/5909/K/25/MO	MASAM: NSA/SR/15405/M/22/RK	SCAN: DDZ/SR/5909/M/48/SC
TEK5S24S870626	SCAN:KAT/SO/7706/K/23/MN	SVA: KLO/SR/97110/K/43/BS	MASAM: WRO/SR/23108/K/47/ED	RM: DDZ/SR/5909/K/25/MO	SVA: GLW/SO/7909/M/18/DD	SCAN: DDZ/SR/5909/M/48/SC
WEK4S23S880716	SCAN:KAT/SO/7706/K/23/MN	RM: KLO/SR/97110/K/43/BS	MASAM: WRO/SR/23108/K/47/ED	SCAN: DDZ/SR/5909/K/25/MO	SVA: GLW/SO/7909/M/18/DD	MASAM: DDZ/SR/5909/M/48/SC
TEK5S24S871126	MASAM: KAT/SO/7706/K/23/MN	RM: KLO/SR/97110/K/43/BS	SVA: WRO/SR/23108/M/52/MM	SCAN: DDZ/SR/5909/K/25/MO	RM: GLW/SO/7909/M/18/DD	MASAM: DDZ/SR/5909/M/48/SC
TEM5N24I870212	MASAM: KAT/SO/7706/K/23/MN	SCAN: KLO/SR/97110/K/43/BS	SVA: WRO/SR/23108/M/52/MM	MASAM: DDZ/SR/5909/K/25/MO	RM: GLW/SO/7909/M/18/DD	SVA: GLW/SO/7909/M/17/AS
TEK5S24S870226	SVA:KAT/SO/7706/M/33/SG	SCAN: KLO/SR/97110/K/43/BS	RM: WRO/SR/23108/M/52/MM	MASAM: DDZ/SR/5909/K/25/MO	SCAN: GLW/SO/7909/M/18/DD	SVA: GLW/SO/7909/M/17/AS
TEK4S23S880427	SVA:KAT/SO/7706/M/33/SG	MASAM: KLO/SR/97110/K/43/BS	RM: WRO/SR/23108/M/52/MM	SVA: DDZ/SR/5909/K/49/LR	SCAN: GLW/SO/7909/M/18/DD	RM: GLW/SO/7909/M/17/AS
TEK5N24S860810	RM:KAT/SO/7706/M/33/SG	MASAM: KLO/SR/97110/K/43/BS	SCAN:WRO/SR/23108/M/52/MM	SVA: DDZ/SR/5909/K/49/LR	MASAM: GLW/SO/7909/M/18/DD	RM: GLW/SO/7909/M/17/AS
TEM4S22S880725	RM:KAT/SO/7706/M/33/SG	SVA: KLO/SR/97110/K/51/AZ	SCAN: WRO/SR/23108/M/52/MM	RM: DDZ/SR/5909/K/49/LR	MASAM: GLW/SO/7909/M/18/DD	MASAM:GLW/SO/7909/M/17/AS
TEK5N24S861124	SCAN:KAT/SO/7706/M/33/SG	SVA: KLO/SR/97110/K/51/AZ	MASAM: WRO/SR/23108/M/52/MM	RM: DDZ/SR/5909/K/49/LR	SVA:GLW/SO/7909/K/19/AS	MASAM:GLW/SO/7909/M/17/AS

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr ____/____/____/____/____/____/____/____/____/____										Zeznanie nr					____/____/____/____/____								
Płeć			Wiek			Rok studiów			Specjalizacja			Ocena numer			Ocena metodą								
K		M			lat				sądowa			inna		----	SVA ____/ RM ____/ SCAN ____/ MASAM ____								
Ocena rozpoczęta					Ocena zakończona					Okres analizy			Stanowczość wniosków										
godzina					____:____					godzina			____:____			____h ____min			1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10				

STATEMENT VALIDITY ASSESSMENT							OCENA	
Lp	Kryterium	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6						
1	Logiczna struktura	1	zeznanie jest wewnętrznie sprzeczne, logicznie niespójne			6	zeznanie ma sens, jest wew. spójne i logiczne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Niestrukturalizowany sposób prezentacji	1	relacja jest uporządkowana, strukturalizowana			6	informacje są rozproszone w zeznaniu, rozrzucone	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Duża liczba szczegółów	1	w relacji jest niewiele albo wcale nie ma szczegółów			6	zeznanie zawiera dokładne, liczne, szczegółowe opisy	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Osadzenie w kontekście	1	zeznanie nie jest powiązane z innymi zdarzeniami, życiem, rytmem			6	jest osadzone w kontekście, powiązane z życiem, rytmem	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Opisy interakcji	1	brak informacji o interakcjach, krótkie łańcuchy A - R			6	liczne 3 elem. lub długie łańcuchy interakcji: A - R - A - R...	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Odtwarzanie wypowiedzi	1	świadek nie cytuje, nie podaje wypowiedzi			6	świadek cytuje słowa, rozmowy, w oryginalnej formie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Nieoczekiwane komplikacje	1	brak w relacji nieoczekiwanych, niespodziewanych zdarzeń			6	świadek opisuje nieprzewidziane, nieoczekiwane zdarzenia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Niezwykłe szczegóły	1	brak w zeznaniu niezwykłych szczegółów dot. osób, miejsc, zdarzeń			6	liczne, wiele niezwykłych szczegółów - osób, miejsc, etc	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Niepotrzebne szczegóły	1	w zeznaniu brak dodatkowych, towarzyszących informacji			6	w zeznaniu są opisy zdarzeń towarzyszących, pobocznych	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Szczegóły dokładnie opisane i błędnie rozumiane	1	świadek nie podaje szczegółów, opisów, których sam nie rozumie			6	świadek opisuje detale wykraczające poza jego rozumienie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	Powiązanie skojarzenia z innymi zdarzeniami	1	brak opisów analogicznych doświadczeń innych osób, innych ofiar			6	wskazuje, opisuje analogiczne zdarzenia dot. innych ofiar	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
12	Opisy stanu umysłu świadka	1	w ogóle nie opisuje swoich myśli, uczuć, emocji w czasie zdarzenia			6	opisuje dokładnie emocje, myśli, uczucia w czasie zdarzeń	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
13	Przypisywanie sprawcy stanu umysłu	1	wcale nie opisuje domniemyanych myśli, uczuć, emocji sprawcy			6	opisuje domniemane myśli, uczucia, emocje sprawcy	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
14	Spontaniczne poprawki	1	nie poprawia, nie zmienia spontanicznie, tylko gdy uwagi, pytania			6	spontanicznie dodaje, zmienia, poprawia zeznania	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
15	Przyznawanie się do niepamięci	1	wszystko doskonale pamięta, nie ma żadnych wątpliwości			6	przyznaje się, że czegoś nie pamięta, nie jest pewien	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
16	Wysuwanie wątpliwości co do własnego zeznania	1	nie przejmuje się tym, czy ktoś mu uwierzy, przyjmie opis			6	jest zaniepokojony, czy ktoś mu uwierzy, zaufa zeznaniom	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
17	Obniżanie własnej wartości	1	unika autokrytycznych wypowiedzi, ukrywa niekorzystne informacje			6	przycacza niekorzystne szczegóły, samooskarża, obwinia się	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
18	Wybaczanie przestępcy	1	obwinia, obciąża, oskarża sprawcę, stawia mu rozmaite zarzuty			6	okazuje przychyłność sprawcy, usprawiedliwia, nie obwinia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
19	Szczegóły charakterystyczne dla przestępstwa	1	zeznanie opisuje zdarzenia sprzeczne z ich typowym przebiegiem			6	relacja jest zgodna z wyobrażeniem o opisanych doświadczeniach	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
Lista kontrolna								
1	Niestosowność języka i wiedzy	1	wiedza lub język świadka są nie stosowne, niezgodne z jego cechami			6	język opisu, poziom wiedzy są zgodne z cechami świadka	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Niestosowność emocji	1	świadek opisuje emocje nieadekwatne do doświadczeń, niespójne			6	świadek opisuje emocje adekwatne do sytuacji, zdarzeń	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Podatność na sugestię	1	świadek jest w wysokim stopniu podatny na sugestię			6	świadek jest w niskim stopniu (wcale) podatny na sugestię	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Zadawanie pytań w sposób sugerujący odpowiedź	1	pytania były naprowadzające, sugerujące, a odpowiedź wymuszona			6	świadek miał pełną swobodę w udzielaniu odpowiedzi	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Niedostateczna ogólna jakość wywiadu	1	przesłuchanie było źle przeprowadzone, powierzchowne, lakoniczne			6	przesłuchanie było doskonale przeprowadzone, wnikliwie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Wątpliwe motywy złożenia doniesienia	1	przyczyny złożenia doniesienia budzą bardzo poważne wątpliwości			6	przyczyny złożenia doniesienia nie budzą wątpliwości	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Wątpliwy kontekst ujawnienia incydentu	1	okoliczności ujawnienia zdarzeń budzą bardzo poważne wątpliwości			6	okoliczności ujawnienia nie budzą żadnych wątpliwości	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Nacisk na złożenie fałszywego doniesienia	1	z danych wynika, że ktoś wywierał nacisk na fałszywe zeznanie			6	z danych wynika, że nikt nie wywierał nacisków na świadka	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Niezgodność z prawami natury	1	zeznanie jest sprzeczne z prawami natury, zasadami, zwyczajami			6	zeznanie jest w pełni zgodne z prawami natury, zasadami...	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Niezgodność z innymi zeznaniami	1	zeznanie jest wyraźnie sprzeczne z zeznaniami innego świadka			6	nie ma sprzeczności z zeznaniami innego świadka	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	Niezgodność z innymi dowodami	1	zeznanie jest wyraźnie sprzeczne z ustaleniami z innych dowodów			6	nie ma sprzeczności z ustaleniami z innych dowodów	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

PUNKTÓW ŁĄCZNIE: _____/180

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: PRAWDA ☐ / FAŁSZ ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: PRAWDA ☐ / FAŁSZ ☐ (ocień stanowczość wniosków)

UWAGI: _____

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr _____				Zeznanie nr _____		____/____/____/____/____	
Płeć		Wiek		Rok studiów	Specjalizacja		Ocena numer
K	M	lat		sądowa	inna		SV A ____ / RM ____ / SCAN ____ / MASAM ____
Ocena rozpoczęta			Ocena zakończona		Okres analizy	Stanowczość wniosków	
godzina		____:____	godzina	____:____	____h ____min	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10	

		REALITY MONITORING				OCENA
Lp	Kryterium	Skala				
		1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6				
1	Przejrzystość (jak żywa, jasna, wyraźna jest relacja)	1	mętna	6	wyraźna, jasna	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Informacje percepcyjne (dane sensoryczne z 5 zmysłów)	1	brak	6	bardzo dużo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Informacje dot. przestrzeni (miejsca i rozmieszczenie ludzi, rzeczy)	1	brak	6	bardzo dużo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Informacje dot. czasu (kiedy doszło/sekwencja zdarzeń)	1	brak	6	bardzo dużo, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Uczucia (jak świadek czuł się w czasie zdarzenia)	1	brak	6	dużo, dokładne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Możliwość odtworzenia historii (możliwość zrekonstruowania)	1	brak	6	możliwe, dokładne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Realizm (prawdopodobna, realistyczna, ma sens)	1	brak sensu	6	wysoki sens realizm	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Operacje poznawcze (wnioskowanie, analiza, ocena, interpretacja)	1	DUŻO OPERACJI POZNAWCZYCH	6	BRAK OPERACJI POZNAWCZYCH	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Jasność (jak jasne, żywe, wyraźne są treści w pamięci świadka)	1	mętne	6	jasne, wyraźne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Kolory (czy w zeznaniu pojawiają się kolory, opisy barw)	1	brak	6	barwne, dużo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	Liczba szczegółów wizualnych (jak wiele szczegółów jest podanych)	1	brak	6	dużo dokładnych	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
12	Dźwięki (jak wiele, albo jak intensywne są dźwięki, głosy)	1	brak	6	wiele, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
13	Zapachy (jak wiele i jak intensywne są zapachy)	1	brak	6	wiele, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
14	Dotyk (jak wiele i jak intensywnie świadek opisuje dotyk)	1	brak	6	często, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
15	Smak (jak często i jak intensywnie świadek opisuje smaki)	1	brak	6	często, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
16	Żywość (vividness) (jak żywy, wyraźny, nasycony jest opis)	1	suche blade	6	żywe nasycone	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
17	Dokładność szczegółów (dokładność opisu szczegółów)	1	opisu detali powierzchowny	6	szczegóły precyzyjne opisane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
18	Porządek zdarzeń (czy opis sekwencji zdarzeń jest wyczerpujący)	1	opis powierzchowny	6	wyraźny, wyczerpujący opis	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
19	Złożoność opowieści (jak prosta, złożona, skomplikowana relacja)	1	prosta	6	złożona, skomplikowana	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
20	Realizm opisu, relacji (jak dziwaczne, niepojęte są opisy)	1	dziwaczne	6	realistyczne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
21	Położenie (jak dokładny jest opis miejsc, gdzie doszło do zdarzeń)	1	brak	6	precyzyjnie, jasno	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
22	Otoczenie (jak dobrze świadek zna środowisko, otoczenie)	1	nieznane, nowe	6	doskonale znane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
23	Ułożenie obiektów (jak dokładny jest opis rozkład rzeczy, obiektów)	1	brak, powierzchownie	6	doskonale, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
24	Ułożenie osób (jak dokładny jest opis rozkładu osób)	1	brak, powierzchownie	6	doskonale, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
25	Czas (jak jasno, wyraźnie, zrozumiale opisany jest czas zdarzeń)	1	brak opisu	6	doskonale, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
26	Rok (jak jasno, wyraźnie, zrozumiale opisany jest rok)	1	nie podano	6	dokładnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

27	Pora roku (jak jasno, wyraźnie, zrozumiana jest pora roku)	1	brak, nie podano	6	dokładnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
28	Dzień (jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisany jest dzień)	1	brak, nie podano	6	dokładnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
29	Godzina (jak dokładnie, jasno, wyraźnie podana jest godzina, pora)	1	brak, nie podano	6	precyzyjnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
30	Okres trwania (jak długo trwały zdarzenia)	1	krótko	6	długo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
31	Ogólna ocena znaczenia (jaki był ogólny wydźwięk zdarzeń)	1	negatywny	6	pozytywny	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
32	Realna odegrana rola (jaką rolę odgrywał świadek)	1	obserwatora	6	uczestnika	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
33	Domniemane konsekwencje (jakie wrażenie sprawiało zdarzenie)	1	bez żadnych konsekwencji	6	ważne, znaczne skutki	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
34	Faktyczne konsekwencje (jakie miało faktyczne konsekwencje)	1	z relacji wynika, że żadnych	6	wynika, że ważne i znaczące	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
35	Pamiętane uczucia (jak dobrze świadek pamięta co przeżywał)	1	wcale	6	dokładnie żywo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
36	Charakter uczuć (emocje w czasie zdarzenia były pozyt. czy neg.)	1	silne negatywne	6	silne pozytywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
37	Natężenie uczuć wtedy (emocje w czasie zdarzenia - silne/słabe)	1	brak opisu, słabe	6	silne, głębokie, opisane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
38	Natężenie uczuć - zeznanie (emocje w czasie zeznawania)	1	brak opisu, słabe	6	silne, głębokie, opisane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
39	Myśli (jak dokładnie opisane są myśli w czasie zdarzenia)	1	wcale	6	dokładnie żywo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
40	Obraz osobowości (jak wiele opis mówi nam o osobowości świadka)	1	nic	6	wszystko, odzwierciedla	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
41	Jakość wspomnień (jak dobrze świadek zdaje się pamiętać)	1	wcale, ledwo	6	doskonale, dokładnie, żywe	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
42	Opis zdarzeń poprzedzających (czy jest osadzone kontekstualnie)	1	nie powiązane z wcześniejszymi	6	silne, wyraźne powiązanie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
43	Opis zdarzeń następujących (czy jest powiązanie z późniejszymi)	1	nie powiązane z późniejszymi	6	silne, wyraźne powiązanie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
44	Wątpliwości co do wspomnień (stopień pewności co do wspomnień)	1	ma wątpliwości, niepewny	6	pewny, silnie przekonany	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
45	Powracanie myślami (jak często wracał do zdarzeń, myślał o nich)	1	nigdy	6	nieustannie, stale	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
46	Powtórne opowiadanie (jak często rozmawiał, opowiadał o nich)	1	nigdy	6	nieustannie, stale	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
47	Wiek świadka (ile lat miał świadek w czasie zdarzeń)	1	brak danych	6	dokładnie podane: lat__ m-cy__	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
48	Stopień prawdopodobieństwa (czy tobie mogło się coś takiego stać)	1	niemożliwe, niespotykane	6	całkiem możliwe, realne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
49	Wyjątkowość (jak jest zaskakujące, wyjątkowe opisywane zdarzenie)	1	powszechne, przeciętne	6	nadzwyczajne, niezwykle	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
50	Nieprawdopodobne szczegóły (ile jest nieprawdopodobnych detali)	1	wcale, brak	6	całkiem sporo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
51	Gotowość do uwierzenia (w jakim stopniu wydaje się to możliwe)	1	nie do wiary	6	możliwe, do przewidzenia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

SUMA PUNKTÓW: _____/306

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: PRAWDA ☐ / FAŁSZ ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: PRAWDA ☐ / FAŁSZ ☐ (ocień stanowczość wniosków)

UWAGI: _____

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr _____				Zeznanie nr _____		____/____/____/____/____	
Płeć		Wiek		Rok studiów	Specjalizacja		Ocena numer
K	M	lat		sądowa	inna		
Ocena rozpoczęta		Ocena zakończona		Okres analizy		Ocena metodą	
godzina		____:____		godzina		____:____	
				____h ____min		1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10	

SCIENTIFIC CONTENT ANALYSIS							OCENA	
Lp	Kryterium	Skala						
		KŁAMSTWO			PRAWDA			
		1	2	3	4	5	6	
1	Relacje społeczne: świadek opisuje, wyjaśnia, przedstawia dokładnie charakter związków łączących go z opisywanymi postaciami	1	świadek nie podaje, nie opisuje łączących go z innymi osobami relacji społecznych			6	świadek opisuje charakter relacji społecznych łączących go z innymi osobami (żona, sąsiad, kumpel)	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Brak przekonania, wątpliwości: nie waha się we własnym opisie (unika wypowiedzi takich jak: „Wydaje mi się...”, „Przypuszczam...”)	1	świadek się waha, wątpi w treść swoich zeznań, używa zwrotów: „Chyba...”, „Wydaje mi się...”			6	Jest pewny swoich odpowiedzi, dobrze pamięta i stanowczo odpowiada na pytania	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Struktura zeznania: 20% opis zdarzeń poprzedzających; 50% objętych postępowaniem; 30% następujących po zdarzeniu	1	wyraźnie zaburzone są te proporcje, nie koncentruje się na istocie zdarzeń, a na tym co było przed/po			6	proporcje opisu 20% przed - 50% w trakcie - 30% po, są wyraźnie zachowane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Emocje: emocje rozłożone są w czasie, ze szczególnym uwzględnieniem emocji tuż pod punkcie kulminacyjnym	1	nie opisuje emocji, albo koncentruje się na emocjach poprzedzających punkt kulminacyjny			6	dokładnie podaje emocje, towarzyszące na różnych etapach, ale głównie tuż po kulminacji zdarzeń	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Obiektywny i subiektywny upływ czasu: zachowane proporcje opisów do długości trwania poszczególnych zdarzeń (brak odstępstw od tych proporcji)	1	krótkotrwałe opisuje znaczną ilością słów, a długotrwałe skraca - zaburzone są proporcje czasu obiektywnego i opisu			6	opisuje zdarzenia taką liczbą słów, która jest proporcjonalna do okresu ich trwania	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Zaburzenia porządku i informacje zbędne: zachowana chronologia zdarzeń, brak informacji zbędnych, niepotrzebnych, dodanych do głównej sekwencji	1	następują załamania porządku relacji, na jakimś etapie opisu pojawiają się informacje zbędne, wtrącenia			6	od początku do końca zachowany jest porządek opisu, świadek koncentruje się na szczegółach istotnych	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Brakującej informacji: nie pomija poszczególnych etapów zdarzeń, relacjonuje bez przeskoków akcji, nie ukrywa poszczególnych wycinków opisu	1	wycina fragmenty relacji, przeskakuje między wątkami, pomija istotne elementy zdarzeń (w zeznaniu są dziury)			6	relacjonuje wszystko, bez ukrywania fragmentów zdarzeń, nie pojawiają się przeskoki akcji, przemilczenia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Pierwsza osoba czas przeszły: opisuje zdarzenia w pierwszej osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego	1	używa osoby drugiej lub trzeciej, liczby mnogiej, czasu teraźniejszego lub przyszłego			6	zeznając używa wyłącznie pierwszej osoby, liczby pojedynczej, czasu przeszłego	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Zaimki: używa „Ja”, „moje”, „moja”, „oni”	1	w zeznaniu brak zaimków i sformułowań sugerujących związek świadka z opisywanymi zdarzeniami, przedmiotami			6	używa zaimków, wskazujących na związek z poszczególnymi osobami, przedmiotami (moje, nasze, ja, my)	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Zmiana języka: w zeznaniu nie pojawiają się zmiany terminologiczne, słowne - świadek tak samo opisuje i nazywa te same elementy opisu	1	na opisanie tych samych przedmiotów, zdarzeń, zjawisk, używa różnych terminów, słów			6	te same przedmioty, osoby, zjawiska, zdarzenia określa używając tylko jednego terminu, tylko jednego słowa	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

PUNKTÓW ŁĄCZNIE: _____/60

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: PRAWDA ☐ / FAŁSZ ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: PRAWDA ☐ / FAŁSZ ☐ (ocień stanowczość wniosków)

UWAGI: _____

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr _____				Zeznanie nr _____		____/____/____/____/____				
Płeć		Wiek		Rok studiów	Specjalizacja		Ocena numer		Ocena metodą	
K	M		lat		sądowa		inna	----	SVA ____/ RM ____/ SCAN ____/ MASAM ____	
Ocena rozpoczęta				Ocena zakończona		Okres analizy		Stanowczość wniosków		
godzina		____:____		godzina		____:____		____h ____min		1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10

	MASAM		Skala 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6		OCENA
1	Spójność wewnętrzna: struktura wewnętrzna zeznania, występowanie lub brak wykluczających się twierdzeń, przeczących sobie elementów relacji (wszystkie zeznania świadka analizowane łącznie), koherencja	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Spójność z innymi zeznaniami: występowanie lub brak sprzeczności z zeznaniami złożonymi w toku postępowania przez innych świadków	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Spójność z innymi dowodami: występowanie lub brak sprzeczności z informacjami, danymi o zdarzeniu ustalonymi na podstawie innych dowodów niż zeznania świadków	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Objętość zeznania: liczba informacji przekazanych przez świadka, szczegółów, danych, opisów; ocena tego, jak obszerna jest relacja	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Język opisu: charakter języka, jakim posługuje się świadek, poziom sprawności językowej, dokładności opisu, wyjątkowość i niepowtarzalność opisu oraz sformułowań	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Struktura relacji: <i>hierarchiczna</i> (od najważniejszych do najmniej ważnych), <i>przyczynowo - skutkowa</i> (coś wynika z czegoś), <i>chronologiczna</i> (coś następuje po czymś). Brana pod uwagę struktura dominująca w zeznaniu świadka, jej adekwatność (zgodność) oraz ewentualne zmiany	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Funkcje wypowiedzi: opisowa, ekspresyjna, perswazyjna, nawiązanie relacji (<i>contact building</i>), metatekstowa. Brana pod uwagę dominująca funkcja wypowiedzi w zeznaniu, jej adekwatność (zgodność ze zmiennymi) oraz ewentualne zmiany	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Charakter, rodzaj szczegółów: występowanie szczegółów zbędnych, nieoczekiwanych, nadzwyczajnych, opisów niespodziewanych komplikacji, nagłych zwrotów wydarzeń, przytaczanie nietypowych dialogów	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Opisy interakcji: występowanie i częstotliwość przywoływania łańcuchów przyczynowo - skutkowych: AKCJA - REAKCJA - AKCJA (trój-elemenowe albo dłuższe)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Konsekwencje: występowanie w relacji informacji na temat domniemanych i faktycznych konsekwencji opisywanych zdarzeń. Świadomość świadka co do ich doniosłości, znaczenia i wpływu na dalsze życie. Adekwatność ocen i przewidywań świadka, do rzeczywistego wpływu na dotychczasowe i przyszłe życie	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	Osadzenie: występowanie w zeznaniu oraz adekwatność informacji na temat kontekstu, w jakim doszło do wydarzeń - powiązanie z sytuacją życiową świadka, okresem, innymi zdarzeniami mającymi	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

	miejsce w opisywanym czasie dotyczącymi świadka, jak też wskazywanie relacji między opisywanymi przez świadka zdarzeniami, a innymi, zewnętrznymi wydarzeniami, dotyczącymi innych osób.	przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
12	<u>Dane sensoryczne</u> : obecność w zeznaniu oraz adekwatność proporcji między danymi zmysłowymi (wzrokowe - słuchowe - węchowe - smakowe - czuciowe)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
13	<u>Źródło relacji</u> : opieranie relacji pamięciowych na danych pochodzących z jednego lub kilku receptorów. Odwoływanie się w relacji do danych pochodzących z jednego źródła albo łączenie bodźców o różnym charakterze	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
14	<u>Opisy stanów wewnętrznych</u> : występowanie w zeznaniu emocji i/albo myśli, charakter myśli i/albo emocji, stopień ich natężenia	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
15	<u>Opisy związków</u> : świadek dokładnie opisuje i wyjaśnia albo unika i pomija opisy zależności, związku łączących go ze zdarzeniami, osobami uczestniczącymi w zdarzeniu, ich przebiegiem, skutkami, przyczynami, itd.	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
16	<u>Gotowość do zeznawania</u> : postawa świadka względem przesłuchania, gotowość do opisywania, przypominania, relacjonowania wątków głównych oraz wątków pobocznych, elementów składających się na istotę opisywanych treści i towarzyszących. Analiza zmian nastawienia świadka do zeznania	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
17	<u>Gotowość pamięciowa</u> : stopień gotowości, chęci świadka do wyszukiwania w zasobach pamięciowych treści niezbędnych do udzielenia odpowiedzi na pytania, stopień gotowości oraz zdolność do identyfikacji i selekcji śladów pamięciowych oraz gotowość do reprodukcji (przekazania w trakcie przesłuchania) śladów pamięciowych	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
18	<u>Stopień pewności</u> : rodzaj i nasilenie wewnętrznych wątpliwości odnośnie relacji (co do istnienia, prawidłowej selekcji, właściwej identyfikacji, prawidłowej reprodukcji śladów pamięciowych). Reakcja na pytania o stopień pewności, gotowość do zmiany treści odpowiedzi jako reakcja na wątpliwości ze strony przesłuchującego	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
19	<u>Uzupełnienia</u> : gotowość do uzupełniania zeznań w odpowiedzi na pytania szczegółowe albo konsekwentna odmowa doprecyzowania odpowiedzi, wyszukania i zrelacjonowania dodatkowych aspektów zdarzenia („Nie wiem... .. Nie pamiętam, nie chce się pomylić....”; albo „Nie wiem.... Ale mogło być tak, że...”)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
20	<u>Ubytki pamięciowe</u> : występowanie i charakter ubytków pamięciowych. Sfery opisu ulegające zatarciu i modyfikowane przez świadka w związku z zapominaniem. Świadomość świadka odnośnie zapominania i gotowość do uzasadniania ubytków procesami niezależnymi od woli świadka (zapominaniem)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
21	<u>Poszukiwanie akceptacji</u> : występowanie lub brak wypowiedzi świadczących o tym, że świadek ma potrzebę akceptacji ze strony przesłuchującego, oczekuje zrozumienia, przyjęcia przekazywanych treści, współczucia, wsparcia ze strony przesłuchującego	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

PUNKTÓW ŁĄCZNIE: ____/378

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: Prawda ☐ / Fałsz ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: Prawda ☐ / Fałsz ☐

UWAGI: _____

(ocenił stanowczość wniosków)

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr ____/____/____/____/____/____/____/____/____/____										Zeznanie nr					____/____/____/____/____/____														
Płeć			Wiek			Rok studiów			Specjalizacja			Ocena numer			Ocena metodą														
K		M			lat				sądowa			inna			____	SVA ____/ RM ____/ SCAN ____/ MASAM ____													
Ocena rozpoczęta					Ocena zakończona					Okres analizy					Stanowczość wniosków														
godzina					____:____					godzina					____:____					____h ____min					1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10				

STATEMENT VALIDITY ASSESSMENT							OCENA	
Lp	Kryterium	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6						
1	Logiczna struktura	1	zeznanie jest wewnętrznie sprzeczne, logicznie niespójne			6	zeznanie ma sens, jest wew. spójne i logiczne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Niestrukturalizowany sposób prezentacji	1	relacja jest uporządkowana, strukturalizowana			6	informacje są rozproszone w zeznaniu, rozrzucone	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Duża liczba szczegółów	1	w relacji jest niewiele albo wcale nie ma szczegółów			6	zeznanie zawiera dokładne, liczne, szczegółowe opisy	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Osadzenie w kontekście	1	zeznanie nie jest powiązane z innymi zdarzeniami, życiem, rytmem			6	jest osadzone w kontekście, powiązane z życiem, rytmem	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Opisy interakcji	1	brak informacji o interakcjach, krótkie łańcuchy A - R			6	liczne 3 elem. lub długie łańcuchy interakcji: A - R - A - R...	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Odtwarzanie wypowiedzi	1	świadek nie cytuje, nie podaje wypowiedzi			6	świadek cytuje słowa, rozmowy, w oryginalnej formie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Nieoczekiwane komplikacje	1	brak w relacji nieoczekiwanych, niespodziewanych zdarzeń			6	świadek opisuje nieprzewidziane, nieoczekiwane zdarzenia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Niezwykłe szczegóły	1	brak w zeznaniu niezwykłych szczegółów dot. osób, miejsc, zdarzeń			6	liczne, wiele niezwykłych szczegółów - osób, miejsc, etc	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Niepotrzebne szczegóły	1	w zeznaniu brak dodatkowych, towarzyszących informacji			6	w zeznaniu są opisy zdarzeń towarzyszących, pobocznych	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Szczegóły dokładnie opisane i błędnie rozumiane	1	świadek nie podaje szczegółów, opisów, których sam nie rozumie			6	świadek opisuje detale wykraczające poza jego rozumienie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	Powiązanie skojarzenia z innymi zdarzeniami	1	brak opisów analogicznych doświadczeń innych osób, innych ofiar			6	wskazuje, opisuje analogiczne zdarzenia dot. innych ofiar	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
12	Opisy stanu umysłu świadka	1	w ogóle nie opisuje swoich myśli, uczuć, emocji w czasie zdarzenia			6	opisuje dokładnie emocje, myśli, uczucia w czasie zdarzeń	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
14	Spontaniczne poprawki	1	nie poprawia, nie zmienia spontanicznie, tylko gdy uwagi, pytania			6	spontanicznie dodaje, zmienia, poprawia zeznania	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
15	Przyznawanie się do niepamięci	1	wszystko doskonale pamięta, nie ma żadnych wątpliwości			6	przyznaje się, że czegoś nie pamięta, nie jest pewien	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
16	Wysuwanie wątpliwości co do własnego zeznania	1	nie przejmuje się tym, czy ktoś mu uwierzy, przyjmie opis			6	jest zaniepokojony, czy ktoś mu uwierzy, zaufa zeznaniom	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
17	Obniżanie własnej wartości	1	unika autokrytycznych wypowiedzi, ukrywa niekorzystne informacje			6	przytacza niekorzystne szczegóły, samooskarża,obwinia się	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
19	Szczegóły charakterystyczne dla zdarzenia	1	zeznanie opisuje zdarzenia sprzecznie z ich typowym przebiegiem			6	relacja jest zgodna z wyobrażeniem o opisanych doświadczeniach	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
Lista kontrolna								
1	Niestosowność języka i wiedzy	1	wiedza lub język świadka są nie stosowne, niezgodne z jego cechami			6	język opisu, poziom wiedzy są zgodne z cechami świadka	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Niestosowność emocji	1	świadek opisuje emocje nieadekwatne do doświadczeń, niespójne			6	świadek opisuje emocje adekwatne do sytuacji, zdarzeń	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Podatność na sugestie	1	świadek jest w wysokim stopniu podatny na sugestie			6	świadek jest w niskim stopniu (wcale) podatny na sugestie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Zadawanie pytań w sposób sugerujący odpowiedź	1	pytania były naprowadzające, sugerujące, a odpowiedź wymuszona			6	świadek miał pełną swobodę w udzielaniu odpowiedzi	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Niedostateczna ogólna jakość wywiadu	1	przesłuchanie było źle przeprowadzone, powierzchowne, lakoniczne			6	przesłuchanie było doskonale przeprowadzone, wnikliwie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Niezgodność z prawami natury	1	zeznanie jest sprzeczne z prawami natury, zasadami, zwyczajami			6	zeznanie jest w pełni zgodne z prawami natury, zasadami...	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

SUMA PUNKTÓW: _____/138

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐ (ocień stanowczość wniosków) ↑

UWAGI: _____

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr _____						Zeznanie nr _____		____/____/____/____/____			
Płeć		Wiek		Rok studiów	Specjalizacja			Ocena numer	Ocena metodą		
K	M		lat		sądowa		inna	_____	SVA____ / RM____ / SCAN____ / MASAM____		
Ocena rozpoczęta				Ocena zakończona			Okres analizy	Stanowczość wniosków			
godzina		____:____		godzina	____:____		____h ____min	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10			

		REALITY MONITORING				OCENA
Lp	Kryterium	Skala				
		1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6				
1	Przejrzystość (jak żywa, jasna, wyraźna jest relacja)	1	mętna	6	wyraźna, jasna	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Informacje percepcyjne (dane sensoryczne z 5 zmysłów)	1	brak	6	bardzo dużo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Informacje dot. przestrzeni (miejsca i rozmieszczenie ludzi, rzeczy)	1	brak	6	bardzo dużo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Informacje dot. czasu (kiedy doszło/sekwencja zdarzeń)	1	brak	6	bardzo dużo, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Uczucia (jak świadek czuł się w czasie zdarzenia)	1	brak	6	dużo, dokładne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Możliwość odtworzenia historii (możliwość zrekonstruowania)	1	brak	6	możliwe, dokładne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Realizm (prawdopodobna, realistyczna, ma sens)	1	brak sensu	6	wysoki sens realizm	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Operacje poznawcze (wnioskowanie, analiza, ocena, interpretacja)	1	DUŻO OPERACJI POZNAWCZYCH	6	BRAK OPERACJI POZNAWCZYCH	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Jasność (jak jasne, żywe, wyraźne są treści w pamięci świadka)	1	mętne	6	jasne, wyraźne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Kolory (czy w zeznaniu pojawiają się kolory, opisy barw)	1	brak	6	barwne, dużo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	Liczba szczegółów wizualnych (jak wiele szczegółów jest podanych)	1	brak	6	dużo dokładnych	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
12	Dźwięki (jak wiele, albo jak intensywne są dźwięki, głosy)	1	brak	6	wiele, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
13	Zapachy (jak wiele i jak intensywne są zapachy)	1	brak	6	wiele, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
14	Dotyk (jak wiele i jak intensywnie świadek opisuje dotyk)	1	brak	6	często, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
15	Smak (jak często i jak intensywnie świadek opisuje smaki)	1	brak	6	często, intensywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
16	Żywość (vividness) (jak żywy, wyraźny, nasycony jest opis)	1	suche blade	6	żywe nasycone	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
17	Dokładność szczegółów (dokładność opisu szczegółów)	1	opisu detali powierzchowny	6	szczegóły precyzyjne opisane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
18	Porządek zdarzeń (czy opis sekwencji zdarzeń jest wyczerpujący)	1	opis powierzchowny	6	wyraźny, wyczerpujący opis	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
19	Złożoność opowieści (jak prosta, złożona, skomplikowana relacja)	1	prosta	6	złożona, skomplikowana	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
20	Realizm opisu, relacji (jak dziwaczne, niepojęte są opisy)	1	dziwaczne	6	realistyczne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
21	Położenie (jak dokładny jest opis miejsc, gdzie doszło do zdarzeń)	1	brak	6	precyzyjnie, jasno	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
22	Otoczenie (jak dobrze świadek zna środowisko, otoczenie)	1	nieznane, nowe	6	doskonale znane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
23	Ułożenie obiektów (jak dokładny jest opis rozkład rzeczy, obiektów)	1	brak, powierzchownie	6	doskonale, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
24	Ułożenie osób (jak dokładny jest opis rozkładu osób)	1	brak, powierzchownie	6	doskonale, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
25	Czas (jak jasno, wyraźnie, zrozumiale opisany jest czas zdarzeń)	1	brak opisu	6	doskonale, dokładnie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
26	Rok (jak jasno, wyraźnie, zrozumiale opisany jest rok)	1	nie podano	6	dokładnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

27	Pora roku (jak jasno, wyraźnie, zrozumiana jest pora roku)	1	brak, nie podano	6	dokładnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
28	Dzień (jak dokładnie, jasno, wyraźnie opisany jest dzień)	1	brak, nie podano	6	dokładnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
29	Godzina (jak dokładnie, jasno, wyraźnie podana jest godzina, pora)	1	brak, nie podano	6	precyzyjnie, trafnie podano	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
30	Okres trwania (jak długo trwały zdarzenia)	1	krótko	6	długo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
31	Ogólna ocena znaczenia (jaki był ogólny wydźwięk zdarzeń)	1	negatywny	6	pozytywny	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
32	Realna odegrana rola (jaką rolę odgrywał świadek)	1	obserwatora	6	uczestnika	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
33	Domniemane konsekwencje (jakie wrażenie sprawiało zdarzenie)	1	bez żadnych konsekwencji	6	ważne, znaczne skutki	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
34	Faktyczne konsekwencje (jakie miało faktyczne konsekwencje)	1	z relacji wynika, że żadnych	6	wynika, że ważne i znaczące	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
35	Pamiętane uczucia (jak dobrze świadek pamięta co przeżywał)	1	wcale	6	dokładnie żywo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
36	Charakter uczuć (emocje w czasie zdarzenia były pozyt. czy neg.)	1	silne negatywne	6	silne pozytywne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
37	Natężenie uczuć wtedy (emocje w czasie zdarzenia - silne/słabe)	1	brak opisu, słabe	6	silne, głębokie, opisane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
38	Natężenie uczuć - zeznanie (emocje w czasie zeznawania)	1	brak opisu, słabe	6	silne, głębokie, opisane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
39	Myśli (jak dokładnie opisane są myśli w czasie zdarzenia)	1	wcale	6	dokładnie żywo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
40	Obraz osobowości (jak wiele opis mówi nam o osobowości świadka)	1	nic	6	wszystko, odzwierciedla	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
41	Jakość wspomnień (jak dobrze świadek zdaje się pamiętać)	1	wcale, ledwo	6	doskonale, dokładnie, żywe	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
42	Opis zdarzeń poprzedzających (czy jest osadzone kontekstualnie)	1	nie powiązane z wcześniejszymi	6	silne, wyraźne powiązanie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
43	Opis zdarzeń następujących (czy jest powiązanie z późniejszymi)	1	nie powiązane z późniejszymi	6	silne, wyraźne powiązanie	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
44	Wątpliwości co do wspomnień (stopień pewności co do wspomnień)	1	ma wątpliwości, niepewny	6	pewny, silnie przekonany	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
45	Powracanie myślami (jak często wracał do zdarzeń, myślał o nich)	1	nigdy	6	nieustannie, stale	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
46	Powtórne opowiadanie (jak często rozmawiał, opowiadał o nich)	1	nigdy	6	nieustannie, stale	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
47	Wiek świadka(ile lat miał świadek w czasie zdarzeń)	1	brak danych	6	dokładnie podane: lat__ m-cy__	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
48	Stopień prawdopodobieństwa (czy tobie mogło się coś takiego stać)	1	niemożliwe, niespotykane	6	całkiem możliwe, realne	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
49	Wyjątkowość (jak jest zaskakujące, wyjątkowe opisywane zdarzenie)	1	powszechne, przeciętne	6	nadzwyczajne, niezwykle	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
50	Nieprawdopodobne szczegóły (ile jest nieprawdopodobnych detali)	1	wcale, brak	6	całkiem sporo	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
51	Gotowość do uwierzenia (w jakim stopniu wydaje się to możliwe)	1	nie do wiary	6	możliwe, do przewidzenia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

SUMA PUNKTÓW: _____/306

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐ (ocień stanowczość wniosków)

UWAGI: _____

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr _____				Zeznanie nr _____		____/____/____/____/____	
Płeć		Wiek		Rok studiów	Specjalizacja		Ocena numer
K	M	lat		sądowa	inna		SVA ____ / RM ____ / SCAN ____ / RM ____
Ocena rozpoczęta			Ocena zakończona		Okres analizy	Stanowczość wniosków	
godzina		____:____		godzina	____:____		1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10

SCIENTIFIC CONTENT ANALYSIS							OCENA	
Lp	Kryterium	Skala						
		KŁAMSTWO			PRAWDA			
		1	2	3	4	5	6	
1	Relacje społeczne: świadek opisuje, wyjaśnia, przedstawia dokładnie charakter związków łączących go z opisywanymi postaciami	1	świadek nie podaje, nie opisuje łączących go z innymi osobami relacji społecznych			6	świadek opisuje charakter relacji społecznych łączących go z innymi osobami (żona, sąsiad, kumpel)	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	Brak przekonania, wątpliwości: nie waha się we własnym opisie (unika wypowiedzi takich jak: „Wydaje mi się...”, „Przypuszczam...”)	1	świadek się waha, wątpi w treść swoich zeznań, używa zwrotów: „Chyba...”, „Wydaje mi się...”			6	Jest pewny swoich odpowiedzi, dobrze pamięta i stanowczo odpowiada na pytania	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	Struktura zeznania: 20% opis zdarzeń poprzedzających; 50% objętych postępowaniem; 30% następujących po zdarzeniu	1	wyraźnie zaburzone są te proporcje, nie koncentruje się na istocie zdarzeń, a na tym co było przed/po			6	proporcje opisu 20% przed - 50% w trakcie - 30% po, są wyraźnie zachowane	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	Emocje: emocje rozłożone są w czasie, ze szczególnym uwzględnieniem emocji tuż pod punkcie kulminacyjnym	1	nie opisuje emocji, albo koncentruje się na emocjach poprzedzających punkt kulminacyjny			6	dokładnie podaje emocje, towarzyszące na różnych etapach, ale głównie tuż po kulminacji zdarzeń	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	Obiektywny i subiektywny upływ czasu: zachowane proporcje opisów do długości trwania poszczególnych zdarzeń (brak odstępstw od tych proporcji)	1	krótkotrwałe opisuje znaczną ilością słów, a długotrwałe skraca - zaburzone są proporcje czasu obiektywnego i opisu			6	opisuje zdarzenia taką liczbą słów, która jest proporcjonalna do okresu ich trwania	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	Zaburzenia porządku i informacje zbędne: zachowana chronologia zdarzeń, brak informacji zbędnych, niepotrzebnych, dodanych do głównej sekwencji	1	następują załamania porządku relacji, na jakimś etapie opisu pojawiają się informacje zbędne, wtrącenia			6	od początku do końca zachowany jest porządek opisu, świadek koncentruje się na szczegółach istotnych	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	Brakującej informacji: nie pomija poszczególnych etapów zdarzeń, relacjonuje bez przeskoków akcji, nie ukrywa poszczególnych wycinków opisu	1	wycina fragmenty relacji, przeskakuje między wątkami, pomija istotne elementy zdarzeń (w zeznaniu są dziury)			6	relacjonuje wszystko, bez ukrywania fragmentów zdarzeń, nie pojawiają się przeskoki akcji, przemilczenia	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	Pierwsza osoba czas przeszły: opisuje zdarzenia w pierwszej osobie liczby pojedynczej czasu przeszłego	1	używa osoby drugiej lub trzeciej, liczby mnogiej, czasu teraźniejszego lub przyszłego			6	zeznając używa wyłącznie pierwszej osoby, liczby pojedynczej, czasu przeszłego	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	Zaimki: używa „Ja”, „moje”, „moja”, „oni”	1	w zeznaniu brak zaimków i sformułowań sugerujących związek świadka z opisywanymi zdarzeniami, przedmiotami			6	używa zaimków, wskazujących na związek z poszczególnymi osobami, przedmiotami (moje, nasze, ja, my)	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	Zmiana języka: w zeznaniu nie pojawiają się zmiany terminologiczne, słowne - świadek tak samo opisuje i nazywa te same elementy opisu	1	na opisanie tych samych przedmiotów, zdarzeń, zjawisk, używa różnych terminów, słów			6	te same przedmioty, osoby, zjawiska, zdarzenia określa używając tylko jednego terminu, tylko jednego słowa	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

PUNKTÓW ŁĄCZNIE: _____/60

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐ (ocień stanowczość wniosków)

UWAGI: _____

SĘDZIA KOMPETENTNY: nr _____				Zeznanie nr _____		____/____/____/____/____	
Płeć		Wiek		Rok studiów	Specjalizacja		Ocena numer
K	M	lat		sądowa	inna		SVA ____/ RM ____/ SCAN ____/ MASAM ____
Ocena rozpoczęta			Ocena zakończona		Okres analizy	Stanowczość wniosków	
godzina		____:____	godzina		____:____	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 - 8 - 9 - 10	

	MASAM		Skala 1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6		OCENA
1	<u>Spójność wewnętrzną</u> : struktura wewnętrzna zeznania, występowanie lub brak wykluczających się twierdzeń, przeczących sobie elementów relacji (wszystkie zeznania świadka analizowane łącznie), koherencja	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
2	<u>Spójność z innymi zeznaniami</u> : występowanie lub brak sprzeczności z zeznaniami złożonymi w toku postępowania przez innych świadków	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
3	<u>Spójność z innymi dowodami</u> : występowanie lub brak sprzeczności z informacjami, danymi o zdarzeniu ustalonymi na podstawie innych dowodów niż zeznania świadków	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
4	<u>Objętość zeznania</u> : liczba informacji przekazanych przez świadka, szczegółów, danych, opisów; ocena tego, jak obszerna jest relacja	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
5	<u>Język opisu</u> : charakter języka, jakim posługuje się świadek, poziom sprawności językowej, dokładności opisu, wyjątkowość i niepowtarzalność opisu oraz sformułowań	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
6	<u>Struktura relacji</u> : <i>hierarchiczna</i> (od najważniejszych do najmniej ważnych), <i>przyczynowo - skutkowa</i> (coś wynika z czegoś), <i>chronologiczna</i> (coś następuje po czymś). Brana pod uwagę struktura dominująca w zeznaniu świadka, jej adekwatność (zgodność) oraz ewentualne zmiany	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
7	<u>Funkcje wypowiedzi</u> : opisowa, ekspresyjna, perswazyjna, nawiązanie relacji (<i>contact building</i>), metatekstowa. Brana pod uwagę dominująca funkcja wypowiedzi w zeznaniu, jej adekwatność (zgodność ze zmiennymi) oraz ewentualne zmiany	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
8	<u>Charakter, rodzaj szczegółów</u> : występowanie szczegółów zbędnych, nieoczekiwanych, nadzwyczajnych, opisów niespodziewanych komplikacji, nagłych zwrotów wydarzeń, przytaczanie nietypowych dialogów	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
9	<u>Opisy interakcji</u> : występowanie i częstotliwość przywoływania łańcuchów przyczynowo - skutkowych: AKCJA - REAKCJA - AKCJA (trój-elemenowe albo dłuższe)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
10	<u>Konsekwencje</u> : występowanie w relacji informacji na temat domniemyanych i faktycznych konsekwencji opisywanych zdarzeń. Świadomość świadka co do ich doniosłości, znaczenia i wpływu na dalsze życie. Adekwatność ocen i przewidywań świadka, do rzeczywistego wpływu na dotychczasowe i przyszłe życie	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
11	<u>Osadzenie</u> : występowanie w zeznaniu oraz adekwatność informacji na temat kontekstu, w jakim doszło do wydarzeń - powiązanie z sytuacją życiową świadka, okresem, innymi zdarzeniami mającymi	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

	miejsce w opisywanym czasie dotyczącymi świadka, jak też wskazywanie relacji między opisywanymi przez świadka zdarzeniami, a innymi, zewnętrznymi wydarzeniami, dotyczącymi innych osób.	przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
12	<u>Dane sensoryczne</u> : obecność w zeznaniu oraz adekwatność proporcji między danymi zmysłowymi (wzrokowe - słuchowe - węchowe - smakowe - czuciowe)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
13	<u>Źródło relacji</u> : opieranie relacji pamięciowych na danych pochodzących z jednego lub kilku receptorów. Odwoływanie się w relacji do danych pochodzących z jednego źródła albo łączenie bodźców o różnym charakterze	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
14	<u>Opisy stanów wewnętrznych</u> : występowanie w zeznaniu emocji i/albo myśli, charakter myśli i/albo emocji, stopień ich natężenia	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
15	<u>Opisy związków</u> : świadek dokładnie opisuje i wyjaśnia albo unika i pomija opisy zależności, związku łączących go ze zdarzeniami, osobami uczestniczącymi w zdarzeniu, ich przebiegiem, skutkami, przyczynami, itd.	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
16	<u>Gotowość do zeznawania</u> : postawa świadka względem przesłuchania, gotowość do opisywania, przypominania, relacjonowania wątków głównych oraz wątków pobocznych, elementów składających się na istotę opisywanych treści i towarzyszących. Analiza zmian nastawienia świadka do zeznania	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
17	<u>Gotowość pamięciowa</u> : stopień gotowości, chęci świadka do wyszukiwania w zasobach pamięciowych treści niezbędnych do udzielenia odpowiedzi na pytania, stopień gotowości oraz zdolność do identyfikacji i selekcji śladów pamięciowych oraz gotowość do reprodukcji (przekazania w trakcie przesłuchania) śladów pamięciowych	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
18	<u>Stopień pewności</u> : rodzaj i nasilenie wewnętrznych wątpliwości odnośnie relacji (co do istnienia, prawidłowej selekcji, właściwej identyfikacji, prawidłowej reprodukcji śladów pamięciowych). Reakcja na pytania o stopień pewności, gotowość do zmiany treści odpowiedzi jako reakcja na wątpliwości ze strony przesłuchującego	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
19	<u>Uzupełnienia</u> : gotowość do uzupełniania zeznań w odpowiedzi na pytania szczegółowe albo konsekwentna odmowa doprecyzowania odpowiedzi, wyszukania i zrelacjonowania dodatkowych aspektów zdarzenia („Nie wiem... .. Nie pamiętam, nie chce się pomylić....”; albo „Nie wiem.... Ale mogło być tak, że...”)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
20	<u>Ubytki pamięciowe</u> : występowanie i charakter ubytków pamięciowych. Sfery opisu ulegające zatarciu i modyfikowane przez świadka w związku z zapominaniem. Świadomość świadka odnośnie zapominania i gotowość do uzasadniania ubytków procesami niezależnymi od woli świadka (zapominaniem)	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
21	<u>Poszukiwanie akceptacji</u> : występowanie lub brak wypowiedzi świadczących o tym, że świadek ma potrzebę akceptacji ze strony przesłuchującego, oczekuje zrozumienia, przyjęcia przekazywanych treści, współczucia, wsparcia ze strony przesłuchującego	obiekt/zdarzenie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		osoba spostrzegająca	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6
		przesłuchanie	1 - całkowita sprzeczność	6 - absolutna zgodność	1 - 2 - 3 - 4 - 5 - 6

PUNKTÓW ŁĄCZNIE: ____/378

WNIOSEK NA PODSTAWIE METODY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐

WNIOSEK SAMODZIELNY: Przeżyłem ☐ / Znam ☐ / Wyobrażam sobie ☐ (ocień stanowczość wniosków)

UWAGI: _____

